

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი

ქართული ენის სასწავლო-სამეცნიერო ინსტიტუტი

ნათია ფუტყარაძე

მებრული ზმნის სტრუქტურა და კონსტრუქცია
(სტატისტიკური და მორფოსინტაქსური ანალიზი)

ფილოლოგიის დოქტორის (Ph.D.) აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად
წარმოდგენილი

დ ი ს ე რ ტ ა ც ი ა

სამეცნიერო ხელმძღვანელები: ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი,
ემერიტუსი პროფესორი დამანა მელიქიშვილი
ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი,
ასოცირებული პროფესორი მერაბ ჩუხუა

თბილისი

2016

სარჩევი

შესავალი -----	4
I თავი -----	11
1.1. მეთოდოლოგიური წანამძღვრები -----	11
1.2. ქართული ზმნის ძირითადი მორფოსინტაქსური საკლასიფიკაციო ერთეული -----	13
1.3. შერჩევის რეპრეზენტაციულობა და კვლევის მეთოდები -----	18
1.4. გვარის ადგილისათვის ზმნის მორფოსინტაქსურ კლასიფიკაციაში -----	21
1.5. პირველი თავის შეჯამება -----	27
II თავი. მეგრული ზმნის სტრუქტურა და კონსტრუქცია -----	29
2.1. შესავალი -----	29
2.2. სტატიკა და დინამიკა -----	30
2.3. მეგრული ზმნის სინტაქსური კონსტრუქცია -----	35
2.4. მეგრული ზმნის მორფოლოგიური სტრუქტურა -----	37
2.5. მეორე თავის შეჯამება -----	46
III თავი. I დიათეზა. კონსტრუქცია: nom-erg-dat-nom -----	48
3.1. შესავალი -----	48
3.2. I დიათეზის ორი ქვეჯგუფი -----	50
3.2.1. I დიათეზის უსრული კონსტრუქცია. ძირითადი სტრუქტურა R-∅, კონსტრუქცია: nom-erg-dat-nom . გვარი: აგტოაქტივი -----	53
3.2.1.ა. ი- პრეფიქსის კვალიფიკაცია ქართულ საენათმეცნიერო ლიტერატურაში -----	53
3.2.1.ბ. ი- პრეფიქსი მეგრულ ერთპირიან ზმნებში -----	58
3.2.1.1. უსრული კონსტრუქციის ერთპირიან ზმნათა ქვესტრუქტურები (კლასები) -----	61
3.2.1.1.16. I დიათეზის უსრული კონსტრუქციის აბსოლუტივები (შეჯამება) -----	80
3.2.1.2. I დიათეზის უსრული კონსტრუქციის ორპირიანი, ბრუნვაუცვლელობიექტიანი ზმნები -----	81
3.2.1.3. I დიათეზის უსრული კონსტრუქცია: აბსოლუტივები და ბრუნვაუცვლელობიექტიანი ორპირიანი ზმნები (შეჯამება) -----	92
3.2.2. I დიათეზის სრული კონსტრუქცია ძირითადი სტრუქტურა: R-[Th.s.]-∅, კონსტრუქცია: nom-erg-dat-nom , გვარი აქტივი -----	93
3.3. I დიათეზა (შეჯამება) -----	127
IV თავი. II დიათეზა. კონსტრუქცია: nom-erg-nom-nom -----	128
4.1. შესავალი -----	128
4.2. მეორე დიათეზის სტატიკური ქვეჯგუფი -----	142
4.2.1. შესავალი -----	142

4.2.2. მეორე დიათეზის სტატიკური R-უ/ე(ნ) ქვეჯგუფი. გვარის თვალსაზრისით: უგვარო -----	145
4.3. მეორე დიათეზის დინამიკური ქვეჯგუფი -----	148
4.3.1. ერთპირიანი კონსტრუქცია, გვარი: ავტოაქტივი, პასივი -----	151
4.3.2. ბრუნვაუცვლელობიექტიანი R-უ(ნ) ქვესტრუქტურა, კონსტრუქცია: nom-erg-nom-nom, გვარი: აქტივი -----	173
4.4. მეორე დიათეზა (შეჯამება) -----	181
თავი V. III დიათეზა. კონსტრუქცია: dat-(dat)-dat-dat -----	184
5.1. მესამე დიათეზის სინტაქსური კონსტრუქცია -----	184
5.1.1. ზმნურ სტრუქტურათა დისტრიბუცია მესამე დიათეზაში -----	187
5.2. მესამე დიათეზის R-∅ სტრუქტურა -----	191
5.3. მესამე დიათეზის R-უ(ნ) სტრუქტურა -----	205
5.4. მესამე დიათეზის R-ე(ნ) (ქვე)სტრუქტურა -----	223
5.5. მესამე დიათეზა (შეჯამება) -----	228
ძირითადი დასკვნები -----	229
გამოყენებული ლიტერატურის სია -----	236

შესავალი

ჩვენი სადისერტაციო ნაშრომის მიზანია მეგრული ზმნის შესწავლა-გაანალიზება გრამატიკული თვალსაზრისით: მორფოსინტაქსური პრინციპით სტატისტიკურ მონაცემებზე დაყრდნობით. შესაბამისად, საკლასიფიკაციო კრიტერიუმად მიღებულია ზმნის ძირითადი სტრუქტურა და სინტაქსური კონსტრუქცია.

ქართულ გრამატიკულ ლიტერატურაში, ტრადიციულად, ქართველური ზმნის ძირითად საკლასიფიკაციო ერთეულად განიხილება გვარის კატეგორია, რომელიც „არსებითად განისაზღვრება როგორც 1. ლექსიკურ-გრამატიკული (ა.შანიძე...); 2. სინტაქსურ-მორფოლოგიური (ფ. ერთელიშვილი, ბ. ჯორბენაძე...); 3. მორფოლოგიური (არნ. ჩიქობავა, ა. ონიანი...) კატეგორია“ (28,421). ბოლხოვანს გამოცემულ კრებულის „თანამედროვე ქართული ენის მორფოლოგია“ (2011) მეოთხე თავში „გვარი – ქართული ზმნის ძირითადი საკლასიფიკაციო ერთეული“ აღნიშნულია, რომ „ქართველურ ენებში გვართა შეპირისპირება (აქტივი – პასივი) მეტ-ნაკლებად ჩამოყალიბებულ სისტემას ქმნის“ (28,420). აღსანიშნავია, რომ ამავე ნაშრომში გამოკვეთილია მთელი რიგი წინააღმდეგობები და პრობლემები, რომელთაც ამ კლასიფიკაციის ფარგლებში პასუხი არ ეძებნება. ქართულ ზმნათა კლასიფიცირებისას პრობლემურ საკითხებს ამჩნევდა ბ. ჯორბენაძე: „არის კი ვნებითის ფორმანტები: ი- და ე-პრეფიქსები და –დ სუფიქსი ვნებითის ფორმათა მაწარმოებლები ქართულში? (162, 148); ან: „მრავლისაგან მრავალ შემთხვევაში მოქმედებითი და ვნებითი გვარის ფორმათა ფუნქციური განაწილება საგნებით შეუძლებელი ხდება: *მაღავეს და იმაღება, ალაპარაკებს და ელაპარაკება* და სხვა მრავალი არ შეიძლება განხილულ იქნეს როგორც ერთმანეთის მიმართ აქტივისა და პასივის ფორმები“ (162, 157), „ნათელია, რომ *მაღავეს და იმაღება, ფაქტობრივ ორივე არის აქტიური მოქმედების გამომხატველი ფორმა*, რომ აღარაფერი ვთქვათ *ალაპარაკებს და ელაპარაკება* და სხვა მისთანა ფორმებზე“ (162, 158) რა აერთიანებთ სემანტიკურად შემდეგ ფორმობრივ წყვილებს: „*ი-ჟანგება - ჟანგდება, ე-ცხადება - ცხადდება, ი-თვრება - თვრება*“ - უეჭველია, რომ აერთიანებს ვნებითობის სემანტიკა, მაგრამ ვნებითობა, აქ, რა თქმა უნდა, არ შეიძლება გავიგოთ წმინდა პასივობად“ (162, გვ. 151), ან: მაგალითში „*გაზეთები ერთ იმისთანა ამბავს იწერებიან, რომელსაც... ადამიანი გვერდს ვერ აუქცევს*“

მოქმედებითის, აქტივის სემანტიკაა“ (162, გვ. 109) ან: ის ფორმანტები, კი, რომლებიც ვნებითის ნიშნებად იწოდებიან (ო-, ე-, -დ) სინამდვილეში სულ სხვა მნიშვნელობების გამომხატველნი არიან, ეგ არის მხოლოდ, ამ შემთხვევაში ვნებითობის ფუნქციასთან არიან შეუღლებულნი...“ (162, 158)... „ზემოსენებულის გათვალისწინებით ტერმინს „ვნებითი“ ვხმარობთ არა სემანტიკური ან სინტაქსური დანიშნულებით, არამედ, საკუთრივ, მორფოლოგიური თვალსაზრისით, როგორც გარკვეული მორფოლოგიური ყალიბის აღმნიშვნელს“ (162, 158), ან: „ქართულში ორი ძირითადი ყალიბი გვაქვს: ა) ზმნური ფუძე (ბად-ებ) და (2)ზმნური ფუძე+ი (ი-ე-ბად-ებ-ი). პირობითად ამათ შეიძლება ვუწოდოთ მოქმედებითისა და ვნებითის ყალიბები (რა თქმა უნდა, აქ არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს საკუთრივ აქტიურობა-პასიურობის სემანტიკას)“ (162, 184).

პირობითი გამოყენება ტერმინისა, რომლის მნიშვნელობაც ცალსახადაა დადგენილი (ვნებითი=პასივს), ჩვენი აზრით, ვერ იმუშავებს. სწორედ ამიტომ, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მეგრული ზმნის კლასიფიკაციის პრინციპად ავიღეთ მორფოსინტაქსური კრიტერიუმები: უღლების ტიპების დიათეზის გრამატიკული კატეგორიის მიხედვით დაჯგუფება, რაც აპრობირებულია ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის რვატომეულის რეპრეზენტაციული ბაზის მიხედვით შესრულებული მორფოსინტაქსური ანალიზის შედეგად (67; 68); რამდენადაც ჩვენს სადოქტორო ნაშრომს საფუძვლად უდევს მორფოსინტაქსური პრინციპით გამოყოფილი დიათეზის გრამატიკული კატეგორია, ამდენად, საჭიროდ ვთვლით წარმოვადგინოთ ამ კლასიფიკაციის ვრცელი მიმოხილვა.

ქართული ზმნის მორფოსინტაქსურ კლასიფიკაციას 1978 წ. ჩაეყარა საფუძველი (66, 17-23). ამავე ავტორის შემდგომ კვლევებში ჩამოყალიბდა ქართული ზმნის უღლების სისტემის სურათი, რომელშიც დიათეზის გრამატიკული (მორფოსინტაქსური) კატეგორია მიღებულია ქართული ზმნის უღლების ტიპებად დაყოფის საფუძვლად (67;68). შემოთავაზებული კლასიფიკაციის მიხედვით, დიათეზა განმარტებულია, როგორც „ქართული ზმნის გრამატიკულად მარკირებული, სტრუქტურითა და კონსტრუქციის ერთიანობით განსაზღვრული კატეგორია, სადაც გვარი სემანტიკური ნიშნით განსხვავებული ქვესახეა (67,66; 68,93). დ. მელიქიშვილი გამოყოფს ქართული ზმნის უღლების

სამ ტიპს – სამ დიათეზას, რომელთაგან თითოეულს აერთიანებს მორფოლოგიური სტრუქტურისა და სინტაქსური კონსტრუქციის ერთგვარობა.

I დიათეზა:

ცხრილი №1

<p>სტატიკური გვარი: აგტოაქტივი//რეფლექსივი სტრუქტურა ძირეული</p> <p>R+Ø, ი-/უ-R[ქი]-Ø, prev.-R(Ø) ა-/ი-/უ-R-th-Ø, კონსტრუქცია უსრული [ის - მან; ის მას - მან მას]</p>	<p>დინამიკური გვარი: აქტივი სტრუქტურა ძირეული, წარმოქმნილი</p> <p>R- Ø, ა-/ი-/უ-R-Ø, ა-/ი-/უ-R[ქი]-Ø, ა-/ი-/უ-R-th-Ø, კონსტრუქცია სრული [ის მას - მან ის; ის მას მას - მან მას ის]</p>
--	---

II დიათეზა:

<p>სტატიკური უგვარო სტრუქტურა ძირეული Ø-ი-/უ-R-ი</p> <p>კონსტრუქცია უსრული [ის -ის]</p>	<p>დინამიკური გვარი: აგტოაქტივი //რეფლექსივი, აქტივი, პასივი სტრუქტურა ძირეული, წარმოქმნილი</p> <p>Ø-უ-R-ები Ø-უ-R-დ-ები ა-R-Th-ი ე-R-ები ი-ე-R-ები კონსტრუქცია სრული [ის - ის; ის მას - მას ის]</p>
--	---

III დიათეზა:

<p>სტატიკური უგვარო სტრუქტურა ძირეული ი-/უ-R-ი ი-/უ-R- Ø</p> <p>კონსტრუქცია სრული, უსრული [მას - მას; მას ის - მას ის]</p>	<p>სტატიკური, დინამიკური სტრუქტურა წარმოქმნილი ა-R-ებ ე-R-ები</p> <p>კონსტრუქცია უსრული , სრული [მას - მას; მას ის - მას ის]</p>
---	---

[მელიქიშვილი, 2001]

როგორც ცხრილიდან (№1) ჩანს, ქართული ზმნის უღლების ტიპებად დაყოფისას ავტორი ეყრდნობა გრამატიკულ (მორფოსინტაქსურ) კრიტერიუმებს, კერძოდ: მორფოლოგიურ სტრუქტურას (აგებულებას) და სინტაქსურ კონსტრუქციას; ქვეჯგუფები კი გამოყოფილია სინტაქსურად განსხვავებული ნიშნების, კერძოდ, ერგატიული, ნომინატიური, დატიური კონსტრუქციების მიხედვით. დიათეზების ფარგლებში გვარი სემანტიკური კატეგორიაა (67,60; 68, 93; 69,828).

აღნიშნული თეორია ითვალისწინებს ინდუქციური მეთოდით, კონკრეტული ენობრივი ერთეულის ზმნურ ფორმათა რეპრეზენტაციული ბაზის ანალიზს მორფოსინტაქსური წესების დადგენის მიზნით.

ამ კლასიფიკაციის მიხედვით, „ქართული ზმნის აწმყოს თემა, ძირითადად, ორი სტრუქტურისაა (მდრ.: „...ქართულ ზმნას შეიძლება ჰქონდეს ორადღორი თემა: თემა+0 და თემა+ი“ (66,17-23; 162, 184):

I. თემა+0 ($R+0$, $R[ე/ი]+0$, $R(0/ე)-th+0$, $R-th+0$): ჟღერ+0 – წერ+0; თვლემ+0 – უღვლემ+0; ტირ-ი+0 – თლ-ი-0, ჭრ-ი+0; გორა-ავ+0 – ხატ-ავ+0, კლ-ავ+0; კანკალებ+0 – აკანკალებ+0, აკეთებ+0; ცხოვრობ+0 – აცხოვრებ+0 -, ათბობ+0 -, აბ-ამ+0.

II. თემა+ი ($R-ი$, $R-Th+ი$): ს-წერ-ი-(ე) > ს-წერ+ი-(ხარ) – იხატებ+ი, თბები+ი, თეთრ-დ-ებ+ი).

დ. მელიქიშვილის გრამატიკული კლასიფიკაციის მიხედვით, პირველი ჯგუფის სტრუქტურის ზმნებს, როგორც წესი, შეესაბამება ცვალებადი კონსტრუქცია (ბრუნვაცვალებადი სუბიექტი: სახელობითი – მოთხრობითი – მიცემითი) და ამ ნიშნით ისინი ერთ დიათეზაში ერთიანდებიან, რომელიც ორ ქვეჯგუფად იყოფა. ამ ქვეჯგუფების განმასხვავებელი ნიშანი ბრუნვაცვალებადი ობიექტის ქონა-არქონაა.

1) პირველი ქვეჯგუფის ზმნების სუბიექტი მოქმედია, მაგრამ მას არა აქვს სამოქმედო ბრუნვაცვალებადი ობიექტი. უფრო ზუსტად რომ ვთქვათ, ისინი ბრუნვაცვალებად ობიექტს თავის თავში შეიცავენ, მათი სუბიექტი თვითმოქმედია – ავტოაქტიურია. ამ ზმნებს, დ. მელიქიშვილის მიხედვით, სტატიკურობის თვალსაზრისით გარდამავალი საფეხური უჭირავთ ერთპირიანი სტატიკიდან, უძრაობის მდგომარეობიდან, მოქმედების პროცესამდე: ისინი ფიზიკური ან სულიერი მოქმედების მდგომარეობას ასახავენ (*კანკალებს, კივის, ტირის, წუხს...*), რასაც, ავტორი გრაფიკულად წრეწირის სახით გამოხატავს (განსხვავებით ერთპირიანი, აბსოლუტური სტატიკისაგან (*გდია, დევს...*), რომელიც, გრაფიკულად წერტილით გამოიხატება). წრე იწყება იმ წერტილიდან, რომელშიც სრულდება: ამ ზმნათა მოქმედებაც იწყება და სრულდება ერთსა და იმავე წერტილში, ანუ უბრუნდება თვითმოქმედ პირს (სუბიექტს). მოკლედ რომ ვთქვათ, ამ ზმნებს რეფლექსიური, უკუქცევითი შინაარსი აქვთ, მათი მოქმედების ობიექტი იგივე სუბიექტია, მათი სუბიექტის მოქმედება შიგნითაა მიმართული, ინტროვერტულია. შესაბამისად, მათ სათანადო მარკერიც, ი-პრეფიქსი დაერთვის (68,28). ვიზიარებთ მოსაზრებას, რომლის თანახმადაც, ერთპირიან კონსტრუქციაში –ი პრეფიქსი რეფლექსივის დამოუკიდებელი, თავისთავადი ნიშანია (და არა „ნასესხები“ აქტივის „სათავისო“ ქცევისაგან (ამ

ფუნქციას ფრანგულ ენაში პირის ნაცვალსახელები ასრულებენ (me, te...), რუსულში – უკუქცევითი ნაცვალსახელის „გაცვეთის“ გზით მიღებული სუფიქსი (ценя>ся). იგივე ი- პრეფიქსი სასუბიექტო ორიენტაციის გამომხატველია ბრუნვაცვალებად ობიექტიან (ორპირიან) კონსტრუქციაში. მერაბ ჩუხუას შენიშვნით, ეს ი- პრეფიქსიც ასევე დამოუკიდებელი პრეფიქსია. როგორც ვთქვით, ავტოაქტივებს ბრუნვაცვალებადი ობიექტი არა აქვთ, მაგრამ შეიძლება გაუჩნდეთ იგი: „სწავლობს გიგლა ტიტინა.“ – მაგრამ: „გიგლა სწავლობს გაკვეთილს“ „გიგლა კარგად ხატავს, კარგად წერს“, მაგრამ: „გიგლა ხატავს პორტრეტს, წერს ლექსს“. ასეთი სრული კონსტრუქციის ფორმა პირველი დიათეზის მარჯვენა/ მორე ქვეჯგუფში გადავა (68,82-83).

2) განსხვავებით პირველი ქვეჯგუფისაგან, მორე ქვეჯგუფის ზმნები ბრუნვაცვალებადი ობიექტის მიხედვით არის გარდამავალი, ისინი მოქმედების პროცესს გამოხატავენ, მათი სუბიექტი აქტიურია, მაგრამ, განსხვავებით პირველი ქვეჯგუფისაგან, მათ სამოქმედო ბრუნვაცვალებადი ობიექტი აქვთ; კონსტრუქცია ამათაც ცვალებადი აქვთ – სუბიექტის ბრუნვებია: სახელობითი, მოთხრობითი და მიცემითი, ბრუნვაცვალებადი ობიექტისა – მიცემითი და სახელობითი, ბრუნვაუცვლელისა – მიცემითი.

ამგვარად, I ჯგუფი/ტიპი, რომელსაც თემა და კონსტრუქცია აერთიანებს, I დიათეზას ქმნის, რომელიც შეიცავს უსრული და სრული კონსტრუქციის ქვეჯგუფებს, რომელთაგან პირველი შეზღუდულ დინამიკას, მოქმედების მდგომარეობას გამოხატავს და, ამდენად, სტატიკურობის შინაარსს შეიცავს, II კი მოქმედების პროცესს გამოხატავს და, ამდენად, დინამიკური შინაარსისაა; I ქვეჯგუფი ძირეულია, ამოსავალია II ქვეჯგუფისათვის როგორც სტრუქტურის, ასევე კონსტრუქციის თვალსაზრისით (*კანკალებს ის > ა-კანკალებს ის მას, ცხოვრობს ის > ა-ცხოვრობს ის მას*). მყოფად-წყვეტილის ფორმები ამ ზმნებს ი-პრეფიქსით ეწარმოებათ: ი-კანკალებს – იკანკალა, ი-ცხოვრობს – იცხოვრა... ამასთან დაკავშირებით, სამეცნიერო ლიტერატურაში აღნიშნულია: „მყოფად-წყვეტილის –ი- პრეფიქსიანი ფორმები მართლაც აქტივის „სათავისო ქცევის“ ფორმებისაგანაა ნასესხები, თუ ეს სუბიექტის სფეროში მიმდინარე პროცესის, სუბიექტისკენ მიმართული თვითმოქმედების, ანუ რეფლექსივის გამომხატველი -ი პრეფიქსია, რომელიც R-ები სტრუქტურის ერთპირიან ზმნებშიც ამავე ფუნქციას ასრულებს? თანაც, ეს პრეფიქსი ძველ ქართულსა და თანამედროვე ქართულის

რამდენიმე პარადიგმაში აწმყოს ფორმებშიცაა სისტემურად დადასტურებული („ილოცავს, იტყვის“, ისმენს, იძახის, იღვწის, იჩქარის, იღვიძებს, იძინებს), რაც იმაზე მიუთითებს, რომ ატიპის ზმნებს ის აწმყოშიც ჰქონდათ და დაეკარგათ და თუ ასეა, ეს საკუთარი ფორმებია და არა ნასესხები. ასეთ შემთხვევაში კი საფუძველი ეცლება „მედიაოქტივის“ გამოყოფას“ (68,63).

II ჯგუფი/ტიპი, რომელსაც, ასევე, სტრუქტურა და კონსტრუქცია აერთიანებს, ქმნის II დიათეზას, რომელიც შეიცავს ასევე, უსრული და სრული კონსტრუქციის ქვეჯგუფებს, რომელთაგან I ქვეჯგუფი სტატიკურია და II კინამიკური; I ქვეჯგუფი აქაც II-ის საფუძველია როგორც სტრუქტურულად, ასევე კონსტრუქციულად (*გდ-ი/-ხარ/ > ე-გდ-ებ-ი*). ამ სტრუქტურის ზმნებს არ ახლავს ბრუნვაცვალებადი ობიექტი, მათი კონსტრუქცია სტაბილურია: სუბიექტი ყველა სერიაში სახელობითშია, ბრუნვაცვლელი ობიექტი – მიცემითში.

III ჯგუფი, რომელსაც დატიური კონსტრუქცია აერთიანებს, ნარევი სტრუქტურისაა და ქმნის III დიათეზას, რომელსაც შეიძლება დატიური კონსტრუქციის დიათეზა ვუწოდოთ, რადგანაც ამ ზმნების ორივე ქვეჯგუფის სუბიექტი სტაბილურად მიცემით ბრუნვაში დგას.

ამ დიათეზაშიც ორი ქვეჯგუფი გამოიყოფა: I ქვეჯგუფის ზმნები უძველესი სტრუქტურისა და კონსტრუქციის ძირეული ზმნებია. შინაარსით ისინი სულიერი მდგომარეობის გამომხატველი სტატიკური ზმნებია, რომელთა სუბიექტი სულიერი მდგომარეობის განმცდელი, ანუ სუსტი ნებელობის მქონე პირია (უყვარს მას, სძულს მას, უჭირს მას ის). ავტორის აზრით, ამ ზმნათა სწორედ ეს უძველესი, დატიური კონსტრუქცია უნდა ყოფილიყო ამოსავალი ქართული ენის პოლიპერსონალურ ზმნაში არსებული პოტენციის რეალიზაციისათვის: კერძოდ, დინამიკური ზმნების – როგორც I დიათეზის კაუზატიური სტრუქტურის (*ა-R-ებ*) ზმნათა, ასევე II დიათეზის (*R-ებ-ი*) სტრუქტურის ზმნათა ინვერსიის შედეგად მიღებულ იქნა არამატერიალური, სულიერი მოქმედების განმცდელი, სუსტი ნებელობის სუბიექტის მქონე ზმნების ახალი ქვეჯგუფი: (*აკანკალებს შიში, სიცივე მას – აკანკალებს შიშ/ისაგან/, სიცივე/ისაგან/ მას, აცემინებს ის მას მას – ეცემინება მას (ის), ანატრებს ის მას მას – ენატრება მას ის...*). (68,112-120).

ამგვარად, ქართული ზმნის უღლების სისტემაში გამოიყო სამი დიათეზა, რომელთაგან თითოეულს ახასიათებს ზმნის მორფოლოგიური სტრუქტურისა და სინტაქსური კონსტრუქციის სტაბილური ერთიანობა: ქართული ზმნის უღლების

სისტემაში მორფოსინტაქსური თვალსაზრისით გამოიყო უღლების სამი ტიპი – სამი დიათეზა უღლების ქვეკლასებით (67,83-269).

წინამდებარე ნაშრომში ამ მოდელზე დაყრდნობით წარმოდგენილია მეგრული ზმნის სტატისტიკურად აუცილებელი და საკმარისი რაოდენობის უღლებად ფორმატ სისტემური მორფოსინტაქსური ანალიზი, რის შედეგადაც დადასტურდა ვარაუდი, რომ დიათეზის გრამატიკული კატეგორია „საერთოა ქართველური ზმნის სისტემისთვის, რომელმაც მეგრულსა და ლაზურში გარკვეული ცვლილება განიცადა, რაც მეტყველების ეკონომიურობის ტენდენციითა და ენობრივი მოვლენებისათვის დამახასიათებელი სისტემური ანალოგიის პროცესებით აიხსენება და ერთგვაროვანია ქართველურ ენაკილოებში“ (68,94).

I თავი

1.1. მეთოდოლოგიური წანამდგვრები

სასწავლო პროგრამებისთვის შექმნილი სხვადასხვა ენის თანამედროვე გრამატიკები, როგორც წესი, ეფუძნება ისო (ISO) სტანდარტებით აგებულ კორპუსებსა და სტატისტიკურ ანალიზატორებს (იხ. მაგ., კოლინზის კორპუსზე დაფუძნებული ინგლისური ენის გრამატიკა ([Collins COBUILD English Grammar \(1990\)](#)), „კორგრამი“ ([CORGRAM \(2009\)](#)) და სხვ.).

თანამედროვე გამოწვევების საპასუხოდ, აუცილებელია ქართული ენის აღწერა კომპიუტერული ლინგვისტიკის რაოდენობრივი და თვისებრივი მეთოდებით, რომელიც დაფუძნებული იქნება სახელისა და ზმნის მორფოლოგიური სტრუქტურისა და სინტაქსური კონსტრუქციის დეტალურ რეპრეზენტაციულ ანალიზზე. ქართული ზმნის უღლებადი ფორმების ტრადიციული კლასიფიკაციის ფარგლებში, რის მიხედვითაც ძირითად საკლასიფიკაციო ერთეულად გვარის **სემანტიკური** კატეგორიაა მიღებული, რომლის ფარგლებში არ არის მკვეთრად გამოიჯნული საოპოზიციო კრიტერიუმები, ვერ შეიქმნება რელევანტური ალგორითმი ზმნის კომპიუტერული დამუშავებისათვის. თანამედროვე კომპიუტერული ლინგვისტიკის წამყვანი სპეციალისტების მიხედვით, ქართული ზმნის სრულფასოვან ანალიზატორთა შექმნას სწორედ ძირითად საკლასიფიკაციო ერთეულებად მიღებული სემანტიკური კატეგორიები აფერხებს. საგულისხმოა, რომ ილიას უნივერსიტეტის ერთ-ერთი ლინგვისტური პროექტისათვის „ახალი და თანამედროვე ქართული ენის მონოლინგვური კორპუსი“ (<http://corpora.iliauni.edu.ge/?q=ka/search-words> (44); შექმნილი პროგრამული ანალიზატორის **ზმნური ბლოკის საფუძველს სწორედ დამანა მელიქიშილის მიერ ჩამოყალიბებული ქართული ზმნის მორფოსინტაქსური ანალიზი წარმოადგენს**; ეს კი მიუთითებს დიათეზათა კლასიფიკაციის პრაქტიკულ ღირებულებებზე თანამედროვე ტექნოლოგიების ეპოქაში. სამწუხაროდ, იმავეს ვერ ვიტყვით ქართული ზმნის ტრადიციულ კლასიფიკაციაზე. კერძოდ, **ევროპული ზმნის ანალიზის საფუძველზე მიღებული კონვერსიის წესები ყველა ტიპის ქართული ზმნის შემთხვევაში არ მუშაობს, მხოლოდ ნაწილობრივ აღწერს მას, რაც დასაბუთებულია დ. მელიქიშილის ნაშრომებში (67,66-68, 68,56-72).** 1943 წელს გამოქვეყნებული აკაკი შანიძის ცნობილი სტატია „აქტივ-პასივის ურთიერთმიმართება ქართული მრავალპირიანი

ზმნის ჩვენებით” (125) იყო ცდა იმის დასაბუთებისა, რომ ქართული მრავალპირიანი ზმნა „აჩვენებს“, რომ აქტივის კონვერსია ყოველთვის იძლევა პასივს”. მაგრამ, ქართული ზმნის მორფოსინტაქსური ანალიზის შედეგად აღმოჩნდა, რომ სწორედ ქართული მრავალპირიანი ზმნა საპირისპირო შედეგს აჩვენებს, ანუ, კერძოდ, აქტივის კონვერსია უმრავლეს შემთხვევაში არ იძლევა პასივის გაგებას. ამგვარად, ქველ-ის ზმნათა ბაზის ანალიზის საფუძველზე გაირკვა, „ევროპული ზმნის მიხედვით გვარის კატეგორიის განსაზღვრა, როგორც მორფოლოგიურ-სინტაქსური კატეგორიისა, რომელიც ზმნის გარკვეული ფორმით აღნიშნავს ქვემდებარისა და შემასმენლის ურთიერთობას ქვემდებარის აქტიურობა-პასიურობის თვალსაზრისით ქართულისთვის მისაღები არ არის ე.წ. R-ებ-ი სტრუქტურის ზმნების შემთხვევაში, თუმცა გამოდგება აღწერითი წარმოების (*წადებულ იქნა, გაკეთებულ იქნა, გაგებულ იქნა*) ვნებითებისათვის“ (67,65; 68,78). სხვაგვარად რომ ვთქვათ, აქტივის კონვერსიით ყოველთვის არ მიიღება ე.წ. „პასივი“, არამედ „პასივის ყალიბად“ აპრიორულად მიღებული ფორმა (R-ებ/თბ/ი/ემ/ივ/ევ-ი) უმეტეს შემთხვევაში ავტოაქტივსა და აქტივს მიემართება (მაგ., *აკანკალებს ის მას (აქტივი) – აკანკალებდა ის (ავტოაქტივი), აჯახებს ის მას მას (აქტივი) – აჯახებდა ის მას (აქტივი)*).

ზანურის (მეგრულის) ზმნათა კლასიფიკაციისთვისაც აღებულია სალიტერატურო ქართული ზმნისთვის შექმნილი საკლასიფიკაციო თარგი. შესაბამისად, იგივე პრობლემები ზმნის გვარის მიხედვით საოპოზიციო ცალებზე მსჯელობისას ზანურშიც იჩენს თავს. ადრინდელ და თანამედროვე (არნ. ჩიქობავას (141, 110-115), გ. კარტოზიას, მ. ლომიას, თ. ცხადაიასა და რ. გერსამიას (34, 209-211), აგრეთვე, ჭ. ქირიას, ო. მეშიშიშის, ლ. ეზუგბაიასა და მ. ჩუხუას მიერ გამოცემულ (119, 594-612) და სხვ. სახელმძღვანელოებში *ტიბუ(ნ)* „თბება“, *ჭითონდუ(ნ)* „წითლდება“, *ატყობუ(ნ)* „ემალება“ და სხვ. მსგავსი ზმნური ფორმები პასივებად არის კვალიფიცირებული; თუმცა, მ. ჩუხუას შენიშვნით, „ვნებითი ყოველთვის არ უდრის პასივს“. ჩვენი აზრით, ამ და სხვა ამ სტრუქტურის ზმნათა უამრავ ფორმაში აქტიურობის სემანტიკა სჭარბობს. მათი პასივებად კვალიფიცირება, თუნდაც, პირობითად „ვნებით გვარის ყალიბში“ მოქცევა, ისევე როგორც უგვარო სტატიკურ ზმნათა *წუხენც* „წუხს“ და სხვ. „საშუალო გვარის ფორმებად“ კვალიფიცირება, გრამატიკული კლასიფიკაციის ფარგლებში არარელევანტურია.

12. ქართული ზმნის ძირითადი მორფოსინტაქსური საკლასიფიკაციო ერთეული

ზმნის გრამატიკული სისტემის აღწერას საფუძვლად უნდა ჰქონდეს მორფოლოგიური და სინტაქსური კრიტერიუმები. კონსტრუქციათა აღწერა გამოავლენს ზმნაში ჩართულ აქტანტთა ბრუნვებს. მორფოლოგიური სტრუქტურების აღწერა კი არკვევს ზმნის ძირითად ყალიბებს; აქედან გამომდინარე, ზმნათა კლასიფიკაციის პრინციპები უნდა ეფუძნებოდეს გრამატიკულ – მორფოლოგიურად და სინტაქსურად მარკირებულ კატეგორიებს; როგორც წესი, ამ კრიტერიუმების მიხედვით კი ქართულ ზმნას აწმყოს თემის მიხედვით აქვს **ორადორი, მკვეთრად გამიჯნული მორფოლოგიური** სტრუქტურა **R-Ø** და **R-ი** (ქართული ზმნის ამ ორი სტრუქტურის შესახებ იხ., დ. მელიქიშვილი (66, 17-23; 68; 69) და ბ. ჯორბენაძე (162, 184) და **სამი, სტაბილურად** ჩამოყალიბებული **სინტაქსური** კონსტრუქცია აგენსის ბრუნვების მიხედვით:

1) სერიების მიხედვით **nom-erg-dat** კონსტრუქციას ყოველთვის **R-Ø** სტრუქტურის ზმნები შეესატყვისება;

2) **nom-nom-nom** კონსტრუქციის მქონე ზმნებს, როგორც წესი, **R-ი** სტრუქტურა აქვთ.

3) მესამე კონსტრუქცია დატიურია: **dat-(dat)-dat**. ეს კონსტრუქცია ორივე სტრუქტურის ზმნას შეიძლება ჰქონდეს: როგორც **R-Ø** ზმნებს, ისე **R-ი** სტრუქტურისას. წინა ორი კონსტრუქციის ზმნებისგან განსხვავებით, დატიური კონსტრუქციის ზმნებისთვის დამახასიათებელია **მიცემით ბრუნვაში დასმული აგენსის მანის** რიგით გამოხატული პირის ნიშნები და სუსტი ნებელობის მქონე ინაქტიური სუბიექტი (68, 89).

ტრადიციულ მორფოლოგიურ კლასიფიკაციაში მოცემული ტერმინები „აქტიური“ და „პასიური ზმნები“ სემანტიკურადაა შეპირობებული – ტერმინები „აქტიური და პასიური ზმნებისა“ ბუნდოვანია; ქართული ზმნის ფორმაში მათ არ მოეპოვებათ სტაბილური მორფოლოგიური სტრუქტურები.

კერძოდ: ტრადიციულ კლასიფიკაციაში ზმნის ძირითად საკლასიფიკაციო ერთეულად მიღებულია გვარის სამი **ფორმა**: აქტივი, პასივი და მედიუმი (მედიო-აქტივი და მედიო-პასივი). ქართულში არსებული ორადორი მორფოლოგიური სტრუქტურის დისტრიბუცია კი, შეუსაბამოა: ამ სტრუქტურათაგან ერთი - **R-ებ-**

აპრიორულად გაგებულია პასივის სტრუქტურად (არადა, ამ ზმნათა აბსოლუტური უმრავლესობა აქტიური მოქმედების გამომხატველია, (მაგ., იხ. პარადიგმა № 10a: ელაპარაკება, ელაქლაქება, ელაციცება, ემადლიერება, ემართლება, ემასხრება, ან კიდევ, უნიშნო, ე.წ. **თბება** ტიპი: *ხმება, შრება...* -დ სუფიქსიანი ტიპი *წითლდება, გიჟდება...*). ხოლო მეორე - **R-Ø** გვხვდება როგორც აქტივში, ასევე ე.წ. „მედიუმშიც“. ამ უკანასკნელში კიდევ 2 ქვეჯგუფია გამოყოფილი - „მედიაოქტივისა“ (სტრუქტურა **R-Ø**) და „მედიაოპასივისა“ (სტრუქტურა - **R-Aux.**). „მედიაოპასივში“, ისევე და ისევე, მხოლოდ სემანტიკური თვალსაზრისით გამოიყოფა კიდევ 2 ქვეჯგუფი – (1) მდგომარეობის გამომხატველ ზმნათა (რომელთაც არ ეწარმოებათ უწყვეტლის მწკრივის ფორმები) და (2) გრძნობა-აქტის, ყოლა-ქონის, და კიდევ სხვადასხვა სემანტიკური ნიუანსის მქონე ზმნათა ქვეჯგუფები, რომელთა „ერთგვარობის“ დაჯგუფება-დახარისხება არ ხერხდება არც სინტაქსური კონსტრუქციისა და არც მორფოლოგიური სტრუქტურის მიხედვით. ამგვარად, ვიზიარებთ მოსაზრებას, რომლის მიხედვითაც, ტრადიციული კლასიფიკაცია წინააღმდეგობრივია. ამის ნათელი მაგალითია მიღებული დებულება, რომ თითქოს **R-ებ-ი** სტრუქტურა მხოლოდ „პასიურ ზმნათათვისაა“ დამახასიათებელი; მაშინ, როდესაც ამ სტრუქტურით გამოიხატება როგორც ავტოაქტიური, ისე აქტიური და პასიური შინაარსიც (ეს უკანასკნელი მხოლოდ მაშინ, როცა სუბიექტი უსულოა; მაგ., „შენობა აიგო ამ კომპანიის მიერ“, მაგრამ აღსანიშნავია, რომ ასეთი კონსტრუქციები ხელოვნურია ქართულისთვის, რასაც, ა. შანიძეც აღნიშნავს კიდევ ზემოთ დასახელებულ (125) შრომაში: „ქართული აქტიური ფორმების ენაა... ცოტა, მაგრამ მაინც არსებობს ისეთი ვნებითი ზმნები, რომელთაც სათანადო (კონვერსიული, – ნ.ფ.) მოქმედებითი არ მოეპოვება“ (125, 375).

დავასაბუთოთ, რომ **R-ებ-ი** სტრუქტურა მხოლოდ „პასიურ ზმნათათვის“ არაა დამახასიათებელი და აღვწეროთ მისი ყველა სტრუქტურული და სემანტიკური გამოვლინება: **R-ებ-ი** სტრუქტურას განეკუთვნებიან შემდეგი ზმნები: 1. ე.წ. „უნიშნო პასივები“: *ვ-თბ-ებ-ი (მე)*, 2. ე.წ. „ღონიანი პასივები“: *ვ-წითლ-დ-ებ-ი (მე)*, 3. ე.წ. „ინიანი პასივები“: *ვ-ი-მაღ-ებ-ი (მე)*, 4. ე.წ. „ენიანი პასივები“: *ვ-ე-მაღ-ებ-ი (მე მას)*, 5. ისევე „ინიანი პასივები“ ოღონდ უსულო სუბიექტით: *ი-მაღ-ებ-ი (ჩანთა ვიღაცის მიერ)*; ტრადიციული კლასიფიკაციით, ყველა მაგალითი „ვნებითი გვარისაა“, ანუ პასივია. არადა, პასივის შინაარსი ზმნას მხოლოდ

უკანასკნელ მაგალითში აქვს: 5. *ი-მაღ-ებ-ა (წიგნი ვილაციის მიერ)*. პირველი სამი მაგალითი (1. *ვ-თბ-ებ-ი (მე)*, 2. *ვ-წითლ-დ-ებ-ი (მე)*, 3. *ვ-ი-მაღ-ებ-ი (მე)* - ერთპირიანი ავტოაქტივებია, ანუ ავტოაქტიური გვარის (თვითმოქმედი) ზმნებია, რომელთა მოქმედება **ცენტრისკენულია**: მოქმედების აგენსი და პაციენსი ერთი და იგივე პირია¹, მოქმედება არ გადადის სხვა პირზე - ხდება მისი ინტროვერტიზაცია. შდრ., ქართული „წუხს“ ტიპის ფორმები „აწუხებს“ ტიპის აქტივებს სწორედ უკუაქტივითობის თვალსაზრისით უპირისპირდება. „წუხს“ - უკუაქტივითი : „აწუხებს“ - უკუაქტივითი. უღლების პარადიგმაში დაჩნდება უკუაქტივის ნიშანი *ი*- პრეფიქსიც (162, 79). გარდამავლობის მიხედვით ამ ზმნებს გარდაუვალი ზმნები შეიძლება ეწოდოს;

რაც შეეხება მეოთხე მაგალითში მოყვანილ ზმნას (4). *ვ-ე-მაღ-ებ-ი (მე მას)* (*აგრეთვე, ეჯახება მანქანა კედელს, ესევიან მგლები ცხვარს და მისთ.*) - სემანტიკური თვალსაზრისით ის აქტივია - მოქმედების აგენსითა და პაციენსით: ორპირიანია, ობიექტი ბრუნვაუცვლელი აქვს, აქედან გამომდინარე, გარდამავლობის მიხედვით იგი **ირიბგარდამავალია**², ანუ მოქმედება ობიექტზე გარდამავალია, ოღონდ ირიბად; მაგ., *კვეთა ქორი წიწილას...* (67,34).

ზემოთ აღვნიშნეთ, რომ ზმნის ტრადიციული კლასიფიკაციის წინააღმდეგობები კარგად ჩანს ე.წ. „პასიური ზმნების“ მაგალითზე. ქართულში პასიური სემანტიკა შეიძლება გამოიხატოს აღწერითი წარმოებით; მაგ., *დახატულიყო/იქნა* და ორგანული წარმოებით - *მიერ/-გან თანდებულის კონსტრუქციაში*: *„იმალება წიგნი ბავშვის მიერ“* (R-ი სტრუქტურა). აღწერითი წარმოება საკუთრივ პასივის სტრუქტურაა - ამ ზმნათა პასიური სემანტიკა სადავო არასდროს გამხდარა. რაც შეეხება ანალიზური წარმოების R-ები სტრუქტურის ზმნებს, ისინი მხოლოდ უსულო სუბიექტის შემთხვევაში იძენენ პასიურ შინაარსს. ამასთან, აღსანიშნავია, რომ ხშირად, განსაკუთრებით, პოეტურ მეტყველებაში, ამ სტრუქტურის უსულო სუბიექტის შემთხვევაშიც შეიძლება გამოიხატოს აქტიური შინაარსი: მაგ., *„სამშობლოს ცასა ბნელად გაშლილი მწუხრის ზეწარი გადაეფარა“* (ჭავჭავ., 1860), ან: *„ეფინება ფოთლები მზის სხივები დედამიწას“*, საკმარისია იმავე ზმნას შევუწყოთ სულიერი სუბიექტი, იგი აქტიური, ხშირად კი ინტროვერტული მოქმედების გამომხატველი

¹ ტერმინ „ავტოაქტივის“ შესახებ დაწვრ. 68,84.

² ტერმინ „ირიბგარდამავლის“ შესახებ დაწვრ. იხ. დ. მელიქიშვილი, 68, 45, 85.

ხდება. შდრ., *ი-მაღლებ-ა (წიგნი) : ვ-ი-მაღლებ-ი (მე); მაგ.: ღვრიხება თოკი ვილაცის მიერ; შდრ.: ღვრიხება (მანჭება, იპრანჭება) ბავშვი.*

ამგვარად, ანალიზური წარმოების პასიური შინაარსის ყველა ზმნა R-ი სტრუქტურისაა, მაგრამ ყველა R-ი სტრუქტურის ზმნა არ არის პასივი (67,84).

ზემოთ, ჩვენ დაწვრილებით განვიხილეთ კლასიფიკაციის ძირითადი პოსტულატები, რომლებიც საფუძვლად დავუდებთ მეგრული ზმნის უღლებადი ფორმების ახლებურ კლასიფიკაციას. ახლებურს, იმიტომ, რომ მეგრული ზმნის შესახებ გამოქვეყნებული ძველი და უახლესი გამოკვლევები, როგორც წესი, ზემოთ აღნიშნული ტრადიციული კლასიფიკაციის მიხედვით არის გაანალიზებული. ტრადიციული კლასიფიკაცია მეტ-ნაკლებად ევროპული გრამატიკებისთვის შექმნილ „უნივერსალურ“ ჩარჩოზეა მორგებული, რაც ხშირ შემთხვევაში მეგრული ზმნის თავისებურებების სრულფასოვან აღწერას უშლის ხელს ისევე, როგორც ეს გამოჩნდა ქართული ზმნის შემთხვევაშიც.

აქვე აღვნიშნავთ, რომ კვლევის ამ ეტაპზე თავმოყრილი გვაქვს მეგრულ ზმნათა ფორმები გამოქვეყნებული მეგრული ტექსტებისა და ლექსიკონების მიხედვით (*იოსებ ყიფშიძის, „მეგრული ენის გრამატიკა ტექსტებითა და ლექსიკონით“*, 1914, პ. ჭარაია, ქართულ-მეგრული და მეგრულ-ქართული შედარებითი ლექსიკონი (მასალები იაფეტური ენების მკვლევართათვის), შედგენილი პ.გ. ჭარაიას მიერ (მანქანაზე გადაბეჭდილი), 1918, მაკარ ხუბუას მეგრული ტექსტები, ტფ., 1937, *ქართული ხალხური სიტყვიერება*, 2, მეგრული ტექსტები (ქართული თარგმანითურთ), 1991, თ. სახოკიას მიერ ჩაწერილი *მეგრული ანდაზები და გამოთქმები* (იკე, 28-ე, თბ., 1989), კალისტრატე სამუშიას „ქართული ზეპირსიტყვიერება, მეგრული ნიმუშები“ (თბ., 1990), ალიო ქობალიას „მეგრული ლექსიკონი“ და ოთარ ქაჯაიას მეგრულ-ქართული ლექსიკონი), აგრეთვე ჩვენ მიერ ჩაწერილი მეგრული ტექსტები 2006/7 წწ. ს. ქვემო ქვალონში. შესაბამისად, წინამდებარე ნაშრომში მხოლოდ მეგრულ ზმნათა კლასიფიცირებას შევეცდებით. მეგრულთან ძალზე ახლოს მდგარ ლაზურ ზმნათა მორფოსინტაქსური ანალიზი შემდგომი კვლევის საკითხად გვესახება.

ვევრდნობით რა მოსაზრებას, რომ გრამატიკაში გრამატიკულ ერთეულთა კლასიფიცირება უნდა მოხდეს არა სემანტიკური, არამედ ოდენ გრამატიკული – მორფოლოგიურად და სინტაქსურად მარკირებული კატეგორიებით (68,78). ამიტომ, მეგრული ზმნის კლასიფიკაციის საფუძვლად ავიღეთ მორფოლოგიურად

და სინტაქსურად მარკირებული კატეგორიები. კერძოდ, ზმნური ფორმები დავაღაგეთ მორფოლოგიური სტრუქტურისა და სინტაქსური კონსტრუქციის მიხედვით, რის შედეგადაც ზმნები თავად დაჯგუფდნენ ჰომოგენურობის პრინციპით.

ზმნათა სტატისტიკური კვლევა აუცილებლად გასაგებელი პირველი ეტაპია, რათა მიღებული დასკვნები მხოლოდ მეცნიერული აღდოს მიხედვით არ იქნას გამოტანილი.

ჩვენ მიერ არჩეული გზის მართებულობაში გვარწმუნებს **დ. მელიქიშვილის** მიერ ჩატარებული ქართული ზმნის მორფოსინტაქსური, ფორმალურ-ფუნქციური კვლევის შედეგები (66, 17-23; 67; 68) და **ბ. ჯორბენაძის** ხელმძღვანელობით შესრულებული სტატისტიკური კვლევის ნიმუშები: „მორფემათა ლექსიკონი“ (16) „ქართული ენის ზმნური ფუძეების ლექსიკონი“ (15), „ქართული ენის სახელზმნური ფუძეების ლექსიკონი“ (166).

შემდეგ ქვეთავებში წარმოვადგენთ ჩვენი მასალის შერჩევის კრიტერიუმებსა და ქართული ზმნის მორფოსინტაქსური კლასიფიკაციის მიხედვით განხილულ მეგრული ზმნის სტრუქტურისა და კონსტრუქციის სტატისტიკურ ანალიზს.

1.3. შერჩევის რეპრეზენტაციულობა და კვლევის მეთოდები

თანამედროვე ენათმეცნიერული კვლევები გულისხმობს მასალის, ანუ (სტატისტიკურ მეცნიერებათა ტერმინოლოგიით) „პოპულაციის“ რელევანტურობას. ამ ტიპის კვლევის ჩასატარებლად მეცნიერთა მიერ უკვე დადგენილია მასალის //„პოპულაციის“ განსაზღვრის პარამეტრები (40,272). მთავარია არ დაირღვეს პრინციპი: **შერჩევა რეალურად უნდა წარმოადგენდეს საკვლევ მასალას/პოპულაციას**. ელემენტების შერჩევა ორი ზოგადი პრინციპით ხდება: პირველ შემთხვევაში - ელემენტები სისტემის საკვლევი ნაწილის შესაბამისი უნდა იყოს. მეორე შემთხვევაში კი შერჩეული ელემენტების **რეპრეზენტაციულობა**ა საჭირო (40,1002), ანუ, მასალა უნდა იყოს საკმარისი და აუცილებელი სწორი დასკვნის გამოტანისათვის. აქვე აღვნიშნავთ, რომ სწორედ ამ ტიპის კვლევა იქნა ჩატარებული ქართული ზმნის რეპრეზენტაციული ბაზის მიხედვით (66:17-23).

ჩვენი სამუშაოს პირველ ეტაპზე, ა. ქობალიას „მეგრული ლექსიკონიდან“ და ო. ქაჯაიას „მეგრულ-ქართული ლექსიკონიდან“ ამოვიწერეთ მეგრული ზმნური ფორმები. თავისთავად ის ფაქტი, რომ ლექსიკონებში, კონკრეტულად კი ო. ქაჯაიას ლექსიკონში შესულია ამ ნაშრომის გამოცემამდე გამოქვეყნებული ყველა მეგრული ტექსტიდან ამოწერილი სალექსიკონო სტატიები, საშუალებას გვაძლევს თამამად აღვნიშნოთ, რომ ჩვენ მიერ შერჩეული მასალა შერჩევის პირველი პრინციპის **შესაბამისია**, ანუ **რეპრეზენტაციულია**. საკმაოდ შრომატევადი სამუშაოს მიუხედავად, შერჩევის მეორე პრინციპის - მასალის **ხელმისაწვდომობის** საკითხიც არ გამხდარა ჩვენთვის პრობლემური. მესამე პრინციპის – ჩვენი მასალის **შერჩევის მოცულობიდან** გამომდინარე კი, უკვე თავისუფლად შეგვიძლია ვისაუბროთ შერჩევის მეოთხე პრინციპზეც – **შედევების განზოგადებაზე**, რაც გულისხმობს განსახილველი მასალის **აუცილებელი და საკმარისი** რაოდენობის შეგროვებას დასკვნების მართებულობისათვის, რომელიც შემდეგ **განზოგადდება** ბუნებაში არსებული, ჩვენ მიერ აღწერილი **თუ აღუწერელი** ყველა მეგრული ზმნური ფორმისთვის.

მასალის დამუშავების საწყის ეტაპზევე გამოვიყენეთ **კოდირების მეთოდი**. კერძოდ, თითოეულ ზმნურ ფორმას ვანიჭებდით მისი ზმნური სტრუქტურის იდენტურ კოდს და ვათავსებდით შესაბამის საქალაღდეში. კოდირება

მონაცემების ადვილად სამართავ ერთეულებად დახარისხებაში დაგვეხმარა „ადრეულ ეტაპზე დაწყებული კოდირება გამორიცხავს ანალიზის სისუსტეს“ (40,1086).

კოდირების პირველი საფეხურის შემდგომ, უკვე, თავისთავად გამოიკვეთა მეგრული ზმნის სტრუქტურული და კონსტრუქციული ტენდენციები. და ჩვენც კლასიფიცირების საშუალება მოგვეცა: კოდები ჰომოგენურ პარადიგმებად დავაჯგუფეთ და მივანიჭეთ რიგითი ნომერი. ამ გზით ჩვენ ადრეულ ეტაპზე (კერძოდ, ანბანის მესამე ასო-ბგერა განზე დაწყებული ზმნური ფორმების ამოწერისას) მივადწიეთ თეორიულ სისავსეს, ანუ, მდგომარეობას, როცა ახალი ზმნური ფორმების დამატების მიუხედავად ახალი (ზმნის სტრუქტურების იდენტური) კოდების წარმოქმნა აღარ იყო საჭირო. კვლევის მეთოდების ცნობილი სპეციალისტის ეზის მიხედვით, „გამუდმებით შეიძლება ახალი მასალის აღმოჩენა, თეორიული სისავსე მაშინ მიიღწევა, როცა დასრულებული კოდირება ჩამოყალიბების პროცესში მყოფი თეორიის ადეკვატურია და ავსებს მას“ (25,93).

ინდუქციური მეთოდით კვლევა ამცირებს მიკერძოებულობის რისკს. სტატისტიკური კვლევის მეთოდი ჩვენი ნაშრომის ძირითადი საყრდენია, რადგან რაოდენობრივ მონაცემები თვალსაჩინოა და საშუალებას აძლევს მკითხველს, თავად გადაამოწმოს შემოთავაზებული თეორიის სისწორე. შდრ.: *“რაოდენობრივი მონაცემების ანალიზის პერსპექტივა ბევრ დამწყებ მკვლევარს აშინებს, რომლებიც არა მარტო თავს არიდებენ სტატისტიკაზე ფიქრს, არამედ ფუნდამენტურად ეწინააღმდეგებიან კიდევ იმას, რასაც ისინი „ბუნების მათემატიზაციას“ უწოდებენ“* (171, 198-199.). *„ზოგი შემოგვედაგვება, რომ განათლების სფეროში ცნებათა დიდი ნაწილი რიცხობრივ ანალიზზე უბრალოდ არ დაიყვანება. ისინი ამტკიცებენ, რომ სტატისტიკა დახვეწილი პროცესისა და დაუმუშავებელი ცნებების კომბინაციაა. ჩვენ არც ერთ ამ მოსაზრებას არ ვემხრობით. რაოდენობრივი მონაცემების ანალიზი კვლევის მძლავრი ფორმაა, რომელიც, ნაწილობრივ, პოზიტივისტური ტრადიციიდან მომდინარეობს“* (40, 1142).

კვლევისას, ინდუქციური მიდგომის წყალობით, მეგრული ზმნური სტრუქტურების წყობა თავად მონაცემებმა შექმნეს – თავადვე დაჯგუფდნენ. რეპრეზენტაციული შერჩევის, კოდირების მეთოდის, ძირითადი სტრუქტურების იდენტიფიცირებით და კოდების სისავსის ადრეულ ეტაპზე მიღწევით არსებული მონაცემებიდან თავისთავად, ძალდატანების გარეშე ჩამოყალიბდა

მეგრულ ზმნათა მორფოსინტაქსური კლასიფიკაცია. ვიხელმძღვანელო დაფუძნების თეორიის პრინციპით³. პროფ. დ. მელიქიშვილის კვლევის შედეგებმა ქართული ზმნის სისტემური – სტატისტიკური მორფოსინტაქსური ანალიზის სფეროში აჩვენა ამ თეორიის მართებულობა. ჩვენი კვლევა ეფუძნება მასალის სტატისტიკურ ანალიზს – ინდუქციურ მეთოდს. ჩვენი მიზანი იყო:

- ემპირიული მასალის მონაცემებიდან გამომდინარე თეორიის შემოწმება და არა – პირიქით;
- თეორიის ჩამოყალიბება მონაცემების სისტემური შეგროვებისა და ანალიზის შედეგად;
- იმ ტენდენციათა დადგენა რომლებიც იმანენტურად არსებობენ ზმნურ ფორმებში და მხოლოდ რაოდენობრივ-სტატისტიკური კვლევის შედეგად გამოვლინდებიან.

ამგვარად, ჩვენ მიერ მოპოვებული მასალა, ანუ „პოპულაცია“, შერჩევის ოთხივე პრინციპს აკმაყოფილებს. ესენია: **რეპრეზენტაციულობა, ხელმისაწვდომობა, შერჩევის მოცულობა და შედეგების განზოგადება.**

მეგრული ზმნათა უღლებადი ფორმების ინდუქციური მეთოდით კვლევამ კიდევ ერთხელ დაადასტურა დიათეზების თეორიის მეთოდოლოგიური მართებულობა და ის წინასწარი ვარაუდი, რომ დიათეზა წარმოადგენს საერთოქართველური ზმნის ძირითად, არქაულ მოდელს, რომელმაც სახე იცვალა მეგრულ-ჭანურში ერგატივის გამოყენების თვალსაზრისით: „ეს სისტემა საერთო ქართველური ზმნური შესიტყვებისათვის, რომელმაც მეგრულსა და ლაზურში გარკვეული ცვლილებები განიცადა, რაც მეტყველების ეკონომიურობისა და ენობრივი მოვლენებისათვის დამახასიათებელი სისტემური ანალოგიის პროცესებით აიხსნება, რაც ერთგვაროვანია ქართველურ ენა-კილოებში (68,94, 69,829).

---

³„დაფუძნების თეორია – (Grounded Theory) ზოგადი მეთოდოლოგია თეორიის ჩამოყალიბებისა, რომელიც ეფუძნება ინდუქციურ კვლევის მეთოდოლოგიით სისტემურად შეგროვილ და გაანალიზებულ მონაცემებს (39,4-15).

1.4. გვარის ადგილისათვის ზმნის მორფოსინტაქსურ კლასიფიკაციაში

როგორც შესავალშივე აღვნიშნეთ, მეგრულ ზმნათა კლასიფიკაციისას ვეყრდნობით სალიტერატურო ენის ზმნათა მორფოსინტაქსური კლასიფიკაციის პრინციპს (67; 68). კლასიფიკაციის ფარგლებში, გვარი სემანტიკური კატეგორიაა. შესაბამისად, იგი გრამატიკული კლასიფიკაციის მორფოსინტაქსურ კრიტერიუმად არ გამოდგება.

გვარი, როგორც სემანტიკური კატეგორია, გვიჩვენებს, თუ როგორია მიმართება გრამატიკულად მოქმედ პირსა და მის ქმედებას შორის. ქართული ზმნის სტატისტიკური, მორფოსინტაქსური ანალიზის საფუძველზე შემუშავებულ დიათეზათა თეორიის ფარგლებში გვარის სემანტიკური თვალსაზრისით კლასიფიკაცია ასეთია: გამოიყოფა (1)გვარის მიმართ ნეიტრალური ზმნები, (2)ავტოაქტიური გვარის ზმნები, (3)აქტივები და (4)პასივები. განვმარტოთ თითოეული მათგანი:

გვარის მიმართ ნეიტრალურია სტატიკური ზმნები, რომელთაც აწმყოში აქვთ R-ი-ვარ/ხარ/ა, ა-R-ი-ვარ/ხარ/ა სტრუქტურა (მაგ., ვწერივარ, აგდია). ისინი მეორე დიათეზის სტატიკურ, უსრული კონსტრუქციის ქვეჯგუფშია განთავსებული.

ყველა ერთპირიანი ზმნა, რომელსაც სულიერ (//პერსონალურ) აგენსს შეიცავს და ეს აგენსი ამავე დროს პაციენსიცაა, შინაარსით რეფლექსივია//ავტოაქტივია.

გვარის მიხედვით აქტივია ზმნა, რომელსაც სამოქმედო პირდაპირი ან ირიბი ობიექტი ახლავს.

აქტივ-პასივს შორის ფორმალურ (გრამატიკულ) ოპოზიციას პასივის აღწერითი ფორმები ქმნის: *გაკეთებულ იქნა, დაწერილ იქნა და ა.შ.*

ორგანული წარმოების **R-ებ-ი** სტრუქტურა საერთოა აქტიური და პასიური ზმნებისათვის; ამ სტრუქტურის ზმნათა სუბიექტი, ძირითადად, უსულოა და „მიერ/-გან“ ტიპის კონსტრუქციითაა აგებული: *შენდება სახლი ამ კომპანიის მიერ* ა.შ.

ლათინური და ბერძნული გრამატიკების თარგს მიჰყვება ძველი ქართული ენის პრაქტიკული სახელმძღვანელოებიც. ძალზე საინტერესოა გვარის

კატეგორიის კლასიფიკაცია ძველ ქართულ გრამატიკებში: **ზურაბ შანშოგანი:** „ნათესავნი ოთხნი: სამოქმედო, სავნებო, საშუალი და ზიარი“ (127, 21); **ანტონ კათალიკოსი:** „გარემონი ზმნათანი არიან რვა: 1. ნათესავი: შემოქმედებითი და ვნებითი...“ (2,23); **გაიოზ რექტორი:** „ზმნები, რომელთაც თავს უზით მ- (მსურს, მეგულება, მწადს) და მეორეში – რომელთაც უზისთ ვ-“ (122,67); **იოანე ქართველიშვილი:** „შემოქმედებითი, ვნებითი (ხატშემოქმედებითი და ხატვნებითი) და საშუალი (112, 59); **იოანე ბატონიშვილი:** „ნათესავი ზმნისა გუაჩვენებს სახესა სამსა: შემოქმედებითი, ვნებითი და უმეშვეობითი“ (31,146); **ს. დოდაშვილი:** „საზოგადოდ ზმნანი განიყოფიან: არსებითად, მოქმედებითად, ვნებითად და უმეშვეობითად (ხატმოქმედებითი და ხატვნებითი)“ (24,20); **პლატონ იოსელიანი:** „ნათესავისამებრ ზმნანი იქმნებიან შემოქმედებითნი, ვნებითში და საშუალონი (საშუალონი მოქმედებითნი და ვნებითნი). არიან არსებითნიცა ზმნანი, რომელნიცა სიმცირისა გამო მათისა არა შევლენ ზოგადსა განყოფასა შინა“ (32, 39-40); **დიმიტრი ყიფიანთან** შემოდის დინამიკისა და სტატიკის ცნება მის „ახალ ქართულ გრამატიკაში: „ზმნა რა აზრსაც გამოგვითქვამს, რასაც გამოგვიხატავს, ან რასაც გაგვაგონებს, იმის მიხედვით იყოფება, როგორც ამას წინათაცა ვსთქვით, - ორ უმთავრეს ხმად: მოქმედებითად და მდგომარეობითად, შესაბამისად იგი გამოყოფს ორ გვარს: მოქმედებითსა და მდგომარეობითს“. მეორე ხმის ზმნებში (მდგომარეობითში) ითვლება ერთი ცალკე მდგომარე ზმნაცა, რომელსაც ეწოდება არსებითი, „ვარ“ (122, 69); **პეტრე კვიციანი**ის გრამატიკაში გამოიყოფა ზმნის 4 გვარი: (1)**მოქმედებითნი**, რომლისაგან გამომდინარეობენ (2)**ვნებითი** (იკრულვის, იკვლის) და **თვითვნებითნი** (ვეჭმეინები, ვეჩაგვრინები) და (3)**უმეშვეობითი//საშუალო//მდგომარეობითი** (ხატშემოქმედებითი და ხატვნებითი) და (4)**მწეობითი//არსებითი**“ (36,111-113). საინტერესოა, რომ პ. კვიციანიძესთან საშუალო გვარს „მდგომარეობითი“ ეწოდება, რომელიც, ჩვენი აზრით, უფრო ზუსტად ასახავს მათ სტატიკურ შინაარსს; **სილოვან ხუნდაძის** გრამატიკაში კი აღნიშნულია, რომ ვნებითის ყალიბით **შეიძლება გამოიხატოს აქტიური მოქმედებაც**, მაგალითში „ჩემი ძმა იწერება“ ნიშნავს „ჩემი ძმა კარგ ამბავს გვწერს“ (158, 57; 1920 წლის გამოცემაში კი ეს შენიშვნა ამოღებულია)... **დ. კარიჭაშვილი** „თავიანთ თვისების მიხედვით ზმნები ზმნახრილის განსახულებისა სამის გვარისანი არიან: მოქმედებითნი, ვნებითნი და ყოფა-მდგომარეობითნი“ (35,52).

ა. შანიძემ მოახდინა კლასიკურ ენათა გრამატიკებზე დაყრდნობით შექმნილ და ქართულ გრამატიკულ ლიტერატურაში გამოთქმულ მოსაზრებათა სისტემატიზაცია და წლების მანძილზე ქართული ენის პრაქტიკული გრამატიკები სწორედ მისი სქემის მიხედვით იგებოდა და იგება; ა. შანიძის გრამატიკის მიხედვით, ზმნის ძირითადი საკლასიფიკაციო ერთეულია „კონვერსიაზე დაფუძნებული გვარის მორფოლოგიური კატეგორია“, თუმცა, როგორც ზემოთ განვიხილეთ, *ლაპარაკობს – ელაპარაკება* ტიპის ზმნებმა კარგად აჩვენა, რომ კონვერსია ყოველთვის არ მუშაობს და შესაბამისად, აქტივის კონვერსია ყოველთვის არ გვაძლევს პასივს.

გვარი რომ სემანტიკური კატეგორიაა, კარგად ჩანს ბ. ჯორბენაძის ნაშრომებში; თუმცა, მიუხედავად ამისა, ის მაინც გრამატიკულ კატეგორიად მიიჩნევა გვარს. მას შემოაქვს „ვნებითან შეუღლებული მდგომარეობისა და აქტიურობის ფუნქციები“; კერძოდ: „ი- პრეფიქსის შემცველი ვნებითის ყალიბის მქონე ზმნათათვის პასიურობასთან ერთად ნიშანდობლივია მდგომარეობისა და აქტიურობის ფუნქციების გამოხატვაც, ამგვარი ფუნქციური ნაირსახეობა, ხშირად ერთსა და იმავე ფორმას ახასიათებს, რაც ფუნქციური ლაბილურობით იხსნება“ (162, 139); ბ. ჯორბენაძე „ვნებითის ყალიბს“ უწოდებს **R-ები** სტრუქტურის ყველა ზმნას, რომელთაც ახასიათებთ „**სემანტიკური ლაბილურობა, მნიშვნელობათა კონტექსტური ნაირსახეობა, როცა ერთსა და იმავე ფორმას შეუძლია გამოხატოს ვნებითიც, აქტიური მოქმედებაც და სტატუსიც (ნიშან-თვისებაც)**“, ამ მოსაზრების გასამყარებლად მოხმობილი აქვს შემდეგი მასაგლითები: „**სპილენძის ფული იჭრებოდა – ვნებითი, პასივი**“ შდრ.: **გამომშრალი პური ახალგამომცხვარ პურზე უფრო ადვილად იჭრება – სტატუსი, გამოიხატება საგნის ნიშან-თვისება**“ შდრ.: **მებრძოლი რაზმი მტრის ბანაკში იჭრება – აქტივი, მოქმედების სემანტიკა**“ (162, 110-111)“.

ამგვარად, ერთი და იმავე ზმნური ფორმით გამოიხატება პასივიცა და აქტივიც – მოყვანილ მაგალითებში კარგად ჩანს, რომ ერთი და იმავე ფორმით გადმოიცემა განსხვავებული შინაარსი. ვნებითი გვარის მორფოლოგიურად დაპირისპირებული ფორმები – აღწერითი წარმოება მეორეულია, გვიან არის ჩამოყალიბებული.

გვარი არ არის მიჯაჭვული რომელიმე მორფოლოგიურ ყალიბს, რასაც ცხადყოფს ბ. ჯორბენაძის მიერ მოყვანილი მაგალითებიც (თუმცა მის ყველა

შრომაში გვარი მორფოლოგიურ კატეგორიად განიხილება): ერთსა და იმავე ფორმას (მაგ., *იჭრება*) შეუძლია გამოხატოს სტატუსიც, პასივიცა და აქტივიც (162, 110);

გვარი სემანტიკური კატეგორიაა დიათეზების სქემაში: **R-ებ-ი** სტრუქტურით გადმოიცემა აქტივიც, პასივიცა რეფლექსივიც (ავტოაქტივიც). ამათგან, პასივი – (მიერ/-გან) თანდებულის დართვით. **R-ებ-ი** სტრუქტურის ზმნების პასივის ყალიბს ქმნის თანდებულიანი შესიტყვება: **R-ებ-ი-მიერ/-გან**.

ამგვარად, დიათეზათა მორფოსინტაქსური კლასიფიკაციის ფარგლებში გვარი სემანტიკური კატეგორიაა: მნიშვნელობა არა აქვს, რომელი სტრუქტურისა იქნება ზმნა: *კანკალებს (R-Ø სტრუქტურა)*, *ვობები (R-ებ-ი სტრუქტურა)*, *წითლდება (R-ებ-ი სტრუქტურა)*, *იმალება* (სულიერი ეგზეკუტორი, **R-ებ-ი** სტრუქტურა) – ყველა ავტოაქტიური (რეფლექსიური) გვარის ფორმებია: აგენსი თვითმოქმედია, მის მიერ შესრულებული მოქმედება ინტროვერტიზებულია.

R-ებ-ი სტრუქტურის ყველა ერთპირიანი ფორმა, რომლის სუბიექტიც/აგენსიც უსულო აქტანტია, შეიძლება იყოს სემანტიკურად პასივი (მაგ., *წიგნი რამდენიმე წელიწადს იწერებოდა*) ან ავტოაქტივი (მაგ., *სოფლიდან იწერება*, *ოთახი ყოველდღიურად თბება*); თავისუფლად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ სემანტიკურ დონეზე მაგალითში „წიგნი იწერებოდა“ ზმნა გვართ პასივია. სულიერი სუბიექტის შემთხვევაში ერთპირიანი **R-ებ-ი** სტრუქტურის ზმნა ყველა შემთხვევაში ავტოაქტიური შინაარსისაა და შესაბამისად, გვართ ავტოაქტივი იქნება (*იმალება*, *იკიკნება*, *თბება*).

აუცილებლად უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ „შირად, განსაკუთრებით, პოეტურ მეტყველებაში, ამ სტრუქტურის ზმნათა უსულო სუბიექტის შემთხვევაშიც შეიძლება გამოისახოს აქტიური შინაარსი: მაგ., „*სამშობლოს ცასა ბნელად გაშლილი მწუხრის ზეწარი გადაეფარა*“ (ჭავჭავაძე, 1860)“ (68, 77).

ანალოგიურად იქნება ზანურშიც (resp. მეგრულში), რადგან ქართველური ზმნის მორფოლოგიური სტრუქტურა და კონსტრუქცია მსგავსი პარადიგმის მქონეა ყველა ქართველურ ენობრივ ერთეულში. შდრ.: მაგ., *ინფი ტყასი იტყობუნა „ისინი ტყეში იმალებიან“* – ავტოაქტივია, შდრ.: *მიგამუაფუ(ნ) მუსიკა პიანისტე შე „იკვრება მუსიკა პიანისტის მიერ“* – პასივია. საინტერესოა, რომ მეგრულში „*იმალება ჩანთა ბავშვის მიერ/იჩეხება ტყე... მიერ*“ ტიპის მაგალითები ძალზე ხელოვნური და ნაკლებპროდუქტიულია; ჩვენი დაკვირვებით, მეგრულად

მოსაუბრეს ურჩევნია, მსგავსი შინაარსი აქტივის ფორმით გადმოსცეს, მაგ., ნაცვლად „იკვრება ჩონგური გოგონას მიერ“ კონსტრუქციისა - *ძღაბი ჩონგურცგ მეუგანც „გოგო ჩონგურს დაუკრავს“; ჩეხუნს თინა თის „ჩეხავს ის მას“; ფულუნს თინა თის „მაღავს ის მას“*... ქართულ სალიტერატურო ენაშიც არაბუნებრივია „იკვრება მის მიერ“ ტიპის კონსტრუქცია, როგორც ა. შანიძე აღნიშნავდა თავის ცნობილ სტატიაში, „ქართული აქტიური ფორმების ენა“ (125, 375)

სულიერი/პერსონალური აგენსის მქონე ყველა ორ- და მეტაქტანტიანი ფორმა, განურჩევლად სტრუქტურისა (იქნება ის **R-Ø** თუ **R-ები** სტრუქტურისა), სემანტიკურად აქტივად კვალიფიცირდება; მაგალითად, ბრუნვაცვალებადობიექტიანი აქტივია **R-Ø** სტრუქტურის ზმნა: *ფულუნს კოჩი ფარას “მაღავს” კაცი ფულს*, შდრ.: ბრუნვაცვლელ ობიექტიანი აქტივია **R-ი** სტრუქტურის ზმნა: *ატყობუენ(ნ) ძღაბი დიდას - ემალება გოგონა დედას, აჩხიჩხუენ(ნ) თინა თის - (საჩხუბრად) ეჯახება ის მას*.

ავტოაქტივი, აქტივი და პასივი სემანტიკური კატეგორიებია, აქედან გამომდინარე, მეგრულ (resp. ქართველურ) ზმნაში მათ არ ეძებნებათ სტაბილურად შესაბამისი მორფოლოგიური სტრუქტურა; გვაქვს შემთხვევები, როდესაც ერთი და იგივე მორფოლოგიური სტრუქტურის ზმნა (გგულისხმობთ ზმნის ძირითად სტრუქტურას დაბოლოების მიხედვით), შინაარსით შეიძლება ავტოაქტივიც იყოს, აქტივიც და პასივიც. ქვემოთ მოყვანილ ცხრილში ნაჩვენებია **R-th.s-უ(ნ)** სტრუქტურის ზმნა, რომელიც შეიძლება იყოს აქტივიც, პასივიცა და ავტოაქტიური შინაარსის მქონეც (იხ. ცხრილი №1.1):

სტრუქტურა: R-უ(ნ) (დინამიკური:)	აქტივი 1) სულიერი 2) უსულო	პასივი (უსულო)
<p>1) ტიბუ(ნ) თინა (თბება ის) იფულებუ(ნ) - იმალება 2) ხომუ(ნ) თინა (ხმება ის)</p>	<p>1) აფორუ(ნ) თინა თის ეფარება ის მას 2) ატყობუ(ნ) თინა თის ემალება ის მას</p>	<p><u>ხელოვნურია, თუმცა მცირე რაოდენობით მაინც არსებობს:</u></p> <p><u>*მიგამუაფუ(ნ) მუსიკა პიანისტე შე „იკვრება მუსიკა პიანისტის მიერ“ (ძალზე ხელოვნური კონსტრუქცია).</u></p> <p><u>ჩანთა ირუალუაფუ(ნ) ძღაბე შე „1. ჩანთა ინახება გოგონას მიერ; 2. ორპირიანი კონსტრუქციის შემთხვევაში იქნება: ისინი მას: ჩანთას უმაღავენ გოგონას“.</u></p>

ამასთან, უგამონაკლისოა წესი: ყველა ანალიზური წარმოების პასიური გვარის ზმნა **R-უ(ნ)** სტრუქტურისაა, მაგრამ არა პირიქით: ყველა მეგრული **R-უ(ნ)** სტრუქტურის ზმნა არ არის პასივი. რადგან, მეგრულ **R-უ(ნ)** (ისევე როგორც სალიტერატურო ქართულ **R-ი**) სტრუქტურის ზმნათაგან ზოგი **ავტოაქტივია** (მოქმედება ინტროვერტულია: *ჭითონდუ(ნ) „წითლდება“*, *ტიბუ(ნ) „თბება“*, *იფულუ(ნ) „იმალება“*), ზოგი **პასივია** (მოქმედება სრულდება ვიღაცის მიერ: *იფულუ(ნ) ფარა კოჩიშე „იმალება ფული კაცის მიერ“*) და ზოგიც **აქტივი** (მოქმედება პირდაპირ ან ირიბად გადადის პაციენსზე: *ატყობუ(ნ) თინა თის „ემალება ის მას“*).

ერთი მორფოლოგიური სტრუქტურით შეიძლება გამოიხატოს გვარის სამი განსხვავებული სემანტიკურად განსხვავებული ერთეული: ავტოაქტივი, აქტივი, პასივი. კონტექსტის საშუალებით ზუსტდება კონკრეტული სტრუქტურის ზმნათა სემანტიკური ნიუანსები. „შეიძლება პარალელის გაღება კაუზაციის კატეგორიასთანაც, სადაც, ასევე მხოლოდ კონტექსტი წარმოაჩენს, იძულებით, რაღაც მიზეზით განპირობებული თუ „ჩვეულებრივი“ მოქმედება სრულდება (მაგ., ცალკე აღებული „ამუშავენს“ ფორმა თავისთავად არ იძლევა არავითარი დასკვნის გაკეთების საშუალებას (კაუზაციის თვალსაზრისით), შესაძლოა გლეხი ამუშავენდეს მიწას და ან ბატონი ამუშავენდეს გლეხს...)“ (119, 637).

ამგვარად, სემანტიკურია კატეგორია, რომელიც კონკრეტულ კონტექსტზეა დამოკიდებული. ამის ნათელი მაგალითია გვარის სემანტიკური კატეგორია ქართულში.

1.5. პირველი თავის შეჯამება

წინამდებარე ნაშრომის მიზანია სტატისტიკურ მონაცემებზე დაყრდნობით შესწავლილ იქნას მეგრული ზმნის სტრუქტურა და კონსტრუქცია. შესაბამისად, დავამუშავეთ მეგრული ტექსტები (*იოსებ ყოფშიძის, „მეგრული ენის გრამატიკა ტექსტებითა და ლექსიკონით“*; 1914, პ. ჭარაია, ქართულ-მეგრული და მეგრულ-ქართული შედარებითი ლექსიკონი (მასალები იაფეტური ენების მკვლევართათვის), შედგენილი პ.გ. ჭარაიას მიერ (მანქანაზე გადაბეჭდილი), 1918, მაკარ ხუბუას მეგრული ტექსტები, ტფ., 1937, ქართული ხალხური სიტყვიერება, 2, მეგრული ტექსტები (ქართული თარგმანითურთ), 1991, თ. სახოკიას მიერ ჩაწერილი მეგრული ანდაზები და გამოთქმები (იკე, 28-ე, თბ., 1989), კალისტრატე სამუშიას „ქართული ზეპირსიტყვიერება, მეგრული ნიმუშები“ (თბ., 1990), ე. დადიანის მეგრული ტექსტები (22), ალიო ქობალიას „მეგრული ლექსიკონი“ (2010) და ოთარ ქაჯაიას მეგრულ-ქართული ლექსიკონი (2001-2004); აღვწერეთ მეგრული ზმნის ყველა შესაძლო მორფოლოგიური სტრუქტურა აწმყოს თემის მიხედვით. დავაკვირდით ამ ზმნათა კონსტრუქციას სერიებისა და მწკრივების მიხედვით.

საანალიზო ერთეულთა დამუშავებამდე გავითვალისწინეთ მასალის შერჩევის საბაზისო კრიტერიუმები: **რეპრეზენტაციულობა, ხელმისაწვდომობა; შერჩევის მოცულობა და შედეგების განზოგადება.**

მეგრული ზმნის მორფოსინტაქსური კლასიფიკაცია მოვახდინეთ ზმნის სტრუქტურასა და კონსტრუქციაზე დაყრდნობით და არა გვარის, როგორც მორფოლოგიური კატეგორიის მიხედვით, რადგანაც გვარის გამოყოფის საფუძველი – კონვერსია არ მუშაობს ქართველური პოლიპერსონალური ზმნისათვის. გამომდინარე იქიდან, რომ აქტივის ფორმათა კონვერსია, უმეტეს შემთხვევაში, არ იძლევა პასივის შინაარსს, ჩვენ არ ვიზიარებთ გვარის როგორც გრამატიკული კატეგორიის ტრადიციულ კვალიფიკაციას.

მორფოსინტაქსური კლასიფიკაციის ფარგლებში გვარი მხოლოდ სემანტიკური კატეგორიაა და იგი არ არის მიჯაჭვული რომელიმე მორფოლოგიურ სტრუქტურას. მეტიც, ერთ მორფოლოგიურ სტრუქტურაში დასაშვებია გვარის სემანტიკური საოპოზიციო ერთეულები: ავტოაქტივი, აქტივი, პასივი. მათი გარჩევა მხოლოდ კონტექსტის საშუალებით არის შესაძლებელი.

ჩვენ მიერ გაანალიზებული მეგრული მაგალითების მიხედვით *აფორუუ(ნ) ევარება*, *ატყობუუ(ნ) ძღაბი დიდას „ემალეპა გოგონა დედას“* და მსგავსი უამრავი სულიერი სუბიექტის მქონე ზმნა სემანტიკურად აქტიურია, მოქმედება უშუალოდ გადადის ირიბ ობიექტზე: *ახხინხუუ(ნ) თინა თის „(სახხუბრად) ეჯახება ის მას“* - არ არის პასივი, პირიქით, აქტიური მოქმედების გამომხატველია, ოღონდ **R-th.s.-უ(ნ)** სტრუქტურისა; ამდენად, გვექმნება შთაბეჭდილება, რომ გვარი მხოლოდ სემანტიკური კატეგორიაა, მით უფრო, რომ ერთსა და იმავე მორფოლოგიურ ყალიბს შეუძლია გამოსატოს აქტივიც, პასივიცა და საგნის ნიშან-თვისება/სტატუსიც (მაგ., „*სპიღენძის ფული იჭრებოდა – ვნებითი, პასივი*“ შდრ.: *გამომშრალი პური ახალგამომცხვარ პურზე უფრო ადვილად იჭრება – სტატუსი, გამომხატება საგნის ნიშან-თვისება* და შდრ.: *მებრძოლი რაზმი მტრის ბანაკში იჭრება – აქტივი, მოქმედების სემანტიკა*“ (162, 110-111)“);

დიათეზაში ერთიანდება მორფოლოგიურ დონეზე – ზმნური ფორმის სტრუქტურა, სინტაქსურ დონეზე – მისი კონსტრუქცია და სემანტიკურ დონეზე - გვარი; ამგვარად, გვარი დიათეზის გვარეობითი კლასიფიკაციის სემანტიკური ქვეკატეგორიაა. შესაბამისად, გვარის სემანტიკური კლასიფიკაციის ადგილი მორფოლოგიურ კლასიფიკაციაში არ არის.

II თავი

მეგრული ზმნის სტრუქტურა და კონსტრუქცია

2.1. შესავალი

ქართულ გრამატიკულ ლიტერატურაში მეგრული ზმნის ძირითად საკლასიფიკაციო პრინციპად აპრიორულად გვარი და გარდამავლობა მოიაზრება; არნ. ჩიქობავას ჭანურის გრამატიკულ ანალიზში ვკითხულობთ: *„მეგრულში სამი გვარია: მოქმედებითი, ვნებითი და საშუალი. ...მოქმედებითი გვარისაა ყველა გარდამავალი ზმნა; ვნებითს გვარს დადებითი საწარმოებელი ნიშნები გააჩნია; საშუალი გვარისა იქნება ყველა გარდაუვალი ზმნა არავნებითი გვარისა“* (141, 12). როგორც ცნობილია, ქართულში არნოდ ჩიქობავამ „მედიუმის“ არსებობა საერთოდ უარყო და ამ ტერმინის ქვეშ ნაგულისხმევი ზმნები უგვარო სტატიკურ ზმნებში გააერთიანა. ახლახანს გამოცემულ „ლაზურ-მეგრულ გრამატიკაში“ (119) ვკითხულობთ: *„თუ მაინც ცალკე გამოსაყოფია ე.წ. საშუალი გვარის ზმნათა წყება, მხოლოდ იმიტომ, რომ ისინი ქმნიან ისეთ ზმნათა ჯგუფს, რომელსაც უგვარო ზმნები შეიძლება ვუწოდოთ, ვინაიდან გვარი არ განუვითარდათ, და ამას ნაწილობრივ მათი სემანტიკა და მნიშვნელოვანწილად სტატიკურობა განსაზღვრავდა“* (119, 595), იქვე აღნიშნულია: *„ზანურ დიალექტებში გვარის კატეგორია მკაფიოდ არის გამოკვეთილი – მოქმედებითი და ვნებითი (საშუალო გვარი აქ თითქმის არ ჩანს და ლოგიკურია ფიქრი იმაზე, რომ იგი უგვარო ზმნებში უნდა განვიხილოთ“* (119, 614).

ჩვენი სამუშაოს პირველ ეტაპზე, როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, ტექსტებიდან და ლექსიკონებიდან ამოკრებილი მეგრული ზმნური ფორმები და დავახარისხეთ მორფოლოგიური სტრუქტურის მიხედვით. აღმოჩნდა, რომ მეგრულ ზმნას ორი ძირითადი სტრუქტურა აქვს. შემდეგ დავაკვირდით მეგრული ზმნის კონსტრუქციას: მასალის ანალიზის შედეგად, ვინისა და მანის რიგის ნიშნებისა და აგენსის ბრუნვათა მიხედვით სულ სამი კონსტრუქცია გამოიყო. ძალიან მწყობრი და სისტემური აღმოჩნდა ჩვენ მიერ გაანალიზებული მეგრული ზმნური სტრუქტურების დისტრიბუცია შესაბამისი კონსტრუქციების მიხედვით.

შემდეგ თავებში დაწვრილებით განვიხილავთ მეგრული ზმნის სამ კონსტრუქციასა და მათთან მუდმივად დაკავშირებულ პირის მარკერებსა და მეგრულ ზმნათა სტრუქტურებს.

2.2. სტატიკა და დინამიკა

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ძველ ქართულ გრამატიკულ აზროვნებაში დიმიტრი ყიფიანმა დააყენა საკითხი ზმნათა ორ უმთავრეს ხმად – დინამიკურად და სტატიკურად, მისი ტერმინებით – „მოქმედებითად და მდგომარეობითად“ დაყოფის შესახებ: „ზმნა რა აზრსაც გამოგვითქვამს, რასაც გამოგვიხატავს, ან რასაც გაგვაგონებს, იმის მიხედვით იყოფება, როგორც ამას წინათაც ვსთქვით, - ორ უმთავრეს ხმად: მოქმედებითად და მდგომარეობითად“ (122, 69).

„დიმ. ყიფიანისეული კლასიფიკაცია ქართულ გრამატიკებში ზმნათა ძირითად საკლასიფიკაციო ერთეულად სტატიკურობისა და დინამიკურობის მიჩნევის პირველი ცდაა, თუმცა დიმ. ყიფიანის „მდგომარეობითი“ არ ფარავს სტატიკურობის თანამედროვე გაგებას“ (88, 5).

სტატიკური ზმნა გამოხატავს საგნის მდგომარეობას (*ხუ(ნ) „პირქვე წევს//ღვას“*) ან საგნის მოქმედების მდგომარეობას (*ათემუდოხოლუ(ნ) „ქვეშ ჯდება“*, *პირანს „ჰყვავის“ თაქ პირანს ჩქიმ მუმალ ჩხორია „აქ ჰყვავის ჩემი მომავალი სხივი“*, *ქაჯაია, გვ. 968*).

დინამიკური ზმნა კი გამოხატავს მოქმედების პროცესს: *ჭითონდუ(ნ) „წითლდება“*, *უჭითონდუ(ნ) „უწითლდება“*, *იდიდარებუ(ნ) „დიდება“*.

ა. შანიძის თვალსაზრისით, სტატიკური ზმნები ვნებითი გვარის ქვესახეა (126, 443, 463). არნ. ჩიქობავას აზრით, სტატიკური ზმნები უფრო ფართო ცნებაა, ვიდრე ზმნის გვარი (143, 106-112).

კავკასიურ ენათა თანამედროვე მდგომარეობა გვიჩვენებს, რომ გვარი ჯერ კიდევ არ არის ფორმირებული, როგორც გრამატიკული კატეგორია; მეტიც, „მთის კავკასიურ ენებში ეს პროცესი ეს-ესაა იწყება: მოქმედებითისა და ვნებითის დაპირისპირება სისტემური სახით არსადა გვაქვს, რაც შეეხება სტატიკურსა და დინამიკურ ზმნებს, მათ მკვეთრად განასხვავებს ისეთი არქაული წყობის ენაც კი, როგორიცაა აფხაზური, რომლისთვისაც მოქმედებითისა და ვნებითის გარჩევა უცხოა“ (143, 108). ზმნათა კლასიფიკაცია დინამიკურობასა და სტატიკურობაზეა აგებული სემანტიკურ-გრამატიკული ნიშნებით (როგორიცაა მაგ., პირიანობა და გარდამავლობა, ზმნისწინი, ფუძის სტრუქტურა, მწკრივთა წარმოება, კაუზატივი, ქცევა...). გამომდინარე აქედან, არნ. ჩიქობავა ვარაუდობს, რომ კავკასიურ ენათათვის სტატიკურობა-დინამიკურობის

კატეგორია უფრო ძველია, გვარი კი – გვიანდელი: „სტატიკურობა-დინამიკურობა, შეუღარებლივ უფრო ძველი ფორმაციის მოვლენებია, ვინემ მოქმედებითი და ვნებითი გვარი, ამიტომ ცნება სტატიკური ზმნა არ შეიძლება დაფუძვნიდებაროთ ცნებას „ვნებითი გვარი“ (143, 08). ქართული ენა კავკასიურ ენათა იბერიულ-კავკასიურ შტოს მიეკუთვნება, ამდენად, ჩვენ ვიზიარებთ მოსაზრებას, რომლის თანახმადაც, გვარი მეორეულია კავკასიური ენებისთვის და უპირველეს ყოვლისა, ზმნები უნდა დაიყოს სტატიკურებად და დინამიკურებად: სტატიკურ ზმნას არ აქვს გვარის გაგება, ის გამოხატავს მხოლოდ მდგომარეობას ან მდგომარეობის მოქმედებას, დინამიკური ზმნა კი შეიძლება იყოს მოქმედებითი (აქტივი) ან ვნებითი (პასივი) გვარისა. „იბერიულ-კავკასიური ენებიდან მხოლოდ ქართველურ ენებშია მოქმედებითისა და ვნებითის ჩამოყალიბების პროცესში არსებითად დამთავრებული (თუმცა გვართა გაუდიფერენცირებლობის კვალი ქართველურ ენებში საბოლოოდ არაა გამჭრალი!“ (143, 08).

მოქმედებითი და ვნებითი, როგორც ზემოთ დავასკვნით, გვარის სემანტიკური ქვეკატეგორიებია: ავტოაქტიური და მოქმედებითი გვარის ზმნა (აქტივი) შეიძლება იყოს როგორც **R-Ø**, ისე **R-ებ-ი** სტრუქტურისა, ვნებითი გვარის ზმნა (პასივი) კი მხოლოდ **R-ებ-ი** სტრუქტურისა ან აღწერითი წარმოებისა. სტატიკურ ზმნებში ყველა ზმნა იქნება ავტოაქტიური გვარისა, რომელთაგან ზოგი (1)სრული სტატიკის გამომხატველია, ზოგიც კი (2)შეფარდებითი სტატიკისა. (1)სრული სტატიკის გამომხატველი ზმნები გრაფიკულად შეიძლება წერტილით გამოხატონ (.) დგას, ზის... (2)შეფარდებითი სტატიკის ზმნები კი – წრეწირით (O): გორავს, ბორგავს, კანკალებს... (68, 28).

სტატიკური ზმნები უძველესი ქართველური (resp. კავკასიური) ზმნებია. სტატიკურ ზმნას არ გააჩნია დროის გაგება. დინამიკურ ზმნათა ანალოგიით კი მათ განივითარეს დროის კატეგორია, ოღონდ არა სისტემურად (68, 27).

არსებობს მოსაზრება, რომელიც სტატიკურობა-დინამიკურობის თვალსაზრისით არ განასხვავებს „საშუალ-მოქმედებითებსა“ და აქტივებს. „მედოაქტიური ზმნები, როგორიცაა *ყვფს, ცურავს, ცეკვავს, ნადირობს, სადილობს...* უპირისპირდება *ხატავს, სწერს, სთხოვს* ... ზმნებს არა სუბიექტის აქტივობის მიხედვით, არამედ პირდაპირი ობიექტის უქონლობით. ორივე დინამიკურია და ორივე უპირისპირდება ისეთ სტატიკურ ზმნებს, როგორიცაა *წევს, სწერია* (78, 67).

პირდაპირი ობიექტის უქონლობას ლ.ნოზაძე მიიჩნევს მედიოაქტიურ ზმნათა ორგანულ, ისტორიულ თვისებად. მათ „გარეგანი ობიექტი“ არც არასდროს გააჩნდათ, არამედ შინაგანად შეიცავენ პირდაპირ ობიექტს. იგი ხაზს უსვამს, რომ „იმეფა“ ტიპის წარმოება ძირითადად ნასახელარ ზმნებს ახასიათებს. იგი პირდაპირი ობიექტის უქონლობასა და ზმნის ფუძედ სახელის გამოყენების ფაქტს უკავშირებს ერთმანეთს და აღნიშნავს, რომ ეს შემთხვევითი მოვლენა არაა: „პირდაპირი ობიექტი“ „იმეფა, ურქინა“ ტიპის ზმნებისა უნდა იყოს ის, რაც ამ ზმნათა ფუძეებშია წარმოდგენილი, ე.ი. „პირდაპირი ობიექტი“ აღნიშნულ ზმნებთან „შინაგანი ობიექტის სახით უნდა გვექონდეს. *იმეფა, ისერა, ინადირა, ურქინა, უწამლა...* ზმნათა „პირდაპირი ობიექტია“, ჩვენი აზრით, *მეფე, სერი, ნადირი, რქა, წამალი...* (78, 98-102)”

ლ. ნოზაძე შენიშნავს, რომ „ზოგჯერ მედიოაქტივ ზმნებს ფორმალური რეალური ობიექტიც აქვთ რაც მეორეულ მოვლენად მიაჩნია: „და ილოცა ლოცვაჲ იაკობ და თქუა: მარხვაჲ იმარხეთ ჩემთვის...“ (78, 99).

აუცილებლად უნდა აღინიშნოს თემის ნიშანთა შესახებაც ზანურში: მეგრულ სტატიკურ და დინამიკურ ზმნებში, ქართულისგან განსხვავებით, ნიველირებულია თემის ნიშნის ქონა-არქონის მიხედვით ოპოზიცია. მეგრულში ჯერ-ჯერობით კიდევ გვაქვს უთემისნიშნო სტატიკური ზმნები, როგორცაა მაგ., *ოჭე(ნ) „სჭირს“, ოძინუ(ნ) „მეტია“*; მაგრამ სტატიკურ ზმნათა უმრავლესობას წარმოადგენენ თემისნიშნიანი ზმნები; დინამიკურ ზმნათაგან მათი ერთადერთი მორფოლოგიურად მასხვავებელი ნიშანი მწკრივნაკლი უღლებათ: ძირითადად, პირველი და მეოთხე სერიის მწკრივები ეწარმოებათ, ხშირ შემთხვევაში, არასრულად; ასეთებია, მაგ., *უხან-ან-ს „ხანში მეტობს“ (უარნეჩი წანათ მიხანანს „ორმოცი წლით უფროსია (მმეტობს), უჩხირჩხ-ან-ს (მხოლოდ აწმეოს მწკრივებში) „გაფარჩხული უჩანს (თითები)“*... მეგრულში სტატიკურ ზმნებს იგივე თემატური სუფიქსები დაერთვის, რაც დინამიკურ ზმნებს, თუმცა, აშკარაა, დინამიკურ ზმნებში თემატური სუფიქსები სულ სხვა ფუნქციისაა, სტატიკურ ზმნებში კი – სხვა. მსგავსი მოვლენა შენიშნული აქვს მ. სუხიშვილს ძველი ქართულის სტატიკურ ზმნებში: „სტატიკურ ზმნებში ეს ნაირგვარი სუფიქსები იმავე ფუნქციას ასრულებენ, რასაც სტატიკურობის თავდაპირველ ნიშნად გააზრებული –ან ფორმანტი. ამგვარად, სტატიკურ და დინამიკურ ზმნათა მასალობრივად იდენტურ სუფიქსებს სხვადასხვა ფუნქცია აკისრიათ, ე.ი. სისტემაში მათი ღირებულება განსხვავებულია“ (88, 119).

ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში აღნიშნულია, რომ სტატიკურ და დინამიკურ ზმნათა ერთ-ერთ განმასხვავებელ მორფოლოგიურ მარკერად სწორედ **თემის ნიშანთა** ქონა-არქონა განიხილება: სტატიკური ზმნები თემის ნიშნების დართვით გადინამიკურდებიან. მორფოლოგიურად მარკირებულია საოპოზიციო ცალთა უღლებაც: **უღლების თვალსაზრისით** სტატიკური ზმნები მწკრივნაკლია, დინამიკური ზმნები კი – არა (68,28-29). სტატიკურ ზმნათა მაღინამიკურებელ ელემენტად **-დ** სუფიქსიც განიხილება სამეცნიერო ლიტერატურაში (გვაქვს სტატიკურ ზმნათა დონით გადინამიკურების შემთხვევებიც მაგ., ჩანს ზმნის შემთხვევაში... (88, 122).

ზანურში (resp. მეგრულში), ისევე როგორც სხვა ქართველურ ქვესისტემებში, სტატიკური ზმნები მწკრივნაკლია. სტატიკური ზმნები ფორმალურად ბაზაა დინამიკური სტრუქტურის ზმნების საწარმოებლად. დინამიკური ზმნების ანალოგიით, კაუზაციის წესით, ისინიც ნელ-ნელა დინამიკურ ზმნათა ბანაკში გადადიან: **ინგარს (ტირის) - ონგარუნს (ატირებს)**.

მეგრულში დიდი სხვაობაა სტატიკურ და დინამიკურ ზმნათა უღლების პარადიგმებს შორის: სტატიკურ ზმნებს, ძირითადად, პირველი და მეოთხე სერიის მწკრივები ეწარმოებათ, დინამიკური ზმნები კი, სტატიკურებთან შედარებით, სრული პარადიგმის მქონეა, თუმცა, ზანურში მწკრივთა მაქსიმალური რაოდენობა არ ეწარმოება ყველა დინამიკურ ზმნას: მწკრივთა წარმოების თვალსაზრისით, პარადიგმის სისრულით, „მეგრულში **უჭარუნს, უხანტუნს** ტიპის ზმნები გამოირჩევა: მათ აქვთ მაქსიმალური რაოდენობის – 15 ნაკეთიანი ფორმოზორივი პარადიგმა: უჭარუნს – უჭარუნდუ – უჭარუნდას – უჭარუნდუკო – დოუჭარუნს – დოუჭარუნდუ – დოუჭარუნდას – დოუჭარუნდუკო – დოუჭარუ – დოუჭარას – დოუჭარუკო – დოუჭარუ(ნ) – დოუჭარუდუ – დოუჭარუდას – დოუჭარუდუკო(ნ) (119, 593).

სხვადასხვა მკვლევარი მეგრულში მწკრივთა განსხვავებულ რაოდენობას ასახელებს. სალიტერატურო ქართულთან შედარებით, მეგრულში მწკრივთა რაოდენობა მეტია; სხვაობას, უმთავრესად, -კო ფორმანტიანი ნამყო კავშირებითის (ე.წ. „პირობითის) და ნო- პრეფიქსიანი (IV სერიის) ფორმები ქმნის (21,17).

სტატიკური ზმნები იშვიათად დაირთავენ ზმნისწინს და, თუ დაირთავენ, მხოლოდ მიმართულების აღსანიშნავად, სივრცეში დეტერმინაციის ფუნქციით. „ამ მხრივ, ძველი ქართული უფრო შეზღუდულია, ვინემ ახალი ქართული. თავის

მხრივ, ეს უკანასკნელი დიდად ჩამორჩება მეგრულსა და ჭანურს; აქ პრევერბი სტატიკურ ზმნებს ისევე უხვად დაერთვის, როგორც აფხაზურში; ზმნისწინით გამოსატული სივრცეში დეტერმინაციის მაგალითებია: *ხე „ზის“*; *გეხე „ზის რამეზე“*; *ელახე „გვერდით ზის“*; *ეკოხე „ნაპირზე ზის“*; *მიშახე „რაღაცაში ზის“*; *დიშახე „რაღაცის შიგნით ზის“*; *დინოხე „რაღაც სიღრმეში ზის“*; *მიოხე „რაღაცის ქვეშ (ღრუში) ზის“* და ა.შ... (143, 108).

ამგვარად, ქართველურ ქვესისტემებში, დინამიკური ზმნები აბსოლუტურ უმრავლესობას წარმოადგენენ.

2.3. მეგრული ზმნის სინტაქსური კონსტრუქცია

განვიხილავთ მეგრულ ზმნათა სინტაქსური კონსტრუქციას, ანუ ზმნაში მონაწილე მოქმედების ჩამდენ და აღმქმელ-განმცდელ აქტანტთა ბრუნვებს პირველ, მეორე, მესამე და მეოთხე სერიაში. აგენსისა და პაციენსის ბრუნვებს დეტალურად აღვწერთ ნაშრომის შესაბამის ქვეთავში, აქ კი ზმნის სინტაქსურ კონსტრუქციას, პირობითად, მხოლოდ აგენსის ბრუნვებით წარმოვადგენთ. მაგალითად, თუ კონკრეტულ ზმნაში ჩართული სუბიექტის ბრუნვებია პირველ სერიაში სახელობითი, მეორე სერიაში – მოთხრობითი, ხოლო მესამე სერიაში – მიცემითი, პირობითად, მისი კონსტრუქცია **ფორმულის** სახით ასე დაიწერება: **nom-erg-dat-nom**.

მეგრულ ზმნას სულ სამი კონსტრუქცია აქვს: (1) **nom-erg-dat-nom**, (2) **nom-erg-nom-nom** და (3) **dat-(dat)-dat-dat**

ზმნის სტრუქტურას დაწვრილებით განვიხილავთ მომდევნო თავში, აქ კი მოკლედ აღვნიშნავთ, რომ მეგრული ზმნა აწმყოს ფუძის მიხედვით შეიძლება იყოს ან (1) **R-[Th.s]-Ø**, ან (2) **R-[Th.s]-უ(6)** სტრუქტურისა.

უგამონაკლისოდ, როგორც წესი, (1) **nom-erg-dat-nom** სინტაქსური კონსტრუქციის ზმნები **R-[Th.s]-Ø** სტრუქტურისაა. (2) **nom-erg-nom-nom** სინტაქსური კონსტრუქციის ზმნები – **R-[Th.s]-უ(6)** სტრუქტურისა, ხოლო (3) **dat-(dat)-dat-dat** კონსტრუქციის ზმნებს კი ორივე (ნარევი) სტრუქტურა აქვთ, რადგან ისინი პირველი და მეორე კონსტრუქციის ზმნების პირთა კონვერსიითა და ინვერსიით არიან მიღებული (მაგალითები იხ. №2.1 ცხრილში). **პირველი, მეორე და მესამე ტიპის კონსტრუქციებისა და მათი შესაბამისი მორფოლოგიური სტრუქტურების ერთიანობა** ქართულ გრამატიკულ ლიტერატურაში (67; 68) დიათეზის მორფოსინტაქსურ კატეგორიად არის კვალიფიცირებული. შესაბამისად, თითოეული სინტაქსური კონსტრუქციისა და მასთან რეგულარულად დაკავშირებული მორფოლოგიური სტრუქტურის საფუძველზე მეგრულისთვისაც გამოიყოფა I (1), II (2) და III (3) დიათეზა.

პირველ საკლასიფიკაციო ერთეულად ჩვენ ავიღეთ ზმნის სინტაქსური კონსტრუქცია, რადგან მეგრულ (resp. ქართველურ) ზმნას აქვს სამი, მკვეთრად დაპირისპირებული კონსტრუქცია, რომელიც საფუძველია სამი დიათეზის გამოყოფისა. ეს კონსტრუქციები მწყობრად ჩამოყალიბებულ ოპოზიციას ქმნიან

და ერთმანეთის მიმართ კონტრასტული დისტრიბუციის დამოკიდებულებაში არიან.

კონსტრუქციათა ოპოზიცია დიათეზების მიხედვით კარგად ჩანს 2.1. ცხრილზე (თითოეულ სინტაქსურ კონსტრუქციას რეგულარულად უკავშირდება შემდეგი მორფოლოგიური სტრუქტურები):

ცხრილი 2.1.

დიათეზა	S(აგენსის) სინტაქსური კონსტრუქცია	მორფოლოგიური სტრუქტურა	მაგალითი
I	nom - erg - dat- nom I სერია-II სერია-III სერია- IV სერია	<u>ვინის რიგი:</u> R-[th.s.]-∅	<i>ხანტ-უნ-ს/დოხანტუ/დუუხანტუ/ნოხანტუე(ნ)</i> „ხატავს-დახატა-დაუხატავს/ია/დახატავდა თურმე“
II	nom - erg- nom- nom I სერია-II სერია-III სერია- IV სერია	<u>ვინის რიგი:</u> R-[th.s.]-უ/ე ⁴ (6)	<i>ტიბ-უ(ნ) /გოტიბუ/გოტიბაფელე/ნოტიბუე(ნ)</i> „თბება/ვათბა/ვამთბარა/ვათბებოდა თურმე“
III	dat -(dat)- dat- dat I სერია-(II სერია)- III სერია- IV სერია	<u>მანის რიგი:</u> R-[th.s.]-∅ R-[th.s.]-უ/ე ⁵ (6)	<i>მოხვალაფუანს/(ქუდღ)მოხვალაფუ</i> „მახველებს-დამახველა“ <i>უფორს/ - /ქოფოროფებუ(ნ)/ნოფოროფუე(ნ)</i> „უყვარს / ჰყვარებია /ნაყვარება“ <i>მოჭყორღუ(ნ) / გუმოჭყორღუ -</i> <i>გობჭყორღაღუ(ნ) – გონობჭყორღაღუე(ნ)</i> „მაგიწყდება/ – /დამაგიწყდა/დამგიწყებია/ მაგიწყდებოდა თურმე“

⁴ მეორე დიათეზაში შემოდის ვინის რიგით მარკირებული **o-R-ე(ნ)** სტრუქტურისა და **nom-erg-nom-nom** კონსტრუქციის მქონე პოტენციალისის ქვეკატეგორიაც. იგი **R-უ(ნ)** სტრუქტურის ქვესტრუქტურად გვაქვს განხილული II დიათეზის შესაბამის პარაგრაფებში.

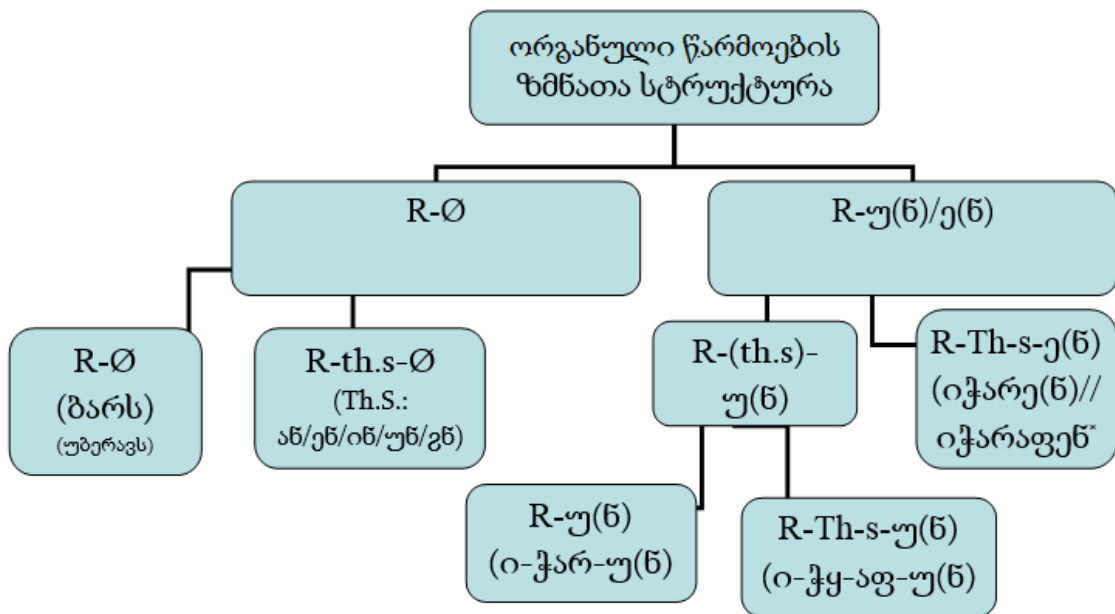
⁵ მესამე დიათეზაში შემოდის მანის რიგით მარკირებული **a-R-ე(ნ)** სტრუქტურისა და **dat-(dat)-dat-dat** კონსტრუქციის მქონე პოტენციალისის ქვეკატეგორიაც. იგი **R-უ(ნ)** სტრუქტურის ქვესტრუქტურად გვაქვს განხილული მესამე დიათეზის შესაბამის პარაგრაფებში.

2.4. მეგრული ზმნის მორფოლოგიური სტრუქტურა

მეგრული ზმნის სტრუქტურული ანალიზისას აწმყოს ფუძის დაბოლოების მიხედვით გამოიკვეთა მწყობრი ბინარული სისტემა:

ზმნათა ორგანული ფორმები ორ გვარეობით სტრუქტურად იყოფა: ზმნა აწმყოს ფუძის მიხედვით შეიძლება იყოს (1) R-[Th.s]-Ø, ან (2) R-Th.s-უ/ე(ნ) სტრუქტურისა. უკანასკნელი სტრუქტურა (R-Th.s-უ/ე(ნ)) ორი ქვესტრუქტურისგან შედგება (იხ. ცხრილი 2.2.)

ცხრილი 2.2.

(*იქარაფენ) ფორმა მ. ჩუხუას მიერ არის შენიშნული და გამოყოფილი მეგრულშიც და ლაზურში.)

ორგანული წარმოების ყველა ზმნას აქვს ორადღობი ძირითადი სტრუქტურა, სადაც, შემდგომში გამოიყოფა ქვესტრუქტურები/კლასები ზმნის თემატური ნიშნების, ხმოვანი პრეფიქსებისა და აწმყოშივე დადასტურებული ზმნისწინის მიხედვით (იხ. ცხრილი 2.3.) R-[Th.s]-Ø და R-[Th.s.]-უ/ე(ნ). მაგალითები:

R-[Th.s]-Ø	R-Th.s-უ/ე(ნ)
<i>იბირ-ს</i> („მღერ(ი)ს“)	<i>სქიდ-უ(ნ)</i> („შრება“)
<i>ივარ-ან-ს</i> („უარობს“)	<i>იგორ-აფ-უ(ნ)</i> („ივინება“)
<i>ირგ-უნ-ს</i> („ივლოვს“)	<i>ია(ნ)თას-ებ-უ(ნ)</i> („ათასდება“)
<i>ხაჩუ-უნ-ს</i> („თოხნის“)	<i>უტიბ-უ(ნ)</i> („უთბება“)
<i>უთას-უნ-ს</i> („უთესავს“)	<i>ბიზონ-დ-უ(ნ)</i> („სივდება“)..
<i>ქარჭალანს</i> („კანკალებს, ერუოლაეს“)..	<i>იჭარ-ე(ნ)</i> („შეიძლება დაიწეროს“)..

R-[Th.s]-Ø სტრუქტურაში აწმყოშივე დადასტურებული ზმნისწინის (რომელიც ცვლის ზმნის შინაარსს), თემის ნიშნებისა და ხმოვანი პრეფიქსების მიხედვით გამოვყოფთ ქვესტრუქტურებს. განსხვავებულ ხმოვანპრეფიქსთა და თემის ნიშანთა მიხედვით შექმნილ ყველა ქვეჯგუფს/კლასებს სათითაოდ განვიხილავთ ნაშრომის შესაბამის ქვეთავებში. **R-[Th.s]-Ø** ძირითადი სტრუქტურის ფორმულაში აწმყოს თემის ნიშანი ფრჩხილებშია ჩასმული, რადგანაც, ქართულის მსგავსად, ზმნების გარკვეულ ჯგუფს ეს ფორმანტი საერთოდ არ გააჩნია: *ბარ-ს* „უბერავს“, *აკმურ-ს* „გადაღის (რძე)“ (←* *აკმორს*)..

ზემოთაც აღვნიშნეთ და 2.1. ცხრილზეც კარგად ჩანს, რომ **nom-erg-dat-nom** კონსტრუქციის ზმნებს შეიძლება ჰქონდეთ მხოლოდ **R-[Th.s]-Ø** სტრუქტურა. ამ ორი გრამატიკული კატეგორიის ერთიანობა ქმნის I დიათეზას (ქართული ზმნის მორფოსინტაქსური ანალიზის მიხედვით (67).

მეგრული ზმნის მეორე კონსტრუქციაა **nom-erg-nom-nom** ამ კონსტრუქციის ზმნების ერთადერთი და ძირითადი სტრუქტურაა **R-[Th.s]-უ/ე(ნ)**.

R-[Th.s]-უ/ე(ნ) ზმნათა კონსტრუქციასთან დაკავშირებით სამეცნიერო ლიტერატურაში ვკითხულობთ: (მეგრულში) „სუბიექტის ბრუნვა საკლასიფიკაციოდ არ გამოდგება, რადგან ცნობილია, რომ მეგრულ ნამყო ძირითადის (აორისტის) ფორმებში სუბიექტი ნებისმიერ ზმნასთან მლთხრობით ბრუნვაში (ერგატივში) დგას (141, 105-106) და ამაში სხვაობას ვერ შეიტანს ვერც ზმნის გარდამავლობა და ვერც გვარებში სხვაობა“ (119, 595). როგორც ცნობილია, კონსტრუქციათა განმასხვებელი ფუნქცია მესამე სერიაში იტვირთა მეგრულში:

მეორე დიათეზის, ანუ **R-th.s.-უ/ე(ნ)** სტრუქტურის ყველა ზმნის კონსტრუქცია პირველ, სერიაში ნომინატიურია, მეორე სერიაში – ერგატიული (და ამით მართლაც ემთხვევა პირველი დიათეზის ზმნების კონსტრუქციას), ხოლო, მესამე და მეოთხე სერიაში ისევ - ნომინატიური (nom-erg-nom-nom); მაგრამ განსხვავებით II დიათეზის ზმნათაგან, პირველი დიათეზის ზმნათა კონსტრუქცია მესამე სერიაში დატიურია nom-erg-dat-nom (ანუ, სუბიექტი მესამე სერიის ფორმებთან დგას მიცემით ბრუნვაში). სწორედ მესამე სერიით განირჩევა **R-th.s.-Ø** და **R-th.s.-უ/ე(ნ)** სტრუქტურის (ანუ, პირველი და მეორე დიათეზის) ზმნათა კონსტრუქციები.

ამგვარად, მეგრული ზმნის **nom-erg-nom-nom** კონსტრუქციისა და მისი ძირითადი **R-[Th.s]-უ/ე(ნ)** სტრუქტურის ერთიანობა ქმნის II დიათეზას (მსგავსად სალიტერატურო ქართულისა). ვნახოთ II დიათეზის ზმნათა კონსტრუქციის მაგალითი:

I სერია /nom.: *ათე დიხა იწყარუ(ნ) „ეს მიწა ირწყევა“.*

II სერია /erg.: *ათე დიხაქ დიწყარუ „ეს მიწა მოირწყა /სიტყვასიტყვით: ამ მიწამ მოირწყო“.*

III სერია /nom.: *ათე დიხა დონაყარელე(ნ) „ეს მიწა (nom) მორწყულა“.*

IV სერია/nom.: *ათე დიხა ნოწყარუე(ნ) „ეს მიწა *ნარწყავა /ირწყებოდა თურმე“.*

როგორც მაგალითებიდანაც ჩანს, **R-Th.s-უ/ე(ნ)** სტრუქტურის ზმნის აორისტის ფორმაში მოსალოდნელი ნომინატიური კონსტრუქციის ნაცვლად ერგატიული კონსტრუქცია გვაქვს. ამოსავალი ვითარება მეგრულ ზმნათა კონსტრუქციისთვის სალიტერატურო ქართულის მსგავსი უნდა ყოფილიყო; მაგრამ (სალიტერატურო ენის ნორმისგან თავისუფალ) მეგრულ მეტყველებაში გაფართოებულია ერგატივის გამოყენების არე; ეს გამოწვეული უნდა იყოს ენის განვითარების შინაგანი კანონის – მეტყველების ეკონომიისა და სისტემის უნიფიკაციისადმი მიდრეკილებით: ერგატიული კონსტრუქციის უნიფიცირებით.

იოსებ ყიფშიძე ამ მოვლენას მეგრულის გავლენას მიაწერს, მისი თქმით, ქვემო იმერეთში გვხვდება ისეთი სინტაქსური მოვლენები („კაცმა მოვიდა“ ნაცვლად კონსტრუქციისა „კაცი მოვიდა“), რომელიც „ივერიზმებად“ კვალიფიცირდება (123, 27). ვ. თოფურია არ იზიარებს ამ მოსაზრებას: „ი. ყიფშიძის განმარტება მართებული მაშინ იქნებოდა, მისი გავრცელების

ტერიტორია სამეგრელოს მეზობლად მყოფი კილოებით რომ განსაზღვრულიყო. მას აღმოსავლურ კილოებშიც უჩენია თავი, მაგ., მთის კილოში, გომარულ თქმაში. მაგალითები მთის კილოდან, ზემო მღეთე: დასხდნენ ერთგანა ფალავნებმა და სადილი ჭამეს“, წავიდა ქალმა და შასტირა სიზმარას“... გომარული თქმიდან: „მივიდა ამ ბიჭმა, სანთელი უნდა აანთოს...“, „დაიღალა ბიჭმა უნდა დაიძინოს“ ყალამშიიდან: „გამოვიდნენ მოახლეებმა და ნახეს დილითა“... კლდეისიდან: „წავიდა იმ ბიჭმა და მიყვანა ის დედაც“... ორიოდე მაგალითი ფერეიდნული ქართული ენიდან: შირმა დაყაბულდა; წავიდა ეხლა კი კაცმა და ერთი საბელი აიღო“... ვ. თოფურიას განმარტებით, ამ ზმნათა ერგატიულ კონსტრუქციას „ხელი შეუწყო ერთი მხრივ ისეთმა სიტყვათა ორგანიზაციამ, როგორცა გვაქვს მთის კილოსა და გომარულ თქმაში (რთული წინადადების მეორე, გარდამავალ ზმნასთან სიახლოვე) და მეორეს მხრით, თვით მათმა მერყევითმა ხასიათმა. გარდაუვალი ზმნების მეორე სახეს ასეთი მერყეობა არ ახასიათებს... მოსალოდნელია, აგრეთვე, აღმოსავლურ კილოებში გარდაუვალი პირველი სახის ზმნები შეუერთდნენ ისე, როგორც ეს დასავლურ კილოებში მოხდა, სადაც მათ ის საფეხური უნდა ქონდეთ გავლილი, რომელზედაც დღეს აღმოსავლურ კილოებში გვევლინება, ამიტომ მიუღებელია პროფ. ი. ყიფშიძის განმარტება მეგრულის გავლენით“ (29,303).

ბუნებრივია, აქ დგება იცის/უწყის სტატიკურ ზმნათა კონსტრუქციის საკითხიც – ისინი აწმყო დროის გამომხატველნი არიან, სუბიექტი კი მოთხრობით ბრუნვაში შეეწყობათ. ამასთან დაკავშირებით სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმულია მოსაზრება, რომ ისტორიულად, ეს ზმნები მეორე სერიის კუთვნილება იყო: ძველ ქართულში II სერიაში 4 მწკრივი შედიოდა: წყვეტილი, II კავშირებითი, II ხოლმეობითი და II ბრძანებითი. აღნიშნული ზმნები, სწორედ, II ხოლმეობითის მწკრივისა იყო. სუბიექტისა და ობიექტის ბრუნვები, ანუ ზმნის კონსტრუქცია ამიტომაც არის განსხვავებული ყველა სხვა ზმნისგან. ა. შანიძის შენიშვნით, მათ აწმყო დროის გაგება აქვთ, ფორმით კი წარსულ მრავალგზის მოქმედებას გამოხატავენ (124, 6).

საინტერესოა როგორ იქცევიან იგივე (იცის/უწყის) ზმნები ზანურში? მეგრულში ისინი მ-ს რიგის პრეფიქსებით არიან მარკირებული, კონსტრუქცია კი დატიური აქვთ, ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ისინი მესამე დიათეზის R-Ø სტრუქტურის სათანადო ქვესტრუქტურაში მოექცევიან მათივე მსგავსი დატიური

კონსტრუქციისა და მანის რიგის პირის ნიშნებით მარკირებულ გრძობა-აქმის მქონე ზმნებთან ერთად. მაგ., *მითინს_{dat} ვაუჩქუ(ნ) „არავინ იცის“, შქირენს_{dat} გიშაგორუა ვაუჩქუნია „შიმშილმა გამორჩევა არ იცისო“, ინა ირ კოც_{dat} უჩქუ(ნ) „ის ყველამ იცის“...* მეგრულად მოსაუბრის სალიტერატურო კოდზე გადმორთვისას გვხვდება ამ ფორმათა დატიური კონსტრუქციით გადმოცემის შემთხვევები: *მას იცის* და სხვ. (29,301)

ამგვარად, I დიათეზა გამოიყოფა მეგრულ ზმნათა **nom-erg-dat-nom** კონსტრუქციის საფუძველზე, რომელთა ძირითადი სტრუქტურაა: **R-[Th.s]-Ø**.

II დიათეზა კი გამოიყოფა მეგრულ ზმნათა **nom-erg-nom-nom** კონსტრუქციის საფუძველზე, რომელთა ძირითადი სტრუქტურაა **R-Th.s-უ(ნ)**.

ახლა განვიხილოთ მეგრულ (resp. ქართველურ) ზმნათა მესამე - დატიური კონსტრუქცია. ამ კონსტრუქციის ზმნებს აქვთ როგორც **R-Ø**, ასევე **R-უ(ნ)** სტრუქტურა. დატიური კონსტრუქციის მქონე ზმნები აწმყოში სტრუქტურულად ემთხვევა პირველი და მეორე დიათეზის ზმნურ ფორმებს. განსხვავება აწმყოს ფუძის შემთხვევაში დგინდება კონტექსტით (*აკანკალებს ის მას - აკანკალებს მას (უნებლიეთ)*) და რეგულარული მწკრივნაკლულობით (იხ. ცხრილი 2.4.).

ცხრილი 2.4.

	ზმნური ფორმა	აქტანტები	კონსტრუქცია	სტრუქტურა
I დიათეზა	მოკანკალაფუანს	თინა მა	nom-erg-dat-nom	R-Ø
III დიათეზა	მოკანკალაფუანს	მა	dat-(dat)-dat-dat	R-Ø

როგორც წესი, მესამე დიათეზის ფორმებს მანის რიგის აფიქსები მოუდით აგენსის პირის ნიშნებად. ამ ზმნათა აგენსი სუსტი ნებელობისაა, მოქმედების აღმქმელ-განმცდელია (მაგ., *მი-მ-ო-ჩიონაფუანს „მიმახველებს“, მი-მ-ო-ქი-ონ-აფ-უ-ან-ს „მიმამთქნარებს“, მუ მაკონცერტუაფ(ნ) მა? „რა მეკონცერტება მე“*). სწორედ იმიტომ, რომ მესამე დიათეზა პირველი და მეორე დიათეზის სტრუქტურის კონვერსია-ინვერსიითაა მიღებული და ფორმოზრივად ორივე სტრუქტურის ზმნებს შეიცავს, სამეცნიერო ლიტერატურაში იგი **სტრუქტურულად ნარევი სტრუქტურისა და დატიური კონსტრუქციის** დიათეზად არის კვალიფიცირებული (67,68).

მესამე დიათეზის ზმნები მწკრივნაკლია. I და II დიათეზების მსგავსად, აქაც **ორი ქვეჯგუფი** გამოიყოფა.

მესამე დიათეზის I ქვეჯგუფის კონსტრუქცია პირველადია; ეს ქვეჯგუფი სტატიკურია – მოიცავს *მიყორს (მიყვარს)* ტიპის ზმნებს, რომელთა სუბიექტიც/აგენსიც მოქმედების აღმქმელ-განმცდელია, სუსტი ნებელობისაა და ზმნაში მანის რიგის პირის ნიშნებით არის გამოხატული (67,228).

მესამე დიათეზის II ქვეჯგუფის კონსტრუქცია მეორეულია:

1. იკარგება შესაბამისი სრული კონსტრუქციის აგენსი პირი: ის მე → მე, შესაბამისად, მიცემითში დასმული პირი გაიაზრება ინაქტიურ სუბიექტად;

2. ნომინატიური კონსტრუქცია იცვლება დატიურით (nom → dat);

3. აქვე შემოდის რელატიური პოტენციალისები, რომელთაც დატიური კონსტრუქცია და მანის რიგის პირის ნიშნებით მარკირება ახასიათებთ.

ამგვარად, მესამე დიათეზაში შედის ოთხი ტიპის ზმნები, რომელთაგან ყველას **სუსტი ნებელობის სუბიექტი, მ-ანის რიგის პირის ნიშნებით მარკირება და დატიური კონსტრუქცია** აერთიანებს:

1. **მ-იყვარს** ტიპის სტატიკური ზმნები;

2. პირველი დიათეზის ინვერსიაქმნილი, პირდაკარგული ფორმები, „მ-აკანკალებს ის მე → მაკანკალებს მე“;

3. მეორე დიათეზის კონვერსიული ფორმები „მ-აინტერესებს ის მე → მ-აინტერესებს მე“;

4. რელატიური პოტენციალისები.

სამეცნიერო ლიტერატურაში, ე.წ. „ინვერსიული ზმნების“ კონსტრუქციასთან დაკავშირებით აღნიშნულია, რომ „*სხვა ქართველური ენებისგან განსხვავებით კონსტრუქცია შერეულია, დატიურ-ნომინატიურია რეალური სუბიექტის გათვალისწინებით და ნომინატიურ-ერგატიული რეალური ობიექტის გათვალისწინებით*“ (34,330). აქვე მოყვანილია ქვემდებარისა და დამატების ბრუნვათა სერიული განაწილების სქემა (იხ. ტაბულა №1):

სერიები	არაინვერსიული		ინვერსიული	
	S	O ^{ind}	S ^R	O ^R
I სერია	ნომინატივი	[დატივი]	დატივი	ნომინატივი
II სერია	ერგატივი		დატივი	ერგატივი
III სერია	ნომინატივი დატივი		ნომინატივი	ნომინატივი
IV სერია	ნომინატივი			

ტაბულაში, მარჯვენა მხარეს, კარგად ჩანს, რომ ე.წ. „ინვერსიული ზმნებისათვის“⁶ მესამე სერიაში ე.წ. „S^R-რეალური სუბიექტის“⁷ კონსტრუქცია მეგრულში ნომინატიურია. არსებული გამოქვეყნებულ ტექსტებსა და ცოცხალ რესპონდენტებთან ჩვენ მიერ გადამუშავებული მასალის მიხედვით ამ ტიპის ზმნებში მიცემითში მხოლოდდამხოლოდ სუბიექტი მოიაზრება. ვფიქრობთ, მესამე სერიაში, მეგრულში ე.წ. „ინვერსიულ“ ზმნებში (და მთლიანად, ჩვენს მესამე დიათეზაშიც) მხოლოდ დატიური კონსტრუქციაა დასაშვები – მოქმედების აღმქმელ-განმცემელი აქტანტი მუდმივად მიცემით ბრუნვაში დგას ყველა სერიაში; ე.წ. „შერეული დატიურ-ნომინატიური კონსტრუქცია“ მიყვარს/მენატრება ტიპის ე.წ. „ინვერსიულ ზმნებთან“ შეუძლებელია.

ამასთან, შეუძლებელია ინვერსიულთათვის გამოყოფილ გრაფებში (როგორც ეს მითითებულია №1 ტაბულაში – S^R და O^R) რეალურ სუბიექტთანაც და რეალურ ობიექტთანაც - ერთდროულად, ორივეგან სახელობით ბრუნვა გვქონდეს, მსგავსი კონსტრუქცია დაუშვებელია ქართველური ენობრივი ქვესისტემებისათვის. ე.წ. რეალური სუბიექტი (ჩვენი კვალიფიკაციით მოქმედების აღმქმელ-განმცემელი მიცემითბრუნვიანი აქტანტი) მუდმივად მიცემით ბრუნვაში დგას, ე.წ. „რეალური ობიექტი“ კი პირველ, მესამე და მეოთხე სერიებში სახელობით ბრუნვაში დგას, მეორე სერიაში კი – მოთხრობოთში (შდრ., სალიტერატურო ქართულში ე.წ. „რეალური ობიექტი“ ბრუნვაუცვლელია, მუდმივად სახელობითი ბრუნვის ნიშნით არის წარმოდგენილი); ვნახოთ მაგალითები: I სერია: წყარი^{nom} ჰყუმენც (მადე) „წყალი^{nom} მწყურია (მედე)“; II

⁶ ჩვენ მათ მესამე დიათეზის სტატიკურ ზმნებად განვიხილავთ.
⁷ დიათეზათა მორფოსინტაქსური კატეგორიის ფარგლებში ე.წ. „რეალური სუბიექტი“ მ-ს რიგის პირის ნიშნებით მარკირებული სუსტი ნებელობის სუბიექტია: III დიათეზაში მ- სუბიექტის გრამატიკული მარკერია.

სერია: წყარქ^{erg} მიმაკუმი^{ნუ} (მა^{dat}) გოლა სერ „წყალმა^{erg} *მომეწყურა (მომწყურ^{და}) გუშინ ღამით (მე^{dat})“; III სერია: ჩქიმ მუმას^{dat} წყარ^{onom} ქემოსუმი^{ნაფ(უ)} „მამაჩემს^{dat} წყალი^{dat} მოსწყურებია“.

ამით შეგვიძლია დავასრულოთ მეგრული ზმნის ზოგადი პორტრეტი - ძირითადი სტრუქტურებისა და კონსტრუქციის საკითხი. დეტალურად, თითოეულ დიათეზას ცალ-ცალკე განვიხილავთ შესაბამის პარაგრაფებში.

ჩვენ მიერ გაანალიზებული ზმნური ბაზის სიმრავლე თავისთავად დაჯგუფდა ორი ძირითადი სტრუქტურის ქვესტრუქტურებად (ზმნისწინური და ხმოვანი პრეფიქსების, თემატური ნიშნებისა და -დ სუფიქსის მიხედვით); შესაბამისად, შემდეგ თავებში გამოვყოფთ ქვესტრუქტურებს ხმოვანი პრეფიქსების, აწმყოშივე დადასტურებული ზმნისწინის, -დ სუფიქსისა და თემატური ნიშნების მიხედვით. აქვე აღვნიშნავთ, რომ ხმოვანპრეფიქსებსა და -დ სუფიქსს ჩვენ ფუძის აპლიკატორებად, ამგებად/მაშენებლებად განვიხილავთ. მათ ვერ მივაკუთვნებთ მხოლოდ ქცევის, ან ე.წ. „ღონიანი პასივის“ სემანტიკურ კატეგორიებს. ჩვენ ვიზიარებთ მოსაზრებას, რომლის მიხედვითაც „ი-, ე-, უ- ხმოვანპრეფიქსები ქართულ ზმნაში პირთა კორელაციის მორფოლოგიური ნიშნებია, რომელთაც სხვადასხვა კონტექსტში პირთა შორის მიმართების სხვადასხვა შინაარსობრივი ნიუანსი შეუძლიათ გამოხატონ: ვერსია, დესტინაცია-პოსესიურობა, ლოკალიზაცია...“ (68,130-134), ხოლო -დ სუფიქსის ძირითადი ფუნქციებია გარდაქცევითობაზე, სახელიდან ზმნად ქცევაზე მითითება და აქტანტის გააქტიურების აღნიშვნა; მაგ., *ჩე რენ დო ჭითონ-დ-უ(ნ)* „თეთრია და წითლდება“: შდრ., „-დ სუფიქსი ზმნის მადინამიკურებელი, მაინტესივებელი ელემენტია, რომელიც ისტორიულად შეიძლება „უწყვეტლის“ მწკრივისა და მრავლობითი რიცხვის -ენ/-ედ სუფიქსებსაც დაუკავშიროთ (68, 66).

ერთი დიათეზის ფარგლებში ზმნათა უღლების პარადიგმები ანალოგიურია, ამიტომ, დიათეზის შიგნით ადგილი არა აქვს უღლების პარადიგმის არსობრივ ცვლილებებს. მაგ., მორფემათა საზღვარზე მიმდინარეობს გარკვეული პროცესები, როგორცაა მაგ., აწმყოს სტრუქტურაშივე დართული ზმნისწინისეული ხმოვნისა და ხმოვანი პრეფიქსის კონტამინაცია და სხვ. . ასეთ შემთხვევაში ვიკვლევთ მიმდინარე ფონეტიკურ პროცესს და აღვადგენთ პირვანდელ სავარაუდო ფორმას, რის შედეგადაც, მიღებული ტრანსფორმირებული ჯგუფი შესაბამისი ხმოვანპრეფიქსიანი პარადიგმის

ქვეჯგუფად გამოიყოფა. ბუნებრივია, ამგვარი პროცესები ჩვენ მიერ გამოყოფილი გვარეობრივი სტრუქტურის გარეთ არ გადის. ასევეა თემის ნიშანთა შემთხვევაში: ცნობილია, რომ მეგრულში, ისევე როგორც სალიტერატურო ქართულის დიალექტებში, ხდება თემის ნიშანთა უნიფიკაცია. მაგ., ნებისმიერი შერჩევის წესით თუ ავიღებთ რამდენიმე მეგრულ -ან (ან სხვა) თემისნიშნიან ზმნას, ვნახავთ, რომ სალიტერატურო ქართულის შესაბამის ფორმებში სხვადასხვა თემის ნიშანი დაჩნდება (იხ. ცხრილი 2.5):

ცხრილი 2.5.

მეგრული (R-ან-Ø)	სალიტერატურო ქართული (R-ობ-Ø, R-ებ-Ø, R-ი-Ø)
<i>ი-ბუღურ-ან-ს</i>	: <i>ბუღ-ობ-ს</i>
<i>ი-ზაფ/რხულ-ან-ს/(იზარხულ-ენ-ს))</i>	: <i>ი-ზაფხულ-ებ-ს</i>
<i>ი-ცქვ-ან-ს</i>	: <i>ი-ქვ-ებ-ს</i>
<i>ი-ძიც-ან-ს</i>	: <i>ი-ცინ-ი-ს</i>

თემის ნიშანთა მიხედვით შექმნილი ქვესტრუქტურებიც ჩვენ მიერ გამოყოფილ ორ ძირითად, გვარეობით სტრუქტურაში ნაწილდება (მაგალითისთვის, იხ. ცხრილი 2.6):

ცხრილი 2.6.

R-[Th.s]-Ø	R-Th.s-უ/ე(ნ)
<i>იბირ-ს</i> („მღერის“)	<i>იგორ-აფ-უ(ნ)</i> („იგინება“)
<i>ივარ-ან-ს</i> („უარობს“)	<i>სქიდუ(ნ)</i> („რჩება“)
<i>ირგ-უნ-ს</i> („იგლოვს“)	<i>ია(ნ)თახ-ებ-უ(ნ)</i> („ათახდება“)
<i>ხაჩ-უნ-ს</i> („თოხნის“)	<i>უტიბ-უ(ნ)</i> („უთბება“)
<i>უთახ-უნ-ს</i> („უთესავს“)	<i>ბიზონდუ(ნ)</i> („სივდება“)..
<i>კანკალ-ან-ს</i> („კანკალებს“)..	<i>იბაყე(ნ)</i> („შეიძლება (გა)ნიავება“)..

ამ ტიპის პროცესები ჩვენ მიერ გამოყოფილი ორი ძირითადი მორფოლოგიური სტრუქტურის შიგნით ხორციელდება და არ იწვევს მის დესტრუქტურიზაციას.

2.5. მეორე თავის შეჯამება

საკმაოდ ვრცელი მასალის გაანალიზებამ აჩვენა, რომ მეგრულ ზმნას აქვს ორი ძირითადი სტრუქტურა და სამი კონსტრუქცია: (1) **nom-erg-dat-nom**, (2) **nom-erg-nom-nom** და (3) **dat-(dat)-dat-dat**.

(1) **nom-erg-dat-nom** სინტაქსური კონსტრუქციის ზმნები **R-[Th.s]-Ø** სტრუქტურისაა. ისინი, I-II სერიაში რეგულარულად, ვინის რიგის პირის ნიშნებითაა მარკირებული (აქ, რა თქმა უნდა, გვხვდება მანის რიგის პირის ნიშნები III (ინვერსიულ) სერიასა ობიექტურ წყობაში); ამის საფუძველზე გამოვყოფთ პირველ დიათეზას.

(2) **nom-erg-nom-nom** სინტაქსური კონსტრუქციის ზმნები, როგორც წესი, **R-[Th.s]-უ(6)** სტრუქტურისაა, ისინი, ყოველთვის, ვინის რიგის პირის ნიშნებითაა მარკირებული (აქაც გვაქვს მანის რიგის პირის ნიშნები მესამე სერიასა და ობიექტურ წყობაში); ამის საფუძველზე გამოვყოფთ მეორე დიათეზას.

(3) **dat-(dat)-dat-dat** კონსტრუქციაში ორივე სტრუქტურის ზმნები შედის **R-[Th.s]-Ø** და **R-[Th.s]-უ(6)**. ეს ზმნები, რეგულარულად, მანის რიგის პირის ნიშნებითაა მარკირებული. ამიტომ, არასდროს მოხდება მესამე დიათეზის ზმნური ფორმების აღრევა სხვა დიათეზების ფორმებთან. მეგრულისთვის **ორივე სტრუქტურის ზმნათა დატიური კონსტრუქციისა და მანის რიგის პირის ნიშნებით** მარკირების საფუძველზე გამოვყოფთ მესამე დიათეზას. მეგრული ზმნის მესამე დიათეზაში ერთიანდება (1) სტატიკური ზმნები პირველადი, ძირეული სტრუქტურისა: *ბგუმენს (მწყურია)*, *მიჟორს (მიყვარს)* ტიპის აფექტური ზმნები და (2) მანის რიგის ნიშნებით მარკირებული რელატიური პოტენციალისები, აგრეთვე **R-[Th.s]-Ø** და **R-th.s.-უ(6)** სტრუქტურის სტატიკური ზმნები, რომლებიც I და II დიათეზის ზმნებისგან შემდეგი ნიშნებით განსხვავდებიან:

1. მოქმედების აგენსს პირის ნიშნებად **მ-ანის** რიგის აფიქსები მოუდის;
2. ძირითადად, აწმყოს წრისა და მეოთხე სერიის ფორმები ეწარმოება;
3. მოქმედების აგენსი (ინაქტიური სუბიექტი), როგორც წესი, I და II დიათეზის ზმნათა კონვერსიის შედეგადაა მიღებული. კაუზაციური ფორმის აგენსი იკარგება, ხოლო ეგზეკუტორი გაიაზრება ინაქტიურ სუბიექტად:

მაგ.,

სამპირიანი → ორპირიანი:

ო-ნარტ-უ-ან-ს თინა თის თის „ანატრებს ის მას მას“ (I დიათეზა) →
ონარტუ(ნ) თის თინა „ენატრება მას ის“ (III დიათეზა)

ორპირიანი → ერთპირიანი:

ოძიცინუანს თინა თის → აძიცინუაფუ(ნ) თის „აცინებს ის მას → ეცინება
მას“ (I დიათეზა) → (III დიათეზა)

III თავი. I დიათეზა კონსტრუქცია: nom-erg-dat-nom

3.1. შესავალი

წინამდებარე თავში განვიხილავთ **nom-erg-dat-nom** კონსტრუქციის ზმნებს, რომელთაც მეგრულში აქვთ ერთადერთი **R-Ø** მორფოლოგიური სტრუქტურა.

ხმოვანი პრეფიქსებისა და თემატური ნიშნების დართვისას ძირითად R-Ø სტრუქტურაში გამოიყოფა ქვესტრუქტურები. ამ ქვესტრუქტურებს უღლების ერთი, ძირითადი პარადიგმა აერთიანებს.

როგორც წინა თავში აღვნიშნეთ, მეგრულ (resp. ქართველურ) **ზმნაში** ჩართული აქტანტების ბრუნვათა მიხედვით გვაქვს სულ სამი კონსტრუქცია. თითოეული კონსტრუქციის სახელწოდებად, პირობითად, ვიღებთ აგენსური აქტანტის (სუბიექტის) ბრუნვას სერეების მიხედვით (მაგ., რომელიმე *ჭარ-უნს* „წერს“ ტიპის ზმნისთვის **nom-erg-dat-nom**), რომელიც საერთოა ერთი ჯგუფის შესული ყველა ზმნისათვის.

ქართველური ენობრივი სამყაროსთვის ასე დამახასიათებელ - ქვემდებარეზე არანაკლები სინტაქსური ძალის მქონე დამატება-ობიექტების ბრუნვათა კონსტრუქციების (ძირითად საუღლებელ მწკრივებში) მიხედვით კი თითოეულ დიათეზაში გამოიყოფა ორი ქვეჯგუფი: ერთპირიანი და რელატიური ბრუნვაუცვლელ-ობიექტიანი ზმნები პირველ ქვეჯგუფში მოექცევიან, ხოლო რელატიური ბრუნვაცვალებად ობიექტიანი ზმნები - მეორე ქვეჯგუფში.

სრულყოფილი სურათის შესაქმნელად წარმოვადგენთ მეგრული ზმნის სუბიექტის/აგენსისა და ობიექტების კონსტრუქციათა სრულ ცხრილს სამივე დიათეზისათვის (ცხრილი 3.1).

აგენსისა და ობიექტების ბრუნვათა ცხრილი

ლიათეზა	კონსტრუქცია	ზმნის მორფოლოგ. სტრუქტურა	მაგალითი	ქვემდებარ. აგენსის ბრუნვები	ბრუნვაუცვლელი დამატებ-ობიექტის ბრუნვები	ბრუნვაცვალე ბადი დამატებ-ობიექტის ბრუნვები
I	<u>nom-erg-dat-</u> <u>nom</u>	R-[Th.s.]-Ø	უკარკატანს თინა თის თის უხვევს ის მას მას	nom - I სერია erg -II სერია dat -III სერია nom - IV სერია	dat -I სერია dat -II სერია III სერია >> >>თანდებულ იანი დამატება dat -IV სერია	dat- I სერია nom- II სერია nom-III სერია dat -I სერია
II	<u>nom-erg-nom-</u> <u>nom</u>	R-th.s.-უ/ვ(ნ)	ანხინსუ(ნ) თინა თის – (სახსუბრად) ეჯახება ის მას) ქაანხინსუ თიქ თის შეეჯახა მან მას ქჩინსუფუ თინა თის (შეეჯახებია ის მას)	nom - I სერია erg - II სერია nom-III სერია nom - IV სერია	dat -I სერია dat -II სერია dat -III სერია dat -I სერია	- - - -
III	<u>dat-(dat)-dat -</u> <u>dat</u>	R-[Th.s.]-Ø R-th.s.-უ/ვ(ნ)	<u>მეონჯლორუ(ნ)</u> <u>მა ურჩქინობა</u> (მცხვენია მე უცლოდინრობა) <u>მეონჯლორუ(ნ)</u> <u>მა ურჩქინობაქ//</u> <u>ურჩქინობა</u> (შემრცხვა მე უცლოდინრობაქ// უცლოდინრობა)... <u>ონარტუ(ნ)</u> (ენატრება) თის თინა...	ინაქტიური სუბიექტის ბრუნვები (I და II ლიათეზის ზმნათა კონვერსიული//ი ნვერსიული ფორმათა კონსტრუქცია): dat - I სერია (dat-II სერია) dat-III სერია dat-IV სერია	nom-I სერია (erg-III სერია) nom-III სერია nom-IV სერია	- - - -

3.2. I დიათეზის ორი ქვეჯგუფი –
(3.2.1.) სტატიკური - უსრული და
(3.2.2.) დინამიკური - სრული კონსტრუქციები

საუღლებელ მწკრივთა სამი სერიის მიხედვით I დიათეზის ზმნათა აგენსის კონსტრუქციაა **nom-erg-dat-nom** (ანუ, მოქმედების აგენსი ბრუნვაცვალებადია ყველა სერიაში). დამატება-ობიექტის ბრუნვაცვალებადობის მიხედვით კი გამოვყოფთ პირველი დიათეზის ორ ქვეჯგუფს:

პირველ ქვეჯგუფში გაერთიანებულია აბსოლუტური აგებულებისა და ორპირიანი ბრუნვაუცვლელობიექტიანი ზმნები (მაგ., *ფუნს „ღულს ის“* და *უბიცანს „უცინის ის მას“*).

მეორე ქვეჯგუფში შესულია ბრუნვაცვალებადობიექტიანი ზმნები (მაგ., *იბირს თინა_{nom} თის_{dat} „მღერს ის მას“*; *იბირუ თიქერგ თინა_{nom} „იმღერა მანერგ ის_{nom}“*; *უკარკატანს თინა თის თის „უხვევს ის მას მას“*). ქვემოთ წარმოდგენილ პირველი დიათეზის ზმნათა ცხრილში (იხ., ცხრილი 3.2) კარგად ჩანს, რომ ორივე ქვეჯგუფს აქვს საერთო სტრუქტურა (**R-Ø**) და საერთო კონსტრუქცია (**nom-erg-dat-nom**).

ცხრილი 3.2

I დიათეზა	
კონსტრუქცია: nom-erg-dat	
სტრუქტურა: R-Ø	
<p>1. ერთპირიანი (გვარი: რეფლექსივი//ავტოაქტივი) და</p> <p>2. ბრუნვაუცვლელობიექტიანი (გვარი: აქტივი)</p>	<p>1. ბრუნვაცვალებადობიექტიანი (გვარი: აქტივი)</p>

პირველი დიათეზის ერთპირიანი, ბრუნვაუცვლელობიექტიანი და ბრუნვაცვალებადობიექტიანი ზმნებს აერთიანებს აგენსის სინტაქსური კონსტრუქცია (**nom-erg-dat-nom**) და ერთი (**R-Ø**) მორფოლოგიური სტრუქტურა. პირველი დიათეზის ქვეჯგუფების განმასხვავებელი ნიშანი და გამოყოფის საფუძველი ბრუნვაცვალებადი (ე.წ. „პირდაპირი“) ობიექტის ქონა-არქონაა (მელიქიშვილი, 2008:124); ბრუნვაუცვლელი (ე.წ. „ირიბი“) ობიექტისგან

განსხვავებით, ბრუნვაცვალებადი (ე.წ. „პირდაპირი“) ობიექტი იწვევს ზმნის კონსტრუქციის ცვლილებას. ვნახოთ ამ ზმნათა კონსტრუქციის მაგალითები:

ერთპირიანი:

ფუნს თინა „დუღს ის: nom.“

ფუ თიქ „იდუღა მან: erg.“

უფუუ(ნ) თის „უდუღია მას: dat.“

ნოფუნუე(ნ) თინა „დუღდა ხოლმე nom.“

ბრუნვაცვალელობიექტიანი:

უბიცანს თინა თის „უცინის ის მას“ nom-dat

უბიცუ თიქ თის „გაუცინა მან მას“ erg-dat

უბიცინუ(ნ) თის (თიშოთუ) „გაუცინია მას (მისთვის)“ dat

ნობიცინუე(ნ) თინა თის „გაუცინებდა ხოლმე ის მას“: nom-dat

ბრუნვაცვალებადობიექტიანი:

ობირს თინა თის „მღერის ის მას“ nom-dat

ობირუ თიქ თინა „იმღერა მან ის“ erg-nom.

ბირუ(ნ) თის თინა „უმღერია მას ის“ dat-nom.

ნობირუე(ნ) თის თინა „იმღერებდა ხოლმე ის მას“ nom.-dat.

უკარკატანს თინა თის თის „უხვევს ის-მას-მას“ nom-dat-dat

დუუკარკატუ თიქ თის თინა „შეუხვია მან მას ის“ erg-dat-nom

დუუკარკატუ(ნ) თის თინა თიშოთ „შეუხვევია მას ის (მისთვის//მისდა): dat-nom.

ნოკარკატუე(ნ) თინა თის თის „შეუხვევდა ხოლმე ის მას მას“ nom.-dat-dat

პირველი დიათეზის ერთპირიანი და ოდენ ბრუნვაცვალელობიექტიან ზმნათა ფორმების კონსტრუქცია უსრულია, რადგან მათ, განსხვავებით მეორე ქვეჯგუფის ზმნებისაგან, არა აქვთ სამოქმედო ბრუნვაცვალებადი ობიექტი; პირველი დიათეზის ბრუნვაცვალებადობიექტიანი ქვეჯგუფის ზმნათა კონსტრუქცია კი სრულია, რადგან მათ აქვთ სამოქმედო ბრუნვაცვალებადი ობიექტი/დამატება.

ერთპირიანი კონსტრუქციის შემთხვევაში ზმნა საკუთარ თავში შეიცავს სამოქმედო (ბრუნვაცვალებად) ობიექტს (უკუქცევითია, რეფლექსივია) და, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ერთპირიანი კონსტრუქციის მოქმედების აგენსი, ამავე დროს, პაციენსიცაა. გვარის თვალსაზრისით, რეფლექსივია//ავტოაქტივია. შესაბამისად, არ აქვს სრული კონსტრუქცია. მაგ., *წუხენს თინა „წუხს ის“*. მაგრამ მათ, პოტენციურად შეიძლება გაუჩნდეთ ბრუნვაცვალებადი (ე.წ. „პირდაპირი“) ობიექტი, მაგ., *წუხენს თინა უფარობას_{dat} წუხს ის უფულობას*.

ბრუნვაუცვლელობიექტიანი კონსტრუქციის შემთხვევაში მოქმედება გადის ზმნის უკუქცევის წრიდან და გადადის ბრუნვაუცვლელ ობიექტზე, ოღონდ ეს ობიექტი „ირიბია“, არ არის „პირდაპირი“ - ბრუნვაცვალებადი ობიექტი, შესაბამისად, ბრუნვაუცვლელობიექტიანი ზმნებიც უსრული კონსტრუქციისაა; მაგ., *უბირს დიდა ჩქჩქეს „უმღერს დედა ჩვილს“* – *უბირუ დიდაქ ჩქჩქეს „უმღერა დედამ ჩვილს“* – *უბირუ(ნ) დიდას ჩქჩქესა „უმღერია დედას ჩვილისთვის“*. მათი უსრული კონსტრუქცია კი, კონტექსტიდან გამომდინარე, შეიძლება სრულად გარდაიქმნას: ბრუნვაუცვლელობიექტიანი კონსტრუქციის ზმნებს პოტენციურად შეუძლიათ გაიჩინონ ბრუნვაცვალებადი (ე.წ. „პირდაპირი“) ობიექტი; მაგ., მაგ., *უბირს დიდა ჩქჩქესა^{dat} ბედინერას^{dat}* – *უბირუ დიდაქ ჩქჩქესა^{dat} ბედინერა^{nom} „უმღერის დედა ჩვილს „ბედინერას“* – *უმღერა დედამ ჩვილს „ბედინერა“*.

ბრუნვაცვალებადობიექტიანი (ე.წ. „პირდაპირობიექტიანი – ტელიკური“) კონსტრუქციის ზმნები სრული კონსტრუქციის ზმნებად იწოდება, შესაბამისად, (ე.წ. ატელიკური) ზმნები, რომელთაც არ აქვთ ბრუნვაცვალებადი ობიექტი – უსრული კონსტრუქციისად (68, 94). მაგ., *ოგანს ჭკადუ კიდას^{dat}* – *ოგუ ჭკადუქ კიდა^{nom} „აგებს მჭედელი კედელს – ააგო მჭედელმა კედელი“*; იგივე კონსტრუქცია ექნება ყველა ბრუნვაცვალებადობიექტია ზმნას (69, 833), მაგ., აწუხენს (რომელსაც სალიტერატურო ენის ფაქტად არის მიჩნეული (მ. ჩუხუა): *აწუხენს „აწუხებს“*; მაგ., *მუში ანბეეში გოშინაქჲ კინი შეაწუხუ „მისი ამბის გახსენებამ ისევ შეაწუხა“*; (ქაჯაია ო., 2001, ა. ცაგ., გვ.24); აგრეთვე: *მი-ო-შქე-ან-ს – მი-ო-შქე-უ „მიაგ ზაენის – მიაგ ზაენა“*... ამგვარად, შეიძლება გამოვეყოთ „უსრული“ და „სრული“ კონსტრუქციის ქვეჯგუფები I დიათეზის ცხრ.: №3.3.

ცხრილი №3.3

I დიათეზა	
კონსტრუქცია: nom-erg-dat-nom	
სტრუქტურა: R-∅	
1. ერთპირიანი, 2. ოდენ ბრუნვაუცვლელ ობიექტიანი კონსტრუქცია: უსრული	ბრუნვაცვალებადობიექტიანი კონსტრუქცია: სრული

⁸მეგრული სიმღერის სახელწოდება.

3.2.1. I დიათეზის უსრული კონსტრუქცია
ძირითადი სტრუქტურა R-Ø, კონსტრუქცია: nom-erg-dat-nom
გვარი: ავტოაქტივი

განვიხილოთ I დიათეზის უსრული კონსტრუქციის ზმნათა ქვესტრუქტურები, რომელთა (ისევე როგორც ამავე დიათეზის სრული კონსტრუქციის ზმნათა) აგენსის ძირითადი კონსტრუქციაა **nom-erg-dat-nom** ხოლო, ძირითადი სტრუქტურაა **R-[Th.s]-Ø**.

I დიათეზის უსრული კონსტრუქციის I ქვეჯგუფში **R-Ø** სტრუქტურის ერთპირიანი და ოდენ ბრუნვაუცვლელობიექტიანი ზმნები ერთიანდება.

ამ ქვეჯგუფის ერთპირიან ზმნათა აგენსი მოქმედია, ოღონდ არ გააჩნია სამოქმედო ობიექტი. ისინი ბრუნვაცვალებად (ე.წ. „პირდაპირ“) ობიექტს საკუთარ თავში შეიცავენ - მოქმედება უკუქცევითია (ინტროვერტიზებულია). ამას ამტკიცებს აწმყოს ან მყოფად-წყვეტილის მწკრივის ფორმებში გამოვლენილი **ი-** პრეფიქსი, რომელიც ერთპირიან ზმნებში „რეფლექსივის აღმნიშვნელი ორგანული პრეფიქსია. ხოლო იგივე პრეფიქსი აქტივის სრულ კონსტრუქციაში სასუბიექტო ვერსიის შინაარსის მატარებელია“ (67,85).

შემდეგ ქვეთავში მოკლედ მიმოვიხილათ ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმულ მოსაზრებებს **ი-** პრეფიქსის შესახებ.

3.2.1.ა. ი- პრეფიქსის კვალიფიკაცია
ქართულ საენათმეცნიერო ლიტერატურაში

ი- პრეფიქსს რეფლექსივის, ინტროვერტიზებული მოქმედების მორფოლოგიური მარკერია (67,85). შდრ.: „**ი-** თავსართი მეგრულ ზმნურ რეფლექსივებში ანალოგიური ღირებულებისა“ (162, 108). მაგ., იძიცანს „იცინის“ (შდრ., სენურში: **ი-ცჷნწლ** „იცინის“ (153, 8).

სამეცნიერო ლიტერატურაში **ი-** პრეფიქსის ძირითად ფუნქციად მიჩნეულია უკუქცევითობის გრამატიკული კატეგორიის გამოხატვა (58,136-137; 81, 209; 162,107; 67,84-85; 104, 115).

ი- პრეფიქსის წარმომავლობას მნიშვნელოვანი გამოკვლევა მიუძღვნა ლ. ნოზაძემ; მან დაწვრილებით გამოიკვლია, თუ რა მიმართება არსებობს ისტორიულად აწმყოში უპრეფიქსო და მყოფად-წყვეტილის ჯგუფებში ი-პრეფიქსიან ტიპთა წარმოებას შორის; აგრეთვე, რა წარმოშობისაა ი-პრეფიქსი ე.წ. „მედლოაქტიურ“, ლ. ნოზაძის გაგებით კი დინამიკურ, აქტიურ, პირდაპირი ობიექტის არ მქონე ზმნებში, როგორცაა, პირობითად, საანალიზო ფორმებს ლ. ნოზაძე **მეფობს – იმეფა** ტიპის ფორმებს უწოდებს. მან დაასკვნა, რომ აღნიშნულ ზმნებში ი-პრეფიქსი არა ნასესხები, არამედ ორგანული პრეფიქსია როგორც ქართულში, ასევე მეგრულსა და სვანურში (78, 91-92).

ა. შანიძის კლასიფიკაციით, ე.წ. „მედლოაქტივები“ ძველ ქართულში, იშვიათად ი-პრეფიქსის გარეშე აწარმოებდნენ აორისტის ჯგუფის მწკრივთა ფორმებს: ქადაგებს – ქადაგა (ქადაგა და თქუა, ზღაპრ. 36, 12), **მეფობს – მმეფა: მეფე დავით VIII 19 წელი მმეფა** (ქართ. ცხოვრ., II, 16), თუმცა აღნიშნულ ზმნათა უპრეფიქსო წარმოება, როგორც ჩანს ვერ განვითარდა განსხვავებით ჭანურისა და სვანურისაგან (78, 85).

სხვა მოსაზრებით, არსებითია **ზმნურ ფორმათა წარმოების პოტენციალის მიხედვით დაჯგუფება: მეფობს – იმეფებს** ორი სხვადასხვა ზმნის ერთი და იმავე ნაკეთის ფორმებია (14,144, 119, 590); მეფობს გააზრებულია აწმყოს ფორმად, რომელსაც მხოლოდ აწმყოს წრის ნაკეთები გააჩნია (*მეფობს-მეფობდა-მეფობდეს*), **იმეფებს** – ასევე აწმყო ფორმის თვალსაზრისით (შდრ.: *იკეთებს*), რომელსაც ეწარმოება აწმყოს წრის ნაკეთები (*იმეფებს – იმეფებდა – იმეფებდეს*) და მეორე სერიის ნაკეთებიც (*იმეფა – იმეფოს*). აქვე აღნიშნულია, რომ „**მეფობს** ტიპში მოიაზრება უყვარს, მიფრინავს, ჰყავს რიგის ზმნები, რადგან მათაც 3 ნაკეთიანი პარადიგმა აქვთ. (თავად მეფობს ფორმის არქექტიპად კი *მმეფენს ფორმა ივარაუდება) (119, 590). ვფიქრობთ, „**ზმნურ ფორმათა წარმოების პოტენციალის**“ ანუ საუღლებელ მწკრივთა **რაოდენობის** მიხედვით დაჯგუფება სხვადასხვა მორფოლოგიური სტრუქტურისა და სინტაქსური კონსტრუქციის მქონე ზმნებს მოაქცევს ერთად (როგორებიცაა მაგ., **ვმეფობ (I-II-III სერიაში კონსტრუქცია nom-erg-dat-ია), მიყვარს (dat-dat-dat-dat), მიფრინავ (nom-erg-dat), მყავს (dat-dat-dat)...**), რაც, საუღლებელ ფორმათა ქვეჯგუფთა სიმრავლეს გამოიწვევს.

ადვილი შესაძლებელია, აღნიშნულ ზმნებში ყოფილიყო ი-პრეფიქსი და მოგავიანებით დაკარგულიყო ფონეტიკურ ნიადაგზე; ლ. ნოზაძე ქართულურ

ზმნურ ფორმებში გამოყოფს სამი ტიპის **ი-** პრეფიქსიან ფორმებს, მოვიყვანო მეგრულის მაგალითებს:

1. **ი-** პრეფიქსი დასტურდება აწმყოშიც და მყოფად-წყვეტილის ჯგუფებშიც; მაგ., *იბურჯანს – იბურჯუ „შფოთავს – იშფოთა“*, *იხვამანს – იხვამუ „ლოცულობს – ილოცა“*, *იჯგვიჯგვინანს – იჯგვიჯგვინუ „გამოიყურება ტლანქი რამ“*, *იპიჩვანს – იპიჩვუ „მარხულობს – იმარხულა“*, *ინგარს – ინგარუ „ტირის – იტირა“*, *იგანს – იგუ „ქრის – იქროლა“*...
2. **ი-** პრეფიქსი არ გვაქვს აწმყოს მწკრივებში, მაგრამ დაჩნდება მყოფად-წყვეტილის ჯგუფში: *ორჩანენს – იორჩანუ „ზარმაცობს – იზარმაცა“*, *ნარტენს – ინარტუ „ნატრობს – ინატრა“*...
3. ყველა მწკრივში **ი-** პრეფიქსის გარეშეა წარმოდგენილი: *სხაპუნს – ქოქსხაპუ „ცეკვავს – იცეკვა“*, *ლალუნს – ლალუ „ყეფს – იყეფა“*, *ჭვათანს – ჭვათუ „წვეთავს – იწვეთა“*, *გურგინუნს – გოგურგინუ „გრგვინავს – იგრგვინა“*... (78, 91-92).

ღ. ნოზაძე აღნიშნულ სამ ჯგუფს ქართველურ დონეზე აღადგენს და **ი-** პრეფიქსს, თავდაპირველად, მოიაზრებს აღნიშნული ჯგუფის ყველა ზმნასთან, მოგვიანებით კი, ხმოვანპრეფიქსს გაუჩინარებულად მიიჩნევს ფონეტიკურ ნიადაგზე. ამის მაგალითად მოჰყავს ძველი და ახალი ქართული ენის მაგალითი: ძველ ქართულში **ი-** პრეფიქსი წარმოდგენილია ზოგ ისეთ ზმნასთანაც, რომელსაც დაუკარგავს **ი-** პრეფიქსი თანამედროვე ქართულში: *ისტუნს– სტუნს: სხუანი ეშმაკი ისტუნდეს...კ.I 225,19.ყოველი,რომელი განვიდოდის... მას შინა დაისტნოს: ამბაკ.342,3,1, იმარხავს – მარხულობს: რად ჩუენ ფარისეველნი ვიმარხავთ ფრიად,ხოლო მოწაფენი შენნი არა იმარხვენ? მ.9,14 C ... იმარხეს მას დღესა შინა :მსაჯ.20,26...* განსხვავება თანამედროვე და ძველ ქართულს შორის დასტურდება შემდეგ ზმნებშიც: *იბრდღუნს – ბრდღვინავს, ილოცავს – ლოცულობს, იღაღადებს – ღაღადებს, ისადილებს – სადილობს, ისამხრებს – სამხრობს, იმრუშებს – მრუშობს, იხარებს – ხარობს, ივაჭრებს/ივაჭრობს – ვაჭრობს, ინადირებს – ნადირობს, იმღერის – მღერის, ინანის – ნანობს.*

ამდენად იკვეთება ტენდენცია ერგატიული უსრული კონსტრუქციის ზმნებში **ი-**პრეფიქსის დაკარგვისა.

ძველ ქართულში I დიათეზის ავტოაქტივ ზმნათა აწმყოში დადასტურებული **ი-** პრეფიქსი და თანამედროვე ქართულში მისი უქონლობა ღ. ნოზაძეს

ავიქრებიან, რომ შესაძლოა ასეთივე ცვლილებები განეცადა იმ ზმნებსაც, რომელთა ი- პრეფიქსიანი ფორმები აწმყოს წყებაში არ დასტურდება უკვე ძველ ქართულში: *დრტუნავს, მეფობს, კელობს, დღესასწაულობს, რუდუნებს, კელმწიფებს, მოძღუარობს, კმობს* და ა.შ. (78, 102).

მეცნიერი ასკვნის, რომ ქართული ენის განვითარების უძველეს ეტაპზე ი-პრეფიქსი უნდა ყოფილიყო დამახასიათებელი ამ ტიპის (ე.წ. „მედიაქტივი“) ზმნების აწმყოს წრის ფორმებისთვისაც. ხოლო ის განსხვავება, რომელიც დღეს გვაქვს აწმყოსა და ნამყოს ძირითადის წყებაში ე.წ. „მედიაქტივი“ ზმნებთან, წარმოქმნილი უნდა იყოს ფონეტიკურ ნიადაგზე. ამ ზმნათა უპრეფიქსო ფორმები აწმყოში (*დრტუნავს, დღესასწაულობს, სადილობს* ...) მეორეულია, მიღებულია ი-პრეფიქსიანი ფორმებისაგან ხმოვნის დაკარგვის შედეგად სუფიქსაციის ტენდენციის გაძლიერების გამო (78, 93).

შენიშვნა: საინტერესოა, რომ ამავე სტატიაში ავტორი კრიტიკულად უდგება ტერმინს „მედიაქტივი“, საფუძველს აცლის მის არსებობას, რაც ძალზე დასაფასებელია: „ჩვენ ტერმინით „მედიაქტიური“ აღვნიშნავთ უგვარო, აქტიურ (დინამიკურ) ზმნათა იმ ჯგუფს, რომლის ძირითადი მახასიათებლებია: დრო-კილოთა I და II სერიის ფუძეთა დაპირისპირება ი- (ასევე უ-) პრეფიქსის მიხედვით, აორისტში მესამე სუბიექტური პირის მრავლობითობის ნიშნად –ეს სუფიქსი, III ჯგუფის ფორმათა წარმოება ინვერსიულად, II სერიის მწკრივებში სუბიექტი – ერგატივში, პირდაპირი ობიექტის უქონლობა (78, 105).

ი- პრეფიქსის დაკარგვის მეორეულობის შესახებ დასკვნის გაკეთების საფუძველს ლ. ნოზაძეს აძლევს ი-სთან ერთად ასევე ა-, ე-, უ- პრეფიქსების დაკარგვის ფაქტები ზოგ ე.წ. „მედიაქტივი“ და ასევე სხვა ტიპის ზმნებში, რაც შენიშნულია სხვადასხვა მეცნიერების მიერ; მაგ., ხევსურულში ა- პრეფიქსის დაკარგვის ტენდენცია –ავ თემის ნიშნის დართვისას: *აბარია – ღბარავ* (3, 14), ფუძის თაკვიდური ა- ს მოკვეცა მრავლობითი რიცხვის VC სტრუქტურის მქონე სუფიქსიანი ფორმებში: *აბია – ღბიან, აცვია – სცვიან* (78, 115),

ამგვარი მაგალითები გამოირიცხავს ი- პრეფიქსის ნასესხობის თეორიას. „მედიალურ ზმნებში ი- პრეფიქსი წყვეტილსა და მყოფადის მწკრივებში ნასესხები კი არაა, არამედ იგი ორგანული აფიქსია. ამ მოვლენას ლ. ნოზაძე სუფიქსაციის ტენდენციას უკავშირებს, კერძოდ VC სტრუქტურის მორფემების, ძირითადად, თემის ნიშნების ჩამოყალიბებას (78, 123). ლ. ნოზაძეს მოჰყავს მაგალითები სამივე ქართველური ქვესისტემიდან:

სვანური

აწმყ.

ბქ. იკლი „კოჭლობს,კელობს“	იკლუნი	ღაძკილ
ბქ.იკეჩხი „კოჭლობს“	იკეჩხუნი	ღაძკეეჩხ
ბზ.ითხვიარ „ნადირობს“	ითხვიარნი	აღთხვიარე
ზსვ.იკგლმზნი,თევზაობს“	იკგლმზნი	ანკგლმზხე
ბზ.იმზირ „ლოცულობს“	იმზირნი	ღაძმეზრე
ბზ.ითჟეფ „ისვრის (თოფით)	ითჟეფნი	აღთჟეფ

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მეგრულ-ჭანურში მედიაოქტივი ზმნები ი-პრეფიქსიან ფორმათა სამ ტიპს გვიჩვენებს: 1.იციინის – იცინა: *ინხვირს „ცურავს“ – ინხვირუ „იცურავა“* (ჭან.), *იონჯუანს „ისაღამოვებს“ – [დ]იონჯუ „დაისაღამოვა“* (მეგრ.), 2.მეფობს – იმეფა: *ხორონაფს „ცეკვავს“ – ისორონუ „იცეკვა“* (ჭან.), *გვარგვალანს „დუღს“ – იგვარგვალუ „იდუღა“* (მეგრ.), 3. *მეფობს – ჰმეფა* წარმოებისა: *პეტელაფს „ბღავის“ – პეტელუ „იბღაველა“* (ჭან.), *სხაპუნს „ცეკვავს“ – [ქო]სხაპუ „იცეკვა“* (მეგრ.).

სვანურზე აქ დაწვრილებით არ შევჩერდებით. აღვნიშნავთ მხოლოდ, რომ უპრეფიქსო აწმყოს ფორმები მხოლოდ ფუძედრეკად ავტოაქტივებს მოეპოვებათ, მაგრამ მყოფად-წყვეტილის ფორმებში ი-პრეფიქსი წარმოდგენილია. ხოლო დანარჩენ I დიათეზის უსრული კონსტრუქციის ზმნებს ი-პრეფიქსიანი ფორმები აწმყოშივე უდასტურდებათ. ამასთან დაკავშირებით შენიშნული აქვს დ. მელიქიშვილს: „ი-პრეფიქსი გარდა წყვეტილისა და მისგან ნაწარმოები მყოფადისა, ძველ ქართულში აწმყოს ჯგუფშიც ერთვოდა და დღესაც შემონახულია გარკვეული ტიპის ზმნებში: ძვ. ქართული: *ხ-ი-მოთხვიდეს, ი-სტუენს, ი-ნადირობს, ი-ლოცავს, ი-ტყვს...* ახ. ქართული: *ი-ძინებს, ი-ღვიძებს, ი-ბანაკებს, ი-სმენს, ი-ძენს, ი-ნატრის, ი-მღერის, ი-ჩქარის, ი-ხარის და სხვ...* (პარადიგმები; №3, №11, 67,83; 68,29).

„ძველი ქართულისა და სხვა ქართველური ენების მონაცემთა გათვალისწინება საფუძველს იძლევა ვივარაუდოთ, რომ ი-პრეფიქსი აწმყოს ფორმებში საზოგადოდ უნდა ყოფილიყო დამახასიათებელი მედიაოქტივი ზმნებისათვის. ი-პრეფიქსის მიხედვით აწმყოსა და ნამყო ძირითადის ფორმათა დაპირისპირება აღნიშნულ ზმნებთან მეორეული ჩანს, მიღებული აწმყოს ფორმებში პრეფიქსის დაკარგვის შედეგად. ე.ი *მეფობს – იმეფა* ტიპის წარმოება

ისტორიულად მიღებული ჩანს *იცინის* – *იცინა* ტიპის წარმოებისაგან. *ცურავს, კორავს, დრტუნავს, მეფობს, დღესასწაულობს, სამხრობს, ღაღადებს* ტიპის ზმნათა უპრეფიქსო ფორმები აწმყოში შემდეგდროინდელია. ამგვარ ზმნებთან აწმყოს *ი-* ხმოვანი დაჩნდება ნამყო-ძირითადში ისევე, როგორც *ა-* ხმოვანი – ჰრგებს –*არგო*, ჰვნებს – *ავნო*, სტკენს – *ატკინა*, სწყენს – *აწყინა*... (77, 25-53,45). აღსანიშნავია ისიც, რომ ჩვენი ხელმძღვანელის, მ. ჩუხუას შენიშვნით, ა/ი/ჰ/ს პრეფიქსთა ურთიერთჩანაცვლებას პირის ნიშანთა ფუნქციური სუბსტიტუციის კვალიფიკაცია ენიჭება.

3.2.1.ბ. ი- პრეფიქსი მეგრულ ერთპირიან ზმნებში

წინა პარაგრაფში (3.2.1.ა) მიმოხილული სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმული მოსაზრებები გვაფიქრებებს, რომ მეგრული *ი-* პრეფიქსიანი ინტროვერტიზებული მოქმედების მიმანიშნებელია მეგრულშიც (მსგავსად სხვა ქართველური ენობრივი ერთეულებისა). ამასთან, ეს ერთპირიანი ზმნები, გვარის სემანტიკური კატეგორიის თვალსაზრისით ავტოაქტივებია, მათი სუბიექტი თვითმოქმედია, „ავტოაქტიურია“.

R-Ø სტრუქტურის ერთპირიან ავტოაქტიურ ზმნებს ვაერთიანებთ პირველი დიათეზის პირველ – უსრული კონსტრუქციის (სტატიკურ) ქვეჯგუფში.

ამავე ქვეჯგუფში ვაერთიანებთ ოდენ ბრუნვაუცვლელობიექტიან ზმნებსაც - ბრუნვაუცვლელი ობიექტი ყველა სერიაში მიცემით ბრუნვაში დგას. ამ ზმნათა სტრუქტურაც - **R-Ø**-ია, კონსტრუქცია კი ბრუნვაუცვლელი აქტანტის ბრუნვებით განივრცობა, თუმცა, იმის გამო, რომ მათ არ აქვთ ბრუნვაცვალებადი ობიექტი, მათი კონსტრუქციაც **უსრულია** (მსგავსად აბსოლუტივებისა), რაც იმას ნიშნავს, რომ მა თარ გააჩნიათ ბრუნვაცვალებადი ობიექტი; ამგვარად, ოდენ ირიბობიექტიანი ორპირიანი **R-Ø** სტრუქტურის ზმნათა კონსტრუქციაა **nom-erg-dat-nom** (აგენსი); ხოლო ბრუნვაუცვლელი ობიექტის ბრუნვებია **dat-dat-dat-dat**.

მაგ.,

უკინტორუანს თინა თის (nom-dat) „უკირტნის, უჩხიკინებს ის მას“

უკინტორუუ თიქ თის (erg-dat) „უკირტნა, უჩხიკინა მან მას“;

უკონტრაფაქტუ(ნ) თის (dat) თიშა „უკონტრაფაქტუ, უჩიკინებია მას (მისთვის)“

ნოკონტრაფაქტუ(ნ) თინა თის „უკონტრაფაქტუ ხოლმე ის მას“

ან:

უბიდანს თინა თის (nom-dat) „უცინის ის მას“

უბიცუ თიქ თის (erg-dat) „(გა)უცინა მან მას“

უბიცინუ(ნ) თის (dat) „(გა)უცინია მას (მისთვის)“

ნობიცინუ(ნ) თინა თის (nom-dat) „უცინოდა თურმე ის მას“

შდრ.:

უბიდანს თის თოლი (nom-dat) „უცინის მას თვალთ“

უბიცუ თის თოლქ (erg-dat) „(გა)უცინა მას თვალთა“

უბიცინუ(ნ) თიშა თოლს (dat) „(გა)უცინია მას (მისთვის)“

I დიათეზის უსრული კონსტრუქციის ზმნათა კონსტრუქციისა და სტრუქტურის ზოგადი დახასიათების შემდეგ გადავიდეთ ქვესტრუქტურული ჯგუფების აღწერაზე. ამ სტრუქტურების ძირითად **ქვესტრუქტურულ** ვარიანტებს ქმნის აწმყოს ფუძეზე ზმნისწინის, ხმოვანი პრეფიქსისა და თემატური ნიშნების დართვა. თუმცა, ეს ცვლილება, როგორც წესი, არ გადის ძირითადი R-Ø სტრუქტურისა და **nom-erg-dat-nom** კონსტრუქციის გარეთ.

აწმყოს სტრუქტურაშივე დართული **ზმნისწინის, ხმოვანი პრეფიქსებისა და თემატური ნიშნების** მიხედვით გამოიყოფა პირველი დიათეზის უსრული კონსტრუქციის სულ 22 ქვესტრუქტურა. ამათგან 15 არის R-Ø სტრუქტურისა და **nom-erg-dat-nom** კონსტრუქციის მქონე ავტოაქტიური ერთპირიანი ზმნური ფორმა, რომლის აგენსი ამავე დროს პაციენსიცაა. დანარჩენი 7 ქვესტრუქტურა კი იმავე სტრუქტურისა და კონსტრუქციის ოდენ ბრუნვაუცვლელობიექტიანი (ორპირიანი) ზმნური ფორმებია.

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ საკმაოდ პროდუქტიულია აწმყოშივე ზმნისწინიანი ზმნური ფორმები. ზმნისწინი აქ დაცლილია ასპექტური შინაარსისგან და მხოლოდ გეზისა და ორიენტაციის ფუნქციით არის დატვირთული. ასეთი ზმნები მყოფად-წყვეტილის სრულასპექტიან ფორმებს დადასტურებითი ქლ- ნაწილაკით აწარმოებენ.

სამეცნიერო ლიტერატურაში აღნიშნულია, რომ “მეგრულსა და ლაზურში ერთდროული პროცესი ჩანს ქლ- ნაწილაკის გამოყენება სრულასპექტიანი

ფორმების გამოსახატავად. მეგრულსა და, განსაკუთრებით, ლაზურში ჯერ კიდევ შენარჩუნებულია ასპექტის გამოსატვის ძველი სისტემა, როცა ზმნისწინის დართვა არ განარჩევდა მოქმედების სრულობა-უსრულობას, ხოლო ახალი სისტემის ჩამოყალიბებისას ფუნქციური დატვირთვა მიენიჭა **ქო-** ნაწილაკს: მტკიცებითი სემანტიკის გაფართოებით მოქმედების სასრულობამდე (119, 367.)

ქვემოთ წარმოვადგენთ ჩვენ მიერ აღწერილ თემატური ნიშნების, ზმნისწინისა და ხმოვანპრეფიქსების მიხედვით გამოყოფილ ქვესტრუქტურებს პირველი დიათეზის უსრული აბსოლუტური და ბრუნვაუცვლელობიექტიანი კონსტრუქციის ფარგლებში, რომელთაც აერთიანებთ ძირითადი სტრუქტურა – **R-[Th.s.]-Ø** და კონსტრუქცია: **nom-erg-dat-nom**.

3.2.1.1. უსრული კონსტრუქციის ერთპირიან ზმნათა ქვესტრუქტურები (კლასები)

3.2.1.1.1. R-Ø ქვესტრუქტურა №1

ამ ქვესტრუქტურის ზმნები ათემატური ერთპირიანი ზმნებია, რომლებიც, როგორც წესი, მყოფად-წყვეტილის ჯგუფებს ზმნისწინითა და დადასტურებითი **ქლ-** ნაწილაკით, ხანაც **ი-** პრეფიქსის დართვით იწარმოებენ.

ამ სტრუქტურის ზმნები არაპრდუქტიულობით გამოირჩევა მეგრულში: **ბონს (გობონუ-გუბონუ(ნ)-ნობონუ(ნ))** „ბანს“... მაგალითისთვის ვნახოთ **წვიმს** ზმნის ძირითადი მწკრივების ფორმები ოთხივე სერიისათვის:

აწმყო: **ჭვინს/ც//ჭვენს** „წვიმს“

მყოფადი: **დოჭვინს** „მოწვიმს“

წყვეტილი: **ჭვიმუ** „იწვიმა“

I რეზულტატივი: **უჭვიმუ(ნ)** „უწვიმია“

III რეზულტატივი: **ნოჭვიმუ(ნ)** „წვიმდა თურმე“

საინტერესოა, რომ **R-Ø** ქვესტრუქტურაში მეგრულშიც გვაქვს მყოფადის **ი-** პრეფიქსიანი წარმოება (იწვიმებს ტიპისა): **ი-ჭვემ(უ)-ან-ს** „გაწვიმდება“.

შენიშვნა: ამ ზმნებს, სემანტიკიდან გამომდინარე, I და II პირის ფორმები არ აქვთ (არ გვაქვება ***ეწვიმ, *ეთოფ...**), თუმცა, გამორიცხული არ არის ამ ფორმათა დაშვება გაპიროვნების შემთხვევაში (პოეტურ მეტყველებაში).

ი- პრეფიქსი, რომელიც მყოფად-წყვეტილისა და აწმყოს მწკრივში გამოჩნდება ამ ზმნათა ორგანული სუფიქსია, და არ უნდა იყოს ნასესხები აქტივის ფორმათაგან (**ი-** პრეფიქსის ნასესხობის შესახებ დაწვრილებით იხ. წინა პარაგრაფებში, გვ.:55-62).

3.2.1.1.2. Prev-R-Ø ქვესტრუქტურა №2

მე-2 ქვესტრუქტურაში ვათავსებთ **Prev-R-Ø** ქვესტრუქტურის ათემატურ აბსოლუტივებს. მაგ., *კითხვმოცენს* „ცვივა“... აწმყოშივე დაირთავენ ზმნისწინს, რომელიც დაცლილია ასპექტური სემანტიკისაგან. მყოფადისა და სრული ასპექტის ფორმებს დამადასტურებელი ფუნქციის მქონე **ქლ-** ნაწილაკის ან ზმნისწინის გართულებით, ზოგჯერ კი ფუძის შეცვლით აწარმოებენ: *გილა-ცენს – გეგლა-ცენს* „ცვივა - ჩამოცვივა“ (*გილგმაცენს – გეგლაცუ – გილაცუმენ*) – *გილგნოცუმენ(ნ), ათემადიარს – ათადიარს//ქათადიარს (>*ქათადიარს)* „ბალახობს – იბალახებს“...

ეს ქვესტრუქტურა პროდუქტიულობით არ გამოირჩევა; ეს ზმნები სალიტერატურო ქართულშიც თავისებური ზმნებია (*თვლემს ის – ჩათვლიმა მან...*).

ათადიარს – ბალახობს (ხოჯი უღუს ათადიარსენი, გემაჟვენჯიში ბრალი რენია: ხალხ. სიბრ., 1, გვ. 186 -- უღელქვეშ ხარი რომ ბალახობს, მიმყოლის (პატრონის) ბრალიაო.), *გეკინს* „გუთნისდედობს“;

ამ და სხვა პარადიგმის აწმყოშივე ზმნისწინდართულ ფორმებს, ჩვეულებრივ, ახლავს –თი, -მა, თუმა ნაწილაკები, რომელიც ანიჭებენ ზმნურ ფორმებს აწმყოს ან უსრული ასპექტის გაგებას (21,75).

სამაგალითო ზმნის ძირითადი მწკრივების ფორმები ოთხივე სერიისათვის:

აწმყო: *გეკინს* - ←*გი-ა-კინ-ან-ს//გი-ა-კინ-უ(ნ) გუთნისდედობს

მყოფადი: *გიაკინუუ(ნ)*¹⁰ - იგუთნისდედებს

წყვეტილი: *გიაკინუ* - იგუთნისდედა

I რეზულტატივი: *გეუკინალუ* - უგუთნისდედია

III რეზულტატივი: *გენოკინუე(ნ)* – იგუთნისდედება ხოლმე/თურმე

აქ საინტერესოა ისიც, რომ ნაუღლებ მაგალითში მყოფადის შენაცვლებული ფორმა (*გიაკინუუ(ნ)*) გვაქვს, რომელიც ი. ყიფშიძესთან გვხვდება. ეს კიდევ ერთხელ მიუთითებს ამ ზმნათა თავისებურ ხასიათზე.

¹⁰ აქ და ყველა სხვა მაგალითშიც ქვემოთ III პირის მხოლოდითი რიცხვის სუფიქსის –**უ(ნ)**- თანხმონითი ნაწილი ფრჩხილებშია ჩასმული, რადგან მეტყველების პროცესში იკარგება და აღდგება მხოლოდ ორ შემთხვევაში: 1. კითხვითობის –ო ნაწილაკის დართვისას: *გიაკინუუნო?* - “*იგუთნისდედებს?*”; 2. სხვათა სიტყვის –ია სუფიქსის დართვისას, მაგ., *გიაკინუუნია* – „*იგუთნისდედებსო*“. (123, 144). აღნიშნული წესი მოქმედებს სხვა პარადიგმებშიც, ამიტომ ამის შესახებ იქ აღარ მივუთითებთ.

3.2.1.1.3. ი-R-Ø ქვესტრუქტურა №3

მე-3 ქვესტრუქტურაში ერთიანდება ი-R-Ø სტრუქტურის ათემატური ერთპირიანი ზმნები, როგორცაა, მაგ., *იბონს* „იბანს“, *ინგარს* „ტირის“, *იბირს* „მღერის“, *იღიარს* „ბაღახობს“. ეს ზმნები, საერთო წესისამებრ, მყოფადს (და სრულ ასპექტს) ქლ- დადასტურებითი ნაწილაკით აწარმოებენ (123, 158; 55, 164). ქლ- ნაწილაკის ხმოვანი ნაწილი, როგორც წესი, ასიმილაციის წესით ერწყმის ი-პრეფიქსს და კონტამინაციის გზით ვიღებთ (ლი < იი < ი) მარკერს: “Гласный л перед и подвергается полной сь нимь ассимиляции, напр., ქი-იბთხი „ვითხოვე“ (ვმ. ქო-იბთხი)“ (123, 161); სხვა მაგალითი: *ი-(ნ)ძვერ-ს* “ძვერს” – *ქო-ი-(ნ)ძვერ-ს – ქი-ი(ნ)ძვერს – ქი(ნ)ძვერს “იძვერებს” შეიძლება დაერთოს ზმნისწინიც, მაგრამ ზოგჯერ ზმნისწინის დართვა სემანტიკურ ცვლილებას იძლევა.

როგორც ჩანს, ამ ტიპის ზმნებში მყოფადის წარმოება სხვა გზით წარიმართა: სალიტერატურო ქართულში აწმყოშივე ი-პრეფიქსის მქონე ფორმები მყოფადს ზმნისწინისა და თემატური სუფიქსის დართვით აწარმოებენ: *ი-ცინის* – *გა-ი-ცინ-ებ-ს*. მეგრულში კი არ გაითიშა აწმყოს ფუძე მყოფადისაგან და მხოლოდ ქო-დადასტურებითი ნაწილაკი დაირთო: *იბირს* „იმღერს“ – *ქიბირს* „იმღერებს“ ენახოთ სამაგალითო ზმნის უღლების ნიმუში:

I სერია

აწმყოს ჯგუფი			
აწმყო	უწვევტელი	აწმყოს კავშ.	აწმყოს პირობითი
ვიბირ-ქ /-თ “ვიმღერი /-თ”	ვიბირდ-ი /-თ “ვიმღეროდი”	ვიბირდ-ა/-ე /-ათ “ვიმღერდე”	ვიბირდი-კო /-თ-(ი)-კო “რომ ვიმღერდე”
იბირ-ქ /-თ “მღერი”	იბირდ-ი /-თ “მღეროდი”	იბირდ-ა/-ე /-ათ “მღერდე”	იბირდი-კო /-თ-(ი)-კო “რომ მღერდე”
იბირ-ს /-ა(ნ) “მღერის”	იბირდ-უ /-ეს “მღეროდა”	იბირდ-ა-ს /-ან “მღერდეს”	იბირდუ-კო /-ეს-(ი)-კო “რომ მღერდეს”
მყოფადის ჯგუფი			
მყოფადი	მყოფადის ხოლმ.	მყოფადის კავშ.	მყოფადის პირობითი
ქივბირ-ქ /-თ “ვიმღერებ”	ქივბირდ-ი /-თ “ვიმღერებდი”	ქივბირდ-ა/-ე /-ათ “ვიმღერებდე”	ქივბირდიკო /თ(ი)კო “რომ ვიმღერებდე”
ქიბირ-ქ /-თ “იმღერებ”	ქიბირდ-ი /-თ “იმღერებდი”	ქიბირდ-ა/-ე /-ათ “იმღერებდე”	ქიბირდიკო /თ(ი)კო “რომ იმღერებდე”
ქიბირ-ს /-ა(ნ) “იმღერებს”	ქიბირდ-უ /-ეს “იმღერებდა”	ქიბირდ-ა-ს /-ან “იმღერებდეს”	ქიბირდუკო /ეს(ი)კო “რომ იმღერებდეს”

II სერია

წვევტელი	II კავშირებითი	II პირობითი
ვიბირ-ი /-თ “ვიმღერე” იბირ-ი /-თ “იმღერე” იბირ-უ /-ეს “იმღერა”	ვიბირ-ა/-ე /-ათ “ვიმღერო” იბირ-ა/-ე /-ათ “იმღერო” იბირ-ა-ს /-ან “იმღეროს”	ვიბირ-ი-კო /-თ-(ი)-კო “რომ ვიმღერა” იბირ-ი-კო /-თ-(ი)-კო “რომ ვიმღერა” იბირ-უ-კო /-ეს-(ი)-კო “რომ ვიმღერა”

III სერია

I რეზულტატი მიბირ-უ-(ბ)-ა(ბ) “მიმღერია” გიბირ-უ(ბ)-ა(ბ) “გიმღერია” უბირ-უ(ბ)/-ა(ბ) “უმღერია”	II რეზულტატი მიბირუდ-უ /-ეს “მემღერა” გიბირუდ-უ /-ეს “გემღერა” უბირუდ-უ /-ეს “ემღერა”	III კავშირებითი მიბირუდ-ა-ს /-ან “მემღეროს” გიბირუდ-ა-ს /-ან “გემღეროს” უბირუდ-ა-ს /-ან “ემღეროს”	III პირობითი მიბირუდ-უ-კო/-ეს-(ი)კო “რომ მემღერა” გიბირუდ-უ-კო/-ეს-(ი)კო “რომ გემღერა” უბირუდ-უ-კო/-ეს-(ი)კო “რომ ემღერა”
---	--	--	--

IV სერია

III რეზულტატი ნოვბირ-უ-ე-ქ /-თ “ვიმღერებდი თურმე” ნობირ-უ-ე-ქ /-თ “იმღერებდი თურმე” ნობირ-უ-ე(ბ) /ან “იმღერებდა თურმე”	IV რეზულტატი ნოვბირ-უ-ე-დ-ი /-თ “ვიმღერებდი თურმე” ნობირ-უ-ე-დ-ი /-თ “იმღერებდი თურმე” ნობირ-უ-ე-დ-უ /-ეს “ვიმღერებდი თურმე”	IV კავშირებითი ნოვბირ-უ-ე-დ-ა-ე /-თ “რომ ვიმღერებდე თურმე” ნობირ-უ-ე-დ-ა-ე-თ “რომ იმღერებდე თურმე” ნობირ-უ-ე-დ-ა-ს /-ან “რომ იმღერებდეს თურმე”	IV პირობითი ნოვბირუედიკო /ით(ი)კო “რომ მემღერა თურმე” ნობირუედიკო /ით(ი)კო “რომ გემღერა თურმე” ნობირუედეკო /იეს(ი)კო “რომ ემღერა თურმე”
--	--	--	--

3.2.1.1.4. Prev-o-R-Ø ქვესტრუქტურა №4

მე-4 ქვესტრუქტურაში **Prev-o-R-Ø** ქვესტრუქტურის ზმნები ათემატური ერთპირიანები ერთიანდება. ამ პარადიგმაშიც, ძირითადად, სტატიკური ზმნებია წარმოდგენილი. მათ აწმყოშივე აქვთ ზმნისწინი, რომელიც, როგორც წესი, მოქმედების მიმართულებასა და ორიენტაციაზე მიუთითებს. ზმნისწინი დაცლილია ასპექტური სემანტიკისაგან. მყოფადის მწკრივებს მასასპექტირებელი ზმნისწინის ფუნქციის მქონე ქო- ნაწილაკის, ან ზმნისწინის გართულებით ან ფუძის ცვლილებით აწარმოებენ, მაგ., *კოჩი ღიშიში ცურწის გით-ი-ღენსია -- კაცი ნემსის ყუნწში გაივლისო (გავაო)*;

აწმყოშივე ზმნისწინიან ფორმებს უსრული ასპექტისა და აწმყოს გაგებას, ხშირად თ/მV ელემენტი ანიჭებს. სამეცნიერო ლიტერატურაში, ამასთან დაკავშირებით, გამოყოფენ (თ)მV ელემენტს, რომელიც „იხმარება მხოლოდ პრევერბთა მომდევნოდ აწმყოში და საშუალებას აძლევს პრევერბიან ფორმას აწმყოდვე დარჩეს და მომავლის გაგება არ მიიღოს (რაც ქართულში ვერ ხერხდება) (154, 143; 21,82; 119, 470).

ამ ქვესტრუქტურაში, როგორც წესი, მოძრაობის აღმნიშვნელი ზმნები ერთიანდება. შესამჩნევია ზოგადი აწმყოს გაგება; ერთსა და იმავე ზმნურ ფორმას მრავალგვარი ზმნისწინი შეიძლება დაერთოს, რაც ძალზე ამრავალფეროვნებს მეგრულ მოძრაობის ზმნებს.

გეითოხირს „ჩათვლემს“ (სიტყვასიტყვით: გამოეპარება თვალი: *ვოხედინი, თოლი გეითუხირუდუ -- რომ ვიჯეჟი, ჩამთვლემოდა* (თვალი გამომპარვია), *გილენგარს* (←*გილაინგარს) „ტირილით დადის აქეთ-იქით“, *დილენგარს* (←*დილაინგარს) „გარეთ ტირის“, *დინგარს* (←*დო-ინგარს) „დაიტირებს“, *ელენგარს* (←*ელა-ინგარს) „გვერდით, გარეთ ტირის“ ...

ძალზე საინტერესო ფონეტიკური პროცესები მიმდინარეობს ზმნისწინისა და ი- ხმოვანპრეფიქსის მორფემათა მიჯნაზე.

ჟ- ხმოვანპრეფიქსი მოყვანილ მაგალითებში მეორეულია, როგორც სამეცნიერო ლიტერატურაშია აღნიშნული, ზმნისწინისეული –ა ხმოვანი ი- ხმოვანპრეფიქსთან უშუალო მეზობლობაში გვაძლევს ე-ს: აი→ე (119, 369): *გილედიარს* ← *გილა-ი-დიარს* „ბალახობს“, *გილეცხვაბარს* ← *გილა-ი-ცხვაბარს „დაფხაჭუნობს“ ...

სალიტერატურო ქართულში აღნიშნულ ზმნათა შესატყვისი ფორმები მწკრივნაკლია, მხოლოდ პირველი სერია ეწარმოება, ისიც ნაკლებად, მეგრულში კი ზოგი მათგანი თანდათან ივსებს პარადიგმას, თუმცა, შესაძლოა გამოვლინდეს მწკრივში ფუქემონაცვლეობის შემთხვევებიც. პარადიგმათა შევსების შემთხვევები დინამიკური ზმნების ანალოგიით მიმდინარე პროცესი შესაძლოა იყოს:

სამაგალითო ზმნის ძირითადი მწკრივების ფორმები ოთხივე სერიისათვის:

აწმყო: *ელენგარს* „გვერდით, გარეთ ტირის“

მყოფადი: *ქიგელენგარს* „იტირებს“

წყვეტილი: *ელეცენგარუ* „გვერდით, გარეთ იტირა“

I რეზულტატივი: *ელუჭუნგარიჩნუ(ნ)* „გვერდით, გარეთ უტირია“

III რეზულტატივი *ელენონგარუე(ნ)* „ტიროდა თურმე გარეთ“

3.2.1.1.5. R-ან-Ø ქვესტრუქტურა №5

მე-5 ქვესტრუქტურაში ვაერთიანებთ **R-ან-Ø** ქვესტრუქტურის ზმნებს. ისინი საკმაოდ პროდუქტიული წარმოებით ხასიათდებიან. მყოფად-წყვეტილის ჯგუფებს **ი-** პრეფიქსითა და **ქი-** დადასტურებითი ნაწილაკით იწარმოებენ. მაგ., **კანკალანს „კანკალებს“ - იკანკალანს** (ეს ფორმა გვიანდელია, სალიტერატურო ენიდან უნდა იყოს შესული) „**იკანკალებს**“, ჩვენი ხელმძღვანელის შენიშვნით, საკუთრივ მეგრული იქნება **ქი-** დადასტურებითნაწილაკიანი ფორმა: **ქი-კანკალანს**.

საინტერესოა, რომ **-ან** თემატური სუფიქსი ფუნქციურად სალიტერატურო ქართული ენის **-ებ** თემატური სუფიქსის რანგისაა, მაგ., **ბარბაჩანს „ბრიალებს“**.

ზოგიერთი მათგანის სალიტერატურო ქართული შესატყვისი **-დ** სუფიქსიანი **R-დ-ებ**-ი სტრუქტურის ზმნაა, მაგ., **მუწუკანს // ბუზუკანს „მუწუკდება“ ქობუზუკანს „დამუწუკდება“**. **ი-** პრეფიქსი, ისევე როგორც **-დ** სუფიქსი ზმნური ფორმის ინტროვერტულობაზე მიუთითებს. მართლაც, ეს ზმნები სემანტიკურად სტატიკურია, ოღონდ სრული სტატიკისგან განსხვავებით (როგორცაა მაგ., **დგას, წევს**) ავტოაქტიურ ზმნებში შეფარდებითი სტატიკაა გამოსატყული, მოქმედება ერთ ადგილას ხორციელდება, წრეზე ბრუნავს და მოქმედ პირზევე აისახება. ერთპირიან **ი-** პრეფიქსიან და **-დ** სუფიქსიან ზმნები დიათეზათა კლასიფიკაციის ფარგლებში რეფლექსივებად, ავტოაქტივებად არის გააზრებული.

ამ ზმნათა უმრავლესობა ონომატოპოეტურ, ხშირად გაორკეცებულ ფუძეზე **VS (S=Sonor)** სუფიქსის **(-აღ, -არ)** დართვით არის ნაწარმოები:

ბანდალანს „ბანდალებს“, ბანცალანს „ბანცალობს, ბარბაცობს“, ბარბაჩანს „გიზგიზებს, ბრიალებს“, ბარკალანს „ბორძიკობს, ბარბაცებს“, ბარძგალანს „ბაგბაგებს“, ბანჩვალანს „სასიამოვნოდ ლაპარაკობს“, ბაჯვალანს(ნ) „სასიამოვნოდ ლაპარაკობს“, ბაძვალანს „ძვერს, კანკალებს“, ბუდურანს „ბუდობს“, ბუზუკანს „მუწუკდება“, ბუ(რ)ცხანს „ფოცხავს“, ბურჯანს¹¹ „შფოთავს, ბორგავს, იბრძვის“, გარგაზანს „გიზგიზებს“, გვარგვათანს „ჯგუფდება“, გვარგვალანს „თუხთუხებს“;

¹¹ არაბუნებრივად უღერს, თუმცა დადასტურეთ ო. ქაჯაიას ლექსიკონში ლემა **ბურჯუა**^{1-ს} პარადიგმაში: ბურჯანს (შფოთავს), იბურჯუ (იშფოტა), უბურჯუ(ნ) (უშფოთავს), ნობურჯუ(ნ) (ბორგავდა თურმე).

სამაგალითო ზმნის ძირითადი მწკრივების ფორმები ოთხივე სერიისათვის:

აწმყო: *ბანჩვალანს* „სასიამოვნოდ ლაპარაკობს“ (//*ი-ბანჩვალუ(ნ)*)

მყოფადი: *ქობანჩვალანს* „სასიამოვნოდ ილაპარაკებს (//*ქ-ი-ბანჩვალუ(ნ)*)“

წყვეტილი: *ბანჩვალუუ* „სასიამოვნოდ ილაპარაკა“ (//*იბანჩვალუ*)

I რეზულტატივი: *უბანჩვალუ(ნ)* „სასიამოვნოდ ულაპარაკია“

III რეზულტატივი: *ნობანჩვალუე(ნ)* „სასიამოვნოდ ლაპარაკობდა თურმე“

3.2.1.1.6. ი-R-ან-Ø ქვესტრუქტურა №6

მე-6 ქვესტრუქტურაში ი-R-ან-Ø ქვესტრუქტურის ზმნები ერთიანდება. მათ მყოფადისა და აორისტის მწკრივები ზმნისწინით ან დადასტურებითი ქონაწილაკის დართვით ეწარმოებათ. ზოგჯერ, ქონაწილაკის დართვით ითავსებს რა ზმნისწინის ფუნქციას, სრულ ასპექტს გამოხატავს (123, 161).

ი-R-ან-Ø ქვესტრუქტურაში ხშირია ნასახელარი ზმნები: *ი-ზაფ/რხულ-ან-ს* – *გეში-ზარხულ-ენ-ს* „იზაფხულ-ებს - გამოიზაფხულებს“, *ი-მო(ნ)ჭვ-ან-ს* – *ქი-მო(ნ)ჭვ-ან-ს* „კრუხავს/-ობს - იკრუხებს“, *ივარანს* - *ქივარანს* „უარს ამბობს“ - „უარს იტყვის“ ...

ამ ზმნების აწმყოს მოდელი ი- პრეფიქსიანია: *ი-R-ან-Ø: ი-ზაფ/რხულ-ან-ს* – „იზაფხულ-ებს; ამიტომაც, მყოფადისა და წყვეტილის საწარმოებლად ზმნისწინით ან ქონაწილაკის დართვა ხდება აუცილებელი: *გეში-ი-ზარხულ-ენ-ს* „გამოიზაფხულებს“... მსგავსად სალიტერატურო ქართულისა, მეგრულშიც ამ ზმნებს მესამე სერიაში თემის ნიშანი არ ექნებათ. *გომიცი(ინ)უ* „გამიციინია“; *იბურჯანს* – *ქიბურჯანს* – *ქიბურჯუუ* „ბორგავს – იბორგებს – იბორგა“.

მყოფადის საწარმოებლად დაირთავს ზმნისწინსა და ქონაწილაკს. აღსანიშნავია, რომ ამ ზმნათაგან ზოგს სალიტერატურო ქართულში II დიათეზის –დ სუფიქსიანი ავტოაქტივები შეესაბამება. როგორც ჩანს, ეს პროცესი უკვე კანონზომიერ სახეს იღებს:

გი-ი-რიცინანს „გამართული დვას“, *გი-ი-ცქიცქინანს* „მხიარულობს, უზომოდ იცინის“, *გინირიცინანს* „ლაღად და ამაყად გადმომდგარია“, *გეგენიტკარჩალანს* „ტკრივით გადავა, გადაიფრენს//დატკრივიალობს“... *ქიგენირიცინანს* „ლაღად გადმოდგება“, *ქიგიცქინცქინანს* „იმხიარულობს“...

უღლები პარადიგმა რეგულარულია, როგორც სხვა ქვესტრუქტურათა შემთხვევაში, მოყვანილ ფორმებსაც ეძებება **R-უ(ნ)** სტრუქტურის პარალელური ფორმები:

აწმყო: *გეგნ-იტკარხლანს „გადაიფრენს“ //ტკარხლანს //იტკარხლუ(ნ)*

წყვეტილი: *გეგნ-იტკარხლუ „გადაიფრინა“*

I რეზულტატივი: *გეგნ-უტკარხლ(ინ)უ(ნ) „გადაუფრენია“*

III რეზულტატივი: *გონ-ტკარხლ-უ(ნ) „გადაუფრენია თურმე“*

I სერია		პარადიგმა №6	
აწმყოს ჯგუფი			
აწმყო		უწყვეტილი	აწმყოს კავშ.
ვიციცან-ქ /-თ	“ვიცინი”	ვიციცან-დ-ი /-თ	“ვიცინოდი”
იძიციან-ქ /-თ	“იცინი”	იძიციან-დ-ი /-თ	“იცინოდი”
იძიციან-ს /-ა(ნ)	“იცინის”	იძიციან-დ-უ /-ეს	“იცინოდა”
		ვიციცან-დ-ა/-ე /-ათ	“ვიცინოდე”
		იძიციან-დ-ა/-ე /-ათ	“იცინოდე”
		იძიციან-დ-ა-ს /-ან	“იცინოდეს”
		ვიციცან-დ-ი-კო /-თ-(ი)-კო	“რომ ვიციცინოდე”
		იძიციან-დ-ი-კო /-თ-(ი)-კო	“რომ იციცინოდე”
		იძიციან-დ-უ-კო /-ეს-(ი)-კო	“რომ იციცინოდეს”
მყოფადის ჯგუფი			
მყოფადი		მყოფადის ხოლმ.	მყოფადის კავშ.
გივიციცან-ქ /-თ	“გავიციცინებ”	გივიციცან-დ-ი /-თ	“გავიციცინებდი”
გივიციან-ქ /-თ	“გაიციცინებ”	გივიციან-დ-ი /-თ	“გაიციცინებდი”
გივიციან-ს /-ა(ნ)	“გაიციცინებს”	გივიციან-დ-უ /-ეს	“გაიციცინებდა”
		გივიციცან-დ-ა/-ე /-ათ	“გავიციცინებდე”
		გივიციან-დ-ა/-ე /-ათ	“გაიციცინებდე”
		გივიციან-დ-ა-ს /-ან	“გაიციცინებდეს”
		გივიციცან-დ-ი-კო /-თ-(ი)-კო	“რომ გავიციცინებდე”
		გივიციან-დ-ი-კო /-თ-(ი)-კო	“რომ გაიციცინებდე”
		გივიციან-დ-უ-კო /-ეს-(ი)-კო	“რომ გაიციცინებდეს”

II სერია		
წყვეტილი	II კავშირებითი	II პირობითი
გივიციც-ე /-თ “ვიცინე”	გივიციც-ა/-ე /-ათ “ვიცინო”	გივიციც-ე-კო /-თ-(ი)-კო “რომ ვამეცინა”
გივიცი-ე /-თ “იცინე”	გივიცი-ა/-ე /-ათ “იცინო”	გივიცი-ე-კო /-თ-(ი)-კო “რომ ვამეცინა”
გივიცი-უ /-ეს “იცინა”	გივიცი-ა-ს “იცინოს”	გივიცი-უ-კო /-ეს-(ი)-კო “რომ ვამეცინა”

III სერია			
I რეზულტატივი	II რეზულტატივი	III კავშირებითი	III პირობითი
გომიძიცი(ინ)-უ(ნ)/-ა(ნ) “გამიციცინა”	გომიძიცი(ინ)-უ-დ-უ /-ეს “გამეცინა”	გომიძიცი(ინ)-უ-დ-ა-ს/-ან “გამეცინოს”	გომიძიცი(ინ)-უ-დ-უ-კო/-ეს-(ი)-კო “რომ გამეცინა”
გოვიძიცი(ინ)-უ(ნ)/-ა(ნ) “გავიციცინა”	გოვიძიცი(ინ)-უ-დ-უ /-ეს “გავეცინა”	გოვიძიცი(ინ)-უ-დ-ა-ს/-ან “გავეცინოს”	გოვიძიცი(ინ)-უ-დ-უ-კო/-ეს-(ი)-კო “რომ გავეცინა”
გუ(უ)ძიცი(ინ)უ(ნ) /-ა(ნ) “გაუციცინა”	გუ(უ)ძიცი(ინ)-უ-დ-უ /-ეს “გაუეცინა”	გუ(უ)ძიცი(ინ)-უ-დ-ა-ს/-ან “გაუეცინოს”	გუ(უ)ძიცი(ინ)-უ-დ-უ-კო/-ეს-(ი)-კო “რომ გაუეცინა”

მყოფადი: *მიღაბარდღანს//მიდებარდღალუ(ნ) „გაფორთხდება*

წყვეტილი: *ქიბარდღლუ //მიღაბარდღლუ „ფორთხა“*

I რეზულტატივი: *უბარდღინუ(ნ) „უფორთხია“*

III რეზულტატივი: *ნობარდღინუ(ნ) „ბორდღაგდა/ფორთხაგდა თურმე“*

Prev-ო-R-ან-Ø ქვესტრუქტურა №8

მე-8 ქვესტრუქტურის ზმნები **Prev-ო-R-ან-Ø ქვესტრუქტურ** **ახნ** თემისნიშნისანი აბსოლუტივებია. აწმყოს ფუძეშივე დართული ზმნისწინი დაცლილია ასპექტური შინაარსისაგან და, როგორც წესი, გეზსა და ორიენტაციაზე მიუთითებს. მყოფად-წყვეტილის ფორმებს, როგორც წესი, დადასტურებითი ქო- ნაწილაკით იწარმოებენ. *მიობაცანს – ქიმიობაცანს – ქიმიობაცუუ „მიცუნცულებს (მიპარვით)“ - „მიცუნცულდება მიპარვით“ - „მიცუნცულდა მიპარვით“.*

წინა პარაგრაფებშიც აღვნიშნეთ და ანალოგიური მორფოლოგიური მოვლენის გამო, აქაც აღვნიშნავთ: პირველი დიათეზის უსრული კონსტრუქციის სხვა ზმნების მსგავსად, **Prev-ო-R-ან-Ø** ქვესტრუქტურის ზმნათა უმრავლესობასაც სალიტერატურო ქართულში **Prev-R-th.s.-ები** სტრუქტურის ზმნებს შეესატყვისება; გარდა იმისა, რომ იცვლება **გვარეობითი სტრუქტურა (R-th.s.-Ø >> R-th.s.-ება)**, სალიტერატურო ქართულში გამქრალია მეგრული **ო-ხმოვანი** პრეფიქსის რანგობრივი შესატყვისიც, სამაგიეროდ, რიგ შემთხვევებში, როგორც მოსალოდნელი იყო (და როგორც ავტოაქტივთათვის არის დამახასიათებელი), ჩნდება დინამიკურობის, ინტენსივობის გამომხატველი სუფიქსი **-ღ: მი-ო-ბაც-ან-ს – მი-Ø-ცუნცულ-ღ-ებ-ა.**

აღსანიშნავია ისიც, რომ ამ ზმნას **ო.** ქაჯაიას ლექსიკონში გარდაუვალი ვნებითი გვარის ფორმის კვალიფიკაცია აქვს მინიჭებული, სავარაუდოდ, აწმყოს მწკრივში, –ები/ება დაბოლოების გამო, მაშინ, როდესაც, გვარის ტრადიციული კლასიფიკაციით, მეგრული ზმნური ფორმა *მიობაცანს (თინა) ე.წ. „საშუალ-მოქმედებითი“* გვარის ფორმის ყალიბში ჯდება (ამ ტერმინს ჩვენ არ ვალიარებთ და ვიზიარებთ არნ. ჩიქობავას მოსაზრებას ე.წ. მედიოაქტივ“ ზმნებთან დაკავშირებით):

მიობაცანს (ქიმიობაცუუ მიცუნცულდა,

ქემეუბაცინუ მიცუნცულეებულა, მინობაცუენ) მიცუნცულდებოდა თურმე) **გრდუვ. ვნებ.** მიცუნცულდება (შიპარვით)|

სხვა მაგალითები:

გი-ო-კაშ-ან-ს „ღრმად სუნთქავს(მწუხარების ნიშნად), წუხს“, **მი-ო-ღაღ-ა-ნ-ს** „დაიყუფებს“, **გ/მი-ო-ხვალ-ან-ს** „დაახველებს“, **მი-ო-ბაჯგ-ან-ს** „**მიაბიჯებს (მყარად)**“, **მი-ო-ცაც-ან-ს** „ფრთხილად მიდის“, **მი-ო-ნჩხურ-ან-ს** „**მისცურავს**“...

მაგ.,

შორიშე გე-კაშ-ენ-ა(ნ) შურს: **ი. ყიფშ, გვ. 155** – შორიდან ამოისუნთქავენ.

ან:

მეურს, მი-ო-ბაჯგ-ან-ს შარას ქომოლკოჩიცალო - მიდის, (მყარად) მიაბიჯებს გ ზა ზე ვაჟკაცივით.

ულლების პარადიგმა რეგულარულია:

აწმყო: მი-ო-ბაც-ან-ს “**მიცუნცულეებს (მიპარვით)**“

წყვეტილი: ქიმიობაცუუ „**მიცუნცულდა**“

I რეზულტატივი: ქემეუბაცუ „**მიცუნცულეებულა**“

III რეზულტატივი: მინობაცუენ „**მიცუნცულდებოდა თურმე**“

3.2.1.1.9. **Prev-R-ან-Ø ქვესტრუქტურა №9**

მე-9 ქვესტრუქტურაში ვაერთიანებთ **Prev-R-ან-Ø** ქვესტრუქტურის ზმნებს. ზნათა უმრავლესობას მოძრაობის სემანტიკის nom-erg-dat-nom კონსტრუქციის ზმნები წარმოადგენენ, რომელთა რიგებშიც ხშირია მეტყველება წრის ზმნები;

აწმყოშივე ზმნისწინდართულ ფორმებს, შეიძლება დაერთოს –**თი**, –**მა**, **თგმა** ნაწილაკები, რომლებიც ზმნურ ფორმებს აწმყოს ან უსრული ასპექტის გაგებას ანიჭებენ (21,75).

მყოფად-წყვეტილის მწკრივთა საწარმოებლად ადგილი აქვს ზმნისწინთა შენაცვლება და დადასტურებითი ქო- ნაწილაკის დართვას.

აღა-კუსანს „გვერდით კრუსუნებს“, **გილა-ცქი(რ)ცქინანს** „**უშნოდ იცინის**“, **გილა-ცხაკანს** „**მოკლე და ჩქარი ნაბიჯით დადის**“, **გილა-ძაგანს** „**დაეთრევა**“;

გილა-ძაკანს „დაეცეცება“; გილა-ძღვარანს „არასოლიდურად დადის“; გილა-წარწალანს „წრიალებს“; გილა-წენს „იღვრება“; გილა-ჭაჭყალანს „ჭაჭყანებს (ხიარულის დროს)“...

ზოგიერთი მათგანი უზმნისწინოდაც შეიძლება შეგვხვდეს: ალა-კუსანს „გვერდით კრუსუნებს“; გილა-წენს „იღვრება“

უღლების პარადიგმა რეგულარულია:

აწმყო: ქურქულანს „ვიშიშებს“

მყოფადი: ქოქურქულანს “ივიშიშებს”

წყვეტილი: ქურქულუუ „ივიშიშა“

I რეზულტატივი: უქურქულუ(ნ) „უვიშიშა“

III რეზულტატივი: ნოქურქულუე(ნ) „ვიშიშებდა თურმე“

3.2.1.1.9. Prev-o-R-უ-ან-Ø ქვესტრუქტურა № 9

მე-9 ქვესტრუქტურაში გაერთიანებული Prev-o-R-უ-ან-Ø ქვესტრუქტურის ზმნებიც ერთპირიანი ზმნებია. მათ სტრუქტურაში დადასტურებული o- პრეფიქსი ზმნით გამოხატული მოქმედების ინტროვერტულობაზე მიუთითებს. კონსტრუქცია: **nom-erg-dat-nom**. მათ აწმყოშივე დაერთვით ზმნისწინი, რომელიც დაცლილია ასპექტური გაგებისაგან. ამიტომ, მყოფადის ფორმებს ზმნისწინის ან ქო- დადასტურებითი ნაწილაკის დართვით აწარმოებენ.

გი-თემი-რულ-უ-ან-ს „რამეზე დაიძინებს“; გიმი-რინ-უ-ან-ს „გამოიყენებს“; გინგმისუმარუანს „გადაისტუმრებს (დიდხანს არის სტუმრად)“; გინგიკათუანს „(გა)ადენს (ზღართანს)“; გითემიჩხანუანს „გამოანათებს“; აკიმუნუანს „მოიღრუბლება“; (გვხვდება უზმნისწინო ვარიანტიც: იმუნუანს „იღრუბლება“).

Prev-o-R-უ-ან-Ø ქვესტრუქტურის ზმნებს წყვეტილში სუფიქსად -უ-ან დაბოლოების ზმნებს (ისევე როგორც -აფ-უ-ან-Ø სტრუქტურის ზმნებს) –უუ(ნ) მოუდის. მაგ., **ჭვიმა გაგენილუ დო გეგეთიჩხანუუ -- წვიმამ გადაიღო და მზე გამოვიდა (გამომზიანდა);**

აქვე აუცილებლად უნდა აღინიშნოს, რომ მეგრული მორფოსინტაქსის წესებით, აქ უნდა გვქონდეს მოთხრობითი ბრუნვის -ქ სუფიქსით მარკირება: **ჭვიმაქ გაგენილუ**, მაგრამ როგორც ჩანს, ორივე ფორმა დასტურდება, ამიტომ,

ჩვენ ორივე მაგალითს დავტოვებთ: *ჭვიმა გაგინიღუ „წვიმა გადაიღო“ და ამის პარალელურად: ჭვიმაქ გაგინიღუ „წვიმამ გადაიღო“, გოდირთუ ჭვიმაქ „დადგა წვიმები“* (ქაჯაია, Lemma: godgina2, Number 4104). შდრ.: სალიტერატურო ქართულში, ზოგ შემასმენელთან ქვემდებარის გამოსახატავად სახელობითი და მოთხრობითი ბრუნვის ნიშნებით პარალელური მარკირება შენიშნული აქვს ა. კიზირიას: „ასეთი შემასმენლებია: გადაიღო, გადაიხარა: *იგი გადაიღო // მან გადაიღო: გათენებისას წვიმა გადაიღო, დილისათვის თოვლი გადაიღო, ილიკო გადაიხარა ჭურში*, შდრ.: *წვიმამ გადაიღო, ჟუჟუნა წვიმამ გადაიღო, მზემ კარგა გადაიხარა ჩასავალისკენ*. საინტერესოა ისიც, რომ გამოიღვიძა ზმნასთან სალიტერატურო ქართულში ქვემდებარე მოთხრობით ბრუნვაში დგას, ჭანურში კი – სახელობითში: *ოხლოში საძებნი ნჯირიშენ ქავოკუცხუ „სახლის პატრონმა ძილისაგან გამოიღვიძა“*; სახელობითშია ქვემდებარე სვანურშიც: *მერმა ლადელ ჟანდჷც ბეფშე „მეორე დღეს გაიღვიძა ბავშვმა“* (38,95-103).

უღლების პარადიგმა რეგულარულია:

აწმყო: *ი-რულ-უ-ან-ს „იძინებს// დაიძინებს“*

მყოფადი: *(ქი)დირულუანს „დაიძინებს“*

წყვეტილი: *(ქი)დირულუუ „დაიძინა“*

I რეზულტატივი: *(ქე)დურულუაფუ(ნ) „დაუძინია“*

III რეზულტატივი: *დონორულაფუენ „დაიძინებდა თურმე“*

3.2.1.1.10 R-ენ-Ø ქვესტრუქტურა № 10

მე-10 ქვესტრუქტურაში ვათავსებთ R-ენ- Ø სტრუქტურის ერთპირიან ზმნებს, რომლებიც, როგორც წესი, მყოფადს ღენ კონფიქსით აწარმოებენ:

გურენს „გულობს“; მაგ., გური იშენი გურენც „გული მაინც გულობს“ (ვიმოწმებთ ო. ქაჯაიას ლექსიკონიდან), *აბრაგენს „აბრაგობს“, აზრენს „აზროვნებს“, *აზრობს (ფიქრობს), წუხენს - იწუხენს “წუხს - იწუხებს” ნანენს – ინანენს “ნანობს - ინანებს”; ნატრენს//ნარტენს – ინატრენს//ინარტენს „ნატრობს - ინატრებს”; ნა(რ)ღენს – ინა(რ)ღენს „ნაღვლობს - ინაღვლებს”; ჩიულენს – იჩიულენს “ჩივის - იჩივლებს”; ჩხუპენს – იჩხუპენს “ჩხუპობს (იბრძვის) - იჩხუბებს (იბრძოლებს)“. ვაჭრენს//ვარჭენს - ივაჭრენს//ივარჭენს*

„ვაჭრობს - ივაჭრებს“. *რძლი(რ)კაფულენს - ქი-ი(რ)ძლირკუანს* „აიტაცებს, მოიკიდებს“; *ხარენს - იხარენს* „ხარობს - იხარებს“.

აქ აუცილებლად უნდა ითქვას მ. ჩუხუას შენიშვნის შესახებაც, რომ მოყვანილ მაგალითთაგან მხოლოდ *რძლი(რ)კაფულენს - ქი-ი(რ)ძლირკუანს* „აიტაცებს, მოიკიდებს“ ფორმაა საკუთრივ მეგრული, სხვა ფორმები სალიტერატურო ქართულის ფაქტებია და, შესაბამისად, ემთხვევა მას. ჩვენ მაინც დავტოვეთ ისინი სამაგალითო ფორმათა სვეტში, რადგან ყველა მათგანი დადასტურებულია მეგრულ მეტყველებასა და რაც მთავარია, ო. ქაჯაიას მეგრულ-ქართულ ლექსიკონში. ზოგადენათმეცნიერული მიდგომის თანახმად, რაც დაფიქსირებულია მეტყველებაში, აუცილებლად აისახება ენაშიც, ამდენად, ვფიქრობთ, რომ ეს მაგალითები უნდა დარჩეს **R-ენ-Ø** ქვესტრუქტურის ზმნათა ჩამონათვალში.

R-ენ-Ø ქვესტრუქტურის ზმნათა რიგ ქართულ შესატყვისებში (ინატრის, ინანის, იკვების, იღვწის, იღიმის...) აწმყოში დღემდე შემორჩენილია **ი-** პრეფიქსი, რაც მათი რეფლექსიური შინაარსის მაჩვენებელია.

მყოფადის მწკრივებს **ი-** პრეფიქსის დართვით აწარმოებენ: *პოტიკენს* (პარალელური, იმავე შინაარსისაა *იპოტიკუ(ნ)*) „ჩხირკედელაობს“; *აბანენს* – *იაბანუანს* „ბანაობს – იაბანობს; *კილაოზნიკენს* (იყენ. *იკილაოზნიკუ* იშარა, *უკილაოზნიკებუ* უშარია, *ნოკილაოზნიკებუ(ნ)* შარობდა თურმე) - *შარობს, შარს სდებს, მაგ., ირფელიშენი კილაოზნიკენს* - „ყველაფერზე შარობს“.

ამ ტიპის მყოფადის **ი-** პრეფიქსიანი ავტოაქტივები მეგრულში, ისევე, როგორც სალიტერატურო ქართულში, უსრულასპექტიანია.

ამ სტრუქტურის ზმნებს ხშირად ბრუნვაცვალებადი ობიექტი შეეწყობა. მაგ., *ჯგირო გურაფულენს ძღაბი* „კარგად სწავლობს გოგო“. შდრ. იმავე ზმნის ორპირიანი ფორმა: *გურაფულენს ძღაბი გაკვეთილს* „სწავლობს გოგო გაკვეთილს“. უღლების პარადიგმა კი ამ ორივე ზმნას ერთი აქვს: წყვეტილი: *იგურუუ* „ისწავლა (მან /მან ის), *უგურუაფუ* „უსწავლია“ (მას/მას ის), *ნოგურაფუ(ნ)* „ნასწავლება“ (მას/ მას ის).

განსხვავება ამ ორ ფორმას (ამ ტიპის) ფორმას შორის სემანტიკურია: ერთპირიანი „გურაფულენს“ ტიპის ზმნები, რომელიც I დიათეზის პირველ, სტატიკურ ქვეჯგუფში ირიცხებიან, გამოსატყვენ მოქმედების მდგომარეობას, ანუ, მოქმედება ერთ წერტილზე ტრიალებს, ავტოქატივია.

იმ შემთხვევაში, თუ კონკრეტულ კონტექსტში გაიზინეს ბრუნვაცვალებადი ობიექტი, მაშინ უკვე პირველი დიათეზის მეორე – დინამიკურ ქვეჯგუფში გადაირიცხებიან: *გურაფულენს ძღაბი ჭარუას „სწავლობს გოგო წერასბრუნვაცვალებადი ობიექტი“*

ამ პარადიგმის ზმნებს წყვეტილიც ი- პრეფიქსიანი აქვთ, სუფიქსად კი გვექნება -უ.

უღლების პარადიგმა რეგულარულია:

აწმყო: *წუნენს „წუნს“ (//იწუნებუ(ნ)*

მყოფადი: *იწუნენს „იწუნებს“*

წყვეტილი: *იწუნუ „იწუნა“*

I თურმეობითი: *უწუნებუ(ნ) „უწუნია“*

III თურმეობითი: *ნოწუნებუე(ნ) „უწუნია თურმე“*

R-ენ-Ø ქვესტრუქტურა, ისევე, როგორც სალიტერატურო ქართულში, ძალზე პროდუქტიულია მეგრულშიც, რასაც ვერ ვიტყვით ამავე ქვესტრუქტურის ზმნისწინიან ვარიანტზე: **Prev-R-ენ-Ø**. იხ. შემდეგი - მე-11 კლასი.

3.2.1.1.16. **Prev-R-ენ-Ø ქვესტრუქტურა № 16**

მე-16 ქვესტრუქტურაში გაერთიანებული **Prev-R-ენ-Ø** ქვესტრუქტურის ზმნები პროდუქტიულობით არ გამოირჩევა. *გილაცუნენს „თაღლითობს, გაიძვერობს“ (იცუნუ ითაღლითა, უცუნებუ(ნ) უთაღლითია, ნოცუნებუე(ნ) თაღლითობდა თურმე)* ზმნისწინი დაცლილია ასპექტური სემანტიკისგან, მისი ფუნქცია მოქმედების სემანტიკური ნიუანს(ებ)ის დაზუსტებაა. მაგ., *„თიში საშველი განოყოფუე, ჯვეშებურო გილურს დო გილაცუნენს – იმისი საშველი არ იქნება, ძველებურად დადის და თაღლითობს“*, *გილგმაწენს „იღვრება“: ჯას თოფური გილგმაწენს „ხიდან თაფლი იღვრება“* (123, 6) (მაგალითები მოხმობილია ო. ქაჯაიას ლექსიკონიდან).

ადვილი შესამჩნევია, რომ წინა პარადიგმისგან ამ კლასს მხოლოდ და მხოლოდ აწმყოშივე დადასტურებული ზმნისწინი განასხვავებს, ფაქტობრივად, იგივე პარადიგმაა, ოღონდ ზმნისწინიანი. აწმყოშივე დართული ზმნის

განსაკუთრებულ სემანტიკურ ნიუანსს სძენს ზმნით გამოხატულ მოქმედებას. როგორც აღვნიშნეთ, აწმყოშივე ზმნისწინდართულ ფორმებს, ჩვეულებრივ, ახლავს **-თი, -მა, თგმა** ნაწილაკები, რომელბიც ანიჭებენ ზმნურ ფორმებს აწმყოს ან უსრული ასპექტის გაგებას (21,75).

ამავე სტრუქტურის უზმნისწინო (მე-10 კლასის) ზმნათაგან განსხვავებით, არც უღლების პარადიგმაში გვაქვს რაიმე განსხვავება.

კონსტრუქცია: **nom-erg-dat-nom**. წყვეტილში მწკრივის ნიშნად მოუღით –**ი** სუფიქსი. მყოფად-წყვეტილის მწკრივებს **ქო-** ნაწილაკის დართვით აწარმოებს.

აწმყო: *გიღგმაწენს „იღვრება“*

მყოფადი: *(ქი)გგლაწენს „ჩამოიღვრება“*

წყვეტილი: *გიღაწიუ/უუ „დაიქცა, დაიღვარა“*

I რეზულტატივი: *გიღაწუმელე(ნ) „დაქცეულა“*

III რეზულტატივი: *გიღნოწუმუე(ნ) „დაიქცეოდა ხოლმე“*

3.2.1.1.12. R-უნ-Ø ქვესტრუქტურა № 12

მე-17 ქვესტრუქტურაში ვაერთიანებთ **R-უნ-Ø** ქვესტრუქტურის ზმნებს. ესენი – **უნ** თემისნიშნიანი აბსოლუტივებია. მოქმედების აგენსი ავტოაქტიურია. ამ ქვესტრუქტურაში, ძირითადად ხმიანობის გამომხატველი ზმნები ერთიანდება. კონსტრუქცია: **nom-erg-dat-nom**. მყოფად-წყვეტილის ჯგუფები **ი-** ხმოვანი პრეფიქსის, ზმნისწინის ან **ქო-** დადასტურებითი ნაწილაკის დართვით ეწარმოება.

ბუღინუნს „დუღუნებს, გაურკვეველად ლაპარაკობს“, ბურღინუნს „ბურღუნებს“, ბურტყინუნს „ბურტყუნებს“, ბურწინუნს „გრუნუნებს (ზარბაზანი, ი.ყიფშ.)“, წკირწკინუნს „ჭრიჭინებს“: მეურს ურემი, მიწკირწკინუ(ნ) „მიღის ურემი, მიჭრიჭინებს.

მ. ჩუხუას შენიშვნით, აღნიშნული ზმნები პირდაპირობიექტიანი აქტივებისგან იმით განსხვავდებიან, რომ რეზულტატივის მწკრივებში –**უნ** თემატურ სუფიქსს არ შეივრჩენს, შდრ.: *შ-უნ-ს /შ-უ, უ-შ-უმ-უ(ნ), ნო-შ-უმ-უ-ე(ნ), თუმცა,*

პარალელურად, ო-R-ან(←ამ) ქვესტრუქტურას ერთნაირად აწარმოებენ; შდრ.:
ბუდინ-უნ-ს /მი-ო-ბუდინ-ან-ს – ჭარ-უნ-ს/მი-ო-ჭარ-ან-ს, ჭკომ-უნ-ს/მი-ო-ჭკომ-ან-ს...
უღლების პარადიგმა რეგულარულია:

აწმყო: ბუდინუნს „დუდუნებს“

მყოფადი: ქობუდინუნს „იბუდუნებს“

წყვეტილი: ქობუდინუ „იდუდუნა“

I თურმეობითი: უბუდინ(ებ)უ(ნ) „უბუდუნია“

III თურმეობითი: ნობუდინ(ებ)უე(ნ) „უწუხია თურმე“

3.2.1.1.13. Prev-R-უნ-Ø ქვესტრუქტურა № 13

მე-13 ქვესტრუქტურაში ერთიანდება **Prev-R-უნ-Ø** ქვესტრუქტურის ზმნები. ისინი აწმყოშივე დაირთავენ ზმნისწინს, რომელიც არ აღნიშნავს სრულ ასპექტს, დაცლილია ასპექტური გაგებისაგან და მხოლოდ მოქმედების ნიუანსურ სემანტიკას აკონკრეტებს. სრულ ასპექტს მაასპექტირებელი ზმნისწინის ფუნქციის მქონე ქო- ნაწილაკის ან ზმნისწინის გართულებით აწარმოებენ. მაგ., **გეგთორწკინუნს** „*გამოკბზინავს, გამოკბრწყინავს სერთ გერიში თოლი გითემორზინუნს* -- *ღამით მგლის თვალი გამოკბზინავს, გამოკბრწყინავს; გეგ შადგიდგონუნს/ გიშადგიდგონუნს* „*ამოიგუნგლება*“, **გიგნოფურინუნს** //**გეგნოფურინუნს** „*გადაფრინდება*“...

შდრ., წინა - **R-უნ-Ø** ქვესტრუქტურის ზმნა „**ბურდღინუნს**“ ნიშნავს „**ბურდღუნებს**“. აწმყოშივე ზმნისწინდართული იგივე ფორმა კი მოხვდება **Prev-R-უნ-Ø** ქვესტრუქტურაში: **გილაბურდღინუნს** „*ღადის, დაბურდღუნებს*“.

სხვა მაგალითები:

გეჟვექუნს „*ტლინკაობს, უშნოდ ცეკვავს*“, **აშადგიდგონუნს** „*იგუნგლება*“, **გინოთანთუნს** „*(გადა)ფითრდება*“, **გიგნოტურინუნს** „*გადაიფრენს (ტრიალით, ხმაურით, ფრთების ტყლაშუნით)*“, **გინოჩაჩუნს** „*ჩოჩვით გადადის*“, **გიგნოცოყუნს** „*გადახტება*“, **გინოცხალუნს** „*გადაიტრუსება, გადაირუჯება*“, **გიგნოჭვენგუნს** „*გადახტება (ძლიერად)*“, **გოდაცუნს** „*უკანმოუხედავად გარბის*“, **გიქენჩუნს** „*თავდავიწყებით ხტის*“, **გიქექუნს** „*ხტის ადგილზე*“, **გილაზუმიუნს**

„დაზუზუნობს“; გაგმოკვანწ-უნ-ს „კოპწიაობს“; გაგმიკვანწუ დო მიდართუ დიარაშა „გამოეწყო (კობტად) და წავიდა ქორწილში“ (ქაჯ. Lemma: gamok'vanc'ua, Number 2301), გეგამოზოჯუნს „გამობრძანდება“, გეგმოსხაპუნს „გამოსტება“, გეყაყუნს „ბერს დაღევს“, გეცვარუნს „ცოტას შესვამს“...

უღლების პარადიგმა რეგულარულია:

აწმყო: გილაკვანწანს „დაკოპწიაობს“

წყვეტილი: ქიგლაკვანწუ „იკოპწიავა“

I რეზულტატივი: გილუკვანწ(ინ)უ(ნ) „უკოპწიაეია“

III რეზულტატივი: გილგნოკვანწუე(ნ) „უკოპწიაეია თურმე“

3.2.1.1.14. R-გნ-Ø ქვესტრუქტურა №14

14-ე ქვესტრუქტურაში ვაერთიანებთ R-გნ-Ø ქვესტრუქტურის ზმნებს. ისინი -გნ თემატურ ნიშნიანი აბსოლუტივებია. სამეცნიერო ლიტერატურაში -გნ სუფიქსი -უნ თემატური ნიშნის ალმორფად განიხილება. -უნ →გნ. კონსტრუქცია: nom-erg-dat-nom. მყოფად-წყვეტილის ჯგუფები ი- ხმოვანი პრეფიქსის, ზმნისწინის ან ქო- დადასტურებითი ნაწილაკის დართვით ეწარმოება.

ბუჯგინგნც „(მსუქანი) საუბრობს“, ბუღინგნს „ტყუის, საკუთარი თავს იქებს“, გოგგნს „გოგავს“...

მყოფად-წყვეტილის ფორმებს, ქო- დადასტურებითი ნაწილაკისა და ზმნისწინის დართვით იწარმოებენ: ქობუჯგინუნს „(მსუქანი) ილაპარაკებს“, ქობუღინუნს „მოიტყუებს, საკუთარ თავს შეიქებს“

უღლების პარადიგმა რეგულარულია:

აწმყო: ბუჯგინგნც „(მსუქანი) საუბრობს“

მყოფადი: ქობუჯგინგნც „(მსუქანი) საუბრობს“

წყვეტილი: ქობუჯგინუ „სასიამოვნოდ ისაუბრა“

I რეზულტატივი: უბუჯგინუ(ნ) „სასიამოვნოდ უსაუბრია“

III რეზულტატივი: ნობუჯგინუე(ნ) „სასიამოვნოდ უსაუბრია თურმე“.

3.2.1.1.15. Prev-R-ინ-Ø ქვესტრუქტურა №15

15-ე ქვესტრუქტურაში (**Prev-R-ინ-Ø**) –ინ თემისნიშნიანი ზმნები ერთიანდება. ისინი აწმყოშივე დაირთავენ ზმნისწინს, რომელიც დაცლილია ასპექტური სემანტიკისაგან. სრულ ასპექტს მაასპექტირებელი ზმნისწინის ფუნქციის მქონე **ქო-** ნაწილაკის ან ზმნისწინის გართულებით აწარმოებენ. განსხვავებით –**ან**, **-ენ**, **-უნ/-ნ** თემატურნიშნიან ზმნათაგან, რომელთა სტრუქტურებიც რთულდება ზმნისწინითა და ხმოვანი პრეფიქსებით, ერთპირიან უსრული კონსტრუქციის ზმნებში –**ინ** თემის ნიშნის მიხედვით მხოლოდ ეს ერთი ჯგუფი გამოიყო. –**ინ** თემისნიშნიან ზმნათა უმრავლესობა სრული კონსტრუქციის რელატიურ ზმნებში გადაირიცხება.

კონსტრუქცია – რეგულარულად **nom-erg-dat-nom**ია. ზმნისწინი დაცლილია ასპექტური შინაარსისგან და მხოლოდ მოქმედების მიმართულებას აკონკრეტებს. უღლების პარადიგმა რეგულარულია:

აწმყო: *გიღეთხინს* „დადის და მათხოვრობს“

წყვეტილი: *გიღეთხუ* „მათხოვრობდა“

I რეზულტატივი: *გიღეთხუუ* „უმათხოვრია“

III რეზულტატივი: *გიღენოთხუე(ნ)* მათხოვრობდა თურმე“

3.2.1.1.16. I დიათეზის უსრული კონსტრუქციის აბსოლუტივები – შეჯამება

ამგვარად, პირველი დიათეზის უსრული კონსტრუქციის აბსოლუტივები რეფლექსივური შინაარსისაა, მათი სუბიექტი თვითმოქმედია, მოქმედება უშუალოდ აისახება მოქმედ პირზე. კონსტრუქცია: **nom-erg-dat-nom** ,
სტრუქტურა **-R-Ø**.

როგორც ვნახეთ, სულ 22 კლასი გამოიყო აწმყოს მწკრივშივე დადასტურებული ზმნისწინის, ხმოვანი პრეფიქსებისა და თემატური სუფიქსების მიხედვით. თუმცა, როგორც აღვნიშნეთ, ეს ქვესტრუქტურები არ ცვლიან ძირითად, გვარეობით სტრუქტურას - **R-Ø** და მის ქვევარიანტებს წარმოადგენენ. მათი უღლების პარადიგმები რეგულარულია.

.....

3.2.1.2. I დიათეზის უსრული კონსტრუქციის ორპირიანი ბრუნვაუცვლელობიექტიანი ზმნები

პირველი დიათეზის უსრული კონსტრუქცია, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, შედგება ერთპირიანი ავტოაქტივებისა (ბუდინუნს „ღუღუნებს“) და ორპირიანი, ბრუნვაუცვლელობიექტიანი აქტივებისაგან (აწასხაპანს თინა თის – წინ უხტება ის მას-ქაწასხაპანს – დაახტება ის მას, ქაწასხაპუ თიქ თინას – ქაწუსხაპინუ(ნ) // ქაწუსხაპაფუ(ნ) თის თიშა). აბსოლუტივები უკვე განვიხილეთ (იხ. ზემოთ), ახლა ორპირიან, ბრუნვაუცვლელ ობიექტიან უსრული კონსტრუქციის ზმნებზე ვიმსჯელოთ. აგენსის ბრუნვათა მიხედვით, ზმნის კონსტრუქცია ისევ nom-erg-dat-nom –ია, სტრუქტურა კი, ისევ - R-Ø. მაგ.,

უღვირინ-ან-ს თინა_{nom} თის_{dat} „გაოგნებით უყურებს ის_{nom} მას_{dat}

უღვირინუუ თიქ_{erg} თის_{dat} „გაოგნებით უყურა მან_{erg} მას_{dat}

უღვირინუაფუ(ნ) თის_{dat} თეშა „გაოგნებით უყურებია მას_{dat} მისთვის

ნოღვირინუე(ნ) თინა თის „გაოგნებით უყურებდა ხოლმე ის_{nom} მას_{dat}

შენიშვნა: აქ უ- პრეფიქსი პირთა საკორელაციო ფუნქციისაა, მესამე, ბრუნვაუცვლელი ობიექტური პირის ზმნაში ჩართულობაზე მიუთითებს. ჩვენი აზრით, იგი დაცლილია როგორც საობიექტო, ისე სასუბიექტო კუთვნილების გაგებისაგან. საინტერესოა, რომ თ. ქაჯაიას ლექსიკონში მას სასხვისო ქცევის კვალიფიკაცია აქვს მინიჭებული (რაც, ჩვენი აზრით, არამართებულია):

*უღვირინანს (უღვირინუუ გაოგნებით უყურა,
უღვირინუაფუ გაოგნებით უყურებია) გრდუვ. სასხვ. ქც. გაოგნებით უყურებს.*

ამგვარად, ამ ტიპის ზმნები აქტიურ მოქმედებას გამოხატავენ, მათი მოქმედება ბრუნვაუცვლელ ობიექტზე გადადის, უ- პრეფიქსი დაცლილია საობიექტო ქცევის გაგებისაგან და პირთა საკორელაციო ფუნქციისაა; მაგ., *ტურა გერე შორსე დო უკჟინგნცე კოცე: ი.ყიფშ., გვ. 20 - ტურა დვას შორს და უყვირის/უკიჟინებს კაცს.*

განვიხილოთ პირველი დიათეზის უსრული კონსტრუქციის მეორე ქვეჯგუფის, ანუ ორპირიანი ბრუნვაუცვლელობიექტიანი ზმნები.

3.2.1.2.1. უსრული კონსტრუქციის

ბრუნვაუცვლელობიექტიანი **prev.-ო-R-ან-Ø** ქვესტრუქტურა №16

16-ე ქვესტრუქტურაში ვაერთიანებთ **prev.-ო-R-ან-Ø** ქვესტრუქტურის ორპირიან ბრუნვაუცვლელობიექტიან ზმნებს. ა- პრეფიქსი მეორეულია, ყველგან ო-პრეფიქსი ივარაუდება: **ოო→აა** (*მიკვმა-ა-სხაპ-ან-ს ← მიკვმა-ო-სხაპ-ან-ს*); ზმნის კონსტრუქციაა **nom-erg-dat-nom**, ბრუნვაუცვლელი ობიექტის ბრუნვებია **dat-dat-dat-dat**.

ქო- დადასტურებითი ნაწილაკისა და ზმნისწინის დართვით ამ ზმნებს რეგულარულად ეწარმოებათ მყოფად-წყვეტილის მწკრივები, მაგ., *ქანასხაპანს „ჩახტება“*...

აუცილებლად უნდა აღინიშნოს ამ ზმნათა ქართული შესატყვისების შესახებაც: მეგრული ზმნების სტატისტიკური ანალიზის შედეგად გამოჩნდა, რომ პირველი დიათეზის **R-[Th.s.]-Ø** სტრუქტურის (და ამ კონკრეტულ შემთხვევაში, 16-ე ქვესტრუქტურის ორპირიან **prev.-ო-R-ან-Ø** სტრუქტურის) ზმნათა უმრავლესობას, კანონზომიერად, II დიათეზის **R-th.s.-ებ-ი** სტრუქტურის ორპირიანი ზმნები შეესატყვისება¹²: მაგ., *მიკვმა-ა-სხაპ-ან-ს თინა თის – მი-ა-ხტ-ება ის მას „ღონეში მიდმაღალარ ღვინს: მ. ხუბ., გვ. 4 -- მიახტა ღონის წამრთმევე ღვინოს“* (ქაჯაია); (ამავე ზმნის პირველი პირის ფორმაში გამოჩნდება ი-პრეფიქსი: *მიკვე-ი-სხაპანქ მა თის „მივახტები მე მას“*). *ქანა-ა-სხაპ-ან-ს - ჩა-ხტ-ება-ა: „ჭიჭე დობიბაფა ოკო დო ქანასხაპანს - პატარა ბიძგება უნდა და ჩახტება“*. აქვე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ქანასხაპანს ფორმა, რომელიც, პროფ. მერაბ ჩუხუას აზრით, მიღებული უნდა იყოს **ქანაოსხაპანს//ქანოსხაპანს → ქანასხაპანს** ფუძეში ასიმილაციის პროცესის შედეგად, შეიძლება გავიგოთ ორნაირად: 1. ჩახტება ის და 2. ჩა-ა-ხტება ის მას, პირველ შემთხვევაში ობიექტი არ გამოვლინდება და ზმნა აბსოლუტური იქნება, შესაბამისად, პირველი დიათეზის შესაბამის აბსოლუტურ **Prev.-ა-R-ან-Ø** ქვესტრუქტურაში გადაირიცხება. ორპირიანი გაგების შემთხვევაში, ობიექტი ბრუნვაუცვლელია, მუდმივად მიცემით ბრუნვაშია წარმოდგენილი, ამიტომ,

¹² ასევე, როგორც ზემოთ ვნახეთ, I დიათეზის უსრული კონსტრუქციის (ერთპირიანი) ავტოაქტივების მეგრულ ფორმებს სალიტერატურო ქართულში, ხშირად, II დიათეზის (**R-ებ-ი**) სტრუქტურის ერთპირიანი ავტოაქტივები შეესაბამება. მაგ., *აკურს „დედღება“; მიობაცანს „მიცუნცულღება“*...

პირველი დიათეზის ამ ბრუნვაუცვლელ ობიექტიან **Prev.-ა-R-ან-Ø** ქვესტრუქტურაში დარჩება.

უღლების პარადიგმა რეგულარულია:

აწმყო: *ელემასხაპანს თინა თის – ეცეკვება ის მას*

წყვეტილი: *ქელასხაპუ თიქ თის – ეცეკვა მან მას*

I რეზულტატივი: *ელუსხაპინ(//აფ)უ(ნ) თის თიშა „ეცეკვება, ცეკვაში პარტნიორობა გაუწევია მას მისთვის“*

III რეზულტატივი: *ელენოსხაპინუე(ნ) თინა თის „ეცეკვებოდა თურმე ის მას“*

სხვა მაგალითი:

აწმყო: *აწმასხაპ-ან-ს (თინა თის) „წინ უხტ-ებ-ა ის მას“;*

წყვეტილი: *ქაწასხაპუ (თიქ თის) „წინ გაუხტა ის მას“;*

I რეზულტატივი: *აწუსხაპინ(//აფ)უ(ნ) (თის თიშა) „წინ დახტომია ის მას“;*

III რეზულტატივი: *აწენოსხაპუე(ნ) (თის თიშა), „წინ დაუხტებოდა თურმე ის მას“*

შენიშვნა: როგორც ვხედავთ, ამ ქვესტრუქტურაში მოყვანილ მაგალითშიც მვერულ **R-Ø** სტრუქტურის ზმნას (აწასხაპ-ან-ს) სალიტერატურო ქართულის **R-ები** სტრუქტურის ზმნა შეესაბამება (წინ უხტ-ებ-ა). რადგან, მვერულ ზმნაში უფრო მეტად არის დაცული უძველესი ქართველური ტენდენციები, ჩვენი აზრით, ამგვარი შემთხვევები **R-ები** სტრუქტურის მეორეულობაზე მიუთითებს.

მოყვანილ მაგალითებში სპორადულად აღდგება **ო-** ხმოვანპრეფიქსი, რომელიც ბრუნვაუცვლელი ობიექტური პირის პოზნიერებაზე მიუთითებს. სალიტერატურო ქართულში ამ ქვესტრუქტურის ზმნებში **ო-** პრეფიქსის რანგში სამიმართებო **ა/უ-** (იშვიათად **ე-**) ხმოვანპრეფიქსები და **ჰ-/ს-** პირის ნიშნები გვხვდება:**(ა-):** *მითგმი-ო-ხვალანს „მიახველებს“*, *გითგმიორშეინანს „დაასტვენს“*, *გიოსხაპანს „დაახტება“*, *გიოფურინანს „დააფრინდება“*,

(უ-): *გითგმიოტეობანს „ჩაუსაფრდება“*;

(ჰ-/ს-): *მი-ო-ძიც-ან-ს „შესცინის“*, *გითგმიოძახანს-დასძახის*, *დაჭყვირის*, *გიორჯგინანს - სჯობნის//აჯობებს*

(ე-): *გითგმიოჭყვარტანს-დაეშხეფება...*

ორპირიან prev.-**ო-R-ან-Ø** სტრუქტურის ზმნათა დიდ ნაწილს, კანონზომიერად, II დიათეზის prev.-**R-th.s.-ებ-ი** სტრუქტურის ორპირიანი ზმნები შეესატყვისება:

გიოტეობანს – ჩაუსაფრდება, გიოსხაპანს – დაახტება, გიოფურინანს – დააფრინდება, გიოჭყარტანს – დაეშხეფება...

ამ ზმნებს რეგულარულად ეწარმოებათ მყოფად-წყვეტილისა და რეზულტატივთა მწკრივები.

უღლების ნიმუში:

აწმყო: გითგმიოსხაპანს „ახტება ის მას“

მყოფადი: გიოსხაპანს თინა თის „დაახტება ის მას“

წყვეტილი: გიოსხაპუ თიქ თის „დაახტა მან მას“

I რეზულტატივი: გეუსხაპაფუ(ნ) თინა „ლაპხტომია ის მას“

III რეზულტატივი: გენოსხაპინუე(ნ) თინა „ხტოდა თურმე ის“

3.2.1.2.2. უსრული კონსტრუქციის ორპირიანი ბრუნვაუცვლელიობიექტიანი Prev-უ-R-ან-Ø ქვესტრუქტურა №17

17-ე ქვესტრუქტურაში ერთიანდება **Prev-უ-R-ან-Ø** სტრუქტურის ზმნები. მათი კონსტრუქცია **nom-erg-dat-nom**-ია. ბრუნვაუცვლელი ობიექტის ბრუნვები კი – dat-dat-dat. მაგ., *აღურთანს თინა თის - (ჩა)უხვევს ის მას, აღულუანს „ჩაუვლის“* ობიექტი აორისტშიც ბრუნვაუცვლელია, ამასთან, ამ ტიპის ზმნებს ქართულში, კანონზომიერად, II დიათეზის **R-ები** სტრუქტურის ზმნები შეესატყვისება: *(თიქ)ქათურჩქინუ მუმას – (მან) შეუჩნდა მამას* (მაგალითს ვიმოწმებთ ოთარ ქაჯაის ლექსიკონიდან).

სხვა ქვესტრუქტურების მსგავსად, აქაც, ხშირად ადგილი აქვს ზმნისწინეული ხმოვნის შერწყმას ქვესტრუქტურისეულ ხმოვანპრეფიქსთან, ამ კონრკეტულ შემთხვევაში - უ- პრეფიქსთან: მაგ., *აღურთანს -(გვერდს უქცევს, უხვევს) > *აღაურთანს.*

ამ ზმნებს რეგულარულად ეწარმოებათ მყოფად-წყვეტილისა და რეზულტატივთა მწკრივები.

უღლების ნიმუში:

აწმყო: აღუმურთანს თინა თის „ხცდება /გვერდს უქცევს ის მას“

მყოფადი: აღურთანს თინა თის „გასცდება /გვერდს აუქცევს ის მას“

წყვეტილი: აღურთუ თიქ თის „გასცდა / გვერდი აუქცია მან მას“

I რეზულტატივი: აღურთუაფუ თის თიშა „გასცდენია ის მას/გვერდი აუქცევია მას მისთვის“

III რეზულტატივი: აღენორთუაფუე(ნ) თინა თის „გვერდანაქცევა ის მას“

3.2.1.2.3. უსრული კონსტრუქციის ბრუნვაუცვლელობიექტიანი prev.-ო-R-უ-ან-Ø ქვესტრუქტურა №18

18-ე ქვესტრუქტურაში ვაერთიანებთ prev.-ო-R-უ-ან-Ø ქვესტრუქტურის ზმნებს, რომელთაც, მსგავსად პირველი დიათეზის სხვა ქვესტრუქტურებისა, nom-erg-dat-nom კონსტრუქცია აქვთ. ბრუნვაუცვლელი ობიექტი მუდმივად მიცემითშია, მაგ., მი-ო-წურ-უ-ან-ს თინა თის_{dat.} – მი-ო-წურ-უ თიქ თის_{dat.}

აქაც გვაქვს ზმნისწინისა და ხმოვანი პრეფიქსის დავიწროვებისა და ასიმილაციის შემთხვევები, მაგ., *გო-ღ-გორუანს (მიაგნებს) ← *გო-ღ-გორუანს, გო-ღ-ჭიშუანს (დაეწევა) ← *გო-ღ-ჭიშუანს...*

ამ ქვესტრუქტურის ზოგიერთ ზმნას სალიტერატურო ქართულში II დიათეზის, ანუ, **R-Th.s.-ი** სტრუქტურის ზმნები შეესატყვისება, ნაცვლად, მისსივე **R-Th.s.-Ø** სტრუქტურისა. მაგ., *გო-ღ-ჭიშუანს „დაეწევა“*,

ამ ზმნებს რეგულარულად ეწარმოებათ მყოფად-წყვეტილისა და რეზულტატივთა მწკრივები.

უღლების ნიმუში:

აწმყო: *გ/მითემიოჭიშუანს თინა თის „ეწევა ის მას“*

წყვეტილი: *მ/გიოშიშუუ თიქ თის „დაეწია მან მას“*

I რეზულტატივი: *უჭიშუაფუ თის თიშა „დასწევია ის მას“*

III რეზულტატივი: *ნოჭიშაფუენ(ნ) თინა თის „დაეწეოდა თურმე ის მას“*

3.2.1.2.4. უ-R-უ-ან-Ø ოდენ ბრუნვაუცვლელობიექტიანი ქვესტრუქტურა №19

19-ე ქვესტრუქტურაში უ-R-უ-ან-Ø სტრუქტურის ზმნებს, რომელთაც აქვთ nom-erg-dat-nom კონსტრუქცია და ოდენ ბრუნვაუცვლელი ობიექტი. *უგვაგუანს „ურტყამს“*.

მოცემული სტრუქტურის მყოფადის ფორმები, ძირითადად, ზმნისწინისა და ქო- დადასტურებითი ნაწილაკის დართვით იწარმოება; მყოფადის სტრუქტურა იქნება – **Prev-უ-R-უ-ან-Ø**; გვაქვს ზმნისწინური ხმოვნისა და უ- ხმოვანპრეფიქსის

ურთიერთმეზობლობით განპირობებული ფონეტიკური პროცესები. მაგ., *გუწულუანს* > *გუწო-უ-ლ-უ-ან-ს „გაუსწრებს“;

ღარიბიქ მიწიკინგ, შეღებუანც გუწულუ. კ. სამუშ, ქხპს, ვიმოწმებთ ო. ქაჯაიას ლექსიკონიდან – *ღარიბმა წამოიწია, შეძლებულს გაუსწრო*

Prev-უ-R-უ-ან-Ø სტრუქტურაში გვაქვს ისეთი მაგალითებიც, სადაც წარმოდგენილია როგორც ხმოვანი პრეფიქსი, ასევე ზმნისწინისეული ხმოვანიც მცირეოდენი ფონეტიკური ცვლილებით, მაგ., *გუ-უ-რზინ-უ-ან-ს* – გააძლებინებს > *გო-უ-რზინუანს* (ხმოვანთა სრული, კონტაქტური რეგრესული ასიმილაცია).

ოთარ ქაჯაიას ლექსიკონში ამ ქვესტრუქტურის ზმნებსაც ხშირად სასხვისო ქცევის გაგება მიეწერება:

უგვაგუანს (უგვაგუ ურტყა მაგრად, უგვაგუაფუ ურტყია მაგრად) *გრდმ. სასხვ. ქც.*
გვაგუნს ზმნისა -- ურტყამს მაგრად.

შდრ., ანალოგიური ვითარებაა ქართულშიც: *ა-რტყამს/უ-რტყამს ის მას*.

შენიშვნა: ამ ტიპის ზმნებთან დაკავშირებით აუცილებლად უნდა აღინიშნოს მათი ლაბილური კონსტრუქციის შესახებ: ამ ზმნებს ხან გამოუჩნდებათ მესამე პირი – ბრუნვაცვალებადი ობიექტი, ხან – არა. მაგ., *ა-უ-რტყამს ის მას [მას] (მათრახს/ხელს)* → *ურტყამს ის მას [მას]* ; ანალოგიურად, მეგრულშიც: *თინა თის ხეს უბეზუანდუნი* „ის მას ხელს ურტყამდა“ **შდრ.:** *თინა თის უბეზუანდუნი, გური მეგაჭუუდუ* „ის იმას რომ ურტყამდა (ხმის გამოცემით), გული დაგეწვებოდა“; *თოფი დუუკასუდუ ჯიშუთ დო ოჭიშიშა ქუბეზუდუ* „თოფი დაუტენია მარილით და ზურგში უსვრია“(გაურტყამს).

ან:

უბაზუანს (უბაზუუ ურტყა, უბაზუაფუ ურტყია) *გრდმ. სასხვ. ქც.*
ბაზუნს ზმნისა -- ურტყამდა მაგრად.

ყველა შემთხვევაში არა, მაგრამ ამ სტრუქტურის ზმნათა უმრავლესობაში უ-პრეფიქსი კუთვნილება-დანიშნულებით ფუნქციას (ე.წ. „სასხვისო ქცევას“) არ გამოხატავს, „იგი არ უნდა იყოს წარმოშობით ქცევის გამომხატველი, ქცევის ფუნქცია მას შემდეგ უნდა ჰქონდეს დაკისრებული“ (81, 207-211); უ-პრეფიქსის გრამატიკული ფუნქცია კი პირთა კორელაციის გამოხატვაა, (68, 6). შდრ., „უ-პრეფიქსს აქვს შესაძლებლობა, გამოხატოს კუთვნილებითი ურთიერთობა (კერძოდ, მოქმედების შედეგის განკუთვნება ირიბი ობიექტისადმი), მაგრამ ეს

ფუნქცია მისთვის არც ამოსავალია და არც ძირითადი... უ- პრეფიქსი მიუთითებს კონსტრუქციაში ირიბი ობიექტის პოზიციერებაზე“ (162, 173-180).

სხვა ქვესტრუქტურების მსგავსად, სალიტერატურო ქართულთან მიმართებით, აქაც გვაქვს სტრუქტურათა შენაცვლების შემთხვევები: უ-R-უ-ან-Ø სტრუქტურის ზოგიერთი ზმნის სალიტერატურო ქართული შესატყვისი II დიათეზის, ანუ, R-(ებ)-ი სტრუქტურისაა, მაგ., უნჭუან-ს თინა თის – ესწრაფ-ებ-ა ის მას.

აღსანიშნავია ისიც, რომ ამ ქვესტრუქტურის ზმნების ობიექტი მხოლოდ მიცემითბრუნვიანია. მაგ., უ-თაკარ-უ-ან-ს ჩხანა ქიანას (აცხუნებს მზე მიწას), უთაკარუუ ჩხანაქ ქიანას (დააცხუნა მზემ მიწას_dat). ჩვენი კლასიფიკაციით, ეს (და მსგავსი მაგალითები) არის უ-R-უ-ან-Ø სტრუქტურის ზმნა, რომლის სუბიექტის ბრუნვებიც სერიების მიხედვით არის: nom-erg-dat-nom; ობიექტი კი ბრუნვაუცვლელია, მიცემით ბრუნვაშია. ო. ქაჯაიას კლასიფიკაციით, ეს გარდაუვალი ზმნაა; ლექსიკონში კი, რატომღაც, გარდამავლად არის მიჩნეული – სავარაუდოდ, ლექსიკონში ამ ზმნასთან შეწყობილი ობიექტი ბრუნვაცვალეზად განიხილება, მაგ.:

უთაკარუანს (უთაკარუუ ცეცხლად მოედო, ცეცხლივით წვაავდა; უთაკარუაფუ ცეცხლივით მოსდებია, უცხუნებია, ნოთაკარუენ) აცხუნებდა თურმე) გრდმ. ცეცხლივით სწვაავს;

როგორც ვხედავთ, წყვეტილის მწკრივის ფორმაში (უთაკარუუ) ორი მნიშვნელობაა მიუთითებული: ცეცხლად მოედო მან_{erg} მას_{dat}. და ცეცხლივით დასწვა მან_{erg} მას_{dat}.

ორივე სემანტიკური გაგების შემთხვევაში ობიექტი ბრუნვაუცვლელია (მიცემითბრუნვიანია) როგორც პირველ, ასევე მეორე სერიაში.

სხვა მაგალითი:

უფურონუნს/უფურონუანს (უფურონუუ მოუალერსა; უფურონუაფუ ხელი მოუსვამს, მოუალერსებია) გრდმ. სასხვ. ქც. ფურონუნს ზმნისა – ხელს უსვამს, უალერსებს.

ჩვენი აზრით, აქ ობიექტი ბრუნვაუცვლელია და მუდმივად მიცემითი ბრუნვის ნიშნითაა გაფორმებული, შესაბამისად, ის ვერ იქნება ტრადიციული გაგებით, გარდამავლად გააზრებული: უ-თაკარ-უ-ან-ს ჩხანა ქიანას – უ-თაკარ-უ-უ ჩხანაქ ქიანას. ანალოგიურად: უხიტონუანს უღიტინებს ის მას - უხიტონუუ - უღიტინა მან_{erg} მას_{dat}.

ამ ზმნებს რეგულარულად ეწარმოებათ მყოფად-წყვეტილისა და რეზულტატივთა მწკრივები.

უღლების ნიმუში:

აწმყო: *უბაზუანს თინა თის „ურტყამს ის მას“*

წყვეტილი: *უბაზუუ თიქ თის „ურტყა მან მას“*

I რეზულტატივი: *უბაზუაფუ თის თიშა „ურტყია მას მისთვის“*

III რეზულტატივი: *ნობაზუაფუე(ნ) თინა თის „ურტყამდა თურმე ის მას“.*

3.2.1.2. 5. უსრული კონსტრუქციის ბრუნვაუცვლელობიექტიანი (Prev)-უ-R-ენ-Ø ქვესტრუქტურა №20

20-ე ქვესტრუქტურაში ვაერთიანებთ **Prev-უ-R-ენ-Ø** სტრუქტურის ზმნებს, რომელთაც, ისევე როგორც პირველი დიათეზის ყველა ზმნას ქვემდებარის ბრუნვის მიხედვით **nom-erg-dat-nom** კონსტრუქცია აქვს. ამ რიგის ზმნებია: *გუუგონენს (გაუგონებს), გინუურქენს (გადაუქროლებს, გადაიქნევს), გამუნტენს (გამოუნთებს)* და სხვ. ობიექტი, როგორც წესი, მიცემით ბრუნვაშია. თ/მV ელემენტის დართვის შემთხვევაში ზმნისწინი ზმნას უსრული ასპექტისა და ახლანდელი მოქმედების გაგებას სძენს, სხვა შემთხვევაში კი მყოფადი დროის გამომხატველია.

ამ ზმნებს რეგულარულად ეწარმოებათ მყოფად-წყვეტილისა და რეზულტატივთა მწკრივები.

პროფ მ. ჩუხუას შენიშვნით, დასტურდება ამავე ყალიბის –**უ-ან** სუფიქსიანი ვარიანტიც: *გუუგონ-უ-ან-ს „გაუგონებს“.*

უღლების ნიმუში:

აწმყო: *გოთგმუგონენს // უგონენს თინა თის „უგონებს ის მას“*

მყოფადი: *გუუგონენს თინა თის „გაუგონებს ის მას“*

წყვეტილი: *გუუგონუ თიქ თის – გაუგონა მან მას*

I რეზულტატივი: *გუუგონებუ მას მისთვის – გაუგონია მას მისთვის*

III რეზულტატივი: *გუნოგონებუე(ნ) თინა თის– *გაუგონებდა თურმე ის მას.*

ანალოგიურად: *დუუჯერენს* „დაუჯერებს“, *დუუჯერუ* „დაუჯერა“, *დუუჯერებუ* „დაუჯერებია“, *დონოჯერებუ(ნ)* დაიჯერებდა თურმე“.

აქვე, აუცილებლად უნდა აღვნიშნოთ, რომ ამ ზმნის შემთხვევაშიც, ისევე როგორც ზემოთ აღნიშნული **უ-R-უნ-Ø** სტრუქტურის ზმნებში, **უ-** პრეფიქსს რიგი ზმნის შემთხვევაში **ვერ** განვიხილავთ სასხვისო ქცევის ნიშნად, მისი გრამატიკული ფუნქციაა მიცემითბრუნვიანი სახელის/ობიექტის პოვნეირება, ჩვენება. იგი პირთა საკორელაციო ნიშნად მიგვაჩნია. შდრ., ო. ქაჯაიას ლექსიკონში მითითებული კვალიფიკაცია „გრდმ. სასხვ. ქც.“:

გუუგონენს (გუუგონუ გაუგონა, გუუგონებუ გაუგონია)
გრდმ. სასხვ. ქც. გეეგონენს ზმნისა – გაუგონებს.

ამ ტიპის მაგალითის შემთხვევაში **უ-** პრეფიქსის ამგვარი კველიფიკაცია ჩვენთვის მიუღებელია.

II.2.1.2. 6. უსრული კონსტრუქციის ბრუნვაუცვლელობიექტიანი (Prev)-R-უნ-Ø ქვესტრუქტურა №21

21-ე ქვესტრუქტურაში ვათავსებთ **Prev-R-უნ-Ø** სტრუქტურის უსრული კონსტრუქციის ბრუნვაუცვლელ ობიექტიან ქვესტრუქტურას. ამ სტრუქტურის ზმნებსაც აწმყოს სტრუქტურაშივე შეიძლება ჰქონდეთ თ/მV ელემენტჩართული ზმნისწინი, რომელიც დაცლილია ასპექტური შინაარსისგან და მხოლოდ გეზისა და ორიენტაციის, ხანაც ინტენსივობის გამომხატველია; მაგ., *გოლახუნს* „სცემს“:

Prev-R-უნ-Ø სტრუქტურის ზმნებს, ხშირად, მყოფადში მოუღით ქო-დადასტურებითი ნაწილაკი, მაგ., *ქობარტყუნს თინა თის – ქობარტყუ თიქ თის* „წაუპარტყუნებს, პერტყავს ის მას - წაუპარტყუნა მან მას“. ქო-დადასტურებითი ნაწილაკი აქ აწმყოშივე დადასტურებული ზმნისწინის რანგისაა, ამიტომ, ზმნისწინის რანგში შევიყვანეთ. ზ. ჭუმბურიძის აზრით, „მტკიცებითი ნაწილაკებისა და მოქმედების უსრულობის აღმნიშვნელი ნაწილაკების გამოყენება აწმყოსა და მყოფადის ფორმათა გასარჩევად მეგრულის სპეციფიკური თავისებურებაა, რითაც ის განსხვავდება სხვა

ქართველური ენებისგან” (154, 143; 119, 352). ი. ქობალავას აზრით, ქონაწილაკი, იშვიათად, უსრულასპექტიან ფორმებშიც გვხვდება, როგორც დაპირისპირების ან მტკიცების გამომხატველი...” (120, 237; 119, 362).

ქობარტყუნს თინა თის (თინას) „წაუპარტყუნებს ის მას (მას)“ - ამ ზმნურ ფორმას ხან გამოუჩნდება ბრუნვაცვალებადი ობიექტი და მაშინ პირველი დიათეზის სრული კონსტრუქციის ზმნებში გადაირიცხება (*ქობარტყუნს თინა თის ხეს* „წაუპარტყუნებს ის მას ხელს“), ხან – არა, შესაბამისად, დარჩებიან აქ - პირველი დიათეზის უსრული კონსტრუქციის, ოდენ ბრუნვაცვლელ ობიექტიან კონსტრუქციაში: მაგ., (*ქობარტყუნს თინა თის* „წაუპარტყუნებს ის მას“). ამიტომ, მესამე პირს ფრჩხილებში ვსვამთ.

უღლების ნიმუში:

აწმყო: *ქობარტყუნს თინა თის (თინას)* „წაუპარტყუნებს ის მას (მას)“

წყვეტილი: *ქობარტყუ თიქ თის (თინა)* „წაუპარტყუნა მან მას (ის)“,

I რეზულტატივი: *ქოუპარტყუ თის თიშა (თინა)* „წაუპარტყუნებია თურმე მას მისთვის (ის)“

III რეზულტატივი: *ქონობარტყუენ(ნ) თინა თის (თინას)* წაუპარტყუნებდა თურმე ის მას (მას)“

სხვა მაგალითები:

გინოკეინუნს (გადაჰყვირის: ირ ონჯუას ოკო გინაკეინგო მუში ღმალასგ – ყოველ საღამოს უნდა გადაეყვირა თავისი სამფლობელოსთვის, ყიფშ. ვიმოწმებთ ლექსიკონიდან), *აღმესქუნს* (ებლარძუნება), *გიმობერტუნს* (გამოყრის ტანზე), *გიმოტერტუნს* (გამოყრის), *აშაყუნს* (მიჰყვება, შეჰყვება), *აწოყუნს* (წინ უძღვის), *გინოლენდუნს* (გადა)ახტება, *გეგნორენჯუნს* (ენერგიულად გადაახტება), *გეგნოქვენდუნს* (გადაახტება), *გიმოფერტუნს* (გამოაფოთლავს), *გეგნონქერუნს* (გადაახტება), *გოლალუნს* (შეჰყევს), *გეგნონძალუნს* (გადაძალავს), *გეგნოშვენგუნს/გეგნორენჯუნს* (ენერგიულად გადაახტება), *გონხვიუნს* (გაკაწრავს);

უღლების ნიმუში:

აწმყო: *გოლალუნს თინა თის* „შეჰყევს ის მას“

წყვეტილი: *გოლალუ თიქ თის* „შეჰყევა მან მას“

I რეზულტატივი: *გოულალუ(ნ) თის თიშა* „უყეფია მას მისთვის“

III რეზულტატივი: *გონოლალუენ(ნ) თინა თის* „შეჰყეფდა თურმე ის მას“

3.2.1.2.7. უსრული კონსტრუქციის ბრუნვაუცვლელიობიექტიანი Prev-ო-R-უნ-Ø ქვესტრუქტურა №22

22-ე ქვესტრუქტურაში ვაერთიანებთ **Prev-ო-R-უნ-Ø** სტრუქტურის ზმნებს. მათი კონსტრუქცია **nom-erg-dat-nom**ია. ზმნისწინი აწმყოს სტრუქტურის ნაწილია, მსგავსად სხვა შემთხვევებისა, აქაც, ზმნისწინი ვერ გამოხატავს სრულ ასპექტს, იგი სხვადასხვა მიმართულებისა თუ ორიენტაციის მაჩვენებელია. მაგ., *გიობსუნს (დააფსამს), გიობსუნს (ზედ ასხამს), გიო(ნ)თუნს (დაათოვს)*... უკანასკნელ მაგალითში ჩანართი **-ნ-** ხან დასტურდება, ხან არა, მაგ.: *ჩქიმი ჭიჭე ორტვინიას დღას ვეგიოთვნცვ: ი. ყიფშ., გვ.183 -- ჩემს პატარა ბოსტანს არასოდეს არ დაათოვს (გამოცანა: ნივოზი)* (ვიმოწმებთ ო. ქაჯაიას ლექსიკონიდან) შდრ.: *გიოთუნს თის „დაათოვს მას“*.

ზმნაში ჩართული ობიექტური აქტანტი, ჩვეულებრივ, მიცემით ბრუნვაში დგას. როგორც სამეცნიერო ლიტერატურაშია აღნიშნული, „ამ ტიპის ფორმების ნაწილს უზმნისწინო ვარიანტები ცოცხალ მეტყველებაში არ დაექებნება“ (119, 63). მაგ., არაბუნებრივია „*ობსუნს*“, „*ო(ნ)თუნს*“. მოყვანილ მაგალითებში დადასტურებული **გი-** ზმნისწინი, სინამდვილეში, ფონეტიკურ ნიადაგზე გარდაქმნილი **გე-** ზმნისწინია: „ხმოვნის წინა პოზიციაში **გე-** გვაძლევს **გი-** ფონეტიკურ ვარიანტს“ (119, 362). **გე-/გი-** ზმნისწინის ერთადერთი ფუნქცია „მიმართულების ზედაპირზე/სიბრტყეზე ლოკალიზებაა, დროულ-ასპექტური თვალსაზრისით იგი ნეიტრალურია. როგორც წესი, ასეთ ფორმებთან დროულ-ასპექტური ოპოზიცია მიიღწევა **ქო-** ნაწილაკის დართვით.

ზმნისწინის საშუალებით მოქმედების ზედაპირზე, სიბრტყეზე ლოკალიზება ზმნის კონსტრუქციაში **ბრუნვაუცვლელი ობიექტის შემოსვლასთანაა** დაკავშირებული. სამეცნიერო ლიტერატურაში ეს მოვლენა სათანადოდ არის შესწავლილი. მაგ., *თიქ მო-რთვ (მოვიდა) - გინო-რთვ თიქ თის (ვადაიარა) (65,82-83)*. უღლების ნიმუში:

აწმყო: *გიომიოთუნს თინა თის „დაათოვს ის მას“*

მყოფადი: *გიოთუნს თინა თის „დაათოვს ის მას“*

წყვეტილი: *გიონთუ თიქ თის „დაათოვა მან მას“*

I რეზულტატივი: *გეუთუაფუ(ნ) თის თიშა „დაუთოვია მას მისთვის“*

III რეზულტატივი: *გინოთუე(ნ) თინა თის „დაათოვდა თურმე ის მას“*.

**3.2.1.3. I დიათეზის უსრული კონსტრუქცია: აბსოლუტივები
და ბრუნვაუცვლელობიექტიანი ორპირიანი ზმნები
(შეჯამება)**

პირველი დიათეზის ზმნათა ძირითადი სტრუქტურისა (R-Ø) და კონსტრუქციის (nom-erg-dat-nom) გვარობითი კატეგორიის ქვეშ გამოიყოფა ორი დიდი ჯგუფი ზმნებისა.

1. **R-Ø სტრუქტურისა და nom-erg-dat-nom კონსტრუქციის ავტოაქტივები:** ერთპირიანი ზმნები, რომელთა სუბიექტიც თვითმოქმედია, ინტროვერტიზებულია.
2. **R-Ø სტრუქტურისა და nom-erg-dat-nom კონსტრუქციის ბრუნვაუცვლელობიექტიანი (მუდმივად მიცემით ბრუნვაში მდგარი ობიექტი) ორპირიანი ზმნები.**

ორივე ჯგუფის ზმნებში გამოიყო ქვესტრუქტურები **ზმნისწინის, ხმოვანპრეფიქსებისა და თემატური ნიშნების** მიხედვით;

ერთპირიან ზმნებში სულ 15 ქვესტრუქტურა გამოიყო; მათი მოქმედება ინტროვერტიზებულია. სემანტიკური ანალიზის დონეზე მათ ავტოაქტივების კვალიფიკაცია შეიძლება მიეცეთ.

ორპირიან ბრუნვაუცვლელობიექტიან ზმნებში მხოლოდ 7 ქვესტრუქტურის გამოყოფა მოხერხდა. ზოგი მათგანი ლაბილურობით ხასიათდება, შეიძლება გამოუჩნდეთ მესამე პირი – ბრუნვაუცვლელობიექტი. ამ შემთხვევაში ისინი პირველი დიათეზის სრული კონსტრუქციის ქვეჯგუფში გაერთიანდებიან.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ეს ქვესტრუქტურები ექცევიან ძირითადი სტრუქტურისა და კონსტრუქციის ჩარჩოში და უდლების ჩამოყალიბებული სისტემა აქვთ.

3.2.2. I დიათეზის სრული კონსტრუქცია

ძირითადი სტრუქტურა: R-[Th.s.]-Ø,

კონსტრუქცია: nom-erg-dat-nom, გვარი აქტივი

პირველი დიათეზის პირველი და მეორე ქვეჯგუფების განმასხვავებელი ნიშანია ბრუნვაცვალებადი ობიექტის ქონა-ქონა. ამის გამო, პირველი დიათეზის პირველი ქვეჯგუფისგან განსხვავებით, მეორე ქვეჯგუფის ზმნებს სრული კონსტრუქცია აქვთ, რადგან ბრუნვაცვალებადი ობიექტი შეეწყობათ. სტრუქტურა ისევ **R-Ø**-ია, კონსტრუქცია ისევ - **nom-erg-dat-nom**. პირიანობის მიხედვით ბრუნვაცვალებადობიექტიანი **R-Ø** სტრუქტურისა და **nom-erg-dat-nom** კონსტრუქციის ზმნები შეიძლება იყოს ორპირიანი ან სამპირიანი. ამ ჯგუფის ზმნებიც აღვწერეთ ფუძის სტრუქტურის მიხედვით: გამოვყავით ქვესტრუქტურები **ზმნისწინის**, **ხმოვანპრეფიქსებისა** და **თემატური სუფიქსების მიხედვით**; ქვესტრუქტურებს აერთიანებს ძირითადი **R-Ø** სტრუქტურა და **nom-erg-dat-nom** კონსტრუქცია.

3.2.2.1. სრული კონსტრუქციის ბრუნვაცვალებადობიექტიანი

R-Ø ქვესტრუქტურა №23

23-ე ქვესტრუქტურაში ვაერთიანებთ **R-Ø** სტრუქტურისა და **nom-erg-dat-nom** კონსტრუქციის მქონე ზმნებს. მათ ბრუნვაცვალებადი ობიექტი შეეწყობათ. **რცხონს** „ვარცხნის“; თუმცა გვხვდება ამავე ფორმის –უნ თემის ნიშნიანი ვარიანტიც: **რცხონუნს**. **ბონს** „ბანს“: მაგ., **ქოთი ბონდუ, ქოთი რცხონდუ** „კიდევ კბანდა, კიდევ ვარცხნიდა“ (ქაჯ.: ქსს, 1, გვ. 214). უღლების პარადიგმა რეგულარულია:

აწმყო: **ბონ(//უნ)ს** „ბანს“

მყოფადი: **გობონ(//უნ)ს** „დაბანს“

წყვეტილი: **გობონუ** „დაბანა“

I რეზულტატივი: **გოუბონუ(ნ)** „დაუბანია“

III რეზულტატივი: **გონობონუე(ნ)** „დაბანდა თურმე“

3.2.2.2. სრული კონსტრუქციის ბრუნვაცვალებადობიექტიანი ი-R-Ø ქვესტრუქტურა №24

24-ე ქვესტრუქტურაში ვაერთიანებთ ი-R-Ø ყალიბისა და **nom-erg-dat-nom** კონსტრუქციის ზმნებს. *ირცხონუნს „ივარცხნის“, იბირს „მღერის“, იბონს... ბჟა პის იბონს „მზე პირს იბანს“ ნამგდა თიშ გური თი ბირას იბირს „რომ მისი გულისთვის იმ სიმღერას მღერის“.*

ადვილი შესაძლებელია, კონკრეტულ კონსტრუქციაში დაიკარგოს ბრუნვაცვალებადი ობიექტი და ზმნა ერთპირიან ავტოაქტივად იქცეს; კონსტრუქციის მხრივ ლაბილურია მაგ., *იბირს თინა თის „მღერის ის მას“* შდრ.: *იბირს თინა „მღერის ის“; ართი იბირსინი, თიწკმა მაჟია ინგარსია „ერთი რომ მღერის, მაშინ მეორე ტირისო“.*

უღლების პარადიგმა რეგულარულია:

აწმყო: *იბირს „მღერის“*

მყოფადი: *ქ-ი-ბირს „იმღერებს“*

წყვეტილი: *ქიბირუ „იმღერა“*

I რეზულტატივი: *უბირუ „უმღერია“*

III რეზულტატივი: *ნობირუე(ნ) „უმღერია თურმე“*

3.2.2.3. სრული კონსტრუქციის ბრუნვაცვალებადობიექტიანი R-ან-Ø ქვესტრუქტურა №25

№25-ე ქვესტრუქტურაში ვაერთიანებთ R-ან-Ø ყალიბისა და **nom-erg-dat-nom** კონსტრუქციის ზმნებს.

ბათურ-ან-ს „ცუდად თოხნის“, ბაის-ან-ს „ტკეპნის“, ბალაგ-ან-ს „სერის“, ბალიშ-ან-ს „მაგრად სცემს“, პანტალ-ან-ს „ბუუტურობს“, ბარდღალ-ან-ს „ბუუტურობს“, ბარდგალ-ან-ს „როშავს, ლაეობს“, ბაქვალ-ან-ს „ლაპარაკობს (ბოხ ხმაზე)“, ბაჯვალ-ან-ს „ამშვიდებს, აწენარებს (მოფერებით)“, ბაჯვალ-ან-ს „ლაეობს, წინდაუხედავად ყველაფერს ლაპარაკობს“, ბაჯვგვალ-ან-ს

„სასიამოვნოდ ლაპარაკობს“, **ფელეკ-ან-ს** „აპობს, ხლენს“, **ბელენ-ან-ს** „ძლიერ ბღავის, ხმამაღლა ტირის“.

უღლების პარადიგმა რეგულარულია:

აწმყო: **ბორდიშანს** „ბოდავს“

მყოფადი: **ქობორდიშანს** „მობოდავს“

წყვეტილი: **ბორდიშუუ** „იბოდა“

I რეზულტატივი: **უბორდიშუუ(ნ)** „უბოდავს“;

III რეზულტატივი: **ნობორდიშუე(ნ)** „ბოდავდა თურმე“

მყოფადის წარმოებისას ამ სტრუქტურის ზმნებსაც ზმნისწინი ან/და ქოდადასტურებითი ნაწილაკი დაერთვის; **გოშქვილანს** „მოშვილდავს“. ბოშიქე **გოშქვილუუ** საგანი: ი. ყიფშ., გვ. 58 -- ბიჭმა მოშვილდა ისარი. მაგ., **გოქამჩანს** -გაატყავებს, **გოქანქალანს**- გააქათქათეებს, **გოქვარქვალანს**- მაგრად გაასუფთავეებს, გაწმენდს, **გოქვარქვაშანს** „გაასუფთავეებს, გაწმენდს“, **გოღვარანს** „დაიყვირებს“ (1.ის მას / 2.ის), **გოღვარწკალანს** „გააკრიალებს“, **გოღვინტანს** „აფრთხობს (სულს)“ **გოშარშალანს** „გააშანშალებს“, **გოჩანს** „1.გასცემს (სულს, გულს) 2. აბია, ასხია (რისამე ნაყოფისა, თმისა...)“. **გოჩხირკანს** „გაჩხრეკს“, **გოჩხვრანცე** „(მო)ჩხრიალებს, ჩახახებს“, **გოცხაბაკანს** „გაფხაჭხის“, **გოცხაბარანს** „გაკაწრავს“, **გოცხვანტალანს** „ტოტებს მოჭრის, გასხეპავს, გაროკავს“, **გოძგურანს** „გაღანძღავს“, **გოუძინანს** „მოუმატებს“, **გოწიმინდანს** „გაწმენდს“, **გოწიპატანს** „გატენის, გაჭედავს“, **გოჭანს** „გაკერავს“.

უღლების პარადიგმა რეგულარულია:

აწმყო: **ხვარჩალანს** „ასუფთავეებს“

მყოფადი: **გოხვარჩალანს** „გაასუფთავეებს“

წყვეტილი: **გოხვარჩალუუ** „გაასუფთავა, დაბანა“;

I რეზულტატივი: **გუუხვარჩალუუ(ნ)** „გაუსუფთავეებია, დაუბანია“;

III რეზულტატივი: **გონოხვარჩალუე(ნ)** „კარგად დაბანდა თურმე“

3.2.2.4. სრული კონსტრუქციის ბრუნვაცვალებადობიექტიანი Prev-ი-R-ან-Ø ქვესტრუქტურა №25

25-ე ქვესტრუქტურაში ვაერთიანებთ **Prev-ი-R-ან-Ø** ყალიბისა და **nom-erg-dat-nom** კონსტრუქციის მქონე ზმნებს. მათ ბრუნვაცვალებადი ობიექტი შეეწყობათ, შესაბამისად, სრული კონსტრუქციისანი არიან. ზმნისწინისა და **ი-** ხმოვანი პრეფიქსის უშუალო მეზობლობაში ადგილი აქვს მთელ რიგ ფონეტიკურ პროცესებს, ზოგ შემთხვევაში ნაწილობრივ ან სრულ ასიმილაციას ასიმილაციას, ხმოვნის დაკარგვას და სხვ.: **აკინჯირანს** „უჭერს, (შე)მართავს“, **აკეცუნანს** „ამოჰყავს (მდინარიდან), ადედებს (რძეს)“, **გეთემიითვანს** „ახურავს (ბოში, მუ რე გიგოთუნი? -ბიჭო, რაა, რომ გახურავს?)“, **გინიბირუანს** „გადაინახულებს (ქალს)“, **გიციკინანს** „უმიზნოდ დგას“, **გიჭყანს** „დაიწყებს“, **გაგეთიყუნანს** „გამოიყვანს“, **გინგმიცონანს** „გადაიყვანს“, **გინგმიიგანს** „იხდის (მადლობას)“, **გინგმიდანს** „გაიღებს, გაიტანს, გახსნის“ (*ჯამბიშ ნოსელას შვეები ოკო გოულენი -თუთის ხის ტოტს კანი უნდა გაულო (გაუხსნა).*

სწირ შემთხვევაში გვხვდება **ი-** ხმოვანპრეფიქსის **ე-** ვარიანტი. იმდენად მრავლადაა ამის მაგალითები, რომ ამ ქვესტრუქტურაში ცალკე ქვეჯგუფის გამოყოფაც კი შესაძლებელია; მაგ., **ალებიჯანს** „აბიჯდება, აბჯენს“ (>*ალა-ი-ბიჯანს), **ალედვანს** „(ჩა)იდებს“ (>*ალა-ი-დვანს), **ალე-{ე}-სვანს** „(ამო)ისვამს“ (>*ალა-ი-სვანს), **ალელანს** „(ამო)იდებს“ (>*ალა-ი-ლანს), **აშეტახანს** „ჩამტვრევა (სიმინდისა და მისთ.), ხელში იაფად ჩავდება“, **გიშეშქვანს** „გამოუშვებს (დროს)“.

Prev.-ი-R-ან-Ø სტრუქტურისა და ბრუნვაცვალებადი ობიექტის მქონე ზმნურ ფორმებს, რომელთაც ფონეტიკურ ნიადაგზე **ი-<ე-**, როგორც წესი, **ი-** პრეფიქსიანი შესატყვისი ეძებნებათ სალიტერატურო ქართულში. ამ ქვესტრუქტურის ზმნათაგან ბევრი მყოფადისა და აწმყოს სემანტიკა შეიძლება ჰქონდეს, გააჩნია კონტექსტს (მაგ., **გეთემიითვანს** „ახურავს“).

უღლების პარადიგმა რეგულარულია:

აწმყო: **დი-ი-ჭყ-ან-ს** „დაიწყებს“

წყვეტილი: **დი-ი-ჭყ-უ** „დაიწყო“

I რეზულტატივი: **დი-ი-ჭყ-აფუ(ნ)** „დაუწყო“

III რეზულტატივი: **დი-ი-ჭყ-აფ-უ-ე(ნ)** „დაიწყებდა თურმე“

3.2.2.4. სრული კონსტრუქციის ბრუნვაცვალებადობიექტიანი თ-R-ან-Ø ქვესტრუქტურა №26

26-ე ქვესტრუქტურაში ვაერთიანებთ თ-R-ან-Ø ყალიბისა და nom-erg-dat კონსტრუქციის მქონე ზმნურ ფორმებს. ეს კლასი სხვა ქვესტრუქტურებთან შედარებით ნაკლებპროდუქტიულია. სალიტერატურო ქართულში ამ ზმნათა შესატყვისები ყველა ა- ხმოვანპრეფიციანია. ძირითად შემთხვევებში, ამ სტრუქტურის ზმნებს სალიტერატურო ქართულში მათ ა-R-ე/თბ-Ø სტრუქტურის ზმნები შეესაბამება.

მაგ., *ოგორანს* „ლანძღავს, აძაგებს, ავინებს, ჰგმობს“, *ოდგინანს* „აღგენს“, *ოკირანს* „აბამს“, *თ-ძირ-ან-ს* „ახვენებს“, *ორზანს* „ანთებს, ავ ზებს“, *ორღვანს* „გადაყრის“, *ორჩანს* „ლაგებს“, *ორჯგინანს* „სჯობნის“, *ოფშანს* „ავსებს“, *ოცოთანს* „ისვრის“, *ოცქვანს* „აქებს“, *ოწკარანს* „აწეობს“.

უღლების პარადიგმა რეგულარულია:

აწმყო: *ოგორანს* „აძაგებს, ავინებს“

მყოფადი: *დააგორანს* // *დლოგორანს* „აძაგებს, შეავინებს“

წყვეტილი: *ოგორუ* „აძავა, შეავინა“

I რეზულტატივი: *უგორაფუ(ნ)* „უძაგებია“

III რეზულტატივი: *ნოგორუაფუ(ნ)* „აძაგებდა თურმე“

3.2.2.5. სრული კონსტრუქციის ბრუნვაცვალებადობიექტიანი prev-თ-R-ან-Ø ქვესტრუქტურა №27

27-ე ქვესტრუქტურაში ვაერთიანებთ prev-თ-R-ან-Ø ყალიბისა და nom-erg-dat-nom კონსტრუქციის ზმნებისაგან. ზოგ შემთხვევაში აქ თ- პრეფიქსი საზედლო სიტუაციის მაჩვენებელია (*გითგმიოჭანს* „დააკერებს“, *გითგმიოჭარანს* „დააწერს“, *გითგმიოჭვათანს* „დააწვეთებს“), ზოგჯერ კი ბრუნვაცვალებადი ობიექტის პოზიციურებაზე მიუთითებს (*გითგმიოჩინჩოლანს* „ფშენის“, *გითგმიოციკანს* „ოდნავ ასობს“...);

ეს ქვესტრუქტურა საკმაოდ პროდუქტიულია, მყოფად წყვეტილის ჯგუფებს ქო- დადასტურებითი ნაწილაკისა და თ/მV ელემენტის მოშორებით აწარმოებენ; მაგ., *გიომიოძახანს* „დასძახის, დაჰყვირის“, *გიომიოჭაბანს* „დააწებებს“, *გიომიოჭკადანს* „დააჭედებს“, *გიომიოჭონჭანს* დააჭინჭებს, *გიომიოჭოფანს* „1.დაიჭერს; 2.ზევიდან ეყუდება, დახრილია“, *გიომიოჭყვარტანს* „დაეშხეფება“, *გიომიოჭყინტოლანს* „დააჭყელეს“, *გიომიოხანტანს* „დაახატავს“, *გიომიოხირცქანს* „დაასკდება“, *გიომიოხინტკანს* „დააჭედებს (ჭდეს დაადებს მისანიშნებლად)“, *გიომიოხორგანს* „დახერგავს“, *გიომიოხუტორანს* „ძირში კენეტს“, *გიომიოჯვარზანს* „მაგრად აჭედებს (ღურსმანს)“, *გი-ო-ხიბ-ან-ს* „ყრის, ხერგავს“, *გეგემოქვარქვაშანს* „გამოასუფთავებს, გამოაკრიალებს“, *გიომიოფორანს* „აფარებს“, *გიომიოხირცქანს* „დაასკდუნებს“ *გიომიორზანს* „დააგ ზებს/დაანთებს (ზემოდან)“, *გიომიობიჯანს* „დააბიჯებს (გიობიჯუუ კვდვრც კურხი: ქხს., 2, გვ. 46 -- დააბიჯა მკერდზე ფეხი, ო. ქაჯაია)“ ან „დააბჯენს“...

ამ ქვესტრუქტურის გამოყოფის ერთადერთი საფუძველია აწმყოს მწკრივშივე დადასტურებული ზმნისწინი თ/მV ელემენტით, რომელიც, როგორც წესი, უსრული ასპექტის, გეზისა და ორიენტაციის მაზუსტებელია: *გიომიორზანს* „დააგ ზებს/დაანთებს *ზემოდან*“, და *სხვ.*; სხვა მხრივ, იქნება ეს უღლების პარადიგმა თუ სხვა მორფოლოგიური პარამეტრი, ისინი არ განსხვავდებიან წინა 26-ე ქვესტრუქტურის, იმავე აგებულების უზმნისწინო ფორმებისაგან.

უღლების პარადიგმა რეგულარულია.

აწმყო: გი-თემი-ო-ძიციანს „დასცინის“

მყოფადი: გი-იო-ძიციანს „დასცინის“

წყვეტილი: გი-ო-ძიციუ „დასცინა“

I რეზულტატივი: გიუძიციუ(ნ) „დაუცინია“

III რეზულტატივი: გონოძიციუ(ნ) „დასცინოდა თურმე“

ამავე სტრუქტურის ოდნავ სახეცვლილი ვარიანტია ა- პრეფიქსიანი ზმნების ქვეჯგუფი სინქრონიულ დონეზე (ტექსტებსა და ლექსიკონებში მოძიებული მასალის მიხედვით); სიღრმისეულ დონეზე ანალიზისას გამოჩნდა, რომ ა-პრეფიქსი ფონეტიკურ ნიადაგზეა მიღებული ზმნისწინისა და ო-პრეფიქსის

მორფემათა საზღვარზე. მაგ., *გიმაჯღონანს* ← *გიმოჯღონანს* „*გამოავ ზავნის (გარეთ)*“... აა → ოო: *გაარზანს* „*დაავ ზებს*“ ← *ორზანს*; ზმნურ ფორმათა პრეფიქსულ მიკროსტრუქტურაში მთელი რიგი ფონეტიკური პროცესები მიმდინარეობს: ოო/აა/აო → აა//ა, შდრ., პირველი პირის ფორმა: *დიკვ-გ-ო-ჯღონან-ქ* „*ჩამოვ ზავნი*“.

კლასიფიცირების პროცესში ვფიქრობდით, ცალკე გამოგვეყო თუ არა ეს ქვესტრუქტურა, რადგან არსებობს ამ ზმნათა უპრევერბო ფორმებიც; თუმცა, არც სტრუქტურულად და მით უმეტეს, არც კონსტრუქციის თვალსაზრისით ფონეტიკურ ნიდავზე შექმნილი ამ ქვეჯგუფის ცალკე გატანა მართებულად არ მივიჩნიეთ: *გაარზანს* „*დაავ ზებს*“, *გინაავანს* „*გადაახდის*“, *გინაარჩანს* „*გადააფენს, გადააფარებს*“, *გინაარჩქინანს* „*გადააჩენს*“, *გინაარჭიპანს* „*გადაჭიმავს*“, *გინაარჯგინანს* „*ჯობნის*“, *გინაასასანს* „*გადაავსებს*“, *გინააფინანს* „*გადააფენს*“, *გინააფორანს* „*გადააფარებს*“, *გინააფურტინანს* „*გადააფურთხებს*“, *გინააქვაჩლანს* „*გადაფურჩქნის*“, *გინააქუნანს* „*გადაახურავს, წამოასხამს*“, *გინააყა/ოთანს* „*გადააგდებს, გააგდებს*“, *გინააშქვანს* „*1. გაუშვებს; 2. გადააქცევს*“, *ა/ეკარაგადანს* „*უკან მიალაპარაკებს*“, *გინოალაბანს* „*გადაზომავს*“, *გინაავანს* „*გადაახდის (მადლობას)*“, *გეგგმარჩქინანს* „*გამოაჩენს*“, *გეგგმააწკარანს* „*გამომწკრივებს*“, *განჯანს* „*გააღებს (კარს), გაახელს (თვალს)*“...

უღლების პარადიგმა რეგულარულია:

აწმყო: *ოჯღონანს* „*ავ ზავნის*“

მყოფადი: *დიკააჯღონანს* „*ჩამოვ ზავნის*“

წყვეტილი: *დიკააჯღონუ* *ჩამოვ ზავნა*

I რეზულტატივი: *დიკუჯღონუუ* „*ჩამოვ ზავნია*“

III რეზულტატივი: *დიკნოჯღონუენ* „*ჩამოვ ზავნიდა თურმე*“

3.2.2.6. სრული კონსტრუქციის ბრუნვაცვალებადობიექტიანი ი-R-უ-ან-Ø ქვესტრუქტურა №28

26-ე ქვესტრუქტურაში გაერთიანებთ ი-R-უ-ან-Ø ყალიბისა და **nom-erg-dat-nom** კონსტრუქციის ზმნურ ფორმებს. მათ ბრუნვაცვალებადი ობიექტი შეეწყობათ, შესაბამისად, სრული კონსტრუქციისანი არიან. მაგ., *იღუნუნანს* „(შემო)ივლებს; გაიყვანს“: *მარგალი გოხირეს დო ღობერს უკული გითგმიღუნუნანდუა*: თ. სახოკ., გვ. 251 -- *მეგრელი გაქურდეს და ღობე შემდეგ შემოავლო (ეზო-კარსო). იხუტოლუნანს* „იხუტებს“, *იჭყოლიდუნანს* „ივიწყებს“, *იკორინუნანს* „ისურვებს“.

უღლების პარადიგმა რეგულარულია:

აწმყო: *იჭყოლიდუნანს* „ივიწყებს“

მყოფადი: *გი(ი)ჭყოლიდუნანს* „ივიწყებს“

წყვეტილი: *გიიჭყოლიდუუ* „დაივიწყა“;

I რეზულტატივი: *გუუჭყოლიდუაფუ(ნ)* „დაუვიწყებია“

III რეზულტატივი: *გონოჭყოლიდაფუ(ნ)* დაივიწყებდა თურმე“

მყოფად-წყვეტილის ფორმებს ქო- დადასტურებითი ნაწილაკისა და ზმნისწინის დართვით იწარმოებენ; მყოფადის სტრუქტურა იქნება **prev-ი-R-უ-ან-Ø** ყალიბისა და **nom-erg-dat-nom** კონსტრუქციის ზმნურ ფორმებს. ზმნისწინისეული ხმოვანი და ხმოვანპრეფიქსი მორფემათა საზღვარზე მთელ რიგ ფონეტიკურ მოვლენებს განიცდიან, ხშირ შემთხვევაში ადგილი აქვს ასიმილაციასა და ხმოვნის დაკარგვას. მაგ., *გინიირშუმუნანს* „იღრძობს“. *ათიშვიტუნანს* „ამოი(ი)ღლიაგებს“, *ათიქიშუტოლუნანს* „ამოი(ი)ღლიაგებს“, *ათიქიხვარუნანს* „ანგარებით იყენებს“, *ათიხირუნანს* „იპარავს“, *გეგგთიტყურუნანს* „გაიტყუებს“, *ქიგგლიკვეწელუნანს* „ჩამოიკიდებს“, *გეგგმიტყურუნანს* „გამოიტყუებს“.

ამავე ქვესტრუქტურის გაგრძელება და ნაირსახეობაა სრული კონსტრუქციის ბრუნვაცვალებადობიექტიანი **prev-ე-R-უ-ან-Ø** ქვესტრუქტურაც, რომელიც წმინდა მორფონოლოგიური ცვლილების შედეგად არის მიღებული, ზმნისწინისეული ხმოვნისა და ხმოვანი პრეფიქსის მიჯნაზე: ა+ი → ე, ო+ი →

იი/ეე: მაგ., *აღმ-ე-საქვარ-უ-ან-ს* „საჭმლის მომზადებასთან ერთად სხვა რამესაც საქმობს“, *აღ-გ-მ-ე-სქუანს* „შეიზიარებს“ (გამწვევი ძალისა (მაგ., ხარისა - სამეურნეო სამუშაოების დროს), *აღ-ე-ქიმინ-უ-ან-ს* „ძირითად საქმესთან ერთად სხვა რამესაც საქმობს“, *აღ-ე-ხაჭუანს* „იჯიბავს“, *გიღე-ე/ი-კვირ-უ-ან-ს* „გაიკვირვებს“, *დე-ე-ბაღინ-უ-ან-ს* „იკმარებს, იმყოფინებს“

უღლების პარადიგმა რეგულარულია:

აწმყო: *ათემიქიხვარუანს* „ანგარებით იყენებს“

მყოფადი: *ათიქიხვარუანს* „ანგარებით იყენებს“

წყვეტილი: *ქათიქიხვარუ* „ანგარებით გამოიყენა“

I რეზულტატივი: *ქათუხვარუაფუ(ნ)* „ანგარებით გამოუყენებია“

III რეზულტატივი: *ქათონხვარაფუე(ნ)* „ანგარებით გამოუყენებდა თურმე“

3.2.2.7. სრული კონსტრუქციის ბრუნვაცვალებადობიექტიანი

ო-R-უ-ან-Ø ქვესტრუქტურა №29

29-ე ქვესტრუქტურაში ვაერთიანებთ **ო-R-უ-ან-Ø** ყალიბისა და **nom-erg-dat-nom** კონსტრუქციის ზმნებს. ამ ქვესტრუქტურის ზმნები, ისევე როგორც პირველი სრული კონსტრუქციის, დიათეზის ბრუნვაცვალებადობიექტიანი ყველა ზმნა აქტიური მოქმედების გამომხატველია (როგორც შესავალ ნაწილში აღვნიშნეთ, გვარი, დიათეზების ფარგლებში მხოლოდ სემანტიკური კატეგორიაა. სემანტიკურ დონეზე, პირველი დიათეზის სრული კონსტრუქციის ზმნებში მუდამ აქტივებია, ანუ, აქტიური მოქმედების გამომხატველნი არიან: *ცხენს მუში კუნჩხი ოდინუანსია*: თ. სახოკ., გვ. 266 -- *ცხენს მისი ფეხი კარგავსო (ღუპავსო) (ვიმოწმებთ ო. ქაჯაიას ლექსიკონიდან).*

თამამად შეიძლება ითქვას, რომ **ო-R-უ-ან-Ø** ქვესტრუქტურის ზმნური ფორმები საკმაოდ პროდუქტიულია მეგრულში როგორც დერივაციული, ასევე გრამატიკული - მწკრივთა წარმოებიც მხრივაც: *ო-რაგად-უ-ან-ს თინა თის* „აღაპარაკებს ის მას“, *ოზიზინუანს* „ავსებს“, (გააზიზინუ *„გაავსო“*, *გუუზიზინუაფუ* „გაუვსია“, *გონოზიზინაფუე(ნ)* „გაავსებდა თურმე“), *ოზიკინუანს* „გააფშეკინებს ფეხს, მოკლავს“ (გააზიკინუანს *„გააფშეკინებს (ფეხს)“*, *გააზიკინუ* „გააფშეკინა ფეხი“, *გონოზიკინაფუე(ნ)* „გააფშეკინებდა ფეხს“),

ოთირსინუანს ავსებს, ბევრს ასხამს (გათირსინუუ „გაავსო“, გუუთირსინუაფუ „გაუვსია“, გონოთირსინ(აფუ)ე(ნ) „გაავსებდა თურმე“); ოთხოზინუანს „გამოაკიდებს“ (ოთხოზინუუ „გამოაკიდა“, უთხოზინუაფუ „გამოუკიდებია“), ოკვიზინუანს „ამპარტავანებს თავს, ბზეკს თავს/კუდს“ (ოკვიზინუუ „ამპარტავანა“, უკვიზინუაფუ „უამპარტავანებია“); ოკურცხინუანს „აღვიძებს“ (გააკურცხინუუ „გააღვიძა“, გოუკურცხინუაფუ „გაუღვიძებია“, გონოკურცხინაფუ(ნ) „გააღვიძებდა თურმე“), ოლინუანს „ატარებს“ (ოლინუუ „ატარა“, ულინუაფუ „უტარებია“, ნოლინუ(ნ) „ატარებდა თურმე“), ომარწინუანს „ამაწენებს, -- მაწენის დედას ურევს“ (ომარწინუ(უ) „ამაწენა“, უმარწინუაფუ „უმაწენებია“, ნომარწინაფუ(ნ) „ამაწენებდა თურმე“), ომონჭინუანს „ამწიფებს“ (დაამონჭინუუ „დაამწიფა“, დუუმონჭინუაფუ „დაუამწიფებია“, დონომონჭინაფუ(ნ) „დაამწიფებდა თურმე“)

შევკვიძლია ვთქვათ, რომ უღლების პარადიგმა რეგულარულია:

აწმყო: ოგვიგვინუანს „აფუებს, აშუაებს“

მყოფალი: და(ა)გვიგვინუანს „აფუებს, აშუაებს“

წყვეტილი: ოგვიგვინუუ „გააფუა“

I რეზულტატივი: ოგვიგვინუაფუ(ნ) „გააფუებია“

III რეზულტატივი: ნოგვიგვინაფუ(ნ) „გააფუებდა თურმე“

მყოფალის წარმოებაც რეგულარულია, ზმნისწინითა და ქოდადასტურებითი ნაწილაკის დართვით. იმ შემთხვევაში თუ ზმნისწინიან ფორმას დაერთვის თმV ელმენტი, მაშინ ზმნა უსრული ასპექტის სემანტიკას იძენს და აწმყოს მწკრივებში გადმონაცვლებს. მყოფალის სტრუქტურა იქნება: prev-ო-R-უ-ან-Ø; გვარის სემანტიკური კატეგორიის მიხედვით, ისინი აქტივებია. მაგ., გი-ო-გორ-უ-ან-ს „მიაგნებს“ გიორაგუანს „აგდებს (ცხენიშა ქეგურაგევს: მ. ხუბ., გვ. 68 -- „ცხენზე დაუგდეს“, ვიმოწმებთ ო. ქაჯაიას ლექსიკონიდან“) გიორგინუანს „აგორებს“, გიორგუანს „დაარგავს (ზემოდან)“, გიორსხუანს „დააშენებს, დააფუძნებს“/გიორცხუანს „დააფუძნებს, დააშენებს (რამეზე)“, გიორუმუანს „დააქცევს, დაამრუმებს, გაანადგურებს“, გიოსგანჯუანს „მოასვენებს, დაასვენებს (მკვდარს)“, გიოშუანს „შესვამს, სასმელს დააყოლებს“, გიოცუნუანს „ასობს, არჭობს (არაღრმად)“, გიოწურუანს „1.დაუმიზნებს, მიუშვერს; 2.დაარიგებს, ასწავლის, მიუთითებს“, გიოჭუანს „დააწვავს“, გეგენუქიორუანს „ზემოდან დააყრის, დააფრქვევს (ფქვილს, შაქარს)“.

prev-ო-R-უ-ან-Ø ქვესტრუქტურის გაგრძელებასა და ფონეტიკურად ოდნავ სახეცვლილი ვარიანტია სრული კონსტრუქციის ბრუნვაცვალებადობიექტიანი prev-ა-R-უ-ან-Ø ქვესტრუქტურის ზმნები. prev-ო-R-უ-ან-Ø ქვესტრუქტურის ზმნებზე დართული ზმნისწინი (კერძოდ, კი მისი ხმოვნითი სუფიქსი -ო), ხშირად იწვევს ო- ხმოვანი პრეფიქსის ფონეტიკურ სახეცვლილებას. მაგალითად, ავიღოთ ზმნა *ათაარდუანს* „(თან) ზრდის“: *ჟირი ქაცარი ქათაარდუუ თხას* „ორი ციკანი გამოზარდა თხასთან“ (ვიმოწმებთ ო. ქაჯაიას ლექსიკონიდან); როგორც *ეხედავთ*, მესამე პირში ორი პრეფიქსული -ა ხმოვანი იყრის თავს, რომლის წარმომავლობის ასახსნელადაც პირველი პირის ფორმა გვიჩვენებს გზას: ჩვენი ხელმძღვანელის, პროფ. მ. ჩუხუას მითითებით, ამ ზმნის პირველი პირის ფორმაა *„ქათგ-ვ-ო-რდ-უ-ან-ქ*, ანუ, აქ: ა+ა ← ო+ო. ანალოგიურად იქნება *აკაართინუანს* „(წა)აქცევს“ ზმნური ფორმის შემთხვევაშიც: *ქაკგ-ვ-ო-რთინ-უ-ან-ქ* „წავიქცევი“: ა+ა ← ო+ო. ანალოგიური მორფონოლოგიური პროცესის შედეგადაა მიღებული შემდეგი მაგალითებიც: *აკაა ზღოდუანს* „წყვეტს, ხოცავს“, *აკაანდღულუანს* „(შე)ადღულებს, ადნობს“, *აკაარუმუანს* „(შე)ბნელდება, გადატ., განადგურდება, მოისპობა. შდრ.: ბგერათშერწყმის ფონზე ბგერის დაკარგვის შემთხვევები, სავარაუდოდ, ო+ო → ა+ა → ნ → ა: *გედ შასარგალუანს* „გაათრევს (შუაში)“ (>*გედ შა-ა-სარგალუანს), *გითა შქვიდუანს* „ჩამოახრჩობს“ (გით-ა-შქვიდუანს >*გითა-ა-შქვიდუანს >*გითო-ო-შქვიდუანს); ამ ფონეტიკურ პროცესს მხარს უჭერს მასდარისა (გითო-შქვიდუა „ჩამოახრჩობა“) და უზმნისწინო ფორმის (ო-შქვიდ-უ-ან-ს) ჩვენებაც. ანალოგიურად, იქნება: *გითაჩანუანს* „გამოაჩენა, გამოჰყოფს (თავს)“ (>გით-ა-ჩანუანს >*გითა-ა-ჩანუანს >*გითო-ა-ჩანუანს).

ამ და სხვა მსგავსი მაგალითების გამო, prev-ა-R-უ-ან-Ø ქვესტრუქტურის ზმნებს prev-ო-R-უ-ან-Ø ქვესტრუქტურის ზმნათა ფონეტიკურ ნაირსახეობად მივიჩნევთ და ცალკე კლასად არ გამოვყოფთ.

უღლების პარადიგმა რეგულარულია:

აწმყო: *გააჭყოლიდუანს* „დაავიწყებს“

წყვეტილი: *გააჭყოლიდუუ* „დაავიწყა“

I რეზულტატივი: *გუუჭყოლიდუაფუ(ნ)* „დაუვიწყებია“

III რეზულტატივი: *გინოჭყოლიდაფუე(ნ)* „დაავიწყებდა თურმე“

3.2.2.8. სრული კონსტრუქციის ბრუნვაცვალებადობიექტიანი (prev)-უ-R-უ-ან-Ø ქვესტრუქტურა №30

30-ე ქვესტრუქტურაში ვაერთიანებთ (prev)-უ-R-უ-ან-Ø ყალიბისა და **nom-erg-dat-nom** კონსტრუქციის ზმნებს, რომელთაც სასხვისო ქცევის გრამატიკული კვალიფიკაცია ენიჭება ო. ქაჯაიას ლექსიკონის მიხედვით, დიათეზათა მორფოსინტაქსური კატეგორიის ფარგლებში კი ამ ზმნებში გამოირიცხულია სასხვისო ქცევა, უ- ხმოვანპრეფიქსი პირთა საკორელაციო ფუნქციისაა: **გოუცანცალუანს** „უცანცარებს“, მაგ., **ცოროფაქ დინომილუ დო გურს გომიცანცალუ:** შ. ბერ., გვ. 185 – „სიყვარული შემეყარა და გულში შემიცაცხანა“.

საკმაოდ პროდუქტიული ქვესტრუქტურაა, ვნახოთ მაგალითები: **ათოულუანს** „ხელს ქვევიდან (ამო)ავლებს“, **ათგმუ(უ)სქუანს** „უბამს, აბამს (უღელში)“, **ალულუანს აწურინუანს** „წინ აყენებს“, **გეგნუქიორუანს** „გადაყრის (ფხვიერ რამეს)“, **გუულუანს** „შემოავლებს თავს, გაავლებს წყალს“, **გეუზიმუანს** „უმიზნებს“, **გეუნთხუანს** „დაყნოსავს“, **გეურაცხუანს** „დააკარებს“, **გეულაზუანს** „დაწერს, დახაზავს“, **გეუშურუანს** „დაყნოსავს (ზემოდან)“, **გეუშხომუანს** „დააბეღებს“, **გეუწაწუანს** „აწებს, აკარებს“, **გეუჭოფუანს** „დაუმიზნებს, მიუშვერს“, **გეუხაჩუანს** „წაუთოხნის“, **გითულგათუანს** „აფახულებს“, **გილუდერდუანს** (ნინას) „ატარტარებს ენას, ლაყობს“, **გილუფურკუანს** თუთუნს „(და)აბოლებს (შდრ.: აჭარ.: უფ შუკუნებს) თუთუნს“, **გინულუანს** „გადაუგლის, გადაუვლებს (გინულუანს ← გინო+უ-ლუანს)“, **გეუჩხანუანს** „დასიცხავს“, **გინუფურჩონუანს** „მოფერებით გადაუსვამს (ხელს)“, **ქიგნუყუნუანს** „1. გადააწნავს, გადაჰკრავს 2. მოწნავს (რისამე ზედა ნაწილს), 3. შემოაყოლებს“, **გინუჩარქალუანს** „გადააჩანჩალებს (რამეზე)“, **გოუცაცხუანს** „აპკურებს“. **ეუფაფუანს** „ასწევს“ (ეუფაფუუ „ასწია“, ეუფაფუაფუ „აუწევია“, ენოფაფუე(ნ) „ასწევდა თურმე“) **შქართუნს ვეუფაფუა!** „საბანს ნუ სწევ მაღლა“.

როგორც ვხედავთ, ამ სტრუქტურის ზმნათა ფორმულაში ზმნისწინი ფრჩხილებშია მოთავსებული, რადგან იგივე ფორმები უზმნისწინოთაც შეიძლება შეგვხვდეს. მყოფადის მწკრივებს თ V ელემენტიც ჩამოშორებით აწარმოებენ.

ამ ქვესტრუქტურაშიც, ზმნისწინისეული ხმოვნისა და ხმოვანპრეფიქსის მორფოლოგიურ მიჯნაზე ადგილი აქვს რიგ ფონეტიკურ პროცესებს, მაგ.,

ათუსქუანს „უბამს, აბამს (უღელში)“ ← *ათუსქუანს ← *ათუსქუანს >*ათო-უსქუანს.

უღლების ნიმუში:

აწმყო: უქიორუანს „აყრის“

მეოფადი: გეგენუქიორუანს „მიყრის“

წყვეტილი: გეგენუქიორუუ „მიყარა“

I რეზულტატივი: გეგენუქიორუაფუ „მიყერია“

III რეზულტატივი: გეგენოქიორაფუ(ნ) „მიყერიდა თურმე“

3.2.2.9. სრული კონსტრუქციის ბრუნვაცვალებადობიექტიანი

(prev)-ო-R-აფ-უ-ან-Ø ქვესტრუქტურა №31

31-ე ქვესტრუქტურაში ვაერთიანებთ **prev-ო-R-აფ-უ-ან-Ø** ყალიბისა და **nom-erg-dat-nom** კონსტრუქციის ზმნურ ფორმებს, რომელთაც, თითქოს, მეგრული ზმნისთვის დამახასიათებელი კაუზაციის გამომხატველი სტრუქტურა აქვთ: **R-აფ-უ-ან-Ø** დაბოლოებით და, როგორც წესი, ამ სტრუქტურის ზმნათა აბსოლუტური უმრავლესობა არის კიდევ კაუზატიური.

ისტორიულად, ამ ტიპის კონსტრუქციაში ნამდვილად შეიძლება კაუზაციის დაშვება, მაგრამ, სინქრონიულ დონეზე, დაცლილნი არიან კაუზაციური სემანტიკისაგან. მხედველობაში გვაქვს *გააფალაფუანს „გაახარებს (მცენარეს)“* ტიპის ზმნები, რომელთაც, მორფემათა ზღვარზე ფონეტიკური ცვლილებები განიცადეს: ზმნისწინისეული –ო-ო (ხმოვანპრეფიქსი) → აა: ო-პრეფიქსი თვალნათლივ გამოჩნდება პირველ პირში: *გუ-მ-ო-ფალაფუანს*, *გუ-მ-ო-ტებ-აფ-უ-ან-ს*.

ამიტომ, ამ ზმნებს, რომელნიც მესამე პირის ფორმებში აა-პრეფიქსაციით ხასიათდება, ვათავსებთ **Prev-ო-R-აფ-უ-ან-Ø** ქვესტრუქტურულ ფორმულაში, რადგან ყალიბისეული ო-პრეფიქსი პირველსა და მეორე პირში სრულყოფილად აღდგება, მესამე პირის ფორმა კი ფონეტიკურადაა სახეცვლილი.

გა-ატებაფუანს „გაუშვებს, გაუტევებს“, მაგ., დედაქ ჩქიმ დუდ მასწავლებელს გაკვეთილზე გატებაფუ „დედამ ჩემი თავი მასწავლებელს გაკვეთილიდან გააშვებინა (გათავისუფლებინა)“, გა-აყარებაფუანს „გაადენს“,

გაგაფალაფუანს „არ გააკარებს“; *გააჩიონაფუანს* „დააცემინებს“.. მაგ., *ქიდაანთხუუ, ვარა ბარსაფის გააყარებაფუანს, ქიდააცხაკუუ* „დაეცემა, თორემ ბრავგანს გაადენს, უხმოდ დაეცემა (პატარა რამ)“; *თი არდგილს მუთუნს გაგაფალაფუანს* „იმ ადგილზე არაფერს გააკარებს (გაახარებს)“; *კოს გააჩიონაფუანსინი, ჯგირობუა ოკო ქუუზალე* „კაცი ცხვირს რომ დააცემინებს, ჯანმრთელობა (კარგობა) უნდა უსურვო“.

ამ ფორმათა უმრავლესობა, ზმნისწინის გარეხე აწმყოს დროის გამომხატველია, ზმნისწინიან ფორმას უსრული ასპექტის გამოხატვა, როგორც წინა სტრუქტურებთან აღვნიშნეთ, თმV ელემენტის ჩამოშორებით შეუძლია. უღლების პარადიგმა რეგულარულია:

აწმყო: ოტებაფუანს „უშვებს“

მყოფადი: გა(ა)ტებაფუანს „გააშვებინებს“

წვეტილი: გატებაფუ „გააშვებინა“

I რეზულტატივი: გოუტებაფუაფუ(ნ) „გაუშვებინებია“

III რეზულტატივი: გინოტებაფუე(ნ) „განაშვება ხოლმე“

3.2.2.10. სრული კონსტრუქციის ბრუნვაცვალებადობიექტიანი

ო-R-ებ-აფ-უ-ან-Ø ქვესტრუქტურა №32

32-ე ქვესტრუქტურაში ვაერთიანებთ **ო-R-ებ-აფ-უ-ან-Ø** ყალიბისა და **nom-erg-dat-nom** კონსტრუქციის ზმნურ ფორმებს, რომელთაც მოიუხედავად მეგრული კაუზატიური სუფიქსაციისა, არ აქვთ კაუზატივის გაგება.

მხედველობაში გვაქვს ოჩინებაფუანს, გეეჩინებაფუანს, გომოჩინებაფუანს ფორმები. *თი კოც სქანი საქმე ვაგაჩინებაფუაფა* „იმ კაცს შენი საქმე არ გააცნოვო“ (ვიმოწმებთ ო. ქაჯაიას ლექსიკონიდან), *ბოშიქ ძღაბ გეჩინებაფუ* „ბიჭმა გოგო გაიცნო“.

ოჩინებაფუანს „აცნობს“ ფორმის მყოფადის ფორმაში, -ე ხმოვანპრეფიქსი დაჩნდება: *გეეჩინებაფუანს* „გააცნობს“. ე- ხმოვანი პრეფიქსი ქართული ა- ხმოვანპრეფიქსის ფარდია მესამე პირში: *გე-ეჩინებ-აფ-უ-ან-ს* „გაიცნობს“. ქვესტრუქტურული პარადიგმის ფორმულისათვის მნიშვნელოვანია პირველი პირის ჩვენება, სადაც აღდგება პირვანდელი ო- პრეფიქსი: *გო-მ-ო-ჩინებ-აფ-უ-ან-ს*

„გამაცნობს“, სწორედ ამიტომ, ფორმულად გავიტანეთ **თ-** პრეფიქსიანი ვარიანტი, რომელიც მესამე პირში **ა-** მაქცევრით შეიცვალა.

ამ სტრუქტურის ზმნათა აბსოლუტური უმრავლესობა კაუზაციური შინაარსისაა, ვფიქრობთ, ეს ერთი ზმნა გამონაკლისია, რადგან „გეეჩინებაფუანს“ გაიცნობს ის მას – სინქრონიულ სემანტიკურ დონეზე ნაწილობრივ დაჩრდილულია კაუზაციური დატვირთვა, კაუზატიური ფორმა იქნება **გოთ**→**გააჩინებაფუანს თინა თის თის** „გააცნობ-ინ-ებ-ს ის მას მას“, მაგ., **თინა გააჩინებაფუანს დიდას დიანთირს** „გააცნობინებს ის დედას დედამთილს“, **გააჩინებაფუეს თის დიანთირი** „გააცნობინეს/გააცნეს მას დედამთილი“

უღლების პარადიგმა რეგულარულია:

აწმყო: **ჩინებაფუანს** „აცნობს“

მყოფადი: **გა(ა)ჩინებაფუანს** „გააცნობს“

წყვეტილი: **გე(ე)ჩინებაფუ(ნ)** „გაიცნო“

I რეზულტატივი: **გოუჩინებაფუაფუ(ნ)** „გაუცვნია“

III რეზულტატივი: **გონჩინებაფუე(ნ)** „გაიცნობდა თურმე ის მას“

3.2.2.11. სრული კონსტრუქციის ბრუნვაცვალებადობიექტიანი R-ენ-Ø ქვესტრუქტურა №33

33-ე ქვესტრუქტურაში ვაერთიანებთ **R-ენ-Ø** ყალიბისა და **nom-erg-dat** კონსტრუქციის ზმნებს. გავრცელებული აზრის თანახმად, ამ ქვესტრუქტურის ზმნის ძირთა დიდი ნაწილი სალიტერატურო ქართულისგანაა ნასესხები. მაგ., **ანგარიშენს** „ანგარიშობს“, **ბადენს** „ბადებს“, **გურენს** „გულობს, გულით სურს“, **ეჭვენს** „ეჭვობს“, **იეჭვენს** „იეჭვებს“, **იეჭუ** „იეჭვა“, **უეჭვებუ(ნ)** „უეჭვია“, **ნოეჭვებუე(ნ)** „ეჭვობდა თურმე“, **ლამენს** „ლამობს“, **ილამენს** „ისურვებს“, **ილამუ** „ისურვა, **ნოლამუე(ნ)** „სურდა თურმე“...

ამ პარადიგმაში გვაქვს დინამიკური ზმნები. მაგ., **ლამენს** „ლამობს“, მისი სტატიკური ცალისგან (**თ-ლამუ(ნ)** (მხოლოდ აწმყოს და მე-4 სერიაში) „ელამება, ეპირება“) განსხვავებით, დინამიკურ ფორმებს მაღინამიკურებული ელემენტი – თემატიური სუფიქსი (**-ენ**) აქვს დართული.

R-ენ-Ø ქვესტრუქტურის დინამიკური ზმნები მყოფად-წყვეტილის ფორმებს იპრეფიქსის, ზმნისწინისა და ქო- დადასტურებითი ნაწილაკის დართვით იწარმოებენ, მათ სრული პარადიგმა აქვთ, მართალია, ისინი სალიტერატურო ენიდან ნასესხებ ფორმებად არის მიჩნეული, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ისინი მაინც მოხვდნენ ო. ქაჯაიას ლექსიკონსა და ისეთ ტექსტებში, როგორცაა, მაგ., 1975 წელს გამოცემული ქართული ხალხური ზეპირსიტყვიერება, ქსს-I, მეგრული ტექსტები, I, პოეზია, ტოგო გუდავას რედაქციით, ასევე, 1990 წელს გამოცემული კალისტრატე სამუშიას ქართული ზეპირსიტყვიერება: მეგრული ნიმუშები, თბ.1990, 1991 წელს გამოცემული ქსს II ტ., მეგრული ტექსტები (ქართული თარგმანითურთ) კორნელი დანელიასა და აპ. ცანავას რედაქციით... ამიტომ ვთვლით, რომ ეს ზმნები უკვე არსებობს მეგრულ მეტყველებაში და შესაბამისად, აუცილებლად უნდა შევიყვანოთ ჩვენ მიერ მეგრული ზმნისთვის გამოყოფილ ქვესტრუქტურულ ჯგუფებში: მაგ., *რსხებულენს* „იხსნის“, *თაკილენს* „თაკილობს“, *ითაკილუ* „ითაკილა“, *უთაკილებუ* „უთაკილია“, *ნოთაკილებუენ* „თაკილობდა თურმე“: *ითამ ბოშალა ცუდი რენია, მარძენა თეშენი თაკილებას*: კ. სამუშ., ქართ. ზეპ., გვ. 23 „*ყმაწვილკაცობა ვითომ ცუდიაო, ამისათვის მძრახავენ (მადღევენ თაკილობას), ან: ეს მა ვამიფთაკილუა: ქსს, 1, გვ.333 „ამას მე არ ვიუკადრისებ“*, აგრეთვე: *ჯაბენს* „ჯავრობს“, *იჯაბენს* „იჯავრებს“, *იჯაბუ* „იჯავრა“, *უჯაბებუ(ნ)* „უჯავრია“, *ნოჯაბებუ(ნ)* „ჯავრობდა თურმე“. მაგ., *ის ირო თენა იჯაბუ დო გურქ გეუხორცქ*: ქსს, 1, გვ. 195 „*სულ ეს იჯავრა და გული გაუსკდა*“.

საჭიროდ მიგვაჩნია, დავაზუსტოთ ამ ზმნათა კონსტრუქცია: თუ ზმნური ფორმა მხოლოდ სუბიექტურ პირს ან სუბიექტურ და ბრუნვაუცვლელ ობიექტურ პირებს ითანხმებს, მაშინ ეს ზმნები გადაირიცხებიან პირველი დიათეზის არასრულ კონსტრუქციაში (ტრადიციული კლასიფიკაციით, ბრუნვაცვალებადი ობიექტის არ-ქონის გამო, მათ „საშუალ-მოქმედებითები“ ეწოდებათ), მაგ., *გურაფულენს ცირა* „*სწავლობს გოგო*“. ხოლო თუ იმავე ფორმებში ჩართულია ბრუნვაცვალებადი ობიექტიც, მაშინ ისინი გადაირიცხებიან პირველი დიათეზის სრულ კონსტრუქციაში: *გურაფულენს ცირა ჭარუას* „*სწავლობს გოგო წერასდა*“ - *იგურუუ ცირაქ ჭარუა* „*ისწავლა გოგომ წერა*nom“. ტრადიციული კლასიფიკაციით, ბრუნვაცვალებადობიექტიანი ზმნურ ფორმა აქტივად კვალიფიცირდება.

საინტერესოა, რომ ამ ზმნებს, რომელთაც სრულიად ბუნებრივად შეეწყობათ ბრუნვაცვალებადი ობიექტი, ო. ქაჯაიას ლექსიკონში მხოლოდ საშუალო-მოქმედებითი გვარის ფორმების კვალიფიკაცია აქვთ მინიჭებული:

გურაფულენს (იყენ. იგურუ ისნავლა; უგურუაფუ უსნავლია; ნოგურაფუ(ნ) სნავლობდა თურმე, -- ნასნავლება) გრდუვ. საშ. - მოქმ. სნავლობს.

ან:

ლამენს (იყენ. ილამენს ისურვებს, ილამე ისურვა, ულამეუ უსურვებია, ნოლამეუ(ნ) სურდა თურმე) გრდუვ. საშ. -- მოქმ. სურს, ლამობს. **ოლამე(ნ)** (მხოლოდ ანმცოს წრისა და 4 სერიის მწკრივებში) გრდუვ. ვნებ. ელამება, ეპირება.

რსხებულენს (იყენ. ირსხენს იხსნის, ირსხე იხსნა, ურსხეუ უხსნია, ნორსხებულე(ნ) იხსნიდა თურმე) გრდუვ. საშ. - მოქმ. იხსნის. (

მხედველობაში თუ მივიღებთ ბრუნვაცვალებად ობიექტს, ჩვენი აზრით, ტრადიციული კლასიფიკაციის ჩარჩოებშიც კი არამართებულია ამ ზმნათა „საშუალო-მოქმედებითი“ გვარის ფორმებად კვალიფიცილება.

ამ ზმნათა კონსტრუქციასთან დაკავშირებით, ვფიქრობთ, მართებული დიქტომია შემოგვთავაზა დ. მელიქიშვილმა დიათეზათა მორფოსინტაქსური კლასიფიკაციის ფარგლებში, რომელიც, თავის მხრივ, არნ. ჩიქობავას ლაბილური კონსტრუქციის ზმნების იდეას ეფუძნება: მან ერთი და იგივე ზმნური ფორმები, მათი ლაბილური კონსტრუქციის გამო პირველი დიათეზის არასრული კონსტრუქციის ქვეჯგუფშიც მოათავსა, სადაც მხოლოდ (R-Ø სტრუქტურის) სუბიექტიანი ან სუბიექტიანი და ბრუნვაცვლელ ობიექტიანი ზმნური ფორმებია დაშვებული: (67,277, პარადიგმა 14: სწავლობს გიგლა) და - სრული კონსტრუქციის ქვეჯგუფშიც, სადაც ერთიანდება (R-Ø სტრუქტურის) ბრუნვაცვალებადი ობიექტის მქონე ზმნური ფორმები (67, 317, პარადიგმა 15 (32): სწავლობს გიგლა გაკვეთილს)¹³.

¹³ ამასთან დაკავშირებით აღვნიშნავთ, რომ მცირე კორექტივია შესატანი დ. მელიქიშვილის 2001 წ. გამოცემულ ზმნურ ბაზებში: რამდენიმე ზმნა 277-ე გვერდზე მოყვანილი მე-14 (ოდენ სუბიექტიანი ან სუბიექტიანი და ბრუნვაცვლელ ობიექტიანი) პარადიგმიდან უნდა განმეორდეს 317-ე გვერდზე მოყვანილ მე-15 (32) (ბრუნვაცვალებადი ობიექტის მქონე) პარადიგმაშიც მათი ლაბილური კონსტრუქციის გამო; აქვე მოვიხმობთ გამორჩენილ მაგალითებს, რადგან, ჩვენ მიერ ამ ზმნათა მეგრული შესატყვისების დისტრიბუცია სწორედ ლაბილურობის პრინციპს ეფუძნება: თაკილობს, ჰკარნახობს, ლამობს, მათხოვრობს, მეცადინეობს, ჯავრობს – ყველა მათგანი ლაბილური კონსტრუქციისაა, კონტექსტის მიხედვით, ხან გამოუჩნდებათ ბრუნვაცვლელი ობიექტი, ხან – არა. უობიექტო ფორმებს გვარი არ ექნებათ, ისინი უგვარო სტატიკური ზმნებია.

აწმყო: *პიანენს „სურს“*

აწმყო: *იპიანენს „ისურვებს“*

წყვეტილი: *იპიანუ „ისურვა“*

I რეზულტატივი: *უპიანებუ(ნ) „უსურვებია“*

III რეზულტატივი: *ნოპიანებუ(ნ) „მოისურვებდა თურმე“*

ამ ზმნათა მყოფადის სტრუქტურაა prev-R-ენ-Ø: მაგ., *გეგენს „გაიგებს“*, *ამორსენს „გამოცდის“*, *განარჩენს „გაარჩევს“*, *გაცადენს „გამოცდის“*, *გილათხულენს „წარამარა თხოვს“*, *გილეტენს „დატოვებს“*; გადატ. *ჩამოსდის“*, *გიმოკითხენს „გამოკითხავს“*, *გომორსენს „გამოსცდის“*, *დაბედენს „დაჰბადებს“*, *აკოცენს „(და)შლის“* (ამ ზმნის პირველი პირის ფორმაში, ბ- პირველი პირის პრეფიქსის წინ გამოვლინდება –თ პრეფიქსი, რომელიც, ჩვენი აზრით რთული ზმნისწინის ხმოვნითი სუფიქსი უნდა იყოს: ცნობილია, რომ –მო შეიძლება იყოს რთული ზმნისწინის მეორე ელემენტი მეგრულში (119, 369); ვფიქრობთ, *აკომო- ← აკო+მო-*; ამდენად, პირველი პირის ფორმის მორფოლოგიური სეგმენტაცია ამგვარი იქნება: *აკომო-ბ-ცენ-ქ*).

უღლების პარადიგმა რეგულარულია:

მყოფადი: *გო/ამორსენს „გამოსცდის“*

წყვეტილი: *გომორსუ „გამოსცადა“*

I რეზულტატივი: *გუმორსებუ(ნ) „გამოუცდია“*

III რეზულტატივი: *გონომორსებუ(ნ) „გამოსცდიდა თურმე“*

3.2.2.12. სრული კონსტრუქციის ბრუნვაცვალებადობიექტიანი (Prev.)-ა-R-ენ-Ø ქვესტრუქტურა №34

34-ე ქვესტრუქტურაში ვაერთიანებთ ა-R-ენ-Ø ყალიბისა და nom-erg-dat-nom კონსტრუქციის ზმნებს. მყოფად-წყვეტილის მწკრივებს ზმნისწინისა და ქო-დადასტურებითი ნაწილაკის დართვით აწარმოებენ.

მყოფადის წარმოების მაგალითებია:

დაადაბაღენს „დაადაბლებს“, *დააბიენს „დააბნევს“*, *გაახირზენს „გახიზნავს“*, *გაახუზენს „გაახურებს, გააღაღებს“*, *გაგმახეტერენს „გამოაჩერჩეცებს“*,

გინაფულენს „გრძნობს, გებულობს“, გინაზარენს „გააცილებს“, გინატენს „გადაარჩენს“, გიშარკენს „გამოაკლებს (ბევრიდან ნაწილს)“, დაახლენს „დაუახლოვდება“, დააბარგენს „დააბარგებს“, დააბარენს „დააბარებს“, დააბინენს „დააბინავებს“, დააბნიენს „დაბნევს“, დააბოლენს „დაბოლავებს“, დააბრალებს „დააბრალებს“, დააგემუანენს „დააგემრიელებს, დაატკბილებს“, დააგვიანენს „დააგვიანებს“, დაადომენს „დააწენარებს, დაადუმებს“, აკათენს (← *აკო-ა-თენ-ს) „ამთავრებს“, გინაპენჯენს (← გინო-ა-პეჯ-ენ-ს) „გადაიპატიუებს“...

ა-R-ენ-Ø ქვესტრუქტურა საკმაოდ პროდუქტიულია, თუმცა ზმნის ძირთა უმრავლესობა სალიტერატურო ენიდან შესული ჩანს. ამ ზმნებს, სალიტერატურო ქართულში, როგორც წესი, **-ებ** თემატურნიშნიანი ფორმები შეესატყვისება.

მაგ., აბათილენს „აბათილებს“, ანძვარენს „ამძვენებს“ აბარენს „აბარებს“, აბაძგენს „(ა)ტეხს, (ა)შლის“, აბახენს „აბახებს“, აბენენც „ანთებს, ავ ზებს“, აბზადენს „ამზადებს“, აბინძურენს „აბინძურებს“, აბნენს „(ა)ბნევს, (ა)რევს“, აბორენს „ასულელებს“, აბრალენს „აბრალებს, აცოდებს“, აბორჯენს „არევს, ააბნევს“, აბოდორენს „აწეწს; არევს, არევ-დარევს“, აბრალენს₁ „აბრალებს; აცოდებს“, აბრალენს₂/აბრელენს „ამრავლებს“, აბუნტენს „აბუნტებს“, ადიდორენს „ადიდებს“, არენს „(ა)რევს“, არიდენს „არიდებს“, არიენს „(ა)რევს“, ასრულენს „ასრულებს“, აატენს „(შე)არჩენს, ატოტენს-აშფოთებს, აღიარენს „აღიარებს“, აგინძარენს/აგინძორენს „აგრძელებს“, აგირენს „აგირავებს“, აბორჯენს „აწვალებს, აბნევს“, ათავისუფალენს „ათავისუფლებს“, აგემენს „აგემებს“, აგემუანენს „ატკბობს“, აგვარენს „აგვარებს“, აგვირგვინენს „აგვირგვინებს“, არყენს „არყევს“, არზენს „აზრობს“, აგემუანენს „აგემრიელებს, ატკბობს“, აპეჯენს „აპატიუებს“ (დააპეჯუ „დაპატიუა“, დუუპეჯებუ „დაუპატიუებია“, დონოპეჯებუ(ნ) „დაპატიუებდა თურმე“)..

შენიშვნა: ჩვენი სადოქტორო ნაშრომის ხელმძღვანელის, პროფ. მერაბ ჩუხუას შენიშვნით, აქ ქვესტრუქტურაში მეგრული არაფერია, რადგან მთლიანად ქართულის სტრუქტურებია აღებული. ჩვენთვის საინტერესოა ყველა ის ზმნა, რომელიც დაფიქსირებულია მეგრულ მეტყველებაში; ჩვენ მიერ მოყვანილი ფორმები, უკლებლივ, დასტურდება ო. ქაჯაიას მეგრულ-ქართულ ლექსიკონსა და ისეთ ტექსტებში, როგორცაა, 1914 წ. გამოცემული ი. ყიფშიძის ტექსტები: ამარიდი მა საწყალი: (123, 108), „ამარიდე მე საწყალი“, 1918 წ. გამოცემულ პეტრე ჭარაიას ლექსიკონში ვხვდებით მასდარს გაბორჯება „გაწვალება,

დაბნევა“ (პ. ჭარაია, ქართულ-მეგრული და მეგრულ-ქართული შედარებითი ლექსიკონი (მასალები იაფეტური ენების მკვლევართათვის), შედგენილი პ. ჭარაიას მიერ (მანქანაზე გადაბეჭდილი). 1937 წ. გამოცემული მაკარ ხუბუას მეგრული ტექსტები, (ტფ., 1937): ხენწიფეშ ცირასქუა ძღაბი დროს გიშეშქვანს დო არხენს ოჭკომალს: მ. ხუბ., გვ.53 „ხელმწიფის ქალიშვილი გოგო დროს გამოუშვებს (დროგამოშვებით) და აძლევს საჭმელს“, ან: გაბზადი, ქეგეღოხოდი დო დილაფურცქინი: მ. ხუბ., გვ.32 „გაამზადე, დააჯეკი და ჩასწურჩულე“, 1991 წელს გამოცემული ქართული ხალხური სიტყვიერება, 2, მეგრული ტექსტები (ქართული თარგმანითურთ): არძო ჩაბარუ დო გუუტუ ქს, 2, გვ.22 – „ყველაფერი ჩაბარა და გაუშვა“, 1989 წელს გამოცემული თ. სახოკიას მიერ ჩაწერილი მეგრული ანდაზები და გამოთქმები (იკე, 28-ე, თბ., 1989): ასე გეგლანთხასინი, მა ქოდმაბრაღენსია: თ. სახოკ., გვ.250, „ახლა რომ ჩამოვარდეს, მე დამაბრაღებსო“, 1990 წ. გამოცემული კალისტრატე სამუშიას ქართული ზეპირსიტყვიერება, მეგრული ნიმუშები (თბ., 1990): ცირეფიში ეკოღუნათ ნანდული დუც გებახე, კ.სამუშ., ქართ. ზეპ., გვ.109 „გოგოების დევნით ნამდვილად თავს შეირცხვენ“... 1996 წ. გამოცემული აია – გაზეთ „აღღგომის“ დამატება: დაჩხირც აბანენც, ჭვიშტარემც ორთ, ოხვამერც ბენენც, აია, 1, გვ.19 „ცეცხლს ანთებს, ჭვიშტარს აკეთებს, ილოცება (სალოცავ აკეთებს)“...

მაგალითებმა დაადასტურა, რომ დამოწმებულ ზმნურ ფორმათაგან ზოგი 1914 წლიდან დასტურდება ტექსტებში, ზოგი 1937 წლიდან, ზოგიც უფრო გვიანი პერიოდიდან... ჩვენი აზრით, ეს ა-R-ენ-Ø ქვე-ყალიბი უკვე დამკვიდრებულია მეგრულ მეტყველებაში, ამიტომ ამ ფორმებს ვტოვებთ საანალიზო ზმნათა რიგებში, პირობითად, დათქმით, რომ სალიტერატურო ენის ყალიბია.

უღლების პარადიგმა რეგულარულია:

აწმყო: აგინძარენს // აგინძორენს „ავგრძელებს“

მყოფადი: დააგინძა/ორენს „დაავგრძელებს“

წყვეტილი: გააგინძა/ორუ „გაავგრძელა“;

I რეზულტატივი: გუუგინძა/ორებუ(ნ) „გაუგრძელებია“;

III რეზულტატივი: გონოგინძა/ორებუ(ნ) „გაავგრძელებდა თურმე“.

3.2.2.12. სრული კონსტრუქციის ბრუნვაცვალებადობიექტიანი

ი-R-ენ-Ø ქვესტრუქტურა №34

34-ე ქვესტრუქტურაში ვაერთიანებთ ი-R-ენ-Ø ყალიბისა და **nom-erg-dat-nom** კონსტრუქციის ზმნებს. ამ სტრუქტურის ზმნები თითოეუ ჩამოსათვლელია. მაგ., **ირდენს** „იგდებს“ (ის მას აბუნად იგდებს). მაგ., **კოჩი დღას ვერდა; ვირდუ-და, დუდი არდებაფევა** „კაცი არასოდეს არ აიგდო; თუ ავიგდო, თავი აავდებინე“. უნდა აღინიშნოს, რომ ეს ყალიბი გამოიყენება **ა-R-ენ-Ø** სტრუქტურის ზმნათა სასუბიექტო და საობიექტო ვერსიის ფორმათა გამოსახატადაც: **იბზადენს** „იმზადებს“ (აბზადენს „ამზადებს“, შდრ.: **უბზადენს** „უმზადებს“), **იბორჯენს** „ირევს თავისას“ (>**აბორჯენს** „არევს“). სასუბიექტო ვერსიის ფორმები **ა-R-ენ-Ø** სტრუქტურის ცალკე ქვესტრუქტურულ ქვე-ერთეულად შეიძლება გამოიყოს, ისე, რომ ვაერთიანდეს ამავე სტრუქტურის სხვა – არასუბიექტური ვერსიის გამომხატველ ფორმებთან ერთად. გამოყოფის საფუძველს გვაძლევს მთელი რიგი ს ზმნებისა, რომლებიც დაცლილია სათავისო ქცევის გაგებისაგან. ამ ზმნურ ფორმებში წარმოდგენილი ი- პრეფიქსი **სარელაციო ფუნქციისაა** – მოქმედების ინტროვერტიზაციაზე, უკუქცევითობაზე მიუთითებს. ზოგ შემთხვევაში თვალნათლივ დაჩნდება ი- პრეფიქსისთვის დამახასიათებელი უკუქცევითობის სემანტიკა: **იბახენს** „იბახებს ის თავს, გაიტეხავს სახელს“, **იბორენს** „იგიუებს ის თავს, ისულელებს“...

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ეს ზმნები სრული სინტაქსური კონსტრუქციის მქონენი არიან, რადგან ბრუნვაცვალებადი ობიექტი შეეწყობათ: **ირიდენს** „ირიდებს ის მას“, **იბაზარენს** „იბაზარებს ის მას“, **იბარენს** „იბარებს ის მას“, **იბრალენს** „იბრალებს თავისას; იცოდებს“, **იგემენს** „იგემებს თავისას“, **იგემუანენს** „იტკობებს“, **ინინალენს** „იმსახურებს (ის მას)“, **ისურენს** „ისტუმრებს (ვალს)“, **იცვენს** „იცავს“, მაგ., **ცვანეფც იცვენც (მო)ჯალაგუაშე - ყანებს იცავს გადათელვისაგან, იჩინენს** „იცნობს“ ...

აწმყო: **ირდენს** „იგდებს“

მყოფადი: **ვირდენს** „იგდებს“

წყვეტილი: **ვირდუ/ვერდუ** „აიგდო“

I რეზულტატივი: **ეურდებუ(ნ)** „აუგდია“

III რეზულტატივი: **ენორდებუ(ნ)** „ანავდება, აიგდება თურმე“

მყოფად-წყვეტილის ფორმები ზმნისწინითა და ქო- დადასტურებით ნაწილაკის საშუალებით ეწარმოებათ, ზმნისწინისა და ი- ხმოვანპრეფიქსის გასაყარზე, სხვა პარადიგმათა მსგავსად, აქაც მიმდინარეობს რიგი ფონეტიკური, რიგ შემთხვევებში იმდენადაა შესორცეხული მორფემები ერთმანეთს, რომ საკმაოდ გაჭირდა აქ ი- ხმოვანპრეფიქსის ამოცნობა:

ოი → იი (→*ი): გინი-ი-წვიენს „გადაიწვევს (სტუმარს)“ გინ-ი-ვარენს ←*გინო-ი-ვარენს „გადაიუარებს, უარს ეტყვის“, მაგ., უკული ვამივარენქო? შემდეგ არ იტყვი უარს? ი. ყოფშ., გვ. 143 (ვიმოწმებთ ო. ქაჯაიას ლექსიკონიდან).

ეი → იი (→ი): შიიძინენს ← *შე-ი-ძინენს „შიიძენს“, მიივარენს ←*მე-ი-ვარენს „იუარებს, უარს იტყვის“...

დო+ი→იი: დიიჯიმალენს ←*დოიჯიმალენს „დაიძმობილებს“, დიიტალენს ←*დოიტალენს „დაიტოვებს“...

აი → ე: გეიშეჩინენს „გამოიცილობს“ (←*გიშე-ჩინენს ←გიშა-ი-ჩინ-ენ-ს), აშეჟიდენს ← *აშა-ი-ჟიდენს „შიგადაშვი ყიდულობს“,

აი→აე→ეე(→*ე): გიშეწვიენს ← *გიშაიწვიენს „გამოიწვევს“, გეესურენს ←*გა-ი-სურენს „გაისტუმრებს“, გეეფირქენს ←გაიფირქენს „გაიფიქრებს“, ეეხემენს ← *ეეჩემენს ← *ეეჩემენს ← *აიჩემენს „აიჩემებს“, მაგ., სახელი ეეჩემენს ზმნისა არის აჩემება: ბოშიქ დააჩემუ ცირასე : ი. ყოფშ., გვ.65; ქხს, 2, გვ.32 „ბიჭმა დააგაღა გოგოს“... თავისუფლად შეიძლება, აქ პირვანდელ აიჩემენს ფორმაში შუა რიგის ი ხმოვანი კონტაქტური, პროგრესული, ნაწილობრივი ასიმილაციით მიმსგავსებოდა აწეულობისა მიხედვით დაბალი აწეულობის ა- ხმოვანს: აი→აე, შემდეგ კი ა- ხმოვანპრეფიქსი, საშუალო აწეულობის და წინა რიგის მიხედვით მიემსგავსა საშუალო აწეულობისა და წინა რიგის ე- ხმოვანს რეგრესული, კონტაქტური და შედეგის მიხედვით სრული ასიმილაციის წესებით: აე→ეე; ვფიქრობთ, ასიმილაციის პროცესი დასრულებული არაა და განვითარების შემდგომ ეტაპზე *ეე→ე: *ეეჩემენს, ისევე როგორც გიშე-ლენს ←*გიშა-ი-ლენს „გამოვა“ მაგალითში დაეწმით სტატიკურ, ერთპირიან ზმნებზე მსჯელობისას. უღლების პარადიგმა რეგულარულია:

აწმყო: ივარა/ენს „იუარებს“

მყოფადი: გინივარენს „გადაიუარებს“

წყვეტილი: გინივარუ „გადაიუარა“

I რეზულტატივი: გინუვარებუ(ნ) „გადაუარებია“

III რეზულტატივი: გინნოვარებუ(ნ) გადაიუარებდა თურმე“

3.2.2.13. სრული კონსტრუქციის ბრუნვაცვალებადობიექტიანი

R-უნ-Ø ქვესტრუქტურა №35

35-ე ქვესტრუქტურაში ვაერთიანებთ R-უნ-Ø ყალიბისა და nom-erg-dat სრული კონსტრუქციის ზმნებს. მათ ბრუნვაცვალებადი ობიექტი შეეწყობათ. ეს კლასი პროდუქტიულობით გამოირჩევა. **ბაგუნს** „ბრიგავს, ბეგვავს“; **ბაზუნს** „მაგრად სცემს“, **ბათქუნს** „მაგრად სცემს, ბეთქავს“, **ბაკუნს** „ტკეპნის, სცემს (მაგრად)“, **ბამბუნს** „ბამბავს, ბამბას დებს“, **ბანდუნს** „ბლანდავს“, **ბანძუნს** „ხლართავს, რევს“, **ბანჭუნს** „მაგრად სცემს“, **ბაჟუნს** „ბაჟს ადებს“, **ბარგუნს** „მარგლავს“, **ბარდუნს** „ბურდავს“, **გვამუნს** „ანაგვიანებს“, **გვეგუნს** „გამეტებით სცემს“, **გვირდუნს** „გლვჯს, წყვეტს (ბევრს ერთად)“, **გვირიშტუნს** „ავვირისტებს“, **გიბუნს** „1. ხარშავს (აბრეშუმის პარკს, აბედს...), 2. გამეტებით ცემს მათრახით, წნელით ან სხვა ელასტიური საგნით“, **გიგონუნს** „კიკნის, გიგნის (ბალახს)“, **გორუნს** „ედებს“.

ულლების პარადიგმა რეგულარულია:

აწმყო: **ბაჟუნს** „დაბეგვავს, მაგრად ცემს (წნელით, მათრახით, ჯოხით...)“;

წყვეტილი: **დობაჟუ** „დაბეგვა“;

I რეზულტატივი: **დოჟუ(ნ)** „დაუბეგვავს“;

III რეზულტატივი: **დონობაჟუ(ნ)** „დაბეგვავდა თურმე“.

მყოფად-წყვეტილის ფორმებს, ძირითადად, ზმნისწინის დართვით აწარმოებენ:

გიშაგორუნს „გამოარჩევს“, **გოკოჭაკუნს** „არევ-დარევს“, **გოთხიფუნს** „გათხიფავს, გათხერის“, **გოკვაშუნს** „გატენის, გაჭედავს“, **გოკვასუნს** „გაკვეხება“ (კისერს ქიგააკვასუ მუდგაქიენი დო ვააჟირტე – კისერში გაეჩხირა რაღაცაა და ვერ ყლაპავს), **გოკიდუნს** „გატიხრავს“, **გოკიკონუნს** „გაკიკნავს“, **გოკირუნს** „გაახვევს, შეკრავს“, **გოკიჩუნს** „გაკეცავს“, **გოკიჭონუნს** „თმებს დააგლვჯს“, **გოკვიჩუნს** „ყვირის (ფერი დღა ღორღონთიში ვარკთიქ ვაგოკვიჩინასზნი: კ. სამუშ., ქართ. ზეპ., გვ. 108 – ისეთი დღე ღვთისა არ არის, იმან რომ არ იყვიროს, ვიმოწმებთ თ. ქაჯაიას ლექსიკონიდან)“, **გოლასუნს** „1. სცემს; 2. წყენს (შარაქ ძალამი გოლასუ – გ ზამ ძალიან აწყინა)“, **გოლიფუნს**

„გალიფავს, გაპოხავს, გასანთლავს“ (მაგალითებს ვიმოწმებთ ო. ქაჯაიას ლექსიკონიდან)... ძირითად მწკრივის ფორმათა უღლების ნიმუში:

აწმყო: **ლოლუნს** „ბოლავს“

მყოფადი: **გოლოლუნს** „გაბოლავს“

წყვეტილი: **გოლოლუ** „გაბოლა“

I რეზულტატივი: **გუულოლუ(ნ)** „გაუბოლავს“

III რეზულტატივი: **გონლოლოლუე(ნ)** „გაბოლავდა თურმე“

3.2.2.14. სრული კონსტრუქციის ბრუნვაცვალებადობიექტიანი (prev-)ი-R-უნ-Ø ქვესტრუქტურა №36

36-ე ქვესტრუქტურაში ვაერთიანებთ ი-R-უნ-Ø ყალიბისა და **nom-erg-dat** კონსტრუქციის ზმნურ ფორმებს. მაგ., **იხუშუნს** „იგვის“, , **იქოსუნს** „იწმენდს, იხოცავს (ცხვირს, პირს)“; სემანტიკურად განსხვავებულია, მაგრამ ამავე სტრუქტურისაა **R-უნ-Ø** ქვესტრუქტურის სასუბიექტო ქცევის ფორმები: **ჭარუნს – იჭარუნს** „წერს – იწერს“, **იჭაჭუნს** „(ა)იცვამს, (ა)ისხამს (წაბლს...)“. ისევე, როგორც სხვა ი- პრეფიქსიან ფორმებში, **ი-R-უნ-Ø** ქვესტრუქტურის (არასათავისო ქცევის) ზმნათა ფორმებშიც ყველგან დაჩნდება მოქმედების ინტროვერტიზაციის ტენდენცია: **იჭაჭუნს** „(ა)იცვამს, (ა)ისხამს მაგ., წაბლს.

უღლების პარადიგმა რეგულარულია:

აწმყო: **იქოსუნს** „იწმენდს, იხოცავს (ცხვირს, პირს)“

მყოფადი: **გიიქოსუნს** „მოიწმენდს, მოიხოცავს (ცხვირს, პირს)“

წყვეტილი: **გიიქოსუ** „მოიწმინდა“

I რეზულტატივი: **გუუქოსუ(ნ)** „მოუწმენდია“

III რეზულტატივი: **გონოქოსუე(ნ)** „მოიწმენდა თურმე“

მყოფადის სტრუქტურა იქნება: **prev-ი-R-უნ-Ø გინ-ი-ი-დგ-უნ-ს** „ჩაიდგამს“, **გინი-ი-ბონუნს** „დაიბანს“, **გინი-ი-ჭუნს** „გადაიწვავს“, **გინი-ი-ბუნ-ს** „გადაისხამს“ . ისევე, როგორც სხვა ი- პრეფიქსიან ფორმებში, **Prev.-ი-R-უნ-Ø** ქვესტრუქტურის (არასასუბიექტო ქცევის) ზმნათა ფორმებშიც ყველგან დაჩნდება მოქმედების უაქცევის ტენდენცია: **გინიიულიფუნს** „იშვლავს (მოიხდის)“, **გინიიულიფუნს**

„გადაიშვლეს; უკან დაუბრუნებს (გაბრაზებით)“, **გინიქირჩონუნს** „გადაიტყავებს, გადაიყვლეს“.

მორფემათა საზღვარზე ადგილი აქვს ხმოვანპრეფიქსისა და ზმნისწინისეული ხმოვნის შერწყმასა და/ან ასიმილაციას: ხან ორი ი- მოიყრის თავს (**გინიუღიფუნს** „იშვლეს“), ხან – ერთი ი- პრეფიქსი რჩება, ხანაც სრულიად რიგისა და აწეულობის ე- ხმოვანი (ე←აი) დაჩნდება... ამიტომ, **prev-ი-R-უნ-Ø** ქვესტრუქტურის ნაირსახეობად მივიჩნევთ **prev-ე-R-უნ-Ø** ქვესტრუქტურას (რომელიც, ასევე **nom-erg-dat-nom** კონსტრუქციისაა და ბრუნვაცვალებადობიექტს შეითანხმებს). მაგალითად მოვიყვანთ **გალა-** ზმნისწინისა და ი- ხმოვანი პრეფიქსის შემთხვევას: **გალეესოფუნს** „იგლეჯს“: *მიოკორდღ ხორციქჷნ, გალეესოფჷნ ხირქჷ: მ. ხუბ., გვ. 306 - ხორცი რომ მიაკლდა, მოიგლიჯა ჩლიქი (ბარკალი) (მაგალითებს ვიმოწმებთ ოთარ ქაჯაიას ლექსიკონიდან). გალეესოფუნს ← *გალეისოფუნს ← *გალაისოფუნს.*

უღლების პარადიგმა რეგულარულია:

აწმყო: **(გი)ისოფუნს** „იგლეჯს“

მყოფადი: **გალეესოფუნს** „მოიგლეჯს“

წყვეტილი: **გალეესოფუ** „მოიგლიჯა“

I რეზულტატივი: **გალუუსოფუ(ნ)** „მოუგლეჯია“

III რეზულტატივი: **გალგნოსოფუ(ნ)** „მოგლეჯდა თურმე“

3.2.2.15. სრული კონსტრუქციის ბრუნვაცვალებადობიექტიანი

(Prev.-)ო-R-უნ-Ø ქვესტრუქტურა №37

37-ე ქვესტრუქტურაში ვაერთიანებთ **ო-R-უნ-Ø** ყალიბისა და **nom-erg-dat** კონსტრუქციის ზმნებს. **ო-ბ-უნ-ს** „ასხამს“, აქცევს”, **ქოდგუნს** „გაადგამს“... **ონწყუნს** „აწყობს“. **ო-** პრეფიქსი აქ პირთა საკორელაციო ფუნქციისაა. სალიტერატურო ქართულში, საერთო წესისამებრ, მათ ბ- პრეფიქსიანი ფორმები შეესატყვისება.

მყოფადის სტრუქტურაა **prev-ო-R-უნ-Ø**: *გაგემოკვანწუნს* „გამოაწყობს“; *გიობუნს* „დაასხამს“; *გიოთუნს* „დაათოვს“; *გიონწყუნს* „დააწყობს“; *გიოღვენთუნს* „დააღვენთავს“...

ზმნისწინისა და ხმოვანპრეფიქსის მორფემათა საზღვარზე ადგილი აქვს ფონეტიკურ პროცესებს: **აო→აა** : *გინაბუნს* (← **გინა-ო-ბუნს*) „გადაასხამს“; **ოო→აა**: *გააბუნს* (← **გო-ო-ბუნს*) „შეასხამს (სითხეს)“ *გაანწყუნს* (← **გო-ო-წყუნს*) „გააწყობს“. ასლახან გამოცემულ მონოგრაფიაში „ლაზურ-მეგრული გრამატიკა“ (2015, გვ.371:) **ოო→ა** პროცესი დაშვებულია მეგრული ზმნისწინური სტრუქტურისათვის.

უღლები პარადიგმა რეგულარულია:

აწმყო: *ონწყუნს* „აწყობს“

წყვეტილი: *დაანწყუ* „დააწყო“

I რეზულტატივი: *ღუნწყუაფუ(ნ)* „დაუწყია“

III რეზულტატივი: *ღონონწყუაფუ(ნ)* „დააწყობდა თურმე“

3.2.2.16. სრული კონსტრუქციის ბრუნვაცვალებადობიექტიანი

R-გნ-Ø ქვესტრუქტურა №38

38-ე ქვესტრუქტურაში ვაერთიანებთ **R-გნ-Ø** ყალიბისა და **nom-erg-dat-nom** კონსტრუქციის ზმნურ ფორმებს. სამეცნიერო ლიტერატურაში აღნიშნულია, რომ **-გნ** თემატური ნიშანი **-უნ** თემატური ნიშნის ფონეტიკური ვარიანტია. გვხდება როგორც *ძირუნს*, ასევე *ძირგნს* „ნახავს“ ფორმაც. მაგ., *თოლი მუსგთ ძირგნსგნი, ჭკუაქ ოკო დოწონასია* „თვალი რასაც ნახავს, ჭკუამ უნდა აწონოსო“ (ვიძოწმებთ *ო. ქაჯაიას ლექსიკონიდან: ხალხ. სიბრ., 1, გვ. 54*), მაგ., *გაკონწყუნს* „აბეზღებს“.

ამ ქვესტრუქტურის ფორმებიც, მსგავსად საერთო წესისა, სრული ასპექტისა და მყოფადის ფორმებს ზმნისწინისა და ქო- დადასტურებითი ნაწილაკის დართვით იწარმოებენ: *ემასგროტგნს* „ამოუღებ“; *დოდანქგნს* „ბეგრს შეჭამს“; *დოდუშქორგნს* „ხმის გამოცემით, ხარბად შეჭამს“; *დოყვრტონგნს* „გადაყლაპავს“; *დოშქშქონგნს* „შეჭამს (ხარბად და უშნოდ)“ (დოშქშქონგ

„ხარბად შეჭამა“, *ღოუშქეშქონე* „ხარბად შეუჭამია“, *ღონოშქეშქონე(ნ)* „ხარბად შეჭამდა თურმე“, *ღოდერძონენს* „დაფლეთს, დაგლეჯს“, *ღოპიღენს* „მომკლავს“, *ღოფაჩენს* „დაშლის“ და სხვ. (მაგალითებს ვიმოწმებთ ოთარ ქაჯაიას ლექსიკონიდან), აწმყოს ფორმა უხსმნისწინო იქნება მსგავსად შემდეგი მაგალითისა: *გებენს* „1.ხარშავს (აბრეშუმის პარკს, აბედს...)2. გამეტებით ცემს მათრახით, წნელით ან სხვა ელასტიური საგნით“. *დგენს* „დგამს“ (მაგ., *ქოძირე, ჯგვრი ძუღეს დგენს* „ნახა, კარგ სახლს დგამს“) (მაგალითებს ვიმოწმებთ ოთარ ქაჯაიას ლექსიკონიდან).

უღლების პარადიგმა რეგულარულია:

აწმყო: *დგუზენს* „დგამს“ , *ღოფაჩენს* „დაშლის“

მყოფალი: *ღოდგუზენს* „დგამს“ , *ღოდღოფაჩენს* „დაშლის“

წყვეტილი: *ღოდგუ* „დადგა“, *ღოფაჩუ* „დაშალა“

I რეზულტატივი: *ღოუდგუმუ(ნ)* „დაუდგამს“, *ღოუფაჩუ(ნ)* „დაუშლია“

III რეზულტატივი: *ღონოდგუმუე(ნ)* „დადგამდა თურმე“, *ღონოფაჩუე(ნ)* „დაშლიდა თურმე“

3.2.2.17. კაუზატივთა ქვესტრუქტურა №39

(R-Ø სტრუქტურა, nom-erg-dat-nom - სრული კონსტრუქცია, ბრუნვაცვალებადი ობიექტი)

კაუზატივთა ქვესტრუქტურაში (№39) ვაერთიანებთ **nom-erg-dat-nom** კონსტრუქციის მქონე სხვადასხვა აგებულების კაუზატივებს:

მეგრული კაუზატივების განხილვამდე მოკლედ მიმოვიხილავთ შუალობითი კონტაქტის საბაზისო პოსტულატებს: „სამეცნიერო ლიტერატურაში კაუზატივის მრავალგვარი განმარტება არსებობს, ქვეგლის მიხედვით, შუალობითი კონტაქტის ფორმები ასეთი ფორმულირებით წარმოგვიდგება: აიძულებს ან საშუალებას აძლევს, დაავალებს (რადაც გააკეთოს), დაეხმარება (რადაცის გაკეთებაში), ხელს შეუწყობს, საშუალებას მისცემს, აიძულებს ან სთხოვს, აიძულებს ან ხელს შეუწყობს...“ „...კაუზატივის განმარტებისას

მხედველობაშია მისაღები ის გარემოება, რომ მაგ., „ამუშავებს“ კაუზატიურია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ის პირი, რომელსაც „მუშაობას აიძულებენ“, კონტექსტის მიხედვით სულიერია: „**ბატონი ემას ამუშავებს**“ შდრ.: **ემა მიწას ამუშავებს**... ამგვარად, მხოლოდ კონტექსტი წარმოაჩენს იძულებით, რაღაც მიზეზით განპირობებული თუ „ჩვეულებრივი“ მოქმედება სრულდება“ (119, 640).

„მეგრულ-ლაზურში კაუზატიური სემანტიკის გამოხატვა ო-R-აფ-უ-ან ყალიბთან არის დაკავშირებული. გამოყოფენ სემანტიკურ (**ორაგად-აფ-უ-ან-ს // ორაგად-უ-ან-ს** „ათქმევინებს, „ალაპარაკებს“, შდრ.: **ქართ.: აყლაპებს – აყლაპვინებს**) და მორფოლოგიურ კაუზატივებს (**ო-ბახვ-აფ-უ-ან-ს „აბრახუნებინებს“...**) (119, 645).

საინტერესოა, აგრეთვე კაუზატიურ და არაკაუზატიურ ფორმათა მიმართება მეგრულში: ზემოთ მოყვანილი წინადადებების მაგალითზე (**ამუშავებს ბატონი ემას**, შდრ.: **ამუშავებს ემა მიწას**) კარგად ჩანს, რომ მეგრულში გარჩეულია სემანტიკური დონის სულიერი და უსულო სუბიექტი-ინციატორი და სუბიექტი-ეგზეკუტორი:

ემა მიწას ამუშავებს „ჭკორი დიხას ამუშენს“

შდრ.:

ბატონი ემას ამუშავებს „ბატონი ჭკორს ომუშებაფუანს“

ჩვენ მიერ მოპოვებული მასალის მიხედვით გამოვეყოფთ კაუზატივთა 5 ქვესტრუქტურას მეგრულში:

№39.1. ო-R-აფ-უ-ან-Ø

ობახვაფუანს(ნ) „აბრახუნებინებს“, **ობნუალაფუანს** „აბნევინებს“, **ეღორთუაფუანს** „გაართობინებს“, **ობაგვაფუანს** „აბრეგვინებს, აბეგვინებს“, **ობაზაფუანს** „აცემინებს“, **ობათქაფუანს** „მაგრად აცემინებს“, **ობაკაფუანს** „ატკეპნინებს, აცემინებს (მაგრად)“, **ობამბაფუანს** „აბამბვინებს“, **ობანდაფუანს** „აბლანდვინებს“, **ობანცალაფუანს** „აბანცალეზინებს, აბარბაცეზინებს“, **ობანძღაფუანს** „არევინებს, ახლართვინებს“, **ობანჭაფუანს** „აცემინებს მაგრად“, **ობაჟაფუანს** „აბაჟვინებს“, **ობარგაფუანს** „ამარგვლინებს“, **ობარდაფუანს**

„აბურღვინებს“, **ობარდლაფუანს** „აბუტურებინებს“, **ობარაფუანს**
 „აბარვინებს“, **ობარჯაფუანს** „არევინებს, აწეწვინებს“, **ობალინაფუანს**
 „ამყოფინებინებინებს“, **ობასაფუანს** „ანიკებინებს. **ობეგაფუანს** „აბეგვინებს,
 აქეკვინებს“, **ობეზაფუანს** „აცემინებს“, **ობეთქაფუანს** „მაგრად აცემინებს“,
ობეშტაფუანს/ობეჭლაფუანს „აბეჭდვინებს“, **ობეჭაფუანს** „აწვნეკვინებს“,
ობინაფუანს „შეაბნეკვინებს“, **ობირაფუანს** „ამღერინებს“, **ობირზინუანს**
 „უფართოდება (თვალეობი) ჭყეცს, აბრიალებს“, **ობირძლაფუანს** „აბლაუჭებინებს,
 ატაცებინებს“, **ობისკონაფუანს** „ახქმეცინებს, აპწკენინებს“, **ობიძგაფუანს**
 „აბიძგვინებს, ხელს აკერევინებს“, **ობიხვინაფუანს** „ასუქებინებს“, **ობიჯაფუანს**
 „აბიჯებინებს, ნაბიჯს ადგმევინებს“, **ობოგაფუანს** „ხიდს ადებინებს, ბავას
 აგებინებს“, **ობონდაფუანს** „აწვნეკვინებს“, **ობონდლაფუანს** „ქსელს აბმევინებს“,
ობონაფუანს „აბანინებს“, **ობორდიშაფუანს** „აბოდვინებს“, **ობორკაფუანს**
 „აბორკვინებს“, **ობჟინაფუანს** „ამზევ(ებ)ინებს, ამზეურებინებს“, **ობჟღირაფუანს**
 „აჭკნობინებს“, **ობჟღონაფუანს** „აკრეფინებს (გაურჩევლად), აბურღვინებს“,
ობჟმაფუანს „ასხმევინებს“, **ობურდაფუანს** „აბურღვინებს“, **ობურდღონაფუანს**
 „აბდღენეკვინებს, აგლეჯინებს“, **ობურინაფუანს** „ატყორცინებს, ასროლინებს“,
ობურიწაფუანს „აფხრეწინებს“, **ობურაფუანს** „აბურვინებს, აფარვინებს“,
ობურღაფუანს „აბურღვინებს“, **ობურცხაფუანს** „აფოცხვინებს“,
ობურჯგონაფუანს „აბურჯგვინებს, აუღვლეკვინებს“, **ობურჯაფუანს**
 „აშფოთვინებს, აბორგვინებს“, **ობუქაფუანს** „აბუქვინებს“, **ობუხინაფუანს**
 „აბლუყუნებინებს“, **ოგირგონაფუანს** „ახრამუნებინებს“, **ოგირღონაფუანს**
 „აგლეჯინებს“, **ოგირთხაფუანს** „აგრეხინებს“, **ოგირჯონაფუანს** „აგლეჯინებს,
 ატყავებინებს უხეშად“, **ოგანაფუანს** „აგენვინებს, აწოვინებს (ხბოს)“,
ოგარგატაფუანს „ახვევინებს“, **ოგერგელაფუანს** „აგორავებინებს“, **ოგეგაფუანს**
 „აცემინებს მაგრად, აბეგვინებს“, **ოგვანაფუანს** „ასუქებინებს“, **ოგვარგვაზაფუანს**
 „აკოშტებინებს“, **ოგვარგვალაფუანს** „ათუხთუხებინებს“, **ოგვარებაფუანს**
 „აგვარებინებს“, **ოგვიანებაფუანს** „აგვიანებებინებს“, **ოგიბაფუანს**, **ოგებაფუანს**
 „ახარშვინებს, აცემინებს“, **ოგიღოსაფუანს** „აგლესინებს“, **ოგი/გმაფუანს**
 „ამკევინებს“, **ოგინაფუანს** „ავრძნობინებს“, **ოგორაფუანს** „ავინებინებს“,

ოგორგოლაფუანს „აგორავებინებს“; ოგორაფუანს „აქებინებს“; ოგორინჯაფუანს „აბეგინა, აცემინა მაგრად“; ოგორინჯაფუუ „აბეგინა“; უგორინჯაფუაფუ „უბეგინებია“; ნოგორინჯაფუ(აფუ)ე(ნ) „აბეგინებდა თურმე“; ოგუბაფუანს „აგუბვინებს“; ოგუდორაფუანს „ახრამუნებინებს“; ოგურჯინაფუანს „აღვრევენებს“; ოგურიშთაფუანს „აგვირისტინებს“; ოგურჯაფუანს „აღვევენებს“; ოგუჯაფუანს „ატენინებს“...

უღლების პარადიგმა სრულია:

აწმყო: ოგუჯაფუანს „ატენინებს“

წყეტილი: ოგუჯაფუუ „გაატენინა“

I რეზულტატივი: უგუჯაფუაფუ(ნ) „უტენებინებია“

III რეზულტატივი: ნოგუჯაფუე(ნ) „დაატენინებდა თურმე“

ო-R-აფ-უ-ან-Ø კაუზატივთა მყოფადის სტრუქტურა, ფორმულის სახით, ასე გადაიწერება: **prev-ო-R-აფ-უ-ან-Ø: გიოგუაფუანს** „დაახვევენებს“; **გიოკონაფუანს** „დაახრევენებს გიოტოულაფუანს“ „დააბმევენებდა“; **გოლოვინტაფუანს** „გააფრთხოვინებს“ (გოლოვინტაფუანს შურსუ: ქსს, 1, გვ. 189 გააფრთხოვინებს სულს)...

მყოფადის ფორმათა წარმოებისას, ზოგჯერ ადგილი აქვს ხმოვანპრეფიქსის ფონეტიკურ გარდაქმნას, შედეგად ვიღებთ **prev-ა-R-აფ-უ-ან-Ø** სტრუქტურის კაუზატივებს:

გინაართაფუანს „გადაახვევენებს“, **გინაართინაფუანს** „გადააქცევენებს“, **გაადგინაფუანს** „მოასუქებინებს“, **გაათანაფუანს** „გაათენებინებს“, **გაალუაფუანს** „შემოავლებინებს (თავს), გაავლებინებს (წყალს)“, **გეშართაფუანს** „გამოაყოფინებს“, **გეგმაღალაფუანს** „გამოატანინებს“, **გინაართაფუანს** „გადაახვევენებს“, **გინაართინაფუანს** „გადააქცევენებს“, შემდეგი კაუზაციური ყალიბები, ჩვენი ხელმძღვანელის, პროფ. მ. ჩუხუას შენიშვნით, სალიტერატურო ენიდან უნდა იყოს შესული მეგრულში: **გაარზებაფუანს** „გააძლებინებს“ **დაადაბალებაფუანს** „დაადაბლებინებს“... კაუზატივთა ეს ჯგუფიც, მსგავსად სხვა ჯგუფებისა, უღლების სრული პარადიგმის მქონეა:

აწმყო: **დაადაბალებაფუანს** „დაადაბლებინებს“

წყეტილი: **დაადაბალებაფუუ** „დაადაბლებინა“

I რეზულტატივი: *დუუღაბაღებაფუაფუ(ნ) „ღაუღაბღებინებია“*

III რეზულტატივი: *ღონღაბაღებაფუ(ნ) „ღააღაბღებინებღა თურმე“*

№39.2. ო-R-ებ-აფუ-ან-Ø

ობორჯებაფუანს „არევილებს, აბნევილებს“, ობობორებაფუანს „არევილებს, აწეწვილებს (საქმეს)“, ოანგარიშებაფუანს „აანგარიშიბენინებს“, ოარგამებაფუანს „ააშკარავებინებს“, {ქ}ობორღებაფუანს „აავღებინებს“, ორიებაფუანს „არევილებს“, ორიღებაფუანს „არიღებინებს“, ოარსებაფუანს „აარსებინებს“, ოსრულებაფუანს „ასრულებინებს“, ეობტებაფუანს „შეატოვებინებს“, ობაღებაფუანს „აბაღებინებს“, ობათიღებაფუანს „აბათიღებინებს“, ობარებაფუანს „აბარებინებს“, ობარტყებაფუანს „აბარტყებინებს/ აბარტყვილებს“, ობეღებაფუანს „1.აბეღებინებს, 2.აბეღებინებს“, ობზაღებაფუანს „ამზაღებინებს“, ობზითებაფუანს „ამზითევილებს“, ობინებაფუანს „აბინავებინებს“, ობინძურებაფუანს „აბინძურებინებს“, ობოღებაფუანს „აბოღებინებს“, ობორებაფუანს „ასულელებინებს“, ობრაღებაფუანს „აბრაღებინებს, აცოღებინებს“, ობრეღებაფუანს „ამრავლებინებს“, ოგინძა/ორებაფუანს „ავრძელებინებს“, ოგემებაფუანს „ავემებინებს“, ოგემუანებაფუანს „აკებობინებს“, ოგვამჩებაფუანს „ანავგვიანებინებს“...

მყოფადის ფორმები, ჩვეულებრივ, ზმნისწინის დართვით ეწარმოებათ, მაგ., *გომობრძვეებაფუანს „გაამარჯვებინებს“*, მყოფადის ფორმათა უღლების პარადიგმაც რეგულარულია; როგორც მოსალოდნელი იყო, მასდარისეული –ებ თემატური სუფიქსი ძირეულ მორფემასაა შეხორცებული, შესაბამისად, სუფიქსად აღარ განიხილება და გადაჰყვება აღნიშნულ ფორმებს ყველა მწკრივში:

აწმყო: *ობობრძვეებაფუანს „გაამარჯვებინებს“ //ობობრძვეინუანს*

მყოფადი: *გომობრძვეებაფუანს „გაამარჯვებინებს“ //გომობრძვეინუანს*

წყვეტილი: *გომობრძვეებაფუუ „გაამარჯვებინა“*

I რეზულტატივი: *გუუმობრძვეებაფუაფუ „გაუმარჯვებინებია“*

III რეზულტატივი: *გონომორბეგებაფუენ* „გაამარჯვებინებდა თურმე“
უპრევერბო ფორმათა უღლების პარადიგმა კი, ასეთია:

აწმყო: *ობორჯებაფუანს* „ადებინებს კვერცხს“

წყვეტილი: *ობორჯებაფუუ* „კვერცხი ღდაქადებინა“

I რეზულტატივი: *უბორჯებაფუაფუ* „კვერცხი ღდაქუღებინებია“

III რეზულტატივი: *ნობორჯებაფუაფუენ* „კვერცხს ადებინებდა თურმე“

მყოფადის ფორმათა წარმოებისას ზმნისწინისა და ხმოვანპრეფიქსის მორფოლოგიურ საზღვარზე მთელი რიგი ფონეტიკური პროცესები მიმდინარეობს. ზედაპირულ სტრუქტურაზე სახეხეა ა- ხმოვანპრეფიქსი: აა ←ოო: შედეგად ვიღებთ **Prev-ა-R-ებ-აფ-უ-ან-Ø** სტრუქტურის კაუზატივებს: *გააზარებაფუანს* „გააცილებს“, *გააგებაფუანს* „გააგებინებს“, *გააგონებაფუანს* „გააგონებინებს“, *გაავითარებაფუანს* „განავითარებინებს“, *გაგმარსებაფუანს* „გამოაცდევინებს“, *გაანქარებაფუანს* „გააქრობინებს“, *გაარიგებაფუანს* „გაარიგებინებს“, *დაავალებაფუანს* „დაავალებინებს“...

ჩამოთვლილი ფორმები სალიტერატურო ენდიან შეთვისებული უნდა იყოს.

ამ ზმნათა უღლებასთან დაკავშირებით, უნდა აღინიშნოს, რომ ერთი შეხედვით თემატური ნიშანი -ებ წყვეტილშიც გადაჰყვებათ, სავარაუდოდ, -ებ თემატური სუფიქსი უკვე ძირეულ მორფემადაა გარდაქმნილ-შეხორცებული, შდრ.: მასდარი: დავალება; სხვა მხრივ, უღლების პარადიგმა რეგულარულია:

აწმყო: *დაავალებაფუანს* „დაავალებინებს“

წყვეტილი: *დაავალებაფუუ* „დაავალებინა“

I რეზულტატივი: *დუუვალებაფუაფუ* „დაუვალებინებია“

III რეზულტატივი: *დონოვალებაფუაფუენ* „დაავალებინებდა თურმე“

№39.3. ო-R-უ-აფ-უ-ან-Ø

ოგონჭუაფუანს „აფიქრებინებს“, *ოთქუაფუანს* „ათქმევინებს“, *ოთხუაფუანს* „ათხონინებს“, *ონდუაფუანს* „აფლობინებს, აძირვინებს“, *ონთხუაფუანს* „აყნოსვინებს, ასუნებინებს“, *ონწყუაფუანს* „ანგრევინებს, აქცევინებს“, *ონწყუაფუანს* „აწყობინებს, ალაგებინებს, აშლევინებს (სუფრას)“, *ონწყუაფუანს* „აყვინთვინებს (თავს)“, *ონჭუაფუანს* „ასწრაფვინებს“, *ორგუაფუანს*

„აგლომერაციებს“; **ორგუაფუანს** „არგვეინებს“; **ორსხუაფუანს** „საძირკველს აერეინებს“; **ორტუაფუანს** „აღბობინებს“; **ორშუაფუანს** „ქსელვას აწეობინებს“; **ორჩუაფუანს** „აძარცვინებს“; **ორცუაფუანს** „ანგრეინებს, აქცეინებს, აცამტვერეინებს“; **ორწყუაფუანს** „არწყვეინებს“; **ორხვაფუანს/ორხუაფუანს** „ახვრეტინებს“; **ოსკუაფუანს** „ასკენეინებს“; **ოსკუაფუანს** „კვერცხს ადებინებს“; **ოსქუაფუანს** „შეკაბმეინებს“; **ოქუაფუანს** „აფქვეინებს“; **ოშუაფუანს** „აქსოვინებს“; **ოჩუაფუანს** „ანახვინებს“; **ოწანუაფუანს** „აწამეინებს, არწმუნეინებს“; **ოწუაფუანს** „აწოვეინებს“; **ოხაფუანს/ოხუაფუანს** „აშობინებს, აჩენინებს; აგებინებს“; **ოხუაფუანს** „აშობინებს // აგებინებს (ხბოს); არღვეინებს; ახვრეტინებს“; **ოხუაფუანს** „ამხობინებს; არღვეინებს“..

უღლების პარადიგმა სრულია:

აწმყო: **ოსკუაფუანს** „ადებინებს კვერცხს“

წყეტილი: **ოსკუაფუანს** „კვერცხი ღდაქადებინა“

I რეზულტატივი: **უსკუაფუანს(ნ)** „კვერცხი ღდაქადებინებია“

III რეზულტატივი: **ნოსკუაფუანს(ნ)** „კვერცხს ადებინებდა თურმე“

№39.4 prev-უ-R-ინ-უ-ან-Ø(ნ)

prev-უ-R-ინ-უ-ან-Ø(ნ) კაუზაციური სტრუქტურისაა **გუურზინუანს(ნ)** „გააძლებინებს მისთვის“ ფორმა. მაგ., **გადვალარს ურზინუანს** „ვეხსაცმელს აძლებინებს“..

ლექსიკონში ტრადიციული გრამატიკული ტერმინოლოგიით, სასხვისო ქცევის კვალიფიკაცია აქვს მინიჭებული. უღლების პარადიგმა რეგულარულია, თუ არ ჩავთვლით იმას, რომ ო. ქაჯაიას ლექსიკონში ვერ მოვიძიეთ ამ ზმნის მეოთხე სერიის ფორმები. რესპონდენტებმა კი „გონორზიუენ(ნ)“ ფორმა დაავგისახელეს. სავარაუდოდ, თუ ზმნას აქვს პირველი სერიის ფორმები, უნდა ეწარმოებოდეს მეოთხე სერიისაც:

აწმყო: **ურზინუანს(გ)** „აძლებინებს მისთვის“

მყოფალი: **გუურზინუანს(გ)** „გააძლებინებს მისთვის“

წყვეტილი: გურუზინუ „გაადლებინა მისთვის“

I რეზულტატივი: გურუზინუაფუ „გაუძლებინებია“

I რეზულტატივი: *გონორზინუე(ნ) „გაადლებინებდა თურმე“

№39.5 prev-R-უ-ან-Ø

კაუზატივთა მე-5 ქვესტრუქტურად გამოვეყოფთ prev-R-უ-ან-Ø სტრუქტურულ ტიპს: გ-ო-გონ-უ-ან-ს „გაფიქრებინებს“, საინტერესოა, რომ ამ ფორმასთან, ო. ქაჯაიას ლექსიკონში ვერ ვხედავთ კაუზატივის კვალიფიკაციას, ამ ზმნის, როგორც გარდამავალი, მოქმედებითი გვარის ზმნური ფორმის კვალიფიკაცია აქვს მინიჭებული:

ოგონუანს (ოგონუ აფიქრა, უგონუაფუ უფიქრებია)
გრდმ. აფიქრებს. **ოგონ{უ}აფუანს** (ოგონ{უ}აფუ აფიქრებინა,
უგონ{უ}აფუაფუ უფიქრებინებია, ნოგონ{უ}აფუ(ნ) აფიქრებინებდა თურმე)

მაგალითად კი მოყვანილია: უგონებს გოგონუანს ღორთონიშე მოცხადებულს „გაუგონარს გაფიქრებინებს ღმერთისაგან გაცხადებულს“ და იქვე მითითებულია კაუზატიური ფორმაც: **ოგონ{უ}აფუანს** „აფიქრებინებს“.

მოყვანილი კონტექსტი გვაფიქრებინებს, რომ **გოგონუანს** „გაფიქრებინებს“ ფორმა ნამდვილად არის მიზეზ-შედეგობრივი კავშირის გამომხატველი, რასაც განაპირობებს სულიერი სუბიექტი-ინიციატორი და ობიექტი-ეგზეკუტორი, (რომელიც ემორჩილება მას); ამდენად, ჩვენს სადისერტაციო შრომაშიც, ამ ზმნურ ფორმას **სემანტიკური კაუზაციის** მაგალითად მივიჩნევთ.

სავსებით მართებულად, სემანტიკური კაუზაციის კვალიფიკაცია ენიჭება, აგრეთვე **ო-რაგად-უ-ან-ს //ო-რაგად-აფ-უ-ანს** „აღაპარაკებს“ ზმნურ ფორმებსაც (119, 640).

ამით, ამოიწურა მეგრული ზმნის კაუზატიურ ფორმათა ძირითადი სტრუქტურები ჩვენს ხელთ არსებული საკმაოდ ვრცელი და მომცველობითი მასალის მიხედვით.

3.3. მესამე თავის შეჯამება (I დიათეზა)

ამგვარად, პირველ დიათეზაში ერთიანდება უგამონაკლისოდ **R-Ø** სტრუქტურისა და **nom-erg-dat-nom** კონსტრუქციის ბრუნვაცვალებადობიექტიანი უსრული და სრული კონსტრუქციის მქონე სულ 39 ქვესტრუქტურული ჯგუფი.

R-Ø სტრუქტურის **უსრული** კონსტრუქციის ქვეშ გამოიყო **22** ქვესტრუქტურა (აქედან აბსოლუტივები – **15** და ბრუნვაუცვლელობიექტიანები - **7**) აწმყოშივე დადასტურებული ზმნისწინის, ხმოვანი პრეფიქსებისა და თემატური ნიშნების მიხედვით;

R-Ø სტრუქტურის **სრული** კონსტრუქციის ქვეჯგუფში – **17** განსხვავებული ქვესტრუქტურა გამოყვავით (აქედან მე-17-ე – კაუზატივთა ჯგუფი **5** ქვესტრუქტურული ნაირსახეობით ხასიათდება).

IV თავი. მეორე დიათეზა

კონსტრუქცია: nom-erg-nom-nom

4.1. შესავალი

მეორე დიათეზის გამოყოფის საფუძველია მეგრული ზმნისთვის დამახასიათებელი **nom-erg-nom-nom** კონსტრუქცია. ამ კონსტრუქციის ზმნათა ზოგადი სტრუქტურაა **R-[Th.s]-უ/ე(ნ)**.

R-[Th.s]-უ/ე(ნ) სტრუქტურის ზმნათა კონსტრუქცია განსხვავდება პირველი და მესამე დიათეზის ზმნათა კონსტრუქციისაგან: ამ ზმნების კონსტრუქცია (სუბიექტის ბრუნვა) პირველ სერიაში **ნომინატიურია**, მეორე სერიაში – **ერგატიული**, მესამე სერიაში კი – ისევ **ნომინატიური**. მეორე დიათეზის ზმნები შეიწყობენ მხოლოდ ბრუნვაუცვლელ ობიექტს: *აბურსუჭუ(ნ) მაშინა კიდას – ქააბურსუ მაშინაქ კიდას „ეჯახება მანქანა კედელს – დაეჯახა მანქანამ კედელს“*. მეგრულში მიმდინარე ანალოგიის პროცესების გამო ნამყო ძირითადის (აორისტის) ფორმებში I და II დიათეზის ზმნატა სუბიექტი ერგატივშია, მაგრამ მათი განმასხვავებელი ნიშანი, გარდა სტრუქტურისა, მესამე სერიის კონსტრუქციაა, რომელშიც მეორე დიათეზის ზმნები **ნომინატიური კონსტრუქციით** უპირისპირდებიან პირველი დიათეზის ზმნურ ფორმებს;

მეორე დიათეზის, ანუ **R-[th.s.]-უ/ე(ნ)** სტრუქტურის ყველა ზმნის კონსტრუქცია პირველ სერიაში - **ნომინატიურია**, მეორე სერიაში – **ერგატიული** (სწორედ აქ ემთხვევა იგი პირველი დიათეზის ზმნებს), ხოლო მესამე და მეოთხე სერიაში ისევ - **ნომინატიურია** (**nom-erg-nom-nom**); საპირისპიროდ ამისა, პირველი დიათეზის ზმნათა კონსტრუქცია მესამე სერიაში დატიურია **nom-erg-dat-nom** (ანუ, სუბიექტი მესამე სერიის ფორმებთან დგას მიცემით ბრუნვაში). სწორედ მესამე სერიის კონსტრუქციით განიჩევა პირველი დიათეზის **R-th.s.-Ø** და მეორე დიათეზის **R-th.s.-უ/ე(ნ)** სტრუქტურის ზმნათა კონსტრუქციები.

ამგვარად, მეგრული ზმნის **nom-erg-nom-nom** კონსტრუქციისა და მისი ძირითადი **R-Th.s.-უ/ე(ნ)** სტრუქტურის ერთიანობა ქმნის II დიათეზას. მაგ.:

I სერია /nom.: *დიხა სქირუ(ნ) „მიწა შრება“*.

II სერია /erg.: *დიხაქ გოსქირუ(ნ) „მიწა გაშრა“* (სიტყვაწილგვით: „მიწამ გაშრა“).

III სერია /nom.: დიხა გოსქირ(აფ)ექლე(ნ) „მიწა (nom) გამშრალა“.

IV სერია/nom.: დიხა გონოსქირ(აფ)უე(ნ) „მიწა გაშრებოდა თურმე“

როგორც მაგალითებიდანაც ჩანს, **R-Th.s-უ/ე(ნ)** სტრუქტურის ზმნის აორისტის ფორმაში მოსალოდნელი ნომინატიური კონსტრუქციის ნაცვლად ერგატიული კონსტრუქცია გვაქვს. ამოსავალი ვითარება მეგრულ ზმნათა კონსტრუქციისთვის სალიტერატურო ქართულის (resp. საერთო ქართველურის) მსგავსი უნდა ყოფილიყო; მაგრამ (სალიტერატურო ენის ნორმისგან თავისუფალ) მეგრულ მეტყველებაში გაფართოებულია ერგატივის გამოყენების არე; ეს გამოწვეული უნდა იყოს ენის განვითარების შინაგანი – მეტყველების ეკონომიისა და უნიფიკაციის კანონის მოქმედებით: ერგატიული კონსტრუქციის უნიფიცირებით. არნოდდ ჩიქობავა ამ მოვლენას „**ჰორიზონტალურ გათანაბრებას**“ უწოდებს: „მეგრული უგულებელყოფს (ნაწილობრივ მაინც!) გარდამავლობა-გარდაუვლობას: თუ ზმნა აორისტშია (ან მისი ჯგუფის სხვა დროში), სუბიექტი ყოველთვის მოთხრობითშია იმისდა მიუხედავად, გარდამავალია ზმნა თუ გარდაუვალი“ (141, 105).

ერგატივიზაცია გვიანდელი ჩანს: მეგრული მეტყველების ამსახველი ძველი ტექსტები (თუნდაც XVIII-XIX საუკუნეებისა) რომ გვქონდეს, სავარაუდოდ, ნამყო ძირითადად (აორისტში) **R-Th.s-უ/ე(ნ)** სტრუქტურის ზმნების კონსტრუქცია არ იქნებოდა ერგატიული; ამას მოწმობს ე.წ. „**ჰორიზონტალური გათანაბრება**“¹⁴ ლაზურში: „**ჭანური უგულებელყოფს დროს, საკითხს წყვეტს ზმნის გარდამავლობა-გარდაუვლობას**“; „**თუ ზმნა გარდამავალია, სუბიექტი მოთხრობითშია, ობიექტი სახელობითში, იმის მიუხედავად, რა დროა**“ (141, 105), აქვე აღნიშნულია, რომ გარდამავლობის ერთ-ერთი ნიშანი **სუბიექტის ერგატიული კონსტრუქცია** „გამოსადეგია ჭანურში, უვარგისია მეგრულში“ (141, 106). იგულისხმება, რომ **ერგატიული კონსტრუქციის არსებობა ჭანურში** განასხვავებს ე.წ. „მოქმედებითი გვარის ზმნებს“ ე.წ. „ვნებითი გვარის“ ზმნებისაგან, მეგრულში კი – ვერა (ე.წ. „ვნებითი გვარის ზმნების სუბიექტი **ლაზურში** ყველა სერიაში სახელობითშია, ანუ, **კონსტრუქცია ნომინატიურია**).

„ვნებითი გვარის ზმნათა სუბიექტს ლაზურში ერგატიული ბრუნვა არ ახასიათებს და ეს ამ ენობრივ ქვესისტემში მკაცრად გაბატონებული წესია (უგამონაკლისო) (119, 595).

¹⁴ ტერმინისათვის იხ. არნ. ჩიქობავა, ჭანურის გრამატიკული ანალიზი (141, 105)

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ერგაციის უნიფიცირების ტენდენციას იოსებ ყიფშიძე მეგრულის გავლენას მიაწერს; მისი თქმით, ქვემო იმერეთში გვხვდება ისეთი სინტაქსური მოვლენები („კაცმა მოვიდა“ ნაცვლად კონსტრუქციისა „კაცი მოვიდა“), რომელიც „ივერიზმებად“ კვალიფიცირდება (123, 27). ვ. თოფურია არ იზიარებს ამ მოსაზრებას: „...მოსალოდნელია, აგრეთვე, აღმოსავლურ კილოებში გარდაუვალი პირველი სახის ზმნები შეუერთდნენ ისე, როგორც ეს დასავლურ კილოებში მოხდა, სადაც მათ ის საფეხური უნდა ქონდეთ გავლილი, რომელზედაც დრეს აღმოსავლურ კილოებში გვევლინება, ამიტომ მიუღებელია პროფ. ი. ყიფშიძის განმარტება მეგრულის გავლენით“ (29,303).

ეფიქრობთ, დასავლურ ქართულ კილოებს მართლაც შესაძლოა ჰქონდეთ ერგაციიზაციის შუალედური საფეხური გავლილი. მეგრულის გავრცელების არეალიდან ასე შორს დადასტურებული აღმოსავლური ქართული კილოების მაგალითები კი ამ პროცესის საწყის ეტაპად შეიძლება მივიჩნიოთ. როგორც ჩანს, ეს საერთო ქართველური მოვლენა უნდა იყოს, რომელიც გარკვეულ პირობებში სხვადასხვა ტემპით მიმდინარეობს.

ე.წ. „გარდაუვალ ზმნებთან“ მოთხრობითი ბრუნვის ფორმანტით გაფორმებული აგენსი (ქვედებარე) დამახასიათებელია ჭანურისთვისაც: „ვნებით გვარის ზმნათა სუბიექტს ლაზურში ერგატიული ბრუნვა არ ახასიათებს და ეს ამ ენობრივ ქვესისტემაში მკაცრად გატარებული წესია (უგამონაკლისო)“ (119, 595).

ამგვარად, ერგატიული კონსტრუქციის უნიფიკაციის პროცესი ლაზურში მეგრულისებური არ არის – ერგაციის არე გაფართოებულია, ოღონდ, ბრუნვაცვალებადობიექტიანი (ანუ პირველი დიათეზის) ლაზური ზმნები ყველა სერიაში ერგატიული კონსტრუქციისაა - **erg-erg-erg-erg**:

მაგ.,

ქემუქ ჯუმას ფარა მენამს – ის ძმას ფულს აძლევს; სიტყვასიტყვით: „მან ძმას ფული აძლევს“

ქემუქ ჯუმას ფარა ქომენუ – მან ძმას ფული მისცა;

ქემუქ ჯუმას ფარა ქომენუდორენ – მას ძმისთვის ფული მიუცია; სიტყვასიტყვით: მან ძმას ფული მიუცია” (141, 104).

ამგვარად, ლაზურში, ბრუნვაცვალებადობიექტიანი (ე.წ. „გარდამავალი“, ანუ, ჩვენი კლასიფიკაციით პირველი დიათეზის) ზმნათა აგენსი ყველა სერიაში

მოთხრობით ბრუნვაში დგას; ანუ, უნიფიკაციის პროცესი უფრო შორს არის წასული.

სამეცნიერო ლიტერატურაში აღნიშნულია, რომ ჭანურში მეორე დიათეზის ზმნათა კონსტრუქცია, ჩვეულებრივ ნომინატიურია ყველა სერიაში: **nom-nom-nom-nom**; თუმცა, გამონაკლისის სახით, საუბარია იმ ტენდენციაზეც, რომ ჭანური იფართოებს ერგატივის გამოყენების არეს და მეორე დიათეზის, ანუ **R-ჟ(ნ)** სტრუქტურის ზმნათა I სერიის (აწმყოს მწკრივის) ფორმებში, ზოგ ზმნასთან ქვემდებარეს მოთხრობით ბრუნვაში შეიწყობს, მაგ., სხაპუნს – ხტება (119, 314,) მაგ., *ლომეში ბიჭიქ გეხთუ ცხენიშენ „ლომის ბიჭმა შეჯდა ცხენზე ვეზირიქ დიხაზიუ „ვეზირმა გაემზადა* 119, 316).

ძალზე საინტერესოა ლაზურ-მეგრულის თანამედროვე მკვლევრის, პროფ. მერაბ ჩუხუას მოსაზრება ამასთან დაკავშირებით: **სარფის ლაზურში ბიჭი-ქ ვეზირი-ქ** ფორმათა მარკირება ერგატივის ნიშნით თავად ზმნის შინაარსით – მოქმედების აქტიურობითა არის განსაზღვრული; აღნიშნულ მოვლენას მკვლევარი არა მეგრულის, არამედ აჭარული დიალექტის ზეგავლენით ხსნის, რადგან მოყვანილი მაგალითები აჭარულ დიალექტზე მოსაუბრებთან უშუალო კონტაქტით უნდა იყოს შეპირობებული.

აღმოჩნდა, რომ ერგატივი ლაზურში დამახასიათებელია სხაპუნ „ხტის“ – სტატიკური ზმნის გააქტიურებულ ფორმასთან: სხაპუნს, განსაკუთრებით, სარფულში, რაც მეგრულის სიახლოვით არის ახსნილი (119, 317);

სარფში ჩაწერილი ლაზური სტატიკური ზმნური ფორმის (სხაპუნ-ნ) შემთხვევაში ჩვენ ვიზიარებთ მ. ჩუხუას მოსაზრებას, რომლის თანახმადაც, სტატიკური ზმნის გადინამიკურებისა და ორმაგი სუფიქსაციის (სხაპუნ(ნ) → სხაპუნ-ს „ხტის → ხტება“) მიზეზი მისსავე აქტიურ შინაარსში უნდა ვეძიოთ; სწორედ სემანტიკურად უნდა იყოს შეპირობებული მადინამიკურებელი ელემენტის - აქტიურ ზმნათა სუფიქსის დართვა (-ს) და სუბიექტის მარკირება მოთხრობითი ბრუნვის ნიშნით; საბოლოოდ კი – **R-ჟ(ნ)** ყალიბის შეცვლა **R-Ø** ყალიბით.

ერგატივიზაციის პროცესზე თვალის გადევნებისას, სწორედ ლაზურის განსხვავებული ვითარება გვაფიქრებინებს, რომ ოდესღაც მეგრულშიც (და ჭანურშიც) ძველი ქართულისებური ამოსავალი ვითარება უნდა ყოფილიყო დაცული. ამას ამტკიცებს აგრეთვე გურული და აჭარული დიალექტების

ჩვენებაც: იგივე გრამატიკული პროცესები მიმდინარეობს ორივე დიალექტში; მაგ., *ამ კატამ მოკტა (ეს კატა მოკვდა) (გურ.), მვედა მის კატმა და მედკითხა თელ დღის ხებრები (მოვიდა მისი ქმარი და (გამო)იკითხა მთელი დღის ამბები) (აჭარ.)* აშკარაა აჭარულ მაგალითში მეორე, ბრუნვაცვალებადობიექტიანი ზმნის გავლენა პირველ – ბრუნვაცვლელსუბიექტიან ზმნასთან შეწყობილ პირზე: *კატმა*. სწორედ ეს უნდა იყოს ვ. თოფურიას მიერ ნაგარაუდები „შუალედური საფეხური ერგატივიზაციისა“ (29, 303). ძველ სალიტერატურო ქართულში მსგავს გრამატიკულ მოვლენას ადგილი არ ჰქონია; ამას ძველი ქართული ლიტერატურული მემკვიდრეობა ადასტურებს: „*ძმად შენი მოსრულ არს და მამამან შენმან დაკლა ზუარაკი იგი ჭამებული, რამეთუ ცოცხლებით მოიყვანა იგი*“ (ლ.15.27) (94, 87).

არნოდდ ჩიქობავა შენიშნავს, რომ „*მან მოვიდა-ს მსგავსი მაგალითები აღმოსავლეთ-საქართველოს კილოებშიც გვხვდება, თუმცა იშვიათად*“ (141, 106).

მეგრული ქვესისტემის განვითარების გარკვეულ ეტაპზე, მოხდა აგენსის ბრუნვათა უნიფიცირება და ბრუნვაცვალებად გარდამავალ და ბრუნვაცვლელ გარდამავალ ზმნათა კონსტრუქცია მეორე სერიაში ერთმანეთს დაემთხვა; მაგრამ, დისტინქტური ნიშანი მაინც არსებობს: *ამ შემთხვევაში კონსტრუქციათა განმასხვავებელია მესამე სერია*: ბრუნვაცვალებადობიექტიან მეგრულ ზმნებს *დატიური კონსტრუქცია აქვთ*, ანუ აგენსი მიცემით ბრუნვაში შეეწყობა (მაგ., *ღობამბუ(ნ) თის თინა „დაუბამბავს მას (dat.) ის (nom.)“*), ხოლო ბრუნვაცვლელობიექტიან ზმნებს - ნომინატიური (*ღობამბუ(ნ) თინა თის „დაპბამბვია ის (nom.) მას (dat)“*).

ამგვარად, აქაც სტრუქტურისა და კონსტრუქციის ერთიანობა იძლევა საფუძველს, ისინი ერთ – II დიათეზაში გავაერთიანოთ.

წინასწარვე საზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ მეორე დიათეზის მეგრული **R-Th.s-უ/ე(ნ)** სტრუქტურის მორფოლოგიური აგებულებისა და სინტაქსური კონსტრუქციის სურათი (მიუხედავად გადახრისა მეორე დიათეზაში, რომელიც მეორეული მოვლენაა) ქართველური ზმნის სამ დიათეზად დაყოფის მოდელის იდენტურია. ეს „გადახრაც“ კანონზომიერია. ორივე ენობრივ ერთეულში ერთსა და იმავე სტრუქტურის ზმნებთან გვაქვს საქმე (95; 99,9; 100, 219): მეგრული **R-**

Th.s-უ/ე(6)¹⁵ სტრუქტურისეული -**უ/ე(6)** სუფიქსი რანგობრივადაც და ფუნქციურადაც სალიტერატურო ქართულის **R-th.s-ი** სტრუქტურისეულ -**ი** სუფიქსს შეესაბამება (ცხრილი 4.1). შდრ.:

ცხრილი №4.1.

მეგრული R-Th.s-უ/ე(6)	სალიტერატურო ქართული R-Th.s-ი
1. პ-ტიბ- უ-ქ (მა)	1. ვ-თბ- ებ-ი (მე)
2. ჭითონ-დ- უ-ქ (სი)	2. წითლ-დ- ებ-ი (შენ)
3. ვ-ა-ტყ-ობ- უ-ქ (მა თის)	3. ვ-ე-მალ- ებ-ი (მე მას)
4. ი-უნთ-უ-აფ- უ(6) (ონახვალი)	4. უთოვ-დ- ებ-ა (სარეცხი)
5. ი-ტყ-ობ-ინ-უ-აფ- უ(6) (წინგი ოსურგ შე) ¹⁶	5. ი-მალ- ებ-ა (წინგი ქალის) მიერ
6. ი-შვ- ე(6) (თე წყარი)	6. ი-სმ- ებ-ა (ეს წყალი)

-**უ/ე(6)** სუფიქსის შესახებ ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში აზრთა სხვადასხვაობაა; იოსებ ყიფშიძის მიხედვით, -**უ** სუფიქსი ვნებითის მაწარმოებელია (123, 071).

გ. მაჭავარიანი 1959 წ. გამოცემულ ნაშრომში „უნიშნო ვნებითი ქართველურ ენებში“ მეგრულ-ჭანურ -**უ(<ო)** სუფიქსს ქართული ხოლმეობითის -**ი-ს** ფუნქციის მატარებლად მიიჩნევდა (60, 115); მოგვიანებით კი, 1965 წელს თამაზ გამყრელიძესთან ერთად გამოცემულ შრომაში „სონანტოა სისტემა და აბლაუტი ქართველურ ენებში“ იგი -**უ** სუფიქსს თემის ნიშნად მიიჩნევს, რადგან ის ზმნას აორისტში არ გადაჰყვება (11,277); ამავე მოსაზრებას იზიარებს ტოგო გუდავაც თავის ნაშრომში „ფუძვლები ზმნები მეგრულში“ (17,137); კორნელი დანელია მას ვნებითის თემის ნიშნად უწოდებს (23,169). -**უ(6)** სუფიქსის თემის ნიშნად

¹⁵ **R-th.s-უ/ე(6)** სტრუქტურის -**უ(6)** და -**ე(6)** სუფიქსებს შესაბამის პარაგრაფებში განვიხილავთ დაწვრილებით.

¹⁶ ცხრილში №4.1 მე-5 მაგალითი *იტყობინუაფუ(6) წინგი ოსურგ შე* არ არის პროდუქტიული მეგრულში, თითქმის არ გამოიყენება მეტყველებაში. ამასთან დაკავშირებით უნდა აღინიშნოს, რომ *ი-ფულ-უ-აფ-უ(6)* „იმალება“ ტიპის კონსტრუქცია პასივის შემდეგი მნიშვნელობით „დამალულ იქნა ქალის მიერ“ (5) მეგრულისათვის უცხოა. მეგრულ მეტყველებაში მსგავსი სემანტიკა **R-th.s-Ø** სტრუქტურის აქტიური სემანტიკის ზმნებით გადმოიცემა, მაგ., *ფულ-უნ-ს (მალ-აე-ს ის მას)*, რაც ბუნებრივიცაა. ამ ტიპის კონსტრუქცია ხელოვნურია სალიტერატურო ქართული ენისთვისაც და ის საქმიანი ქაღალდების სამეცნიერო და აკადემიური სტილისთვისაა დამახასიათებელი.

კვალიფიცირებას მხარს უჭერს რ. შეროზიაც თავის სტატიაში: „პოტენციალისის კატეგორიისათვის ზანური ენის მეგრულ დიალექტში“ (132, 202);

გიორგი როგავას აზრით –უ სუფიქსი ქართულის –ოდ საერცობისეული ხმოვნითი ნაწილის – ო-ს ფარდი უნდა იყოს (83, 83).

გივი მაჭავარიანი აღნიშნავს: „იჭარუ(ნ) ფორმის -უ შეიძლებოდა ვნებითი გვარის ნიშნად მიგვეჩნია (შდრ.: იჭარე(ნ) – პოტენციალისი), მაგრამ ეს ასე არ არის, -უ აწმყოს მაწარმოებელია, ნამყოში არ გადაჰყვება“ (64,101)

მსგავსად –უ(ნ) სუფიქსისა, -ე(ნ) სუფიქსიც მხოლოდ აწმყოს სტრუქტურაშია და იგი ზმნას მეორე სერიაში არ გადაჰყვება. ყველაზე ხშირად პოტენციალისის ფორმებში გვხვდება. თუმცა არის შემთხვევები, როდესაც „-ე სუფიქსი გვხვდება პოტენციალისის შინაარსმოკლებულ ვნებითებშიც: „ართი კიჩი ჟი იჯინე (ერთი კაცი ზემოთ იყურება“ (21,59). 2015 წ. გამოცემულ სახელმძღვანელოშიც „ლაზურ-მეგრული გრამატიკა“ მოყვანილია –ე(ნ) სუფიქსიანი ზმნური ფორმები, „რომლებშიც არ შეიმჩნევა პოტენციალისის შინაარსი არც ერთ ენობრივ ერთეულში... ა—ე კონფიქსიანი ვნებითი (ისევე როგორც პოტენციალისი) ბუნებრივი იყო მეგრულ-ლაზური ენისათვის... მაგ., ა-შეურინ-ე(ნ) (ეშინია), ი/ა-ნტირ-ე(ნ) (ი/ე-ტევა), ი/ა-ნგარინ-ე(ნ) (ი/ეტირება)...“ (119, 616-617).

ასევე, გამოთქმულია ვარაუდი, რომლის თანახმადაც, –ე(ნ) თემატური სუფიქსია (132, 203; 56, 29).

არნ. ჩიქობავას მოსაზრების თანახმად, -ე სუფიქსი წარმოშობით დიურატივის მაწარმოებელი უნდა იყოს. იგი ქართული განგრძობითი ასპექტის –ი სუფიქსის ფარდი უნდა იყოს (142, 35; 34, 210).

თ. გამყრელიძე, გ. მაჭავარიანის მოსაზრების თანახმად პოტენციალისის –ე სუფიქსი ქართული ენის აწმყოს მწკრივში გამოვლენილი –ი თემის ნიშნის ეკვივალენტია: ი-ჭვ-ე-ნ – ი-წვ-ი-ს (11,229).

მ. ჩუხუას მოსაზრებით, ეს უ- სუფიქსი, შესაძლოა იყოს დიურატივის უძველესი ნიშანი, როცა ჯერ კიდევ არ იყო ჩამოყალიბებული დროთა სამწვევრა სისტემა. სუფიქსთ რანგობრივი სისტემის თვალსაზრისით, მართლაც ადვილი შესაძლებელია უ- სუფიქსის დიურატივის უძველეს ნიშნად გააზრება; შდრ.: ტიბ-უ(ნ) – თბებ-ი-ს (ძვ. ქართული), ი-გურ-უ-ან-ს „ი-სწავლ-ი-ს“...

–უ/ე(ნ) სუფიქსები, ჩვენი აზრით, იგი ერთი და იგივე მორფოლოგიური ოდენობაა – ორივე სუფიქსი **R-[Th.s.]-Ø** ყალიბის ოპოზიციური ცალის **R-th.s.-უ/ე(ნ)** ყალიბის მაწარმოებელია, ორივე ძირითადი სტრუქტურა (**R-[Th.s.]-Ø** და **R-**

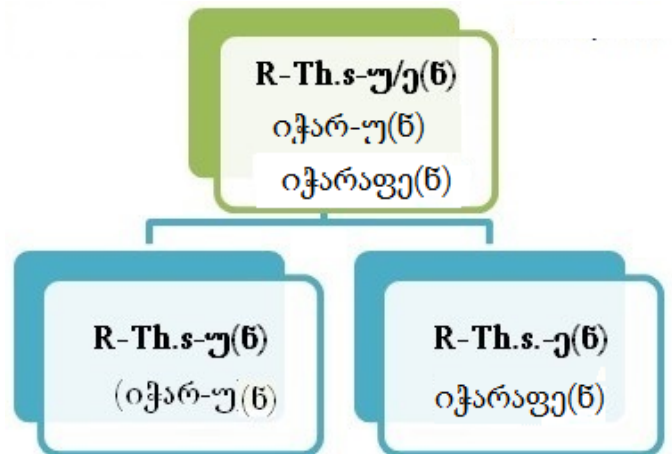
th.s.-უ/ე(6) კი მეგრული ზმნის გვარეობითი სტრუქტურის ბინარული განშტოებაა.

სინქრონიულ დონეზე **R-th.s.-უ/ე(6)** სტრუქტურის **-უ(6)** და **-ე(6)** სუფიქსები **ზმნური ყალიბის ამგები აპლიკატორებია**. ისინი რანგობრივად იგივე მორფოლოგიური ოდენობაა, რაც სალიტერატურო ქართულის **-ი**. მაგ., *ტიბ-უ-ქ – ე-თბ-ებ-ი*, *ითე-ებ-უ(6) – თავდ-ებ-ა* და სხვ.; სალიტერატურო ქართულის მსგავსად, რომელშიც აწმყოს თემაში დასტურდება ფუძის ორადორი გვარეობითი სტრუქტურა **R-[th.s.]-Ø** და **R-[th.s.]-ი**, ასევე მეგრულშიც, აწმყოს თემის მიხედვით გვაქვს ფუძის ორად-ორი გვარეობითი სტრუქტურა: **R-[th.s.]-Ø** და **R-[th.s.]-უ/ე(6)**.

ჩვენ მიერ შემუშავებული მეგრული ზმნური სტრუქტურის სისტემური კლასიფიკაცია და მისი ქვესისტემები, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ბინარულია. **№4.2. ცხრილში** ნათლად ჩანს, რომ, თავის მხრივ, მეგრული II დიათეზის **R-Th.s-უ/ე(6)** სტრუქტურაც ორად იყოფა - ორ ქვესტრუქტურად იშლება (იხ., ცხრილი 4.2):

ცხრილი 4.2

ეს ქვესტრუქტურებია: **R-[Th.s.]-უ(6)** და **R-[Th.s.]-ე(6)**. **R-[Th.s.]-უ(6)** ქვესტრუქტურაში კლასები გამოიყოფა მხოლოდ ხმოვანი პრეფიქსის, **-დ** სუფიქსისა და თემატური ნიშნების მიხედვით. მეორე დიათეზის **R-[Th.s.]-ე(6)** სტრუქტურის ზმნები, სემანტიკური თვალსაზრისით, ავტოაქტივები და აქტივებია.

რაც შეეხება **R-[Th.s.]-ე(6)** ქვესტრუქტურას, ის, ძირითადად, შესაძლებლობის ზმნებისა (ე.წ. „პოტენციალისების“, მაგ., *აფულ-ე(6) (შეუძლია დამალოს)*) და მცირე რაოდენობით დადასტურებული პოტენციალისის გაგებისაგან დაცლილი ზმნების (მაგ., *ა-შქურინ-ე(6) „ეშინია“*) ყალიბია.

განსხვავებით **R-[Th.s.]-Ø** სტრუქტურის ზმნებისგან, **R-Th.s-უ/ე(6)** ძირითადი სტრუქტურის ფორმულაში თემის ნიშანი ფრჩხილებში აღარ მოვათავსეთ,

რადგან ამ სტრუქტურის ყველა ზმნურ ფორმაში გარდა *ტიბ-უ(ნ)* „თბება“ ტიპის ზმნების მცირე ჯგუფისა, სტრუქტურისეული (-*უ/ე(ნ)*) სუფიქსის წინ თემის ნიშნის არსებობა აუცილებელი პირობაა.

II დიათეზა გამოიყოფა მეგრულ ზმნათა **nom-erg-nom-nom** კონსტრუქციის საფუძველზე, რომელთა ძირითადი სტრუქტურაა **R-Th.s-უ/ე(ნ)** (განსხვავებით I დიათეზისგან, რომელიც გამოიყოფა მეგრულ ზმნათა **nom-erg-dat-nom** კონსტრუქციის საფუძველზე, რომელთა ძირითადი სტრუქტურაა: **R-[Th.s]-Ø**).

II დიათეზის ზმნები ორ ქვეჯგუფად იყოფა:

პირველ ქვეჯგუფში შედის სტატიკური ზმნები (**პარაგრაფი IV.2.**). საერთო წესისამებრ, მათ მხოლოდ პირველი და მეოთხე სერიის მწკრივები ეწარმოებათ. მაგ., *(გე)ბაძღუ(ნ) თინა_{nom} - (გე)ნობაძღუე(ნ) თინა_{nom}* - „გდია ის – ეგდო ხოლმე ის“, *ძ-უ(ნ) - ნობე(ნ)* „ძვეს, დვეს ის – იდო ხოლმე ის“...

ეს ზმნები აბსოლუტური სტატიკით ხასიათდება. პირთა რაოდენობის მიხედვით ერთპირიანებია. სტატიკურ ზმნებს საერთოდ არ აქვთ გვარის გაგება, რადგან ისინი პარტიციპანტის მდგომარეობას გამოხატავენ. აბსოლუტურ სტატიკას აღნიშნავენ.

პირიანობის თვალსაზრისით, პირთა მაქსიმალური რაოდენობა ორია.

I ქვეჯგუფის სტრუქტურაა **R-უ/ე(ნ)**; ზმნისწინისა და ხმოვანრეფიქსების მიხედვით გამოიყოფა რამდენიმე ქვესტრუქტურა.

II დიათეზის მეორე ქვეჯგუფში ერთიანდება **R-უ(ნ)** სტრუქტურის დინამიკური ზმნები. მათ, როგორც წესი, ყველა სერიისა და მწკრივის ფორმა ეწარმოებათ. მათი კონსტრუქციაა: **nom-erg-nom-nom**.

გვარის სემანტიკური კატეგორიის ფარგლებში II დიათეზის მეორე ქვეჯგუფში გაერთიანებულია აქტიური მოქმედების გამომხატველი აბსოლუტური (ერთპირიანი, ავტოაქტიური) და ორპირიანი (აქტიური) ზმნები გვხვდება. მაგ., *აჩხიხუუ(ნ) თინა თის(საჩხუბრად)* „ჯჯახება ის მას“. სალიტერატურო ქართული ენის ტრადიციულ გრამატიკებში ეს ზმნები პასივებად არის კვალიფიცირებული. ჩვენ მიერ აღებული დიათეზათა მორფოსინტაქსური კლასიფიკაციის ფარგლებში კი სალიტერატურო ქართულში პასიური შინაარსისა შეიძლება იყოს ისეთი **R-[th.s.]**-ი (რომელთა შესატყვისი მეგრულ ზმნაში **R-th.s.-უ(ნ)** სტრუქტურაა) სტრუქტურის მიერ/-გან თანდებულიანი კონსტრუქციის ზმნები, რომელთა

სუბიექტიც უსულოა (მაგ., შენდება სახლი ამ კომპანიის მიერ), ან აღწერითად არის ნაწარმოები (მაგ., გაკეთებულ იქნა, დაწერილ იქნა და ა.შ.).

სალიტერატურო ქართულში **R-[th.s.]**-ი სტრუქტურის ყველა ერთპირიანი ფორმა, რომლის სუბიექტიც/აგენსიც უსულო აქტანტია, სემანტიკურად პასივის შინაარსის მატარებელია¹⁷; მაგრამ იმავე ზმნებს თუ უსულო სუბიექტი სულიერით შეეცვლება, ავტოაქტიურ შინაარსს იძენენ. მაგ., *იჩეხება ტყე მთავრობის მიერ* – პასივია, ხოლო როცა მხოლოდ სულიერი პირი ჩანს კონტექსტში, მაშინ ამ ზმნათა ავტოაქტიური ხასიათი იწვევს წინ, რასაც ავტოაქტივობის დამახასიათებელი *o-* პრეფიქსიც მოწმობს: *გადაიჩეხა ჯიხვი კლდეზე*.

მეგრულში R-th.s.-უ(ნ) სტრუქტურის ზმნები, როგორც წესი, მხოლოდ ავტოაქტიური ან აქტიური მოქმედების გამომხატველია. მაგ., *ინფი ტყასი იტყობუნა(ნ)* „ისინი ტყეში იმალება“ – ავტოაქტივია, საინტერესოა, რომ მეგრულში „იმალება ჩანთა ბავშვის მიერ/იჩეხება ტყე... მიერ/ გაკეთებულ იქნა“ ტიპის მაგალითები არ დასტურდება. მეგრულად მოსაუბრე პირი „*იჩეხება ტყე კაცის მიერ*“/„*იმალება ჩანთა ბავშვის მიერ*“ ტიპის შინაარსს აქტივის ფორმით გადმოსცემს: *ჩეხუნს კოჩი ტყას* „ჩეხავს კაცი ტყეს“, *ოტყობინუნს თინა თის* „მაღავს ის მას“... აკაკი შანიძის შენიშვნა, რომ „ქართული ენა უმეტესად აქტიური ფორმების ენაა“ (125, 375) შეგვიძლია განვაგრძოთ ქართველურ ქვესისტემებზეც.

დიათეზების ფარგლებში გვარი სემანტიკური კატეგორიაა. როგორც ზემოთ ვნახეთ, პირველი დიათეზის ზმნები გვარის სემანტიკური კატეგორიის მიხედვით შეიძლება იყვნენ ავტოაქტიურებიც (წვიმს, კანკალებს) და აქტივებიც (აკანკალებს ის მას)..

ამგვარად, სემანტიკური თვალსაზრისით, მეორე დიათეზაში ერთიანდებიან როგორც უგვარო ზმნები (წერია, აფენია), ასევე აქტივებიც (ელაპარაკება, ეჩხუბება), ავტოაქტივები (თბება, წითლდება, იმალება, იგინება) და პასივები (უსულო სუბიექტის მქონე R-ებ-ი სტრუქტურის ზმნები კონტექსტიდან გამომდინარე, ისიც არა ყოველთვის, გვაქვს შემთხვევები, როდესაც უსულო სუბიექტიც კი აქტიური მოქმედების გამომხატველია: „*როცა ძილი შენს წამწამებს მიეპარება...*“) (68, 88);

¹⁷ „ქართულში ხშირად, განსაკუთრებით, პოეტურ მეტყველებაში, ამ სტრუქტურის ორპირიანი კონსტრუქციის ზმნებით უსულო სუბიექტის შემთხვევაშიც შეიძლება გამოისახოს აქტიური შინაარსი: მაგ., „*სამშობლოს ცასა ბნელად გაშლილი მწუხრის ზეწარი გადაეფარა*“ (ჭავჭავაძე, 1860)“ (68, 77).

უგამონაკლისია წესი: ყველა პასიური სემანტიკის ზმნა არის მეორე დიათეზისა, მაგრამ მეორე დიათეზის ყველა ზმნა არ არის პასივი.

ამგვარად, მეორე დიათეზაში, **R-ებ-ი სტრუქტურისა და nom-nom-nom კონსტრუქციის** ქვეშ ერთიანდება (1)უგვარო ზმნები, (2)აქტივები, (3)ავტოაქტივები და (4) პასივები.

ქართულში პასივის აღწერითი წარმოება განვითარდა ომონიმის დასაძლევად: *შეიწირე, ვითარცა ცხოვარი (=შეწირულ იქენი, „ლოცვანი“); წიგნსა შენსა ყოველნივე შთაიწერნეს (=ხაწერილ იქენენ); რამეთუ ფრიად ვსცოდე და შევივინე (=შევივინებულ ვიქენი).* ამიტომ ძველსავე ქართულში უკვე ჩნდება აღწერითი კონსტრუქციის კონვერსიული ფორმა (მიმღობა+იქნა მეშველი ზმნა) რომელიც საკუთრივ პასივის გამომხატველია და დღეს სულ უფრო ფართოდ იკიდებს ფეხს (განსაკუთრებით სამეცნიერო და პრესის ენაში). ბერძნულიდან თარგმნის პროცესში ქართულმა ენამ გამოავლინა თავისი პოტენცია და ჩამოაყალიბა ახალი, მეშველზმნიანი ფორმები საჭირო შინაარსის გადმოსაცემად. ეს გასაგებია, რადგანაც ბევრი ზმნა საერთოდ ვერ გადმოსცემს ვნებითის შინაარსს ორგანული R[th.suf]-ი ფორმით. ასე რომ, საკუთრივ ვნებითის ფუნქციას ჯერ კიდევ ძველსავე ქართულში **წყვეტილის და მყოფადის ჯგუფში „იქმნა-იქ(მ)ნება** მეშველზმნიანი აღწერითი წარმოების ფორმები კისრულობენ, ხოლო აწმყოს ჯგუფში კი ორგანულ ფორმებს ვნებითის ფუნქციით საჭიროების შემთხვევაში შეიძლება არს მეშველზმნიანი კონსტრუქცია შეენაცვლოს (68, 67-68).

ამგვარად, მსგავსად სალიტერატურო ქართულისა, **მეგრულშიც, R-th.s.-უ(ნ)** ძირითადი სტრუქტურისა და **nom-erg-nom-nom კონსტრუქციის** ქვეშ (რომელთა ერთიანობაც ქმნის მეორე დიათეზას) ერთიანდება გვარის მიხედვით ნეტრალური ზმნები (99, 9-10; 100,219-220) ანუ **(1)უგვარო ზმნები (ბაძღუ(ნ) „გღია“, ძუ(ნ) „ძევს“)** და **(2)აქტივები (აჩქეაჩქეუ(ნ) „ეხეთქება“), (3)ავტოაქტივები (ტიბუ(ნ) „თბება“, ცვითონდუ(ნ) „ყვითლდება“, იკვანწილუ(ნ) „კოპწილობს“)** და **(4)პასივები (ბინეხიში ფურცელი ეშმეჭყუუ ნაკეფიშე „ვაზის ფოთოლი ამოიწვება ნაკეფისაგან/მიერ“).** პასივებთან დაკავშირებით აქაც იგივე საკითხი დგება: **მეგრულშიც** დიდი მნიშვნელობა აქვს მეორე დიათეზის ზმნათა **სუბიექტი უსულოა** თუ პერსონალური პირია. პასიური შინაარსი გვექნება მხოლოდ მიმღობა+მიერ/-გან ტიპის თანდებულებიან კონსტრუქციებსა და უსულო სუბიექტის შემთხვევაში, თუმცა, მხატვრულ გამოთქმებში, ხშირად, უსულო

სუბიექტიც გააქტიურებულია და ზმნის პასიური სემანტიკა ნიველირებულია – ზმნა ავტოაქტიურია: *ზღვა ჩხორიათ გოქუნირი იხუმინუ(ნ) პეროყერი „ზღვა მზის სხივებით შემოსვეული ხმაურობს აქაფებული“, წყარს ბუაშ ჩხორია მინალაყაფუ(ნ) „წყალს მზის სხივები დასთამაშებს“.*

მეგრულში, მსგავსად სხვა ქარველური ენობრივი ქვესისტემებისა, ძირითადად აქტიური კონსტრუქციები გვხვდება, თუმცა, შედარებით იშვიათად, მაგრამ მაინც დაჩნდება პასიური კონსტრუქციები: *იჩესუ(ნ) მიღგარენშე „იჩეხება ვილაცის მიერ“, იტყობუ(ნ) მიღგარენშე „იმალება ვილაცის მიერ“.* მაგ., ზეპირ მეტყველებაში დასტურდება: ჩანთა იჩუალუაფუ(ნ) ძღაბგშე „1. ჩანთა ინახება გოგონას მიერ (ამავე დროს შეიძლება ნიშნავდეს შემდეგსაც: 2. ჩანთას უმაღავენ გოგონას“). თუმცა, მეტყველებაში, ამ სემანტიკის გადმოსაცემად, როგორც წესი, სულიერი, აქტიურ სუბიექტიანი ფორმები გვხვდება - **R-Ø** სტრუქტურისა (*უტყობინუანს თინა თის სუმკას „უმაღავს ის მას ჩანთას*).

თანაც, გვარი ხომ სემანტიკური კატეგორიაა, ამიტომ თავისუფლად შეიძლება, ერთი და იგივე ფორმა კონტექსტის მიხედვით ავტოაქტივიც (თვითმოქმედი) იყოს და პასივიც, მაგ., სემანტიკურად თვითმოქმედია, ავტოაქტივია, დაჩნდება ავტოაქტივთათვის დამახასიათებელი რეფლექსიური ი-პრეფიქსი: *იტყობუ(ნ) ძღაბი „იმალება გოგო“ (დიიტყობუ ძღაბიქ „დაიმალა გოგომ“).* პასივია: *იტყობუ(ნ) სუმკა ძღაბგ შე „იმალება ჩანთა გოგოს მიერ“ (-შე თანდებულიანი ფორმებით კი იწარმოება პასივი, მაგრამ, როგორც წესი, ამგვარი ფორმები არაპროდუქტიული და ხელოვნურია მეგრულად მოსაუბრისათვის).* შდრ.: *ი-ხაშ-უ(ნ) „იხარშება“:* ავტოაქტივია: *სუბიექტი უსულთა: დი-ი-ხაშუუ სოტელიანი, უკული ქირშახ რგილუ წყარი ოკო გინულუათი „წითელი მხალი რომ მოიხარშება, შემდეგ ორჯერ ცივი/გრილი წყალი უნდა გადავავლოთ“;* *სუბიექტი სულიერია: უჭავეთგ ვორექ, იბხაშუ{უქ} თე გარგანჯია სინჩხეს „უჭაეროდ ვარ, ამ გაგანია სიცხეში ვიხარშები“, ან: იბხაშუქ თე სინჩხეს დო უჭაერობას „ვიხარშები ამ სიცხესა და უჭაერობაში“.*

ღიათეზათა მორფოსინტაქსური კლასიფიკაციის ფარგლებში სულიერი/პერსონალური აგენსის მქონე ყველა ორ- და მეტაქტანტიანი ფორმა, განურჩევლად სტრუქტურისა, სემანტიკურად აქტივია; მაგალითად: ბრუნვაცვალებადობიექტიანი აქტივია **R-Ø** სტრუქტურის ზმნა: *ფულუნს კონი ფარას „მაღავს“* კაცი *ფულს*, შდრ.: ბრუნვაუცვლელ ობიექტიანი აქტივია **R-უ(ნ)**

სტრუქტურის ზმნა: *ატყობუ(ნ) ძღაბი დიდას - ემალება გოგონა დედას, აჩხიხუ(ნ) თინა თის - (საჩხუბრად) ეჯახება ის მას.*

ავტოაქტივი, აქტივი და პასივი სემანტიკური კატეგორიებია, აქედან გამომდინარე, მეგრულ (resp. ქართველურ) ზმნაში კონკრეტული გვარის ფორმებს არ ეძებნებათ სტაბილური ზმნური სტრუქტურა; გვაქვს შემთხვევები, როდესაც ერთი და იგივე მორფოლოგიური სტრუქტურის ზმნა (გვულისხმობთ ზმნის ძირითად სტრუქტურას დაბოლოების მიხედვით **R-უ(ნ)**), შინაარსით, ლოგიკურად შეიძლება ავტოაქტივიც იყოს, აქტივიც და პასივიც. ქვემოთ მოყვანილ ცხრილში ნაჩვენებია, **R-უ(ნ)** სტრუქტურის ზმნური ფორმები, როლებიც შეიძლება იყოს აქტივიც, პასივიცა და ავტოაქტიური შინაარსის მქონეც (იხ. ცხრილი 4.3):

ცხრილი 4.3.

სტრუქტურა: R-უ(ნ)		
ავტოაქტივი 1)სულიერი 2) უსულო	აქტივი 1) სულიერი 2) უსულო	პასივი (უსულო) 1)სულიერი 2) უსულო
<p>1)ტიბუ(ნ) ბები „თბება ბებო“ იტყობუ(ნ) ძღაბი „იმალება გოგო“</p> <p>2) იფურჩონუ(ნ) „იფურჩენება, იფცქენება“</p>	<p>1) აბურსუ(უ)(ნ) „ეჯახება“ ნამუსუ აბურსუნი, ნამთინი ვეგეურინუაფუ კუჩხიშა „რომელსაც დაეჯახა, არც ერთი არ დაუყენებია ფეხზე“</p> <p>2) აფორუ(ნ) „ეფარება“ აფორუ(ნ) ბჟა მუნაფას „ეფარება მზე დედამიწას“</p>	<p>1) იბეზუჯ(უ)(ნ) „იცემება“ ირდღას იბეზუდუ პატონიშე „ყოველდღე იცემებოდა ხოლმე პატონის მიერ“ (არაპროდუქტ., ხელოვნ.)</p> <p>2)ჩანთა იჩუალუაფუ(ნ) ძღაბე შე „1. ჩანთა ინახება გოგონას მიერ; 2. ჩანთას უმაღავენ გოგონას.</p>

ამგვარად, მეორე დიათეზაში (რომლის სინტაქსური კონსტრუქციაა **nom-erg-nom-nom** და ძირითადი მორფოლოგიური სტრუქტურაა **R-უ(ნ)**) გვაქვს ორი ქვეჯგუფი (1)სტატიკური (რომელიც, ბუნებრივია, ნეიტრალურია გვარის მიმართ)

და (2)დინამიკური, რომელიც გვაროს სემანტიკური კატეგორიის მიხედვით შეიძლება იყოს აქტივი, ავტოაქტივი ან პასივი (100, 218-220). ამგვარად, მეორე დიათეზაში ერთიანდება ორი ქვეჯგუფი:

1. სტატიკური (4.2.)

2. დინამიკური (4.3.)

განვიხილოთ თითოეული მათგანი.

4.2. მეორე დიათეზის სტატიკური ქვეჯგუფი

4.2.1. შესავალი

როგორც შესავალშივე აღვნიშნეთ, მეორე დიათეზის სტატიკური ქვეჯგუფი უსრული კონსტრუქციისაა. მათი აწმყოს ძირითადი სტრუქტურაა - **R-უ/ე(ნ)**. მაგ., *იში წვანჯი ცაშა ონჭგღე: ეგრისი, გვ. 130 -- იმისი წვერი (კენწერო) ცასა სწვდებოდა*.

სტატიკურ ქვეჯგუფში ერთიანდება ასევე ე.წ. ერთპირიანი „პოტენციალისები“. მათი სტრუქტურა და კონსტრუქცია მეორე დიათეზის ზმნათა სტრუქტურასა და კონსტრუქციას ემთხვევა (99, 9-10): მაგ., *ენა ანდვილი საქმე რე დო ანდვილას იკეთინე „ეს ადვილი საქმეა და ადვილად შეიძლება გააკეთდეს“ - იკეთინე „შეიძლება გააკეთდეს“* ზმნური ფორმა ტიპური ერთპირიანი პოტენციალისის ნიმუშია; ამგვარი ფორმებით გამოხატულია განზოგადებული მოქმედება.

პოტენციალისთა სტრუქტურების განხილვას მეორე დიათეზის სტატიკურ ქვეჯგუფში შემდეგი მორფოსინტაქსური ნიშნები უჭერს მხარს;

1. მათი სინტაქსური კონსტრუქციაა **nom-erg-dat-nom**;
2. მათი მორფოლოგიური სტრუქტურაა **R-ე(ნ)** (და არა **R-Ø**);
3. სუბიექტის მორფოლოგიური მარკირების თვალსაზრისით ისინი ვინის რიგს განეკუთვნებიან (თუმცა, არის ინვერსიულობის ტენდენცია, მსგავსად სალიტერატურო ქართულისა: მხედველობაში გვაქვს მიცემითში დასმული სახელის სუბიექტად გააზრების ტენდენცია).

ამგვარად, ერთპირიანი პოტენციალისები, ფორმალური ნიშნების მიხედვით სრულად აკმაყოფილებენ II დიათეზის სამივე მოთხოვნას: 1.სინტაქსური კონსტრუქციაა **nom-erg-dat-nom**, 2.მათი მორფოლოგიური სტრუქტურა ჯდება მეორე დიათეზის ძირითად, გვარეობით **R-უ/ე(ნ)** სტრუქტურაში, 3.ვინის რიგის პირის ნიშნებით არიან მარკირებული.

პოტენციალისების დაბოლოება ზანურში **-ე(ნ)** იგივე მორფოლოგიური ოდენობა უნდა იყოს, რაც **R-უ(ნ)** სტრუქტურის **-უ(ნ)** – რ. შეროზიას კვალიფიკაციით, ის თემატური ნიშნის თვისებებით ხასიათდება – არ გადაჰყვება წყვეტილში კონკრეტულ ზმნურ ფორმას (132, 203).

შეიძლება ითქვას, რომ პოტენციალის უკვე შემდგარი მორფოლოგიური კატეგორია მეგრულში – აქ პოტენციალის საკუთარი ყალიბი აქვს *ი/ა-R-ე(ნ)* (განსხვავებით ლაზურისგან, სადაც მხოლოდ კონტექსტის საშუალებით განირჩევა შესაძლებლობის სემანტიკა). გამონაკლისის სახით სულ რამდენიმე ზმნაა მეგრულში (*ი/ა-ნტირ-ე(ნ)* „*ი/ეტევა*“, *ი/ა-ძიცინ-ე(ნ)* „*ი/ეცინება*“, *ი/ა-ნგარინ-ე(ნ)* „*ი/ეტირება*“, *ი/ა-კურცხინ-ე(ნ)* „*ი/ელვიძება*“, *ა-შქურინ-ე(ნ)* „*ეშინია*“, *ა-ხიცინ-ე(ნ)* „*ეხიცინება*“, *ა-ძირ-ე(ნ)* „*გამოუჩნდება*“...), რომლებიც პოტენციალის ყალიბისაა, მაგრამ მოკლებულნი არიან პოსიბილიტურ შინაარსს). საპირისპიროდ ამისა, არსებობს ისეთი ზმნებიც, რომელნიც მხოლოდ შესაძლებლობას გამოხატავენ (*ი-ღ-ინ-ე(ნ)* „*წახვლა შეიძლება*“ და სხვ.), რაც იმით აიხსნება, რომ, „სავარაუდოდ, ეს ფორმები გვარის კატეგორიის ჩამოყალიბებამდე, პოტენციალისა და ვნებითის დიფერენციაციამდე არსებობდა ზანურში და მათი დიქტომია გვიანდელი პროცესია (142, 33; 119, 618).

ერთპირიანი პოტენციალისების გამოყოფა გამართლებულია სემანტიკური დონის გათვალისწინებითაც: ისინი ერთპირიანი, სტატიკური ზმნებია, მოქმედებას არ გამოხატავენ (განსხვავებით ორპირიანი პოტენციალისებისაგან). ი. ყიფშიძე მათ უპირო ფორმებსაც კი უწოდებს: Эти формы обыкновенно употребляются безлично: მი-ი-რთ-ე(ნ) можно идти... (123, 122). მათ შეიძლება განუსაზღვრელპირიანი კონსტრუქციაც ვუწოდოთ.

ამგვარად, მეორე დიათეზის სტატიკურ ქვეჯგუფში ვაერთიანებთ:

1. სტატიკურ ზმნებს, რომელთა მორფოლოგიური სტრუქტურა შეიძლება ემთხვედეს დინამიკურ ზმნათა სტრუქტურას, მაგრამ ნაკლები მწკრივთა დეფექტური წარმოებით განსხვავდება მათგან, არ მოეპოვება მეორე და მესამე სერიის ფორმები და
2. ერთპირიან პოტენციალისებს: ტერმინი „პოტენციალისი“ კი სემანტიკურია თავისი არსით, მაგრამ მეგრულში დასრულებულია მისი მორფოლოგიზაციის პროცესი, ასე რომ, ჩვენ მას მორფოლოგიური ყალიბის აღმნიშვნელად ვიყენებთ (*„პოტენციალისი, როგორც ცალკე დამოუკიდებელი გრამატიკული (მორფოლოგიური) კატეგორია, ზანურში არნ. ჩიქობავამ აღწერა, (141, 113; 119, 618)*

სტატიკურ ზმნათა ნიმუშებია: **R-[Th.s.]-უ(ნ)** სტრუქტურის ზმნები; მაგ., **ბაღუ(ნ)** „საკმარისია“, **უბაღუ(ნ)** „ეყოფა“, **ბაძღუ(ნ)** „გდია პატარა ვიღაც (ან რაღაც)“, **ძ-უ(ნ)** „ძევს, დევს ის“, **იბეღუ(ნ)** „ტყუილებს ამბობს; ბაქიობს“, **ვიღერქაღუ(ნ)** „(რქის ქნევით) დახეტილობს“, **ზეპუ(ნ)** „ყრია (ყველაფერი ბლომად)“, **გოზეპუ(ნ)** „ასხია, აყრია ბლომად“, **თასუ(ნ)** „სთესია“, **თორსუ(ნ)** „ყრია, ახვავია (ხვავად არის)“, **თხორუ(ნ)** „მარხია“, **უეებუ(ნ)/უეინებუ(ნ)** „უკავია“, **ონჭუ(ნ)** „სწვდება“, **რონჩხუ(ნ)** „ყრია“, **როხუ(ნ)** „ყრია“, **რჩქუ(ნ)** „ჩანს“, **ორძლირკუ(ნ)** „ჰკიდია ზურგზე; აპროწიალია“, **სვასუ(ნ)** „ნაზად ზის“, **სორგუ(ნ)** „ყრია“, **ღირუ(ნ)** „ღირს“, **ცუცუ(ნ)** „ჩაცუცქებულია“, **შიილებუ(ნ)** „შიიძლება“, **ჩვავუ(ნ)** „გდია“, **ჩქუ(ნ)** „ჩანს“, **ოძინუ(ნ)** „მეტია“, **ხუ(ნ)** „პირქვე წევს“, **ჯანუ(ნ)** „წევს“, **უჯანუ(ნ)** „უწევს“, **ონტუ(ნ)** „უკიდია“, **ურზუ(ნ)** „უნთია“.

ამ ზმნათა კონსტრუქცია, როგორც მეორე დიათეზის ყველა ზმნისა, **nom-erg-nom-nom**-ია, სუბიექტური პირის ნიშნები ვინის რიგითაა გამოხატული.

შენიშვნა: ისეთი სტატიკური ზმნები, რომელთაც სუბიექტის მანის რიგის პრეფიქსაცია ახასიათებთ და, როგორც წესი, **R-[Th.s.]-უ(ნ)**, **R-ე(ნ)** და **R-ო(ნ)** სტრუქტურისანი არიან (მაგ., **გუ(ნ)/გგ(ნ)** „ჰგავს“, **ოგულუ(ნ)** „ეგულდება“, **ღუუეებუ(ნ)/ღუუეინებუ(ნ)** „უკავია, უჭირავს“, **ოკო(ნ)** „უნდა“, **ორკუ(ნ)** „აკლია“, **ოსკუ(ნ)** „შვენის“, **უსხუნუ(ნ)** „ურჩევნია“, **შეულეებუ(ნ)** „შეუძლია“, **შუ(ნ)** „ახსოვს“, **ნოჩე(ნ)**, **ნოჩანუ(ნ)** „ჰქონებია, სცენებია (ხე, ბოსტნეული)“, **ჩოდუ(ნ)** „სცაღია“, **მააძუ(ნ)** „აცვია ფეხზე“, **ოჭე(ნ)** „სჭირს“, **აჭუ(ნ)** „სტკივა“, **უჯგუ(ნ)** „უფრო კარგია, სჯობს“, **ჯოგუ(ნ)** „სძულს“, **ჯოხო(ნ)** „ჰქვია“, **ოხოლუ(ნ)** „ურევია“), მესამე დიათეზის სტატიკურ ქვეჯგუფში იქნება განხილული, რადგან მათი კონსტრუქცია დატიურია და მოქმედების განმცდელი პირი ზმნაში მანის რიგის პირის ნიშნებითაა წარმოდგენილი.

მეორე დიათეზის სტატიკური ზმნათა რიცხვი მცირეა. ისინი უძველესი წარმოების ზმნებია, დაახლოებით იმ პერიოდისა, როდესაც ჯერ კიდევ არ იყო ჩამოყალიბებული სტატიკა და დინამიკა. ესენი, როგორც წესი, ირეგულარული ზმნებია – ეწარმოებათ მხოლოდ პირველი და მეოთხე სერიის მწკრივები. აწმყოს მწკრივის ფუძეზე დაყრდნობით შესაძლებელია შემდეგი სტატიკური ქვესტრუქტურული ჯგუფების გამოყოფა (ნუმერაციას ვაგრძელებთ პირველი დიათეზის სტრუქტურებიდან). იხ. პარაგრაფი 4.2.2.

4.2.2. მეორე დიათეზის სტატიკური R-უ(ნ) ქვეჯგუფი გვარის თვალსაზრისით: უგვარო

1. სტატიკური ქვესტრუქტურა №40 R-უ(ნ): ბაღუ(ნ) „საკმარისია“, ორპირიანი:უბაღუ(ნ) „ეყოფა“, ბაძღუ(ნ) „გდია პატარა ვილაც (ან რაღაც)“, გვერგუ(ნ) „ბლომად არის“, ზეპუ(ნ) „ყრია (ყველაფერი ბლომად)“, თასუ(ნ) „სთესია“, თორსუ(ნ) „ყრია, ახვავია (ხვავად არის)“, თხორუ(ნ) „მარხია“, რონჩხუ(ნ) „ყრია“, როხუ(ნ) „ყრია“, რჩქუ(ნ) „ჩანს“, სვასუ(ნ) „ნაზად ზის“, სორგუ(ნ) „ყრია“, ღირუ(ნ) „ღირს“, ცუცუ(ნ) „ჩაცუცქებულია“, ჩვავუ(ნ) „გდია“, ჩქუ(ნ) „ჩანს“, ხუ(ნ) „პირქვე წევს“, ჯანუ(ნ) „წევს“
2. სტატიკური ქვესტრუქტურა №41 Prev.R-უ(ნ): გოზეპუ(ნ) „ახხია, აყრია ბლომად“, ალაგურშუ(ნ) „გვერდით არის გაყუჩებული“, გინორჩქუ(ნ) „გადაჩენილია“ (კუჩხი გინორჩქულუ კრაოტის -ფეხი გადაჩენილი იყო საწოლზე); გინოქანჩუ(ნ) „გადაშოტილია“ გინოქვანჩუ(ნ) „გადაშლილია“, გიშანჩქუ(ნ) „გამოჩენილია“ (შხვა ცირენს თქვა გიშანჩქუთ: მ. ხუბ., გვ. 325 -- სხვა ქალიშვილებში შენ ჩანხარ (გამოჩენილი ხარ)“ (მაგალითი მოყვანილია ო. ქაჯაიას ლექსიკონიდან). გილუძუ(ნ) „უღვეს“, გილაჯღარკუ(ნ) „ჯღარკივით გდია“, გიმაძუ(ნ) „ზევით დევს, ძევს“, გოდუ(ნ) „ირგვლივ აკვრია“
3. სტატიკური ქვესტრუქტურა №42 prev.-ა-R-უ(ნ): გითაალარუ(ნ) „ჰკილია“, გიმააკვეტელუ(ნ) „ჩამოეკიდება, ჰკილია...“
4. სტატიკური ქვესტრუქტურა №43 ი-R-უ(ნ): იბელუ(ნ) „ტყუილებს ამბობს; ბაქიობს“; იჭყებ-უ(ნ) „იწყევლება“...
5. სტატიკური ქვესტრუქტურა №44 prev.-ი-R-უ(ნ): შიილებუ(ნ) „შეიძლება“, გეპახუ(ნ) „კომფორტულად ზის“, გეციცუ(ნ) „წკიპზე დევს (ჯვიროს ქიგვლადვი, გეციცუ დო ვაგვლალას -- კარგად ჩამოდევს, ოდნავ

(წიპზე) დევს და არ ჩამოვარდეს), გილვესაქურუ(ნ) ←*გილა-ი-საქუ(ნ) „რხევით დადის. გადატ. დახეტილობს“, გილვესექურუ(ნ) ←გილა-ი-საქუ(ნ) „უმაქნისად დადის, დახეტილობს“.

6. სტატიკური ქვესტრუქტურა №45 **prev.-უ-R-უ(ნ):** აწუძუ(ნ) „წინ უდევს“ (>*აწო-უ-ძ-(უ(ნ) ალუჭყვართუ(ნ) (>*ალა-უ-ჭყვართუ(ნ)) „გვერდით დევს“... ალუძუ(ნ) „ძევს, დევს, უდევს (ღიხა ღიხას ალუძუ(ნ) „მიწა მიწას უდევს (უძევს) გვერდით“), აწუსორგუ(ნ) „აგღია“, აწუჭყვართუ(ნ) „გაშოლტილია (წინ)“...
7. სტატიკური ქვესტრუქტურა №46 **ო-R-უ(ნ):** ონტერუ(ნ) „მტრობს“, ონჭუვ(ნ) „სწვდება“, ორძლირკუ(ნ) „ჰკიდია ზურგზე; აპროწიალია“, ოძინუ(ნ) „მეტია“, ონტუუ(ნ) „უკიდია“;
8. სტატიკური ქვესტრუქტურა №47 **prev.ო-R-უ(ნ):** გიობუ(ნ) „აბია“, გიოფახუ(ნ) „ახურავს“, გიოხანტუ(ნ) „ახატია“, გიოჯლარკუ(ნ) „ჯლარკივით ჰკიდია“.
9. სტატიკური ქვესტრუქტურა №48 **Prev.-რენ** ყალიბისათვის: ალარე(ნ) „გარეთ დგას“, აშარე(ნ) „დგას (შივ)“, აწურე(ნ) ←*აწოურე(ნ) „წინ დგას“, გერე(ნ)/გი-ო-რე(ნ) „დგას“, გითორე(ნ) „ქვეშ დგას“, გიმარე(ნ) „ჩამომდგარია, მაღალ რამეზე დგას“.
10. პოტენციალის ქვესტრუქტურა №49 **ი-R-ე(ნ):** იანგარიშინე(ნ) „შეიძლება ანგარიში“, იარგამინე(ნ) „შეიძლება გამოაშკარავდეს“, ირიდინე(ნ) „შეიძლება მორიდება“, იარსებინე(ნ) „შეიძლება არსებობა“, იბაზე(ნ) „შეიძლება იცემოს“, იბათილინე(ნ) „შეიძლება გაბათილება“, იბათქე(ნ) „შეიძლება მაგრად იცემოს (ცემა)“, იბაკე(ნ) „შეიძლება ტკეპნა, მაგრად ცემა“, იბანძღე(ნ) „შეიძლება არევა, ხლართვა“, იბანჭე(ნ) „შეიძლება მაგრად (გამეტებით) იცემოს“, იბაჟე(ნ) „შეიძლება დაბაჟვა“, იბარგე(ნ) „შეიძლება გამარგვლა“, იბარინე(ნ) „შეიძლება დაბარება“, იბარე(ნ) „შეიძლება ჯდაქბარვა“...

11. პოტენციალისის ქვესტრუქტურა №50 **Prev.-o-R-ე(ნ):** *ქეიგოთინე(ნ)* „შიდლება აგდება“, *ალეინე(ნ)* „შიდლება რჩევის მიცემა“, *ალაჩინე(ნ)* „შეუძლია ურჩიოს“, *გეგებე(ნ)/გიიგინე(ნ)* „შიდლება გაგება“, *ჭიბიბირდინე(ნ)* „შიდლება ჩამოკიდება“, *გიილინე(ნ)* „შიდლება შემოვლება, გავლება წელისა“, *გიიგინე(ნ)/გეგებე(ნ)* „შიდლება გაგება“, *გიიგონინე(ნ)* „შიდლება გაგონება“, *გიიზარინე(ნ)* „შიდლება გაცილება“, *გიინჭირინე(ნ)* „შიდლება განიქარვოს“, *გიირზინე(ნ)* „შიდლება გაძლება“, *გიირიგინე(ნ)* „შიდლება გარიგება“, *გიიკონე(ნ), გიიკონინე(ნ)* „შიდლება დახრა“, *გიიტოულინე(ნ)* „შიდლება დაიბას“, *ქეირენე(ნ)* „შიდლება არევა“, *ეირთენე(ნ)* „შიდლება გართობა“...

12. პოტენციალისის ქვესტრუქტურა №51 **ვა-R-ე(ნ):** ამავე სტრუქტურისაა ერთპირიანი პოტენციალისების უარყოფითი ფორმები, რომლებიც იწარმოება ვარ უარყოფითი ნაწილაკის დართვით დართვით პოტენციალისის დადებით ფორმებზე (119, 623): *ვაგემატინე(ნ)* „არ გაემეტება“, *ვეგემართე(ნ)* „არ გაესვლება“, *ვეპატიებუ(ნ)* „არ ეპატიება“, *ვაშვე(ნ)* „არ ესმევა“, *ვედიტინე(ნ)* „არ დაიტოვება“, *ველორებე(ნ)/ველორინე(ნ)* „მოიტყუება“, *ვამეკაქუნინე(ნ)* „არ ჩაეცმევა“, *ვაცხოვრინე(ნ)* „არ ეცხოვრება“, *ვავარზინე(ნ)* „არ გაედლება“, *ვაჭკომე(ნ)* „არ ეჭმევა“, *ვადახუნე(ნ)* „არ ეჯდომება“, *ვადეჯირინე(ნ)* „არ დაეჯერება“...

უღლების თვალსაზრისით სტატიკური ზმნები მწკრივანაკლია. პოტენციალისის ფორმები, მართალია, ყველა მწკრივის ფორმას ვერ იწარმოებენ, მაგრამ, სტატიკურებთან შედარებით, უფრო სრულყოფილი პარადიგმა აქვთ: აწმყო: *ივრინჯე(ნ)* „შიდლება მაგრად ცემა, დაბეგვა“

წყვეტილი: *ივრინჯუ* „შესაძლებელი გახდა დაბეგვა“

I რეზულტატივი: *ვრინჯელ/რე(ნ)* „შესაძლებელი გამხდარა დაბეგვა“

ამგვარად, მეორე დიათეზის სტატიკური ქვეჯგუფის ზმნათა მაერთიანებელი კონსტრუქციაა **nom-erg-nom-nom**. ხოლო, ძირითადი სტრუქტურა: **R-უ/ე(ნ)**. პირის ნიშნები ვინის რიგის მარკერებითაა გამოხატული.

4.3. მეორე დიათეზის დინამიკური ქვეჯგუფი

მეორე დიათეზის დინამიკურ ქვეჯგუფში გაერთიანებულ ზმნათა კონსტრუქცია ისევ **nom-erg-nom-nom**-ია. ძირითადი სტრუქტურა – **R-[Th.s.]-(უ(ნ))**. თემატური სუფიქსი [Th.s.] ერთვის ზმნათა სრულ უმრავლესობას, თუმცა გვაქვს უთემისნიშნო სტრუქტურებიც. უთემისნიშნო სტრუქტურებში შედის –**დ** სუფიქსიანი ზმნებიც: აღსანიშნავია, რომ –**დ** სუფიქსი თემის ნიშნის რანგს იკავებს: **ჭითონ-დ-უ(ნ) – იჭითა//ორ-ებ-უ(ნ)** „წითლდება“. თუმცა, –**დ** სუფიქსიანი ზმნათა ქვესტრუქტურასა და კონსტრუქციას შესაბამის პარაგრაფში განვიხილავთ.

ჩვენ შევეცადეთ, დაგვიკვირებოდით და გამოგვეყო მეორე დიათეზის **R-[Th.s.]-(უ(ნ))** საერთო სტრუქტურის ქვეშ შემავალი ქვესტრუქტურები შემდეგი პარამეტრების მიხედვით:

1. აწმყოშივე დადასტურებული ზმნისწინი, რომელიც ნეიტრალურია ასპექტის თვალსაზრისით, მაგრამ ცვლის ზმნის სემანტიკურ ნიუანსს;
2. პირთა საკორელაციო ხმოვანი პრეფიქსები;
3. ინტენსივობის –**დ** სუფიქსი;
4. მადინამიკურებელი „თემატური“ ნიშნები.
5. –**უ(ნ)** სუფიქსის წინ გამოვლენილი –**უ** სუფიქსი.

არც ერთი ქვესტრუქტურა არ გადის ძირითადი **R-Th.s.-(უ(ნ))** სტრუქტურის გარეთ და არ იწვევს მის დესტრუქტურიზაციას. სტრუქტურის გარდა, ქვესტრუქტურათა გამაერთიანებელი ფუნქციისაა **nom-erg-nom-nom** კონსტრუქციაც და ვინის რიგის პირის ნიშნებით მარკირება.

გვარის **სემანტიკური** კატეგორიის მიხედვით, მეორე დიათეზის დინამიკურ ქვეჯგუფში გვარი სამი სემანტიკური ერთეული გამოიყოფა:

1. **ავტოაქტივი** (როდესაც სუბიექტის მიერ ჩადენილი აქტიური მოქმედება მოქმედი პირისკენ უკუიქცევა, მაგ., **ტიბ-უ(ნ)** „თბება“, **ჭითონ-დ-უ(ნ)** „წითლდება“, **ი-დიდა/ორ-ებ-უ(ნ)** „დიდება“.
2. **აქტივი**: აქ შედის ნებისმიერი **R-[Th.s.]-(უ(ნ))** სტრუქტურისა და **nom-erg-nom-nom** კონსტრუქციის მქონე ზმნა, რომელსაც სულიერი სუბიექტი აქვს. მაგ., **ბოში იტყობუ(ნ)** „ბიჭი იმალება“.

3. პასივი: როგორც მორფოლოგიური კატეგორია სალიტერატურო ქართულში აქტივის ოპოზიციურ ფორმათა აღწერითი წარმოებისაა: „აშენებულ იქნა“, „წადებულ იქნა“, „გაკეთებულ იქნა“ ტიპი მეგრულ მეტყველებაში შეზღუდულია, სავარაუდოდ, ამის მიზეზი ისაა, რომ ეს სტილი საქმიანი ქაღალდების, ოფიციალური დოკუმენტებისთვისა და სახელმძღვანელოებისთვისაა შექმნილი, რაც, პრაქტიკულად არ ხდება მეგრულად, რადგან მეგრული სოციოლინგვისტურად დიალექტია - დიალექტური მეტყველებაა და არ არის სტანდარტული, შესაბამისად, არ საქმისწარებისა და ოფიციალური დოკუმენტების ენად არ განვითარდა. შესაძლოა ცოტა ხელოვნურად, მაგრამ მაინც პასივი ორგანული წარმოების მაგალითებში მაინც არსებობს: **სემანტიკურ დონეზე, გარკვეულ კონტექსტში** უსულო სუბიექტიან **R-[Th.s.]-(ნ)** სტრუქტურისა და **nom-eg-nom-nom** კონსტრუქციის მქონე ზმნებში შესაძლებელია გვქონდეს პასივი; მაგ., ჩანთა იწუალუაფუ(ნ) ძღაბზე „1. ჩანთა ინახება გოგონას მიერ; (როგორც ვიცით, ამ წინადადებას მეორე კონტექსტიც შეიძლება ჰქონდეს: (2). ჩანთას უმაღავენ გოგონას“.

ამგვარად, მეორე დიათეზის დინამიკურ ქვეჯგუფში სემანტიკურ დონეზე სამი ოპოზიციური ცალი გამოიყოფა: **ავტლაქტივები, აქტივები და პასივები** (იხ. ცხრ.4.4 (გვ.168)).

ცხრილი 4.4.

II დიათეზა			
სტატიკური	დინამიკური		
უგვარო	ავტლაქტიური	აქტიური	პასიური
	ჭითონდუ(ნ) „წითლდება“ იდიდა/ორებუ(ნ) „დიდება“ (ი- პრეფიქსიანია მეგრულში) ტიბუ(ნ) „თება“ ტიბუ ბები „თება ბებო“	ატყობუ(ნ) „ემალება“ ძღაბი ატყობუ(ნ) დიდას „ემალება გოგონა დედას“	იბინუ(ნ) ფოლაქი „იკვრება დილი“ იწუალუაფუ(ნ) „იმალება“: ჩანთა იწუალუაფუ(ნ) ძღაბზე შე „ჩანთა ინახება გოგონას მიერ“

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, წინამდებარე შრომის მიზანია, აღიწეროს მეგრული ზმნის სტრუქტურა და კონსტრუქცია დიათეზათა მორფოსინტაქსური კრიტერიუმებით. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ჩვენი კლასიფიკაცია ეყრდნობა ზმნის მორფოლოგიურად და სინტაქსურად გამოხატულ კატეგორიებს. აქვე შემოგვაქვს ზმნის პირიანობაც. პირიანობის მიხედვით, მეორე დიათეზის დინამიკური ქვეჯგუფში ორი ქვეჯგუფი გამოიყოფა: (1)ერთპირიანი, ანუ ერთპირიანი ზმნები და (2) ბრუნვაუცვლელობიექტიანი ზმნები.

მეორე დიათეზის სტატიკური, უგვარო, R-[Th.s.]-უ(ნ) სტრუქტურისა და nom-eg-nom კონსტრუქციის მქონე ზმნები განვიხილეთ ზემოთ, 4.2. პარაგრაფში.

4.3 პარაგრაფში მოკლედ მიმოვიხილეთ, თუ რა ტიპის ზმნები ერთიანდება R-[Th.s.]-უ(ნ) სტრუქტურისა და nom-eg-nom კონსტრუქციის მქონე ზმნათა დინამიკურ ქვეჯგუფში.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, გამოვყოფთ ორ ქვეჯგუფს: (1)ერთპირიანი, ანუ აბსოლუტური, ერთპირიანი ზმნები (იხ. პარაგრაფი 4.3.1.) და (2) ბრუნვაუცვლელობიექტიანი ზმნები (იხ. პარაგრაფი 4.3.2).

პირველ ქვეჯგუფში – (1)ერთპირიანი, ანუ ერთპირიანი ზმნები (პარაგრაფი 4.3.1.) შეიძლება გვქონდეს მხოლოდ ავტოაქტიური ან პასიური გვარის ზმნები. მათი გარჩევა მხოლოდ კონტექსტითაა შესაძლებელი.

გვარის შესახებ მხოლოდ სემანტიკურ დონეზე შეიძლება ვიმსჯელოთ: შესაბამისად, გამოიყოფა სამი სემანტიკური ერთეული:

ავტოაქტივი: ერთპირიანი, ერთპირიანი ზმნები, თუ მათი მოქმედება ინტროვერტიზებულია, გვარის მიხედვით ავტოაქტიურია, რადგან სუბიექტის მიერ შესრულებული მოქმედება უშუალოდ უბრუნდება/ეხება მოქმედების ჩამდენს. სტრუქტურული თვალსაზრისით ავტოაქტივთა ძირითადი სტრუქტურებია: ერთპირიანი (1)ტიპუ(ნ) „თბება“ ტიპის, (2)აბსოლუტური ი-პრეფიქსიანი (მაგ., ი-შხამინ-უ(ნ) „იშხამება“) და ერთპირიანი –დ სუფიქსიანი ტიპი (მაგ., ჭითონ-დ-უ(ნ) „წითლდება“). შეიძლება გართულდეს ზმნისწინითა და სხვადასხვა სუფიქსით.

პასიური შინაარსი გამოიხატება მხოლოდ „მიერ“ ტიპის კონსტრუქციაში, უმრავლეს შემთხვევაში მაშინ, როცა ზმნით გამოხატული პირი უსულოა; თუმცა გვაქვს სულიერი სუბიექტის მქონე ზმნათა პასივად გაგების შემთხვევებიც: *ფულაქ იბინუ ძღაბე შე „იბნევა დილი გოგონას მიერ“ შდრ.: მუჭო(თ) ვოტყუქუნ, ასე თე ბაღანა ვიღახუ მიდგარენგ შე „როგორც ვატყობ, ახლა ეს ბავშვი*

იცემება ვილაცისგან/მიერ“ ან: *ვოტყუქ ასე თე ბაღანა დიგვაგუ(ნ)/დიბეზუ(ნ) დიღაშე „ვატყობ, ახლა ეს ბავშვი იცემება დედისგან/ მიერ“.*

აქტივი: ბრუნვაუცვლელიობიექტიან, ორპირიან ზმნათა შემთხვევაში ზმნა სემანტიკურად აქტივია: მოქმედება გადადის ზმნაში ჩართულ ბრუნვაუცვლელ ობიექტზე, მაგ., *აბურცუ(ნ) თინა თის ქერიცალო „ექვერა ის მას ქორივით“; აჩხიხუ(ნ) თინა თის „ეჯახება ის მას (სახხუბრად)“.*

გამომდინარე იქიდან, რომ გვარი მეგრულ (*resp.* ქართველურ) ქვესისტემაში სემანტიკური კატეგორიაა და იგი მორფოლოგიურად არარელევანტურია, ჩვენ მას მორფოლოგიაში არ განვიხილავთ. II დიათეზის დინამიკური ქვეჯგუფში 2 ქვეჯგუფს - საოპოზიციო ცალებს გამოვყოფთ ბრუნვაუცვლელი ობიექტის ქონა-არქონის მიხედვით, იმ განსხვავებით, რომ პირველი დიათეზის ქვეჯგუფებს შორის ოპოზიციას ქმნიდა ბრუნვაუცვლელადი ობიექტის ქონა-არქონა.

მივყვეთ თანმიმდევრობით და განვიხილოთ მეორე დიათეზის დინამიკური ქვეჯგუფის ზმნათა ქვესტრუქტურები. კონსტრუქცია, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ყველასთვის ერთია: პირველ სერიაში – ნომინატიური, მეორე სერიაში – ერგატიული, მესამე სერიაში – დატიური (**nom-erg-nom-nom**).

4.3.1. ერთპირიანი კონსტრუქცია

გვარი: ავტოაქტივი, პასივი

განვიხილოთ მეორე დიათეზის დინამიკური ქვეჯგუფის ერთპირიანი, (აბსოლუტური) ზმნების კონსტრუქცია და ქვესტრუქტურული ჯგუფები. მეორე დიათეზის ყველა ზმნას ერთი კონსტრუქცია აქვს: **nom-erg-nom-nom**; მაგ., *ტიბუ(ნ) კონი_{nom} – გოტიბუ კონი_{erg} – გოტიბაფელე კონი_{nom}* („თბება კაცი *nom* – გათბა კაცი_{erg} – გამთბარა კაცი“*nom*). ქვესტრუქტურულად კი საკმაოდ მრავალფეროვანი სურათი იხატება აწმყოშივე დადასტურებული ზმნისწინის, ხმოვანი პრეფიქსების, -დ სუფიქსის, -უ სუფიქსისა და თემის ნიშნების მიხედვით. მივყვეთ თანმიმდევრულად და განვიხილოთ თითოეული ქვესტრუქტურულ ჯგუფში შემავალი ზმნები და მათი უღლების პარადიგმა.

მეორე დიათეზის ერთპირიანი, ანუ აბსოლუტურ ზმნებში აშკარად დაჩნდება მოქმედების უაუქცევიტობის (ინტროვერტიზაციის) სემანტიკა, ამიტომ, სამეცნიერო ლიტერატურაში მათ ავტოაქტივებს უწოდებენ (67).

4.3.1.1. ერთპირიანი R-უ(ნ) ქვესტრუქტურა №52

სალიტერატურო ქართულის R-ები „-თბ-ებ-ი/თბება“ ტიპის ავტოაქტივების შესატყვისი ზმნები მეგრულში R-უ(ნ) (ტიბუ(ნ) „თბება“) სტრუქტურისაა. მათი რაოდენობა შეზღუდულია: *ღირკუ(ნ) „ღრკება“*, *ზღირტუ(ნ) „სხლტება“*, *(ნ)ღღულუ(ნ) „ღნება“*, *ქღირუ(ნ) „ჭკნება“*, *სქიდუ(ნ) „რჩება“*, *ტირხუ(ნ) „ტყდება“*, *ცორდუ(ნ) „ღკება, ყროლდება“*, *შქირტუ(ნ) „შრტება“*, *წირდუ(ნ) „წმდება“*, *ჭყორდუ(ნ) „წყდება“*, *ხორცქუ(ნ) „სკდება“*, *ხომუ(ნ) „ხმება“*...

გვაქვს ისეთი შემთხვევებიც, როდესაც კონკრეტულ ფორმას სალიტერატურო ქართულში R-ები ფორმა შეესაბამება, მეგრულში კი R-Ø სტრუქტურით გვხვდება, მაგ., *სხაპუნ-ს „ხტის, ცეკვაეს“*. ო. ქაჯაიას ლექსიკონშიც ორივე სტრუქტურის ფორმა აქვს მითითებული (ხტის/ხტება): *„სხაპუნს (ქოსხაპუ „იცეკვა, გადახტა“; ქუუსხაპუ „უცეკვია, გადამხტარა“; ნოსხაპუ(ნ) „ცეკვავდა, ხტოდა თურმე“) გრდუგ, ცეკვაეს, ხტის (ხტება)“ (ქაჯაია ო., 2001-2004, ლემა სხაპუა, №19710).*

ტიბუ(ნ) ტიპის ზმნები სემანტიკურად რეფლექსივებია, ანუ ავტოაქტიური გვარის ზმნებია აღნიშნულ ზმნებს ინტროვერტულობისთვის დამახასიათებელი მარკერი - ი- პრეფიქსი არ აქვთ არც მეგრულში და არც სხვა ქართველურ ქვესისტემებში; ისინი სემანტიკურად სალიტერატურო ქართულის „თბება“ ტიპის ზმნათა შესატყვისებია და არქაულ ქართველურ ფენას განეკუთვნებიან. არნ. ჩიქობავა მათ ისტორიულად უგვარო დინამიკურ ზმნებად მიიჩნევს (მაგრამ თანამედროვე ქართულში „უნიშნო ვნებითა“ ჯგუფში ათავსებს. საინტერესოა ამ ზნათა მიმდევობათა შეპირისპირება: სალიტერატურო ქართულში *თბება* ტიპის ზმნათა მიმდევობა სასუბიექტო მ- პრეფიქსითაა მარკირებული (*გამთბარი, გამშრალი...*), საპირპიროდ ამისა, მეგრულში გვაქვს *გოტიბაფილი* „გათბობილი“, *გოსქირაფილი* „გამშრალი“ ისევე, როგორც აჭარულში: „*გათბობილი*“, „*გაშრობილი*“...

უსულო სუბიექტისა და ან მიერ/-გან თანდებულებიან კონსტრუქციაში დასაშვებია პასივის გაგებაც. შინაარსობლივად, ამ ტიპის ზმნები ერთპირიანი ზმნები „მოქმედების მდგომარეობას გამოხატავენ. მათი სუბიექტი თვითმოქმედია, თვითმოძრავია, მისი მოქმედება უკუმიმართებისაა, უკუქცევითია“ (67,62-63).

უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ სალიტერატურო ქართულის „თბება“ ტიპის ზმნათა ნაწილი მეგრულში შეიძლება აწმყოშივე ზმნისწინით შეგვხვდეს: **გოთებოლუ(ნ) „კრთება“**, **(გო)ჩირთუ(ნ) ცდება...**

R-უ(ნ) სტრუქტურის ზმნები რომ რეფლექსივებია, ამას ისიც ამტკიცებს, რომ რამდენიმე მათგანი სწორედ **ი-** პრეფიქსითაა წარმოდგენილი აწმყოშივე: **ი-რტუაფუ(ნ) „ღებება“**, **ი-სუსტებუ(ნ) (სოფ. ქვემო ქვალონის მეტყველებაში) „ხდება, სუსტდება“...** **ტიბუ(ნ) „თბება“** ზმნაც დაირთავს ი- თავსართს, ოღონდ არა აწმყოში, არამედ მყოფადში: **ტიბუ(ნ) – იტიბუაფუ(ნ) „თბება“** - „გათბება“; **იტიბუაფუ „გათბება“** ფორმა დავადასტირეთ სავსე პრაქტიკის დროს ხობის რაიონის სოფელ ქვემო ქვალონში; **ტიბუ(ნ) „თბება“** ზმნის მყოფადის აღნიშნული ფორმა არ გვხვდება ოთარ ქაჯაიას „მეგრულ-ქართულ ლექსიკონში“. უღლების პარადიგმა რეგულარულია:

I სერია

აწმყოს ჯგუფი			
აწმყო პტიბ-უ-ქ /- თ “ვთბები” ტიბ-უ-ქ /- თ “თბები” ტიბ-უ(ნ) /- ა(ნ) “თბება”	უწვევტელი პტიბ-უ-დ-ი /-თ “ვთბებოდი” ტიბ-უ-დ-ი /-თ “თბებოდი” ტიბ-უ-დ-უ /-ეს “თბებოდა”	აწმყოს კავშ. პტიბ-უ-დ-ა/-ე /-ათ “ვთბებოდე” ტიბ-უ-დ-ა/-ე /-ათ “თბებოდე” ტიბ-უ-დ-ა-ს /-ან “თბებოდეს”	აწმყოს პირობითი პტიბ-უ-დ-ი-კო /-თ-(ი)-კო “რომ ვთბებოდე” ტიბ-უ-დ-ი-კო /-თ-(ი)-კო “რომ თბებოდე” ტიბ-უ-დ-უ-კო /-ეს-(ი)-კო “რომ თბებოდეს”
მყოფადის ჯგუფი			
მყოფადი გოპტიბ-უქ / თ “გავთბები” გოტიბ-უქ / თ “გათბები” გოტიბ-უ(ნ) /- ა(ნ) “გათბება”	მყოფადის სოლმ. გოპტიბ-უ-დ-ი /-თ “გავთბებოდი” გოტიბ-უ-დ-ი /-თ “გათბებოდი” გოტიბ-უ-დ-უ /-ეს “გათბებოდა”	მყოფადის კავშ. გოპტიბ-უ-დ-ა/-ე /-ათ “გავთბებოდე” გოტიბ-უ-დ-ა/-ე /-ათ “გათბებოდე” გოტიბ-უ-დ-ა-ს /-ან “გათბებოდეს”	მყოფადის პირობითი გოპტიბ-უ-დ-ი-კო /-თ-(ი)-კო “რომ გავთბებოდე” გოტიბ-უ-დ-ი-კო /-თ-(ი)-კო “რომ გათბებოდე” გოტიბ-უ-დ-უ-კო /-ეს-(ი)-კო “რომ გათბებოდეს”

II სერია

წვევტელი გოპტიბ-ი/ /-თ “გავთბი” გოტიბ-ი /-თ “გათბი” გოტიბ-უ /-ეს “გათბა”	II კავშირებითი გოპტიბ-ა/-ე /-თ “გავთბეთ” გოტიბ-ა/-ე /-თ “გათბე” გოტიბ-ა-ს /-ას “გათბეს”	II პირობითი გოპტიბ-ი-კო /-თ-ი-კო “რომ გავთბარიყავ” გოტიბიკო /-თ-ი-კო “რომ გათბარიყავ” გოტიბ-უკო /-ეს-ი-კო “რომ გათბარიყო”
--	---	---

III სერია

I თურმეობითი გოპტიბაფ-ელ/რე-ქ /-თ “გავმთბარვარ” გოტიბაფ-ელ/რე-ქ /-თ “გამთბარხარ” გოტიბაფ-ელ/რე- (6) /-თ “გამთბარა”	II თურმეობითი გოპტიბაფ-ელ/რე- დ-ი /-თ “გავმთბარიყავ” გოტიბაფ-ელ/რე-დ- ი /-თ “გამთბარიყავ” გოტიბაფ-ელ/რე-დ- უ /-თ “გამთბარიყო”	III კავშირებითი გოპტიბაფ-ელ/რე-დ- ა /-თ-(ი)-კო “გავმთბარიყო” გოტიბაფ-ელ/რე-დ-ა /-თ-(ი)-კო “გამთბარიყო” გოტიბაფ-ელ/რე-დ-ა- ს /-ეს-(ი)კო “გამთბარიყოს	III პირობითი გოპტიბაფ-ელ/რე-დ-ი-კო /-თ-(ი)- კო “რომ გავმთბარიყავ” გოტიბაფ-ელ/რე-დ-ი-კო /-თ-(ი)- კო “რომ გამთბარიყავ” გოტიბაფ-ელ/რე-დ-უ-კო /-ეს- (ი)კო “რომ გამთბარიყო”
--	---	---	---

IV სერია

III თურმეობითი გონოპტიბაფ-უ-ე-ქ /-თ “გავთბები თურმე” გონოტიბაფ-უ-ე-ქ /-თ “გათბები თურმე” გონოტიბაფ-უ-ე(6) /-ა(6) “გათბება თურმე”	IV თურმეობითი გონოპტიბაფ-უ-ე-დ- ი /-თ “გავთბებოდი თურმე” გონოტიბაფ-უ-ე-დ-ი /-თ “გათბებოდი თურმე” გონოტიბაფ-უ-ე-დ-უ /-ეს “გათბებოდა თურმე”	IV კავშირებითი გონოპტიბაფ-უ-ე-დ-ა/- ე /-თ “რომ გავთბებოდე თურმე” გონოტიბაფ-უ-ე-დ-ა/- ე /-თ “რომ გათბებოდე თურმე” გონოტიბაფ-უ-ე-დ-ა-ს /-ან “რომ გათბებოდეს თურმე”	IV პირობითი გონოპტიბაფ-უ-ე-დ-ი-კო /-თ-(ი)- კო “რომ გავმთბარიყავ თურმე” გონოტიბაფ-უ-ე-დ-ი-კო //თ-(ი)-კო “რომ გამთბარიყავ თურმე” გონოტიბაფ-უ-ე-დ-უ-კო /-ეს-(ი)- კო “რომ გამთბარიყო თურმე”
--	---	--	---

4.3.1.2. ერთპირიანი prev-R-უ(6) ქვესტრუქტურა №53

წინა პარადიგმის (ერთპირიანი R-უ(6) ქვესტრუქტურის) ზმნებისგან ამ ზმნებს მხოლოდ სტრუქტურული თვალსაზრისით ზმნისწინი განასხვავებს. ზმნისწინი, როგორც წესი, დაცლილია სრული ასპექტის გაგებისაგან და მოქმედების მიმართულებისა და გეზის დამაზუსტებელია.

სემანტიკურ დონეზე, გვარის მიხედვით ეს ზმნები შესაძლოა იყვნენ ავტოაქტივები ან პასივები, ამას მხოლოდ კონტექსტი განარჩევს.

უღლების თვალსაზრისით ისევე იუღვლიან, როგორც მათი უზმნისწინო ვარიანტები ტიბუ(6) „თბება“ ტიპისა.

ზმნისწინიანი ქვესტრუქტურა გაცილებით უფრო პროდუქტიული აღმოჩნდა უზმნისწინოსთან შედარებით: ალგმალუ(6) „(ჩამო)გარდება“, ალგმაჩანუ(6) „ეჩრება“, აშგმალუ(6) „გარდება“, აშგმანდლულუ(6) „(შემო)დნება“, აშგმადოხოლუ(6) „ჯდება“, გინგმოლუ(6) „გარდება“, გინგმოსქიდუ(6) „გადარჩება“, გიშგმალუ(6)-გამოგარდება,

(გიშა)ღურუ(ნ) „1.მოკვდება; 2.გადატ., შერცხვება, წახლება (კოცვ გეიშაღურიო? -- შერცხვი (მოკვდი) კაცებს შორის?)“, *გოდირთუ(ნ)* „(ლა)ღგება (გოდირთუ ჭვიმაქ ლაღა წვიმები)“, *გოლუ(ნ)* „1.გარღება (გოლ ხონარქ: მ. ხუბ., გვ. 14 -- გავარდა ხმა)2. შეკრთება (გააღვ ცირაში დიდაქვ: ი. ყიფშ., გვ. 64 -- შეკრთა გოგოს დედა); 3.გაძვრება (ორტყაფუქ გოლვ -- სარტყელი გაძვრა)“ (მაგალითი მოყვანილია ო. ქაჯაიას ლექსიკონიდან), *გეგმანთხუ(ნ)* „ჩამოვარდება“, *გარზუ(უ)(ნ)* „გაძლებს“...

მწკრივთა წარმოების თვალსაზრისით, **Prev-R-უ(ნ)** ყალიბის ფორმები ზედმიწევნით მიჰყვება ამავე პარადიგმის უპრევერბო ქვესტრუქტურის ზმნათა პარადიგმას.

4.3.1.3. ერთპირიანი ი-R-უ(ნ) ქვესტრუქტურა №54

ერთპირიანი ი-R-უ(ნ) ქვესტრუქტურის ზმნები ერთპირიანია. იმის მიხედვით კი, სუბიექტი სულიერია თუ უსულო, სემანტიკურ დონეზე ზმნა შეიძლება იყოს ავტოაქტიური ან პასიური. მაგ., *თე ოღიარე ჯგირო იბუცხუ(ნ)* „ეს ბალახი კარგად იფოცხება“ (ავტოაქტივია) შდრ.: *ოღიარე იბუცხუ(ნ) კოჩიშ ხეთ* „ბალახი იფოცხება კაცის მიერ/“ხელით“ (ზმნა პასიური შინაარსისაა); შესავალშიც ვთქვით და აქაც აღვნიშნავთ, რომ გვარი ავტოაქტიური იქნება თუ პასიური, ამაზე საუბარი მხოლოდ სემანტიკურ ჭრილშია შესაძლებელი. მაგალითები: *იბუცხუ(ნ)* „იფოცხება“, *იბუ(რ)ძგუ(ნ)* „იბურძგნება“ და მსგავს ზმნებს უსულო სუბიექტი შეეწყობა, გვარის სემანტიკურ კატეგორიას მხოლოდ კონტექსტუალურად თუ გავარჩევთ: უსულო სუბიექტი შეეწყობა, რაც იმას ნიშნავს, რომ პასივია; ხოლო შემდეგი ზმნები: *იზაკუ(ნ)* „იმზაკვრება“, *იზანგუ(ნ)* „იზანგება“, *იზეთუ(ნ)* „იზეთება“, *ითენთუ(ნ)* „ითენთება“ რეფლექსივებია. მათი მოქმედება ინტროვერტიზებულია, შესაბამისად, გვარის სემანტიკური კატეგორიის ფარგლებში ისინი ავტოაქტივებია. მორფოსინტაქსურ დონეზე კი მხოლოდ მორფოლოგიური სტრუქტურისა და სინტაქსური (**nom-erg-nom-nom**) კონსტრუქციის აღწერა შეგვიძლია, რადგან მორფოსინტაქსური მარკერები

განსხვავებით გვარის კატეგორიისგან, კარგადაა დაპირისპირებული. შესაბამისად, გვარს ვერ განვიხლავთ ზმნის მორფოსინტაქსში.

ამავე სტრუქტურულ პარადიგმაში შემოდის სამეცნიერო ლიტერატურაში სემანტიკური ნიშნით გამოყოფილ ფორმათა ჯგუფი - ე.წ. „დეპონენსები“. ჩვენ მათ სემანტიკურ დონეზე ავტოაქტივებად/რეფლექსივებად განვიხილავთ, მოფოსინტაქსურ დონეზე კი ისინი **R-უ(ნ)** მორფოლოგიური სტრუქტურისა და **nom-erg-nom** სინტაქსური კონსტრუქციის მქონე ზმნებია, რომელთაც, საერთო წესისამებრ, აწმყოშივე **ი-** პრეფიქსიანი ქვესტრუქტურა აქვთ და ავტოაქტიურ მოქმედებას გამოხატავენ. *ილანძღუ(ნ)* „ილანძღება“, *იხოქუ(ნ)* „იხოქება“, *იშხამ(ინ)უ(ნ)* „იშხამება“, *ილაჭუ(ნ)* „იკრიჭება“, *იღვანჭკუ(ნ)* „იღვეჭება“, *იღარღუ(ნ)* „იღერღება“, *ინკორუ(ნ)* „იცოხნება“, *იზინდუ(ნ)* „იზიდება“, *იკიროკუ(ნ)* „იკლაკნება“, *იკრუნჩხუ(ნ)* „იკრუნჩხება“, *იყუცუ(ნ)* „იკუზება, იყუნცება“ ...

ზნური წარმოშობის ფორმებთან ერთად (მაგ., *იჭარ-უ(ნ)* „იწერება“), საკმაოდ დიდი რაოდენობითაა ნასახელარი ზმნები, რომელთაგან ზოგი, გამომდინარე იქიდან, რომ ამ ზმნათა უმრავლესობას უსულო სუბიექტი შეეწყობა, ამიტომ, სემანტიკურ ჭრილში, ისინი შეიძლება პასიური ან ავტოაქტიური შინაარსისანი იყვნენ:

- ჭყიში* „მწყემსი“ - *იჭყიშუ(ნ)* „იმწყემსება“
- სანთელი* - *ისანთელუ(ნ)* „ისანთლება“
- ბომბი* - *იბომბუ(ნ)* „იბომბება“
- ნირსი* - *ინირსუ(ნ)* „ინისლება“
- ქურსი* - *იქურსუ(ნ)* „იქუსლება“
- ღაღაჩი* - *იღაბაჩუ(ნ)* „უთავბოლოდ ლაქლაქებს“
- შხამი* - *იშხამ(ინ)უ(ნ)* „იშხამება“ და სხვ.

მხოლოდ კონტექსტი განსაზღვრავს ავტოაქტიურობასა და პასიურობას: სულიერი სუბიექტის შეწყობის შემთხვევაში, როგორც წესი, ერთ შემთხვევაში პასიური შინაარსი შესაძლოა ავტოაქტივით შეიცვალოს; მაგ., (1)*უნა უღუ მორჩეთ იღაფუუ(ნ)* „შავი უღელი მოთეთროდ იღებება“, მაგრამ: (2)*ირ ღღას იღაფუუ(ნ) თე ძღაბი* „ყოველდღე იღებება ეს გოგო“, პირველ შემთხვევაში ზმნა პასივიური შინაარსისაა, მეორეში – აქტიური.

უმრავლესობა კი ამ პარადიგმის ავტოაქტივებისა ზმნური ძირებიდან არის ნაწარმოები; მაგ., *იკვათუ(ნ)* „იჩეხება“ (მაგ., *ღიშკა იკვათუ(ნ)*), *იკვანწუ(ნ)*

„იკვანწება“, იკვანწუ(ნ) „ირწევა“, იკვარჩხუ(ნ) „იჭმუხნება“, იკიდუ(ნ) „იტხინება“, იკიდუ(ნ) „იკეტება, იხურება“, იკირუ(ნ) „იკვრება (შე, გა)“...

უღლების პარადიგმის თვალსაზრისით, მწკრივთა წარმოება რეგულარულია, უღლების ნიმუში:

I სერია

აწმყოს ჯგუფი			
აწმყო ვილოლ-(უ)-უ-ქ /-თ “ვიმჭვარტლები” ილოლ-(უ)-უ-ქ /-თ “იმჭვარტლები” ილოლ-(უ)-უ-(ნ) /-ან(ნ) “იმჭვარტლება”	უწყვეტელი ვილოლ-(უ)-უ-დ-ი /-თ “ვიმჭვარტლებოდი” ილოლ-(უ)-უ-დ-ი /-თ “იმჭვარტლებოდი” ილოლ-(უ)-უ-დ-უ /-ეს “იმჭვარტლებოდა”	აწმყოს კავშ. ვილოლ-(უ)-უ-დ-ა/-ე /-ათ “ვიმჭვარტლებოდე” ილოლ-(უ)-უ-დ-ა/-ე /-ათ “იმჭვარტლებოდე” ილოლ-(უ)-უ-დ-ა-ს /-ან “იმჭვარტლებოდეს”	აწმყოს პირობითი ვილოლ-(უ)-უ-დ-ი-კო /-თ-(ი)-კო “რომ ვიმჭვარტლებოდე” ილოლ-(უ)-უ-დ-ი-კო /-თ-(ი)-კო “რომ იმჭვარტლებოდე” ილოლ-(უ)-უ-დ-უ-კო /-ეს-(ი)-კო “რომ იმჭვარტლებოდეს”
მყოფადის ჯგუფი			
მყოფადი გივლოლ-(უ)-უ-ქ /-თ “გავიმჭვარტლები” გილოლ-(უ)-უ-ქ /-თ “გავიმჭვარტლები” გილოლ-(უ)-უ-(ნ) /-ან(ნ) “გავიმჭვარტლება”	მყოფადის ხოლმ. გივლოლ-(უ)-უ-დ-ი /-თ “გავიმჭვარტლებოდი” გილოლ-(უ)-უ-დ-ი /-თ “გავიმჭვარტლებოდი” გივლოლ-(უ)-უ-დ-უ /-ეს “გავიმჭვარტლებოდა”	მყოფადის კავშ. გივლოლ-(უ)-უ-დ-ა/-ე /-ათ “გავიმჭვარტლებოდე” გილოლ-(უ)-უ-დ-ა/-ე /-ათ “გავიმჭვარტლებოდე” გივლოლ-(უ)-უ-დ-ა-ს /-ან “გავიმჭვარტლებოდეს”	მყოფადის პირობითი გივლოლ-(უ)-უ-დ-ი-კო /-თ-(ი)-კო “რომ გავიმჭვარტლებოდე” გილოლ-(უ)-უ-დ-ი-კო /-თ-(ი)-კო “რომ გავიმჭვარტლებოდე” გივლოლ-(უ)-დ-უ-კო /-ეს-(ი)-კო “რომ გავიმჭვარტლებოდეს”

II სერია

წყვეტელი გივლოლ-ი/-თ “გავიმჭვარტლე” გილოლ-ი /-თ “გავიმჭვარტლე” გილოლ-უ /-ეს “გავიმჭვარტლა”	II კავშირებითი გივლოლ-ა/-ე /-ათ “გავიმჭვარტლო” გილოლ-ა/-ე /-ათ “გავიმჭვარტლო” გივლოლ-ა-ს /-ან “გავიმჭვარტლოს”	II პირობითი გივლოლ-ი-კო /-თ-(ი)-კო “რომ გავიმჭვარტლედიყავ” გილოლ-ი-კო /-თ-(ი)-კო “რომ გავიმჭვარტლედიყავ” გივლოლ-უ-კო /-ეს(ი)-კო “რომ გავიმჭვარტლედიყოს”
---	--	--

III სერია

I თურმეობითი გოვლოლ-ე-რე-ქ-(ქ) /-რე-ქ-თ “გავბოლიდიყავ” გოვლოლ-ე-რე-ქ-(ქ) /-რე-ქ-თ “გაბოლიდიყავ” გოვლოლ-ე-რე-ქ-(ნ) /-რე-ქ-ან(ნ) “გაბოლიდა”	II თურმეობითი გოვლოლ-ე-რე-დ-ი /-რე-დ-ი-თ “გავბოლიდიყავ” გოვლოლ-ე-რე-დ-ი /-რე-დ-ი-თ “გაბოლიდიყავ” გოვლოლ-ე-რე-დ-უ /-რე-დ-ეს “გაბოლიდიყოს”	III კავშირებითი გოვლოლ-ე-რე-დ-ა/-ე /-რე-დ-ათ “გავბოლიდიყოს” გოვლოლ-ე-რე-დ-ა/-ე /-რე-დ-ათ “გაბოლიდიყოს” გოვლოლ-ე-რე-დ-ა-ს /-ან “გაბოლიდიყოსს”	III პირობითი გოვლოლ-ე-რე-დ-ი-კო /-რე-დ-ი-თ-(ი)-კო “რომ გავბოლიდიყავ” გოვლოლ-ე-რე-დ-ი-კო /-რე-დ-ი-თ-(ი)-კო “რომ გავბოლიდიყავ” გოვლოლ-ე-რე-დ-უ-კო /-ეს(ი)-კო “რომ გავბოლიდიყოს”
--	---	---	--

IV სერია

III თურმეობითი ნოვლოლ-ე-უ-ე-ქ /-თ “გავბოლიდიყავ” ნოვლოლ-ე-უ-ე-ქ /-თ “გავბოლიდიყავ” ნოვლოლ-ე-უ-ე-(ნ) /-ან “გავბოლიდიყავოდა” “გავბოლიდიყავოდა”	IV თურმეობითი ნოვლოლ-ე-უ-ე-დ-ი /-თ “გავბოლიდიყავოდი” ნოვლოლ-ე-უ-ე-დ-ი /-თ “გავბოლიდიყავოდი” ნოვლოლ-ე-უ-ე-დ-უ /-ეს “გავბოლიდიყავოდა” “გავბოლიდიყავოდა”	IV კავშირებითი ნოვლოლ-ე-უ-ე-დ-ა/-ე /-თ “(რომ) გავბოლიდიყავოდე” ნოვლოლ-ე-უ-ე-დ-ა/-ე /-თ “(რომ) გავბოლიდიყავოდე” ნოვლოლ-ე-უ-ე-დ-ა-ს /-ან “(რომ) გავბოლიდიყავოდეს”	IV პირობითი ნოვლოლ-ე-უ-ე-დ-ი-კო /-თ-(ი)-კო “რომ გავბოლიდიყავოდი” ნოვლოლ-ე-უ-ე-დ-ი-კო /-თ-(ი)-კო “რომ გავბოლიდიყავოდი” ნოვლოლ-ე-უ-ე-დ-უ-კო /-ეს(ი)-კო “რომ გავბოლიდიყავოდა”
--	---	--	---

ამავე ქვესტრუქტურის ნაირსახეობად შეიძლება ჩაითვალოს ერთპირიანი **o-R-უ-უ(ნ)** ქვესტრუქტურა:

ეს ყალიბი არა მხოლოდ საკუთრივ მეგრული, არამედ სალიტერატურო ენიდან ნასესხები ზმნური ფორმებისთვისაც აქტიურად გამოიყენება. ჩვენ მიერ მოყვანილი მაგალითები ამოწერილია როგორც ტექსტებიდან, ლექსიკონებიდან, ასევე ჩვენ მიერ სოფ. ქვემო ქვალონში დიალექტოლოგიური ექსპედიციის დროს ჩაწერილი ზეპირი მასალიდან. სწორედ ამ ჩანაწერებმა აჩვენა, რომ საკუთრივ მეგრული ფორმების გარდა, **o-R-უ-უ(ნ)** ყალიბი გამოიყენება მრავალი არამეგრული ზმნური ძირისთვის. რადგან ეს ფორმები დავადასტურეთ მეტყველებაში, ვფიქრობთ, ისინი უკვე მეგრული მეტყველების ფაქტებია: კონკრეტული მოსაუბრე პირი, შესაძლოა ინდივიდუალიზმების დონეზეც კი, ენის ამ კონკრეტულ კოდს იყენებს საკუთარი აზრის გამოსახატავად. ამ მაგალითებსაც წარმოვადგენთ ჩვენს ნაშრომში, რადგან, ვფიქრობთ, საინტერესოა როგორც ლინგვისტური, ისე სოციოლინგვისტური თვალსაზრისითაც.

o-R-უ-უ(ნ) ქვესტრუქტურის ზმნებს **o-** პრეფიქსი მყოფად-წყვეტილის ჯგუფებშიც გადაჰყვებათ, მყოფადის მწკრივსა და სრულ ასპექტს ზმნისწინის დართვითა და **ქo-** დადასტურებითი ნაწილაკის საშუალებით აწარმოებენ, სწორედ აქ მიმდინარეობს მთელი რიგი ფონეტიკური პროცესები, ამიტომ ზოგჯერ ძალიან რთულდება ხმოვანპრეფიქსისა და ზმნისწინის სეგმენტაცია.

სემანტიკურად, ამ ზმნათა უმრავლესობა ავტოაქტიური შინაარსისაა, მაგრამ კონკრეტულ კონტექსტში შესაძლოა დაჩნდეს პასივის გაგებაც. როგორც წინა პარაგრაფებში აღვნიშნეთ, აბსოლუტურ ზმნებში ავტოაქტივი-პასივის სემანტიკური ოპოზიცია მთლიანად კონტექსტზეა დამოკიდებული. ამ ზმნებში სპორადულად გამოვლენილი **o-** პრეფიქსი მოქმედების ინტროვერტულობაზე მიუთითებს:

ობაგუუ(ნ) „ობრიგება, იბეგება“, **ობათქუუ(ნ)** „მაგრად იცემება“, **ობაკუუ(ნ)** „იტკეპნება“, **ობამბუუ(ნ)** „ობამბება“, **ობანდუუ(ნ)** „ობლანდება“, **ობანძღუუ(ნ)** „იხლართება“, **ობანჭუუ(ნ)** „იცემება, ნაცემი ხდება“, **ობაჟუუ(ნ)** „ობაჟება
ობარგუუ(ნ) 1) „იმარგლება“ **2)** „ბანაკდება“, **ობარღუუ(ნ)** „იბურღება“, **ობარუუ(ნ)** „ობარება“, **ობარჯუუ(ნ)** „ირევა, იწეწება“, **ობარჯღუუ(ნ)** „ჭრელდება“, **ობაჟუუ(ნ)** „ნიაველება“, **იბეზუუ(ნ)** „იცემება“, **იბეთქუუ(ნ)** „იბეთქება“;

იბექუჩუქ(ნ) „ბაქიაობს“, *იბეშტუ(ნ)/იბეჭდუ(ნ)* „იბეჭდება“, *იბეჭუჩუქ(ნ)* „იწვნება“, *იბზადებუ(ნ)* „მზადდება“, *იბინებუ(ნ)* „ბინავდება“, *იბინუ(ნ)* „იკვრება, იბნევა (ღილი)“, *იბისკონუჩუქ(ნ)* „იჩქმიცება“, *იბიძგუ(ნ)* 1. „იჩხირება“, 2. „იბურძგნება“, *იბოგუჩუქ(ნ)* „ხილი იღება“, *იბონდუჩუქ(ნ)* „იწვნება“, *იბონდლუ(ნ)* „იქსელება, ქსელი იბმება“, *იბონუ(ნ)* „იბანება“, *იბორკუჩუქ(ნ)* „იბორკება“, *იბრანგუ(ნ)* „თვრება“, *იბუმუჩუქ(ნ)* „ისხმება“, *იბურიცხუ(ნ)* „იბლუნძება, იკრუნჩხება“, *იბურდუ(ნ)* „იბურდება“, *იბურდღონუ(ნ)* „იბდღვნება“, *იბურუ(ნ)* „იბურება, იფარება“, *იბურდუ(ნ)* „იბურდება“, *იბუ ცხუ(ნ)* „იფოცხება“, *იბუქუჩუქ(ნ)* „ბუქდება“, *იგირღონუ(ნ)* „იგლიჯება“, *იგიროხუ(ნ)* „იგრიხება“, *იგირჯონუ(ნ)* „იგლიჯება, ტყავდება“, *იგარგატუ(ნ)* „იხვევა“, *იგერგელუჩუქ(ნ)* „იგორავებს, გორაობს“, *იგაგუ(ნ)* „იცემება, იბეგვება“, *იგამუ(ნ)* „ნაგვიანდება“, *იგვანუ(ნ)* „სუქდება“, *იგვარგვაზუ(ნ)* „კოშტდება, კოშტად იკვრება“, *იგიბუ(ნ)/იგიბუ(ნ)* „იხარშება, იცემება მათრახით“, *იგიღოსუ(ნ)* „იგლისება“, *იგი/ემუ(ნ)* „იძეება“, *იგორუ(ნ)* „იძებნება“, *იგორგოლუ(ნ)* „იგორებს“, *იგურსუ(ნ)* „ჩუმდება, იყურსება“, *იგრინჯუ(ნ)* „იბეგვება“, *იგუბუ(ნ)* „გუბდება“, *იგუღორუ(ნ)* „შეხრამუნდება“, *იგურიშოუ(ნ)* „გვირისტდება“, *იგუჯუ(ნ)* „იტენება“.

უღლების პარადიგმა რეგულარულია:

აწმყო: *იგრინჯუ(ნ)* „იბეგვება“,

წყვეტილი: *ღიიგრინჯუ* „დაიბეგვა“

I რეზულტატივი: *ღოგრინჯექ(ნ)* „დაბეგვილა“

I რეზულტატივი: *ნოგრინჯუ(ნ)* „დაიბეგვებოდა ხოლმე“

4.3.1.4. ერთპირიანი prev-o-R-უ(ნ) ქვესტრუქტურა №55

prev-o-R-უ(ნ) ქვესტრუქტურის ზმნათა კონსტრუქციაა **nom-erg-nom-nom**. ისინი ისევე იუღვლიან, როგორც მათი უზმნისწინო ვარიანტები. აწმყოს სტრუქტურაში თვალნათლივ ჩანს **o-** პრეფიქსი, რაც ამ ზმნათა უკუქცევითობაზე მიუთითებს (o- პრეფიქსის შესახებ ვრცელი მიმოხილვა იხ. ნაშრომის შესავალ ნაწილში, პარაგრაფი 3.2.1.ა): *მი-ო-გადალ-უ(ნ)* „მირბის

(მსუქანი, მუცელგაბერილი ბავშვი)“, (გი)იკერკელუ(ნ) „გორაობს, კოტრიალობს“, (გი)იხაბაკუ(ნ) „დახაბაკობს, ადვილზე ტრიალებს“, (მი)იგვანგალუ(ნ) „მოვოგმანებს“, (გი)თი)იქვარქვაშუ(ნ) „რალაცაში სასიამოვნოდ ტრიალებს“ (ჯაშ ჯინს გითიიქვარქვაშულუ „ხის ძირას ტრიალებდა (სასიამოვნოდ). // გადატ. გაწმენდა“) გილგაყვალუ(ნ) „დადის, დაბლაყუნებს“, გილალუ(ნ) „წახდება, ჩამოვარდება“ (მონდას ოსოთანდეს, კობუქ გევილალუ: ი. ყიფშ, გვ. 176 „მწიფეს ესროდნენ, კუხე ჩამოვარდა“ (ქაჯ.) (გეგმ)იპენტერებუ(ნ) „გამოჩერჩეტდება“, (გეგმ)იწყვართალუ(ნ) „გამოვოგმანდება“ გეგმიხაკუ(ნ) „გამოჩერჩეტდება“, მიიგორგოთუ(ნ) „ტრიალით მიექანება“, მიიგორგოლუ(ნ) „მიგორავს“, (გი)იხხვიუ(ნ) გაიკაწრება“, კინ-ი-ლაყაფ-უ(ნ)¹⁸ ← *კინო-ი-ლაყაფ-უ(ნ) „კუთხეში ჩუმად თავისთვის თამაშობს“, (გი)იცერცუ(ნ) (გა)იცრიცება“, (გი)იხირიტუ(ნ) „გაირღვევა“, (მი)იგურჯინუ(ნ) „ღვარად მიდის, იღვრება (ხმაურით) “...

აქვე უნდა განვიხილოთ ი- ხმოვანპრეფიქსის ფონეტიკურად სახეცვლილ ვარიანტიანი ქვესტრუქტურაც:

სინქრონიულ დონეზე, prev-ე-R-უ(ნ) ქვესტრუქტურის ზმნების ხმოვანპრეფიქსი ფონეტიკური პროცესების შედეგადაა მიღებული: ზმნისწინისეული ხმოვნისა და ი- ხმოვანპრეფიქსის უშუალო მეზობლობით. ამიტომ, ძირითად ქვესტრუქტურაში სწორედ ი- პრეფიქსი გავიტანეთ, ე- მისი სახეცვლილი ვარიანტია. ალეფაფუ(ნ) „ფარფატებს“ ← *ალა-ი-ფაფუ(ნ), ალეყურყინუ(ნ) „ბუყბუყებს“ ← *ალა-ი-ყურყინუ(ნ).

გვარის სემანტიკური კატეგორიის მიხედვით, ამ პარადიგმის ზმნათა მიერ გამოხატული მოქმედება ინტროვერტიზებულია, ამიტომ ისინი ავტოაქტივებად კვალიფიცირდებიან (მსგავსად პირველი დიათეზის ი- პრეფიქსიანი ერთპირიანი, ასევე ავტოაქტიური ზმნებისა: იცინის, იჩქარის...).

საინტერესოა, რომ ო. ქაჯაიას მეგრულ-ქართულ ლექსიკონში ამ ზმნათა ქართულ შესატყვისებად პირველი დიათეზის R-Ø სტრუქტურის ავტოაქტივებია მითითებული: ბუყბუყებს, ფარფატებს... ამ პარადიგმის ზმნათა მეგრულში გამოვლენილ ვარიანტებში დაცული ი- ხმოვანპრეფიქსი (და მისი ფონეტიკური ვარიანტი ე-, რომელიც, ლოკალური რიგის მიხედვით ზმნისწინისეულ –ა

ხმოვანთან არის ასიმილირებული: აი→ე სწორედ ამ ინტროვერტიზებულ მოქმედებაზე, უკუქცევითობაზე მიუთითებს.

აწმყოშივე დადასტურებული ზმნისწინი დაცლილია ასპექტური გაგებისაგან და მხოლოდ, ზმნით გამოხატული მოქმედების მიმართულებისა და გეზის დამაზუსტებელია: *აღეფაფუ(ნ) ←ალაი-ფაფუ(ნ) „ფარფატებს“, აღეყურეინუ(ნ) „ბუებუყებს“, აღეხვარხვალუ(ნ) „ხვარხვალებს, შიგნით ტრიალებს“, აშეკიონტუ(ნ) „შიგ ტრიალებს“, გეგებორებუ(ნ) „გაოგნდება“, გილეგვალუ(ნ) „1.დაელავს, 2.დახეტილობს“...*

აწმყო: *აღეხვარხვალუ(ნ) „შიგნით ტრიალებს“*

წყვეტილი: *ქაღეხვარხვალუ „შიგნით იტრიალა“*

I რეზულტატივი: *ქაღუხვარხვალინუ(ნ) „შიგნით უტრიალია, უხვარხვალა“*

III რეზულტატივი: *ნოხვარხვალუე(ნ) „შიგნით ტრიალებდა/ხვარხვალედა თურმე“*

მაგალითები:

მუს იხვარხვალუ, მუ ქვარაში ჭუა აწუხენს, გიჩქუნ-და? „რას ტრიალებს, რა მუცლის გვრება აწუხებს, თუ იცი?, ვაჩემარცხინე, ოსოქეთე იხვარხვალე „ვერმოგცილდები, რამდენიც არ იტრიალო“ (ქაჯ.), მონდას ოცოთანდეს, კობუქ გეგილაღე: ი. ყიფშ., გვ. 176 -- მწიფეს ესროდნენ, კუხე ჩამოვარდა (ქაჯ.).

4.3.1.5. ერთპირიანი ი-R-ებ-უ(ნ) ქვესტრუქტურა №56

ი-R-ებ-უ(ნ) სტრუქტურის ზმნებიც, მსგავსად სხვა ავტოაქტივებისა, ერთპირიანი რეფლექსივებია. **ი-R-ებ-უ(ნ)** სტრუქტურის ზმნების სალიტერატურო ქართულზე გადმოღებისას ორგვარი სტრუქტურის ზმნებთან გვაქვს საქმე: **ი-R-Th-უ(ნ)** და **R-დ-Th-უ(ნ):** *ითხუ-ებ/აფ-უ(ნ) „თხოვდება“, ილეკინებუ(ნ) „მსუბუქდება“, „შჩატდება“* და სხვ. თუმცა, აბსოლუტურ უმრავლესობას მაინც -დ სუფიქსიანი ავტოაქტივები შეადგენს.

სალიტერატურო ენის -დ სუფიქსიან ზმნათა აქტიური სუბიექტის მოქმედება რომ საკუთარი თავისკენაა მიმართული, ამას კიდევ ერთხელ ამტკიცებს მეგრულის ჩვენება: როგორც წესი, მათ უმრავლესობას, მეგრულში

o- პრეფიქსანი ფორმა ცვლის¹⁹; მაგ., **იდიდ(ა/ორ)ებუ(ნ)** „დიდება“; **ივინწარებუ(ნ)ჯუ(ნ)** (დივიინწარუ დავიწროვდა, დავინწარებულექ(ნ) დავიწროებუ(ნ)ლა) „ვიწროვდება“; **ითხუებუ(ნ)** „თხოვდება“ (შდრ. აჭარ.: **ეთხეება** „თხოვდება“), **ირტებუ(ნ)** - გირტებუ(ნ) „იქცევა (ვა), **ირჩია/ოლებუ(ნ)/ირჩელებუ(ნ)** „თეთრდება“; **ირჩხიალებუ(ნ)** „ცხელდება“; **იუჯგუშებუ(ნ)** „უკეთესდება“; **იყალებუ(ნ)** „ავდება, ანხლდება“; **იჭიფა/ორებუ(ნ)** „ვიწროვდება“, „წვრილდება“, **იჭიჭარებუ(ნ)** „ცოტავდება, მცირდება (რაოდენობა), პატარავდება“, **იბორჯებუ(ნ)** „იბნევა, ირევა“, **იბოდორებუ(ნ)** „ირევა, იწეწება (საქმე)“, **ისრულებუ(ნ)** „სრულდება“, **იბადებუ(ნ)** „იბადება“, **იბათილებუ(ნ)** „ბათილდება“, **იბახებუ(ნ)** „ბახდება, უტყდება სახელი“, **იბრელებუ(ნ)** „მრავლდება“. **o-R-ებ-უ(ნ)** სტრუქტურის ზმნათა უღლება სტაბილურად მიჰყვება უღლების ზოგად წესს, უღლების

აღსანიშნავია ისიც, ამ სტრუქტურის ზმნებს აქვთ პარალელური **R-Ø** სტრუქტურული ვარიანტები იმავე მნიშვნელობით: **იზოთონჯებუ(ნ)** – **//იზოთონჯ-ან-ს** „ზამთრდება“, **ილახებუ(ნ)** – **//ი-ლახ-ან-ს** „ავადდება, ავადმყოფდება“...

პარადიგმა რეგულარულია:

აწმყო: **იმონკათებუ(ნ)** „ორსულდება“

წყვეტილი: **დიიმონკათუ//დეემონკათუ** „დაორსულდა“;

I რეზულტატივი: **და//ომოკათებულექ(ნ)** „დაორსულებუ(ნ)ლა“

ამ პარადიგმის ზმნათა მყოფადის სტრუქტურაა **prev-o-R-ებ-უ(ნ)**. ისევე როგორც სხვა **o-** პრეფიქსიანი ზმნები, **prev-o-R-ებ-უ(ნ)** ქვესტრუქტურის ერთეულებსაც ინტროვერტიზებული მოქმედება ახასიათებთ, მაგ., **ე-რი-ებ-უ(ნ)** „ა-ი-რევა“ - მოყვანილ მაგალითში **ა-** ზმნისწინისა და **o-** ხმოვანპრეფიქსის კონტამინაციის შედეგად არის მიღებული **ე-** პრეფიქსი, სამეცნიერო

¹⁹ ამ საკითხს საგანგებოდ განიხილავს კ. დანელია: “კოლხურში დონიანი წარმოება შევიწროებულია პრეფიქსული წარმოებით. ამიტომაცაა, რომ ქართულის დონიან წარმოების ფარდად კოლხურში მეტწილად პრეფიქსული წარმოება გვაქვს, მეგრულშია: **o-კეთებუ(ნ)** “კეთდება”, **o-შენებუ(ნ)** “შენდება”; პრეფიქსიანი წარმოება იმდენად ძლიერის, რომ თვით დონიან წარმოებას უჩნდება პარალელური პრეფიქსიანი წარმოება. მეგრულში გვერდიგვერდ იხმარება: ჭითონდუ - **o-ჭითარებუ** “წითლდება”, ცვითონდუ - **o-ცვითარებუ** “ყვითლდება” და სხვ” (23,174] კორნელი დანელია დაასკვნის, რომ ამგვარი “პრეფიქსული წარმოების უპირატესობით კოლხური ძველ ქართულს უახლოვდება...” (23,174) ჩვენ მიერ მოპოვებულმა –დ სუფიქსიანი ავტოაქტივების შემცველმა მასალამ ახალი ტენდენციები გამოავლინა, ის. –დ სუფიქსიან ზმნათა ქვესტრუქტურები ამავე თავში.

ლიტერატურაში აღნიშნულია, რომ ზმნისწინისა და ხმოვანპრეფიქსის მორფოლოგიურ საზღვარზე აი → ე, შესაბამისად, *ე-რი-ებ-უ(ნ) ← *ა-ი-რიებ-უ(ნ)*. ამავე რიგისაა: *ათემიხონჭკორებუ(ნ) „მწიფდება“*, *ათემიხონჭკორებუ(ნ) „(შე)ღვინიანდება“*, *გედირებუ(ნ) „გადაირევა“*, *გეთითირციებუ(ნ) „(გა)ლატაკდება“* (*ქონებას ქონება ვემკეუძინიდა, ვიშ გეთითირციებუ კოჩი „ქონებას ქონება თუ არ მიუმატე, გალატაკდება კაცი იქით“*), *გეგგმილებუ(ნ) „გამოილევა“*, *გაგგმიხეტერებუ „გამოხერხებდება“*, *გაგგმიხირზელქებუ(ნ) „გამოფხიზდება“*, *აკიონჯუებუ(ნ) „საღამოვდება“*, *გეგგნინძვარებუ(ნ) „გადაშენდება; წაეთრევა“*, *გაგელჯუებუ(ნ) „გასპილენძდება“* *გეგალებუ(ნ) „ცოფდება, ბრაზდება“* - მოხმობილ ფორმებში, სადაც ერთი შეხედვით უკუქცევითობის ი- პრეფიქსი არ ჩანს, ყველგან აღდება ი- პრეფიქსი, რომელიც, მორფემათა საზღვარზე შეპირობებული ფონეტიკური პროცესების გამო, ხშირად იკარგვის (ძირითადად, მესამე პირის მხოლოებით რიცვის ფორმებში). ამ ყალიბის ზმნათა პრეფიქსულ მიკრო-სტრუქტურაში ზოგჯერ ორმა ე-მ შეიძლება მოიყაროს თავი: V+ი→ეე: მაგ., *ეექენთელებუ(ნ) ← *ე-ი-ქენთელ-ებ-უ(ნ) „იღდება“*, *გეთხუებუ(ნ) ← *გე-ი-თხუებუ(ნ) „თხოვდება“* (შდრ., აჭარ.: *ეთხვება „თხოვდება“*); *გეეხირზებუ(ნ) „გაიხიზნება“*; ამავე რიგისაა: *ეეშხირებუ(ნ) „ახშიანდება“*, *გამეეთხუებუ(ნ) „გამოთხოვდება“*, *გეენძალებუ(ნ) „გაძლიერდება“*, *გეედინარებუ(ნ) „გამდიდრდება“*, *გ(ე)ერიებუ(ნ) „გადაირევა“*, *გეერისხებუ(ნ) „განრისხდება“*, *გეერკვიებუ(ნ) „გაირკვევა“*, *გეერჯებუ(ნ) „ირჯება“*, *გეესორებუ(ნ) „იბნევა, განცვიფრდება“*, *გეეფოცებუ(ნ) „დაფრთხება, შეკრთება“*, *გეეფშხირებუ(ნ) „გახშირდება“*, *გეელეჯებუ(ნ) „გაღორდება, გაძუნწდება“*, *გეეცოცხალებუ(ნ) „გაცოცხდება“*, *დეე/იიდაბალებუ(ნ) „დაუდაბლდება“*, *დეებუებუ(ნ) „დაძმარდება, დამჟავდება, დაჭანგდება“*, *გეეტყაბებუ(ნ)/გეეტყარებუ(ნ) „გატყიურდება“*, *გეევითარებუ(ნ) „განვითარდება“*, *გეეკანდიორებუ(ნ) „გაკანდიერდება“*.

prev-ი-R-ებ-უ(ნ) ქვესტრუქტურის ზმნათა ავტოაქტიურობაზე მიუთითებს მათი სალიტერატურო შესატყვისებიც – თვალშისაცემია მათი –დ სუფიქსიანი ქვესტრუქტურა: *გეგალებუ(ნ) „ცოფდება, ბრაზდება“*, *ეთმიფორონჯებუ(ნ) „ფორეჯდება“*, *პამინდორი მაღას ეიფორონჯებუ(ნ) „პამიდორი მაღე შეწითლდება“*... –დ სუფიქსიანი ზმნები ავტოაქტივებია, სწორედ ამ ფორმით გადმოიცემა მეგრული **prev-ი-R-ებ-უ(ნ)** მოდელით გამოხატული ინტენსიური

უკუქცევითი მოქმედება (ცოფდება, თავადაც განიცდის... ბრაზდება): *გებყალი ღოღობჭყეი ლალუა: გავცოფდი და დავიწყე ყეფა“ ქაჯ.*

უღლების პარადიგმა რეგულარულია:

ეთმიფორონჯებუ „ფორეჯდება“

ეიფორონჯებუ(ნ) „აფორეჯდება“

ეიფორონჯუ „აფორეჯდა“

აფორონჯებერე(ნ) „აფორეჯებულა“

ენოფორონჯებუე(ნ) „აფორეჯდებოდა თურმე“

ი-R-ებ-უ-უ(ნ) ქვესტრუქტურის ზმნები **ი-R-ებ-უ(ნ)** ჯგუფის სტრუქტურულ ნაირსახეობად გვესახება. მსგავსად სხვა ი- პრეფიქსიანი აბსოლუტივებისა, ვლინდება უკუქცევითობის სემანტიკა. აწმყოს სტრუქტურაში დადასტურებული ი- პრეფიქსი მყოფად-წყვეტილის მწკრივებშიც გადააჰყვებათ, სრულ ასპექტს კი ზმნისწინის გართულებითა და ქო- დადასტურებითი ნაწილაკის დართვით აწარმოებენ. ამ ზმნათა მყოფადის სტრუქტურაა prev-ი-R-ებ-უ-უ(ნ): **გი-ი-გონ-ებ-უ-უ(ნ)** „გაიგონება“, **გაგმირსებუუ(ნ)** „გამოიცდება“, **გაგმირსხებუუ(ნ)** „გამოიხსნება, გამოსავალი მოიძებნება“, **გინქარებუქ(ნ)** „განიქარვება“, **გიიჟღამებუუ(ნ)** „გამჟღავნდება“, **გიირიგებუქ(ნ)** „გარიგდება“.

ამ ზმნათა სალიტერატურო ქართული შესატყვისები, ხშირად, **R-დ-ებ-ი** სტრუქტურის აბსოლუტივებით გადმოიცემა, ზოგჯერ კი ი- პრეფიქსიანი ფორმითაც. *სიცოცხლე ორჩინუეს ნაბეტანი ი-გემუან-ებ-უ-ნ-ია „სიცოცხლე სიბერეში ნამეტანი გემრიელდებაო“.* ამ ყალიბშიც ვხვდებით საკუთრივ მეგრულ და სალიტერატურო ენიდან ნასესხებ ზმნურ ძირებს: **იდიდო/არებუუ(ნ)** „იდიდება“, **იანგარიშებუუ(ნ)** „იანგარიშება“, **იარგამებუუ(ნ)** „აშკარავდება“, **ირღებუუ(ნ)** „იგდება“, **იბზითებუქ(ნ)** „მზითვდება“, **იბინძურებუქ(ნ)** „ბინძურდება“, **იბორებუქ(ნ)** „სულელდება“, **იგინძა/ორებუუ(ნ)** „გრძელდება“, **იგემებუუ(ნ)** „გემებული ხდება“, **იგემუანებუქ(ნ)** „ტკება“, **იგვარებუუ(ნ)** „გვარდება“...

წარმოადგენენ საბაზისო ფორმებს სათანადო აქტივების საწარმოებლად: **იგემუანებუქ(ნ)** „ტკება“ შდრ.: აგემუანენს „ატკობს“; **იდიდორებუ(ნ)** მუში **სახელი** „იდიდება მისი სახელი“ შდრ.: გა-ა-დიდ-უ მუში **საქმე** „გაადიდა თავისი საქმე-უღლების თვალსაზრისით პარადიგმა რეგულარულია:

აწმყო: *იარგამებუ(ნ) „აშკარავდება“*

წყვეტილი: *გეგმთარგამუ „გამოაშკარავდა“*

I რეზულტატივი: *გეგმთარგამებულ(ლ/რე)(ნ) „გამოაშკარავებულა“*

4.3.1.6. ერთპირიანი **ი-R-აფ-უ(ნ)** ქვესტრუქტურა №57

nom-erg-nom-nom კონსტრუქციისა და **ი-R-აფ-უ(ნ)** ქვესტრუქტურის ერთპირიან ზმნებში, მსგავსად სხვა **ი-** პრეფიქსიანი აბსოლუტივებისა, ვლინდება უკუქცევითობის სემანტიკა. აწმყოს სტრუქტურაში დადასტურებული **ი-** პრეფიქსი მყოფად-წყვეტილის მწკრივებშიც გადაჰყვებათ, სრულ ასპექტს კი ზმნისწინის გართულებითა და **ქლ-** დადასტურებითი ნაწილაკის დართვით აწარმოებენ.

თემატური სუფიქსი **-აფ** სალიტერატურო ქართული ენის **-ებ** სუფიქსის კანონზომიერი მორფოლოგიკური შესატყვისია ზანურში.

ირსქინაფუ(ნ) „იქადება, იმუქრება“; იბურჯაფუ(ნ) „ბორგავს“; იგორაფუ(ნ) ივინება, ირჩაფუ(ნ) „იშლება, ივება (ლოვინი)“; იჭარაფუ(ნ) „იწერება“; ირყაფუ(ნ) „ითქვლივება“...

ტრადიციული კლასიფიკაციით, ისინი დეპონენსებად არის კვალიფიცირებული, რაც გულისხმობს „ფორმით პასიურ და შინაარსით აქტიურ ზმნებს“. რადგანაც, დიათეზათა მორფოსინტაქსური კლასიფიკაციის ფარგლებში გვარი სემანტიკური კატეგორიაა, არ მიგვაჩნია მართებულად მათთვის ასეთი სტატუსის მინიჭება. თანაც ჩვენთვის ცოტა გაუგებარია, რას უნდა ნიშნავდეს „ფორმით პასიური“ - პასიური და აქტიური სემანტიკური ცნებებია, ფორმალურ მეცნიერებაში პირობითი გამოყენება ტერმინისა, რომელიც სემანტიკის სფეროს განეკუთვნება, საფუძვლიანი ეჭვის საბაბს გვაძლევს. ამგვარად, **ი-R-აფ-უ(ნ)** მორფოლოგიური ყალიბის მქონე აბსოლუტივები, რომელთა სინტაქსური კონსტრუქციაცაა **nom-erg-nom-nom**, სემანტიკურ დონეზე აქტიური მოქმედების გამომხატველნი არიან, მოქმედების პროცესი სუბიექტზევე აისახება, რადგან მათ არ გააჩნიათ სამოქმედო ობიექტი. გვარის სემანტიკური კატეგორიის ფარგლებში ისინი ავტოაქტივებია.

ამ ზმნათა შესაბამისი აქტივები **ო-R-ან-Ø** ყალიბით იწარმოება: *ორსქინანს „ემუქრება“; იგორაფუ(ნ) – ო-გორ-ან-ს „აგინებს“*

აწმყო: *იბურჯაფუ(ნ) „შფოთავს“*

წყვეტილი: *იბურჯაფუ „იშფოთა“*

I რეზულტატივი: *უბურჯაფუ(ნ) „უშფოთვია“*

III რეზულტატივი: *ნობურჯაფუ(ნ) „შფოთავდა თურმე“*

4.3.1.7. ერთპირიანი **Prev.ო-R-აფ-უ(ნ)** ქვესტრუქტურა №58

Prev.ო-R-აფ-უ(ნ) ქვესტრუქტურა, ფაქტობრივად, ერთპირიანი **ო-R-აფ-უ(ნ)** ყალიბის ფორმათა გაგრძელებაა, მათგან მხოლოდ ზმნისწინი თუ განახვავებს, რომელიც მოქმედების მიმართულებისა და გეზის მაზუსტებელია და თითქმის დაცლილია მასპექტირებელი გაგებისაგან. სწორედ აწმყოშივე დადასტურებული სემანტიკურად ნაირგვარი კონოტაციის მქონე ზმნისწინთა გამო გამოვყავით ეს სტრუქტურა: *ით-ი-ჩქე-აფ-უ(ნ) ←*ითო-ი-ჩქეაფუ(ნ) „ითქვლიფება რაიმეს ქვეშ“; „მუჭო შხაფილი კერიცალო მუნეფი ქეითიჩქეაფუდეს: ი.ყიფშ., გვ. 150 -- (როგორ) გამძვინვარებული კერატივით თვითონ ითქვლეფებოდნენ (ქვევით)“ (ქაჯ.), გილა-ე-ხიშტაფუ(ნ) ←გილა-ი-ხიშტ-აფ-უ(ნ) „თავეასულად, მოურიდებლად იქცევა“ გილეეფაფუ(ნ) ←გილა-ი-ფაფ-უ(ნ) „დაწანწალობს, დაეხეტება“. ესეთ ვაგვ შხვა ძღაბეფი თაქი გილეეფაფუნი: კ. სამუშ., ქართ. ზეპ., გვ. 20 „ამასაც არ ჰგავს სხვა გოგოები, აქ რომ დაწანწალებენ“ (ქაჯ.).*

როგორც ვხედავთ, ზმნისწინისა და ხმოვანპრეფიქსის მორფემულ საზღვარზე მთელი რიგი ფონეტიკური პროცესები მიმდინარეობს, ამ პარადიგმაში **ი-** ხმოვანპრეფიქსის რეფლექსებია **ი-** და **ე-** ფონეტიკურად შეპირობებული პოზიციური ალომორფები.

უღლების პარადიგმა რეგულარულია:

აწმყო: *გილეხიშტაფუ(ნ) „თავხედურად, მოურიდებლად იქცევა“*

წყვეტილი: *გილეხიშტაფუ „თავხედურად, მოურიდებლად მოიქცა“*

I რეზულტატივი: *გილეხიშტაფელ/რე(ნ) „თავხედურად, მოურიდებლად მოქცეულა“*

III რეზულტატივი: *გილეხიშტაფუ(ნ) „თავხედურად, მოურიდებლად იქცეოდა თურმე“*

4.3.1.8. ერთპირიანი ი-R-უ-აფ-უ-უ(ნ) ქვესტრუქტურა №59

ერთპირიანი ი-R-უ-აფ-უ-უ(ნ) ქვესტრუქტურის ზმნები, მსგავსად მეორე დიათეზის ყველა ზმნისა, **nom-erg-nom-nom** კონსტრუქციისაა. ი- პრეფიქსი მოქმედების ინტროვერტიზაციის მანიშნებელია. ერთი და იგივე ფორმა შესაძლებელია, აქტიურ ან პასიურ სემანტიკას გამოხატავდეს. ამ სტრუქტურის ზმნები R-უ(ნ) ძირითადი გვარეობითი სტრუქტურის ავტოაქტივები არიან, თუმცა, შედარებით, იშვიათ შემთხვევებში, კონტექსტის მიხედვით, იგივე ზმნები შეიძლება პასივებადაც გავიგოთ – გვარის სემანტიკური კატეგორიის ფარგლებში ეს დასაშვებია, თუმცა, აქვე უნდა დავძინოთ, რომ მეგრულად მოსაუბრე პასივის ამ თეორიულად დასაშვებ მიერ/-გან თანდებულიან კონსტრუქციას მეტყველებაში არ გამოიყენებს:

პასივი: **კოჩი იჭყუაფუ(ნ) დედიბიშე „კაცი დავიწყებული ხდება დედაბრის მიერ“.*

ჩვენი აზრით, რეალურ სურათს არ აღწერს ტრადიციული კლასიფიკაციით მინიჭებული „პასივის“ სტატუსი, მაშინ როცა ზმნა აქტიური მოქმედების გამოხატველია, მაგ., *იკვარტუაფუ(ნ) „წიხლს იკვრევენება, იქნევს“; ი-მუნჭ-უ-აფ-უ(ნ) „იპრანჭება, იმანჭება“; იწტირუაფუ(ნ) „ეტევა“; ირთინუაფუ(ნ) „ბრუნდება“; ირქუაფუ(ნ) „ქრის; იქნევს“; ირღუაფუ(ნ) „იშლება, ლღვება“; ითხილუაფუ(ნ) //(ითხილუ(ნ) „იცვება, იმწყემსება“; ისიმუაფუ(ნ) „ვრცელდება, ხმიანდება ამბავი“; ითხუაფუ(ნ) „თხოვდება“; (შდრ., აჭარ.: ე-თხე-ებ-ა ის „თხოვდება“), იქუაფუ(ნ) „იფკება“; იშუაფუ(ნ) „იქსოვება“; იჩუნუაფუ(ნ) „შუშდება“; იჩონუაფუ(ნ) (მხოლოდ აწმყოს წრისა და 4 სერიის მწკრივებში) „ცხონდება, იცხონება“; იხუაფუ(ნ) „ირღვევა; იხერიტება“; ითხილუაფუ(ნ) „იცვება, იმწყემსება“; ირტუაფუ(ნ) „დნება, ლხება“; იჭყოლილუაფუ(ნ) „ივიწყება“ ი-ბჟინ-უ-აფ-უ(ნ) „მზევდება“...*

ამ ზმნათა შესატყვისი აქტიური გვარის ფორმები ძირითადად, ორი ყალიბით იწარმოება:

- 1) **ი-R-უ-ან-Ø**: *იწტირუაფუ(ნ) – ი-წტირ-უ-ან-ს „ატევეს“; ირთინუაფუ(ნ) – ირთინუანს „აბრუნებს“; ისიმუაფუ(ნ) – ი-სიმ-უ-ან-ს „ვრცელდება, ხმიანდება ამბავი“; იჩუნუაფუ(ნ) – ი-ჩუნ-უ-ან-ს „აშუშებს“; იჩონუაფუ(ნ) – ი-ჩონ-უ-ან-ს „აცხონებს“.*

- 2) **R-უნ-Ø:** *იჭუაფუუ(ნ)* – *ქ-უნ-ს* „ფქვავს“, *იშუაფუუ(ნ)* – *შ-უნ-ს* „აქსოვს“, *იხუაფუუ(ნ)* – *ხ-უნ-ს* „არღვევს“, *ი-მუნჭ-უ-აფ-უ(ნ)* – *მუნჭ-უნ-ს* „მუწავს“...

ამ აგებულების ზმნათა მყოფადის სტრუქტურაა: **Prev.-ი-R-უ-აფ-უ(ნ)** ქვესტრუქტურის ზმნები, ფაქტობრივად, წინა – ამავე და უპრევერბო სტრუქტურის გაგრძელებაა, თუმცა, მაინც გამოვყავით ცალკე ჯგუფად, რადგან დაიდებნა უსრულ ასპექტიანი, აწმყოშივე ზმნისწინდართული ფორმები სხვადასხვა სემანტიკური ნიანსით: *ე-ი-ბარკან-უ-აფ-უ(ნ)* „აკაპიწდება“, *გაგმინწუაფუ(ნ)* „გამოეწყობა“, *ერთინუაფუ(ნ)* „აბრუნდება, ამუშავდება, ატრიალდება, ამოდრდავება“, *მიიხიშტუაფუ(ნ)* „კეკლუცდება, იპრანჭება, იგრიხება“, მაგ., *ბოშეფი ქიმეკიხიშტუუნა სტოლცე: ი. ყიფშ., გვ. 93* – ბიჭები იპრანჭებიან (კეკლუცობენ) მაგიდასთან (მაგიდაზე).

გვარის სემანტიკური კატეგორიის თვალსაზრისით, ეს ფორმები ავტოაქტივებია, თვითმოქმედია. როგორც წესი, მათი სალიტერატურო შესატყვისები („ამუშავდება“ და მისთ.) აბსოლუტური **R-დ-ებ-ი** სტრუქტურისაა (**R-დ-ებ-ი** სტრუქტურის ერთპირიანი ფორმები, ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში ავტოაქტივებადაა კვალიფიცირებული (68, 8), რაც კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს მათ ავტოაქტიურ ხასიათს.

უღლების პარადიგმა რეგულარული აქვს ყველას, გარდა *იხონუაფუუ(ნ)* „ცხონდება, იცხონება“ ზმნისა, ო. ქაჯაიას ლექსიკონში მითითებულია, რომ მას მხოლოდ აწმყოს წრისა და 4 სერიის მწკრივები ეწარმოება.

უღლების ნიმუში:

აწმყო: *იწტირუაფუ(ნ)* „ეტევა“

წყვეტილი: *დიიწტირუ* „დაეტია“

I რეზულტატივი: *დოწტირე(ლე)(ნ)* „დატეულა“

III რეზულტატივი: *დინონტირუე(ნ)* „დაეტეოდა თურმე“

4.3.1.9. ერთპირიანი (Prev-)R-დ-(უ)-უ(ნ) ქვესტრუქტურა №60

R-დ-უ(უ)ნ სტრუქტურის ზმნები მეორე დიათეზის ავტოაქტიური ზმნებია.

ქართულ საენათმეცნიერო ლიტერატურაში მეგრული **R-დ-უ(უ)ნ** სტრუქტურის ზმნები -დ სუფიქსიანი (ე.წ. „დონიანი“) ვნებითი გვარის ზმნებად არის კვალიფიცირებული: -დ ვნებითის ნიშნადაა კვალიფიცირებული.

მათი მორფოლოგიური სტრუქტურა მეგრულში მუდმივად დაკავშირებულია შემდეგ სინტაქსურ კონსტრუქციასთან: **nom-erg-nom-nom**: I სერიაში ამ ზმნათა კონსტრუქცია ნომინატიურია (მაგ., *ზიპონდუუ(ნ) თინა_{nom} „მსხვილდება, სუქდება ის“*), II სერიაში - ერგატიული (*გოზიპონდუ თიქ_{erg} „გასუქდა მან“*), III სერიაში, *საერთო წესისამებრ - ნომინატიური (მაგ., გოზიპინაფუ(ლ/რ)ე(ნ) თინა_{nom} „გასუქებულა ის“*) და მეგრულისთვის სპეციფიკურ IV სერიაში - ნომინატიური (მაგ., *გონოზიპინაფუ(ნ) თინა_{nom} „გასუქდებოდა თურმე ის“*).

გვარის სემანტიკური კატეგორიის ფარგლებში **nom-erg-nom-nom** კონსტრუქციისა და **R-დ-უ(უ)ნ** სტრუქტურის ერთპირიანი ზმნები ავტოაქტივებად უნდა იქნას კვალიფიცირებული, რადგან მათი სუბიექტი თვითმოქმედია, მოქმედება - ინტროვერტიზებული; მაგ.: *გო-ზურ-დ-უ-უ(ნ) „შეშინდება, გალახრდება (თვითონ)“*...

ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში დამკვიდრებული აზრის მიხედვით მეგრული **R-დ-უ(უ)ნ** სტრუქტურის ზმნები არაპროდუქტიული და მეორეულია – შდრ.: „აქა-იქ –დ-იანი ვნებითიც დაჩნდება: *დოშქურონ-დ-უ „შეშინდა“; გოჭითონ-დ-უ „გაწითლდა“; გოჩიონ-დ-უ „გაშეშდა“; გოჯირჯონ-დ-უ „თმა ყალყზე დაუდგა (შიშისგან)“; გოსისონ-დ-უ „გაიტრუნა... დ-იანი ვნებითი ქართულიდან შემოსული ჩანს; არც ჭანურის და არც მეგრულისთვის ეს ტიპი დამახასიათებლად ვერ მიიჩნევა. ამ ტიპის უქონლობამ ფართო გასაქანი მისცა მეგრულში სხვა (პრეფიქსიან) ტიპებს“ (141, 114);*

„-დ სუფიქსით ნაწარმოები ვნებითი იშვიათია კოლხურში... პრეფიქსაციის ტენდენცია ვნებითებში იმდენად ძლიერია, რომ თვით დონიან წარმოებას უჩნდება პარალელური პრეფიქსიანი წარმოება. მეგრულში გვერდიგვერდ იხმარება: *ჭითონდუ - ი-ჭითარებუ(ნ) „წითლდება“* და სხვ. ...მეგრულს ჭანურთან შედარებით მეტი შერჩა დონიანი ზმნები“ (23,173-4), (აქ ავტორი სულ 19 მაგალითს ასახელებს).

„სუსტადაა წარმოდგენილი დონიანი წარმოება ზანურში. იგი არაა პროდუქტიული იმ დროს, როცა ქართულში (განსაკუთრებით – ახალ ქართულში) მეტად გაგრძელებულია“ (64,103);

„ვნებითის სუფიქსური წარმოება -დ სუფიქსით ხდება და იშვიათია მეგრულში“ (34,207);

„დონიანი ვნებითები შედარებით იშვიათად დაჩნდება მეგრულში. ლაზურში მისი გამოყენება უფრო აქტიურად ხდება (აღბათ, ისტორიულად სალიტერატურო ქართულის მეტი ზეგავლენით)“ (119, 604).

მოპოვებულმა მასალამ ჩვენთვის საინტერესო ფორმების შესახებ სხვაგვარი დასკვნის გამოტანის შესაძლებლობა მოგვცა; კერძოდ, ემპირიულმა მასალამ გვიჩვენა, რომ, სინქრონიულ დონეზე აქტიურდება და უფრო პროდუქტიული ჩანს ერთპირიანი **R-დ-უ(უ)ნ** ზმნური სტრუქტურა მეგრულში; ჩვენი სტატისტიკური კვლევის ამ ეტაპზე **244** -დ სუფიქსიანი ერთპირიანი ზმნური ფორმა გვაქვს მოძიებული (სხვა წყაროების დამუშავების შემთხვევაში, სავარაუდოდ, ეს რიცხვი გაიზრდება), ისინი საკუთრივ მეგრული ფორმებია, რომელთა უმრავლესობასაც ზუსტი შესატყვისები არ ეძებნება სალიტერატურო ქართულში; უმრავლესობას **R-დ-უ(უ)ნ** სტრუქტურის ზმნები ქმნის, მაგ., *თირსონდუ(უ)(ნ)* „ივსება; სუქდება“, *მონჭინდუ(უ)(ნ)* „მწიფდება“, *პინხონდუ(უ)(ნ)* „პუტკუნა, ბუთხუზა ხდება“, *რისონდუ(უ)(ნ)* „სივდება“, *წყიწყონდუ(უ)(ნ)* „ლიპდება“, *ჭვიჭვიონდუ(უ)(ნ)* „ლაულაუდება“, *ზიკონდუ(უ)(ნ)* „კვდება“, *ეძგვირონდუ(უ)(ნ)* „სირცხვილის გამო აიღეწება; აიბუზება“, *ეცქვიცქვიონდუ(უ)(ნ)* „აიბურძენება“, *დლიდლონდუ(უ)(ნ)* „ძალიან რბილდება, ტალახის მსგავსი ხდება“, *იბარდუ(უ)(ნ)* „იბურდება“, *ბიზონდუ(უ)(ნ)* „სივდება“, *ბითქონდუ(უ)(ნ)* „ძალზე სუქდება, სივდება“, *ბირონდუ(უ)(ნ)* „შტერდება, ოგნდება“, *ბირძლონდუ(უ)(ნ)* „ბრაზდება“, *ბურძლონდუ(უ)(ნ)* „ბუჟდება“, *გვიგონდუ(უ)(ნ)* „შუპდება“, *გოზგინჯონდუ(უ)(ნ)* „გამკვირვდება“, *გოთქვიშონდუ(უ)(ნ)* „გათქვირდება“, *გონჩვიონდუ(უ)(ნ)* „ცხვირს ჩამოუშვებს“, *გოპირჭონდუ(უ)(ნ)* „გაგულისდება“, *გოჟიჟლონდუ(უ)(ნ)* „გაჟინულილება“, *გორსიმონდუ(უ)(ნ)* „გაიღურსება“, *გოსირლონდუ(უ)(ნ)* „სიმაღლეში სწრაფად და უზომოდ გაიზრდება“, *გოტკირონდუ(უ)(ნ)* „გატკიცინდება“, *გოფიფგონდუ(უ)(ნ)* „გაიფუყება“, *გოფინხონდუ(უ)(ნ)* „ფაფუკად (გადა)იქცევა, გაბუვდება“, *გოჩირქონდუ(უ)(ნ)* „გაშემდება, გახევდება“, *გოჩირიონდუ(უ)(ნ)* „გახევდება“ და მრავალი სხვ.

მოყვანილი მაგალითებიდან აშკარად იკვეთება ძირისეულ მიკრო-სტრუქტურაში ნარნარა თანხმოდანზე დაბოლოებული მარცვალი -ი/ონ. სამეცნიერო ლიტერატურაში აღნიშნულია, რომ მასდარში გვაქვს მხოლოდ -ი, რომელსაც **R-უ(ნ)** სტრუქტურაში -ან სუფიქსი შეესაბამება: -ან-დ-უ(ნ) → -ონ-დ-უ(ნ) (119, 604-606)

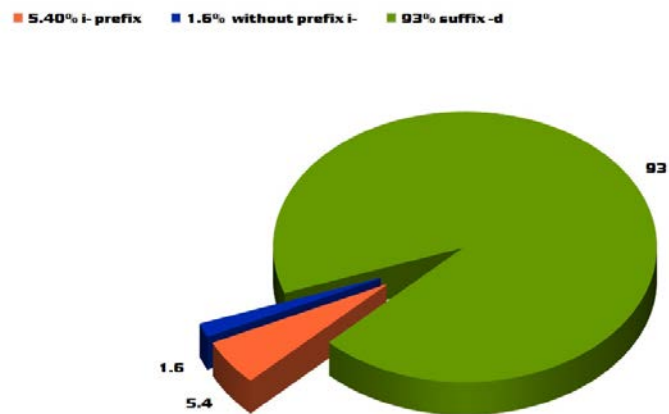
მეგრულ ერთპირიან ზმნათა **R-დ-უ(უ)ნ** სტრუქტურაში რამდენიმე ქვესტრუქტურული ჯგუფი გამოვყავით:

- 1. R-დ-უ(ნ):** ზურ-დ-უ(ნ) „მშიშრ-დ-ებ-ა, მხდალი ხდება“; ნქირონ-დ-უ(ნ) „შემ-დ-ებ-ა“; პიხვონ-დ-უ(ნ) „პუტკუნ-დ-ებ-ა“; ჟღურ-დ-უ(ნ) „ლღ-ებ-ა“; რგი-დ-უ(ნ), „გრილ-დ-ებ-ა“; სკვან-დ-უ(ნ) „მშვენ-დ-ებ-ა, ლამაზ-დ-ებ-ა“; სქინხონ-დ-უ(ნ) „მკვირვ-დ-ებ-ა“; ტირკონ-დ-უ(ნ) „ი-ბერ-ებ-ა“; ჩუნ-დ-უ(ნ) (დოხუნდუ ჩაშუშდა, დოხუნაფელექ(ნ) ჩაშუშებულა) „შუშდება“ (იგივე სტრუქტურა ზმნისწინით: **Prev.-R-დ-უ(ნ):** მო-ნჭინ-დ-უ(ნ) „და-მწიფ-დ-ებ-ა“, გო-ძლიგონ-დ-უ(ნ) „გა-ი-ბღენძ-ებ-ა“...).
- 2. R-დ-უ-უ(ნ):** პიხვონ-დ-უ-უ(ნ) „პუტკუნ-დ-ებ-ა, ბუთხუზ-დ-ებ-ა“; რისონ-დ-უ-უ(ნ) „სივ-დ-ებ-ა“; „წყიწყონ-დ-უ-უ(ნ) „ლიპ-დ-ებ-ა“; ჭვიჭვონ-დ-უ-უ(ნ) „ლაჟლაჟ-დ-ებ-ა“ (ზმნისწინით: **Prev. -R-დ-უ-უ(ნ):** მო-თირხონ-დ-უ-უ(ნ) „გა-ი-ბღინძ-ებ-ა“; ელა-რჩქინ-დ-უ-უ(ნ) „ამო-ჩნ-დ-ებ-ა, გამო-ჩნ-დ-ებ-ა“; ე-ცქვიცქვონ-დ-უ-უ(ნ) „ა-ი-ბურძენ-ებ-ა“; ე-ძგვირონ-დ-უ-უ(ნ) „ა-ი-ლექ-ებ-ა ა-ი-ბუზ-ებ-ა“)...

როგორც კორნელი დანელია შენიშნავს, „ვნებითი გვარის პრეფიქსული წარმოების უპირატესობით კოლხური ძველ ქართულს უახლოვდება, მაგრამ სუფიქსური წარმოების იშვიათობით ახალ ქართულს შორდება, ე.ი. ამოსავალი ვითარება ერთგვარია, განვითარების ტენდენცია კი - სხვადასხვაგვარი“ (23,174). ეს ნამდვილად ასეა, ჩვენ მიერ წარმოდგენილი მასალა კი გვიჩვენებს თანამედროვე ტენდენციას: ცხადი ხდება, რომ მეგრულში, თანდათანობით, ძველ ქართულთან შედარებით, გზას იკაფავს და მკვიდრდება დონიანი ზმნური ყალიბი. -დ სუფიქსი კი სახელის ზმნად მქცევი, დერივაციული, მაინტენსივებელი, მათქმურებელი სუფიქსია და არა ვნებითი გვარის ნიშანი.

გავრცელებული მოსაზრების თანახმად, აღნიშნული ერთპირიანი -დ სუფიქსიანი ზმნები პარალელური ი- პრეფიქსიანი წარმოებით ხასიათდება (23, 173-4); ჩვენ შევამოწმეთ საანალიზო მასალის ყველა მაგალითი: **244** ფორმიდან მხოლოდ 5,4% აღმოაჩნდა პარალელური ერთპირიანი ი- პრეფიქსიანი ვარიანტი, 1,6% - უპრეფიქსო, **93%** - სრულ უმრავლესობას კი შეადგენს -დ სუფიქსიანი ერთპირიანი ზმნები **ყოველგვარი პარალელური პრეფიქსული წარმოების გარეშე**. მოცემულ დიაგრამაზე წარმოვადგენთ -დ სუფიქსისა და ი-/Ø- ხმოვანპრეფიქსთა პროცენტულ განაწილებას (იხ. დიაგრამა №4.5).

დიაგრამა №4.5

ამგვარად, -დ სუფიქსიანი ზმნათა რიცხვი **19-იდან 244-** მდე გაიზარდა. საინტერესოა, რომ ამ ზმნათა უმრავლესობას არ ეძებნება პარალელური **ი-R-ებ-უ(ნ)** ვარიანტი, როგორც მაგალითად, **ჭითონდუ(ნ)** „წითლდება“- **იჭითარებუ(ნ)** „წითლდება“ ნასახელარი ზმნის შემთხვევაში. ჩვენ მიერ მოძიებული აბსოლუტური **R-დ-უ-უ(ნ)** სტრუქტურის (ე.წ. „დონიანი“) ზმნები მეორეულია და მათი უმრავლესობა საკუთრივ მეგრული ზმნური ძირებისგანაა ნაწარმოები. პროცენტულად, ზმნათა -დ სუფიქსიანი წარმოება ვერ გადააჭარბებს პრეფიქსულს, თუმცა, **244** ზმნა, რომელთა რიცხვიც, საგარაუდოდ, კიდევ უფრო გაიზარდება, ჩვენი აზრით, სინქრონიულ ეტაპზე, გამონაკლისად და არაპროდუქტიულად ვერ ჩაითვლება.

4.3.1.10. II დიათეზის ერთპირიანი ზმნები (შეჯამება)

მეორე დიათეზის ერთპირიანი ზმნათა სულ **9** ქვესტრუქტურული ჯგუფი გამოიყო. მათი ზოგადი სტრუქტურაა **R-უ(ნ)**, კონსტრუქცია კი, ისევე როგორც ყველა ზმნისა მეორე დიათეზაში, **nom-erg-nom-nom-ია**. გვაქვს როგორც ზმნური, ასევე სახელური ფუძეებისგან წარმოებული ფორმები.

**4.3.2. ბრუნვაუცვლელიობიექტიანი R-უ(ნ) ქვესტრუქტურა,
კონსტრუქცია nom-erg-nom-nom,
გვარი - აქტივი**

4.3.2.1. შესავალი

ამ ქვეჯგუფის ზმნათა კონსტრუქციაა **nom-erg-nom-nom**, ისევე როგორც ყველა სხვა დანარჩენი ზმნებისა, მეორე დიათეზაში. გამოვლენილი ექვსი ქვესტრუქტურული სახესხვაობა კი ძირითადი, გვარეობითი **R-უ(ნ)** ქვესტრუქტურის ფარგლებს არ სცილდება. სუბიექტურ და ობიექტურ პირთა აღნიშვნა აქაც ვინის რიგის მარკერებით ხდება.

სემანტიკურ დონეზე, თამამად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ამ ქვეჯგუფის ზმნათაგან ყველა მაგალითი აქტიური მოქმედების გამომხატველია. **სწორედ ამიტომ, გვარის სემანტიკური კატეგორიის მიხედვით ისინი აქტივებია.**

საილუსტრაციოდ მოვიხმობთ თითო-ორი მაგალითს, შესაბამის ქვეპარაგრაფებში კი უფრო ვრცლად მიმოვიხილავთ მათ:

1. **prev-R-უ(ნ)** ქვესტრუქტურა №93: *გილათხოზუ(ნ) ჯოღორი_{nom} კატუს_{dat} „დასდევს ძაღლი_{nom} კატას_{dat}“ ...*
2. **prev-ა- R-უ(ნ)** ქვესტრუქტურა №94: *გინაადირთუ(ნ) „გამოესარჩლება“...*
3. **ა-R-უ-უ(ნ)** ქვესტრუქტურა №95: *აბარჯუ(უ)(ნ) „ერევა, ეწეწება“; აბურცუ(ნ) „დაეძგერება, დაეჯახება, ეკვეთება, დაებუცება“...*
4. **prev-ა-R-უ-უ(ნ)** ქვესტრუქტურა №96: *გიაჩქანუ(ნ) „დაეჩქევა“; გიაპონუ(ნ)/გვთგმიაპონუ „ეყრდნობა“; (ათე პოლიტიკა გვთგმიაპონუ: ყაზაყიში გაზეთი, 06.03.1930, გვ. 1 --ეს პოლიტიკა ემყარება (ეყრდნობა) (ქაჯ)), აკაათხოზუ(ნ) „უკან მისდევს, ეკიდება“...*
5. **prev-ო-R-უ-უ(ნ)** ქვესტრუქტურა №97: *აღეთირუ(ნ) „ენაცვლება“ (*←აღა-ო-თირ-უ(ნ))...*

მეორე სერიაში სუბიექტი, საერთო წესისამებრ, მოთხრობით ბრუნვაშია, მესამე სერიაში – ისევ ნომინატიური კონსტრუქცია გვაქვს, მეოთხე სერიის ფორმების კონსტრუქცია კი ყველა ტიპის ზმნისთვის ნომინატიურია - მეოთხე სერია, სინტაქსური კონსტრუქციის თვალსაზრისით, საოპოზიციო ცალების გამოყოფის საფუძველს არ იძლევა.

მივყვეთ თანმიმდევრულად და განვიხილოთ მეორე დიათეზის დინამიკური, ბრუნვაცვალებადობიექტიანი ზმნათა ქვესტრუქტურები.

4.3.2.1. ქვესტრუქტურა prev-R-უ(ნ) №61

prev-R-უ(ნ) ქვესტრუქტურის ზმნათა კონსტრუქციაა **nom-erg-nom-nom.** საანალიზო ზმნური ფორმები, მსგავსად ამავე სტრუქტურის უზმნისწინო ვარიანტებისა („ტიბუ(ნ)“ თბება და სხვ.) თითზე ჩამოსათვლელია მეგრულში. აწმყოშივე დადასტურებული პრევერბი ხშირ შემთხვევაში, დაცლილია მასპექტირებელი ფუნქციისაგან და გეზსა და ორიენტაციას აზუსტებს. მყოფად-წყვეტილის მწკრივები ამ ზმნებს ზმნისწინის გართულებითა და ქო-დადასტურებითი ნაწილაკით ეწარმოება. მაგ.,

აწმყო: *აწმობხვადუ(ნ) „ხვდება“*

მყოფადი: *აწობხვადუ(ნ) „ხვდება“*

მყოფადი: *ქაწობხვადუ(ნ) „დახვდება“*

ამავე რიგისაა **გაფაცუჴნ** „უვლის (ყურადღებას აქცევს)“. *ჭანდის შორდით გარაყანდღ, გაფაცგღღ, გაცაცგღღ*: მასალ., გვ. 66 „ბუხს ნეშოთი უგერიებდა, უვლიდა, ცეცებით ეფერებოდა“(ქაჯ.), *გილათხოზუ(ნ) „დასდევს“; გილასქიდუ(ნ) „1.გამორჩება; 2.ჩამორჩება“; გელურუ(ნ) „დააკვდება“ გილალურუ(ნ) „დააკვდება: აკოშკაშე გინორე, ჩე ბუალარა მიორე*: ი. ყიფშ., გვ. 136 „ფანჯრიდან არის გადმომდგარი, თეთრი მზის სხივი ადგას“, *მუშ სქუას გინარე „თავის შვილს ესარჩლება“; გილართხოზუქ ლანდიშორო ოჭმარეშე ონჯუაშა*: კ. სამუშ., ქპს, გვ. 121 „დაგღევ ლანდივით დილიდან საღამომდე“, *გინოდირთუ(ნ) გამოესარჩლება, გოდირთუ(ნ) „ღვება“; აკაშა მარცხი ქომობხვადუნ, უკული ნარღება მუს ოხვარუნია*: ხალხ. სიბრ., 1, გვ. 6 „ერთხელ მარცხი რომ მოხდება, მერე ნაღვლობა რას უშველისო“, *ჩქიმი თია დოჭვიმი დო ქაწობხვადი ჩქიმი დღას*: ი. ყიფშ., გვ. 140 „ჩემი წილი იწვიმე და წინ დამხვდი ჩემს დღეში (ჩემს სიცოცხლეში), ჩქიმი ნარაგადუ, მუღვა ჯგირი ვარდასინი, იშენი გურს მითმობხვადუ „ჩემი ნათქვამი, რამდენიც კარგი არ იყოს, მაინც გულს ხვდება“, *გურგოფაჩილო დითმობხვადუ მუშოთ საყოროფო ხალხის „გუღლიად ხვდება მისთვის საყვარელ ხალხს...“* მაგალითებიდან თვალნათლივ ჩანს, რომ ჩამოთვლილი ზმნები არაფრით განსხვავდებიან სხვა აქტივებისგან სემანტიკურად, მორფოსინტაქსურად კი საკუთარი სტრუქტურა და კონსტრუქცია

აქვთ, რაც არ გამოირიცხავს სემანტიკურად აქტიურ გვარს. უღლების პარადიგმა რეგულარულია:

აწმყო: *გილაღურუ(ნ) „კვდება“*

წყვეტილი: *გილაღურუ „მოკვდა“*

I რეზულტატივი: *გილაღურელე(ნ) „მომკვდარა“*

III რეზულტატივი: *გიღგნოღურუე(ნ) „მოკვდებოდა თურმე“*

4.3.2.2. ქვესტრუქტურა **Prev.-ა-R-უ(ნ) № 62**

Prev.-ა-R-უ(ნ) ქვესტრუქტურის ზმნათა კონსტრუქციაა **nom-erg-nom-nom**. პირის ნიშნები მარკირებულია ვინის რიგის აფიქსებით. მყოფად-წყვეტილის მწკრივებს ქო- დადასტურებითი ნაწილაკითა და ზმნისწინის გართულებით აწარმოებენ. შედარებით პატარა პარადიგმაა, აწმყოშივე დადასტურებული ზმნისწინი მრავალფეროვანი მიმართულებისა და გეზის გამოსატვის საშუალებას იძლევა: *გიმაადირთუ(ნ) „გამოადგება“*, *გინგმაადინუ(ნ) „გადააგებს“*, *გინაადირთუ(ნ) „გამოესარჩლება“*, *გიმააკვეტელუ(ნ) „ეკიდება“*, *გაარსხიპუ(ნ) „მჭიდროდ ეკვრის (მაგ., ტანზე კაბა)“*, *გაარძლიკუ(ნ) „გადაეხვევა“*, *გააქვაქვალუ(ნ) „ფუსფუსებს, ირგვლივ ტრიალებს“*: *ვეერცხიებუ, გააქვაქვალუ „არ შორდება, ირგვლივ ტრიალებს (მასთან)“*, *გააქვაცალუ(ნ) „მოუცილებლად ირგვლივ ტრიალებს“*: *„ვეწერთხუ, თელი დღას გააქვაცალულუ „არ ჩამოშორდა, მთელი დღე გარს უტრიალებდა“*, *გააცაცუ(ნ) „ელლიაგება“*, *გააჯუდუ(ნ) „გადაკოცნის“*...

ჩამოთვლილ მაგალითთაგან ყველა ფორმა აქტიური მოქმედების გამომხატველია, ტრადიციული კლასიფიკაციით, კი ამ ზმნებს პასივები ეწოდებათ, ვფიქრობთ, გაუმართლებელია მეგრულ **Prev.-ა-R-უ(ნ)** სტრუქტურისა და მათ შესატყვის სალიტერატურო ქართულ **Prev.-ე-R-ებ-ი** სტრუქტურის ზმნებს პასივები ვუწოდოთ, მაშინ, როცა აქტიური მოქმედების გამომხატველნი არიან და სუბიექტის მიერ ჩადენილი მოქმედება უშუალოდ აისახება ბრუნვაუცვლელ ობიექტზე. მათი ასეთი ბუნების გამო, სამეცნიერო ლიტერატურაში მათ აქტიურ, ირიბგარდამავალ ზმნებსაც უწოდებენ (ირიბი ობიექტიდან ამოსვლით) (67,34).

აღსანიშნავია, რომ მოყვანილ მაგალითთაგან რამდენიმე ზმნურ ფორმას პირის კატეგორიის მიხედვით უღლებისას გამოუვლინდება სტრუქტურისეული -ო პრეფიქსი ნაცვლად –ა პრეფიქსისა: ათანტილუ(ნ) „ებმევა“ – ათგ-მე-ო-ნტილ-უ-ქ აშემაჩირთუ(ნ) „ეშლება“ – აშე-ო-ჩირთუ(ნ), გიმაადირთუ(ნ) „გამოადგება“ – გიმე-ო-დირთუქ, გინაადირთუ(ნ) „გამოესარჩლება“ – გინგე-ო-დირთუქ, გაარსხიპუ(ნ) „მჭიდროდ ეკვრის“ – გემორსხიპუ(ნ), ქაჩირთუ(ნ) „ცდება“ – ქა-ო-ჩირთუქ..

უღლების პარადიგმა რეგულარულია:

აწმყო: გინააჯუდუ(ნ) „გადაკოცნის, გადაეკოცნება“

წყვეტილი: ქგინააჯუდუ „ გადაკოცნა, გადაეკოცნა “

I რეზულტატივი: ქგინოჯუდელე(ნ) „გადაუკოცნია“

III რეზულტატივი: გინოჯუდელე(ნ) „გადაკოცნიდა თურმე“

ამავე სტრუქტურულის ნაირსახეობაა ა-R-უ-უ(ნ) ქვესტრუქტურის ზმნური ფორმები. მათი კონსტრუქციაც nom-erg-nom-nom-ია. პირის ნიშნები მარკირებულია ვინის რიგის აფიქსებით. მყოფად-წყვეტილის მწკრივები ზმნისწინისა და ქო- დადასტურებითი ნაწილაკის დართვით ეწარმოება. სულ რამდენიმე ფორმა შეგვხვდა ა- ხმოვანპრეფიქსიანი; ამავე ქვესტრუქტურის ზმნისწინიანი ვარიანტი გაცილებით უფრო პროდუქტიული აღმოჩნდა (იხ. მომღვენო ქვესტრუქტურა №96).

ყველა მათგანი აწმყო დროის გამომხატველია და უღლების სრული პარადიგმა აქვს. აბარჯუჯუ(ნ) „ერევა, ეწეწება“, ახვადუ(ნ) „ხვდება“, აბონდუ(ნ) „ეწვნება“, აბონდუ(ნ) „ექსელდება“, აჩირთ(უ)უ(ნ) „ცდება“: „ბრელქ ქაჩირთუ, მარა მუს იქუნქ! ბევრი შეცდა, მაგრამ რას იზამ!“ ...

უღლების ნიმუში:

აწმყო: აბონდუ(ნ) „ეწვნება“

წყვეტილი: დააბონდუ „დაეწნა“

I რეზულტატივი: დობონდუ(ნ) „დასწვნია“

III რეზულტატივი: დონობონდუ(ნ) „დაეწვნებოდა თურმე“

ამ აგებულების ზმნათა მყოფადის სტრუქტურაა Prev.-ა-R-უ-უ(ნ). პრევერბულ და ხმოვანპრეფიქსულ მორფემათა საზღვარზე რიგი ფონეტიკური პროცესები მიმდინარეობს, ხან ასიმილირებულია ხმოვანპრეფიქსი, ხანაც – რედუცირებული, მაგ., აწაზადუ(ნ) ← აწო-ა-ზად-უ(ნ) „წინ ეგებება“...

სამეცნიერო ლიტერატურაში მეგრული ზმნის კლასიფიცირებისას ამ ზმნებს, ყველგან **პასივებად**, ანუ ვნებითი გვარის ზმნებად მოიხსენიებენ, ჩვენი აზრით, სემანტიკური თვალსაზრისით ეს ზმნები აქტიური ზმნებია, მოქმედებითი გვარისაა. ვინაიდან, ისინი აქტიურსუბიექტიანი ზმნებია; განა მართებული იქნება, სემანტიკურად **აწაზადუ(ნ) თინა თის** „წინ ეგებება ის მას“ მივიჩნიოთ პასივად?!

დიათეზათა კლასიფიკაციაში გვარი სემანტიკური კატეგორიაა, ის არ არის მიჯაჭვული კონკრეტულ მორფოლოგიურ სტრუქტურაზე, სემანტიკურ დონეზე აქტივები შეიძლება იყონ როგორც **R-Ø**, ისე **R-უ(ნ)** სტრუქტურის მეგრული ზმნური ფორმებიც და ამის ნათელი მაგალითია **Prev.-ა-R-უ-უ(ნ)** ქვესტრუქტურაც: ყველა ფორმა აქტიურსუბიექტიანია (მოქმედება უშუალოდ გადადის ბრუნვაუცვლელ ობიექტზე):

აწმყო: **ათანტილუ(ნ) თინა თის** „ებმება ის მას“ - აორისტ.: **ქათანტილუ თიქ თის** „შეება მან მას“: ვითი კოჩი **ათანტილგ, მეულუ ჩაკალ-ჩაკალით**: აია,2, გვ. 62 „ათი კაცი შებმია და ძლივს ზიდავს, მიაქვთ ბორძიკ-ბარბაციით“; **ათაგუჯუ(ნ)** „აწვება (ქვევიდან), ეცობა“, **ათანჯირუ(ნ)** „(შე)უწვება (ქვევიდან)“: **ეკაბუნუ(ნ)** „ებმება“, **ეკადვალუ(ნ)** „(უკან) ეღვენება“, **ელაზი/გმუ(ნ)** „ეზომება, ეტოლება“, **გეგ შაჩირთუ(ნ)** „ჩამორჩება“, **გეშაყუნუ(ნ)** „ამოყვება“, **გეგლაშქვართუ(ნ)** „ღურწამივით სწორად ჩამოეშალა“, **გიაგუ(ნ)** „ეჩვევა“, **გეშართუ(ნ)** „გამოეყოფა“, **გიახვილუ(ნ)** „დასჭირდება“: კოჩი ღულა ბიგასით **ქეგიახვილუ**: ი. ყიფშ., გვ. 178 „კაცს მოღუნული ჯოხიც დასჭირდება“, **გიანძალეზუ(ნ)** „დაეძალება“²⁰, **გიანჯირუ(ნ)** „რამეზე დაწოლა“: **ცორი ვენტირედუა დო კერი ჟი გეთგმანჯირუდუა**: თ. სახოკ., გვ. 271 „დედაღორი ვერ ეტეოდა და ტახი ზედ აწვებოდაო“, **გიარჩქვანუ(ნ)** „დაჩვევა“...

პროლექტიულობის თვალსაზრისით, **Prev.-ა-R-უ-უ(ნ)** ქვესტრუქტურა მეორე დიათეზის დინამიკური ქვეჯგუფის ერთ-ერთი ვრცელი ქვესტრუქტურაა.

ულლების პარადიგმა რეგულარულია:

აწმყო: **გეშართუ(ნ)** „ეყოფა“;

მყოფადი: **გეშართუ(ნ)** „გამოეყოფა“;

წყვეტილი: **გეშართუ** „გამოეყო“

²⁰ ჩვენი ხელმძღვანელის, ბატონი მერაბ ჩუხუას მითითებით, სალიტერატურო ენიდან უნდა იყოს შესული მეგრულში.

I რეზულტატივი: *გეშართუ(ნ) „გამოჰყოფია“*

III რეზულტატივი: *გიშნორთუე(ნ) „გამოეყოფოდა თურმე“*

4.3.2.3. ქვესტრუქტურა **Prev.-o-R-უ-უ(ნ) №63**

Prev.-o-R-უ-უ(ნ) ქვესტრუქტურაში, ჩვენი კვლევის ამ ეტაპზე სულ რამდენიმე ზმნა მოვიპოვეთ. ამ ზმნათა კონსტრუქციაა **nom-erg-nom-nom**. პირის ნიშნები მარკირებულია ვინის რიგის აფიქსებით. მყოფად-წყვეტილის მწკრივები **ქო-** დადასტურებითი ნაწილაკის ან ზმნისწინის ცვლილებით ეწარმოებათ. ამ პარადიგმის ფორმები **ი-** პრეფიქსიანია, რაც იშვიათობაა მეორე დიათეზის აქტივებში - ბრუნვაუცვლელობიექტიან ზმნებში; ამ ზმნათა სუბიექტი თვითმოქმედი კი არ არის, როგორც მოსალოდნელი იყო, არამედ აქტიური მოქმედების გამოსატყველია: სუბიექტის მიერ ჩადენილი მოქმედება უშუალოდ აისახება ბრუნვაუცვლელ ობიექტზე: *აღეთირუ(ნ) თინა თის „ენაცვლება ის მას“: ხოჯემს ქაღეთირუ მეძობელს „ხარებში შეენაცვლა მეზობელს“* - ჩვენთვის მიუღებელია ამ და სხვა მსგავს მაგალითებში ზმნის პასივად გააზრება, მხოლოდ იმიტომ, რომ მას R-უ(ნ) დაბოლოება აქვს.

ამავე რიგისაა: *აკიზგუმონჯუ(ნ) „ერთდება, ერწყმება“, აკიჭირდუ(ნ) „(შე)ეზრდება, შეუხორცდება“.*

ზმნისწინისა და ხმოვანპრეფიქსის შესაყარზე, მეგრულის პრევერბული მიკროსტრუქტურისთვის გამოყვანილი ფონოტაქტიკის წესების თანახმად, აი → ე (119, 370-271), შედეგად, *აღეთირუ(ნ) *←აღა-ი-თირ-უ(ნ).*

უღლების პარადიგმა რეგულარულია:

აწმყო: *აკმიჭირდუ(ნ) „შეუხორცდება“*

მყოფადი: *აკმიჭირდუ(ნ) „შეუხორცდება“*

წყვეტილი: *აკიჭირდუ „შეუხორცდა“*

I რეზულტატივი: *აკორდექლე(ნ) „შეხორცეუბულა“*

III რეზულტატივი: *აკნორდუ(ნ) „შეხორცდებოდა თურმე“*

4.3.2.2. II დიათეზის ბრუნვაუცვლელობიექტიანი ზმნები (შეჯამება)

მეორე დიათეზის ბრუნვაუცვლელობიექტიანი ზმნები **R-უ(6)** სტრუქტურისაა, სერიების მიხედვით მათი კონსტრუქცია **nom-erg-nom-nom-ია**. გვაქვს როგორც ზმნური, ასევე სახელური ფუძეებისგან წარმოებული ფორმები.

ფუძის სტრუქტურის მიხედვით სულ სამი ქვესტრუქტურა; ფონეტიკურ ნიადაგზე სახეცვლილი ერთეულები კი ქვესტრუქტურათა ქვეჯგუფებში გამოვყავით.

სამეცნიერო ლიტერატურაში მათი **R-უ(6)** სტრუქტურის გამო პასივებად კვალიფიცირდებიან, რასაც ჩვენ არ ვიზიარებთ: **R-უ(6)** სტრუქტურა არის ზოგადი, გვარობითი სტრუქტურა რომელიც შეიძლება ითავსებდეს სხვადასხვა გვარის ფორმის გამოსატვის ფუნქციას (დაწვრილებით იხ. ზემოთ, მეორე დიათეზა). გამომდინარე იქიდან, რომ მეორე დიათეზის ბრუნვაუცვლელობიექტიან ზმნათაგან ყველა აქტიური მოქმედების გამომხატველია, გვარის სემანტიკური კატეგორიის მიხედვით, ეს ზმნები აქტივებია, შესაბამისად, მათ გვარის მიხედვით აქტივთა ჯგუფებში ვათავსებთ.

როგორც მეოთხე თავის შესავალ ნაწილში, მეორე დიათეზის სტრუქტურასა და კონსტრუქციაზე მსჯელობისას აღვნიშნეთ, **R-უ(6)** სტრუქტურის ზმნა შესაძლოა გამოსატავდეს აქტიურ, ავტოაქტიურ (თვითმოქმედ) და „მიერ/გან“ ტიპის კონსტრუქციისა და უსულო სუბიექტის შემთხვევაში – პასიურ მოქმედებას: *(1) ჩქიმ ჯიმა იჭარუუ(6) წერილს „ჩემი ძმა იწერება წერილს – აქტივი, (3)თელ დღას ფეისბუქის თოლორუანცვ, სკაიპის რწვანეთ გითორჩქ დო მუთუნს ვა იჭარუუ(6)! „მოელი დღე ფეისბუქს ათვალეირებს, სკაიპში მწვანედ ჩანს და არაფერს იწერება!“ – ავტოაქტივი*. პასივის ფორმები თეორიულად დასაშვებია, მაგრამ მეგრულად მეტყველისათვის ძალზე ხელოვნურად უდერს, რაც მოსალოდნელია კიდევ (*იჭარუუ(6) წერილი ჯიმაშე „იწერება წერილი ძმის მიერ“ – პასივია*). ამგვარად, მეორე დიათეზის ორპირიანი, ბრუნვაუცვლელობიექტიანი ზმნური ფორმები აქტიურსუბიექტიანები არიან, ზმნით გამოსატული მოქმედება უშუალოდ აისახება ზმნაში ჩართულ ობიექტზე. სწორედ ამიტომ, ისინი აქტივებად კვალიფიცირდებიან.

4.4. მეორე დიათეზა (შეჯამება)

ამგვარად, მეორე დიათეზაში შედის **R-უ/ე(ნ)** სტრუქტურისა და **nom-erg-nom-nom** კონსტრუქციის მქონე ზმნური ფორმები, რომელთა სუბიექტიც ვინის რიგის ნიშნებითაა გამოხატული. მეორე დიათეზაში ორი ძირითადი ქვეჯგუფია: (ა.) სტატიკური და (ბ.) დინამიკური.

(ა.) სტატიკური ქვეჯგუფი უგვაროა, აქ შედის **(1)მწკრივნაკლი სტატიკური ზმნები R-უ/ე(ნ) სტრუქტურისა** (არ ეწარმოებათ მეორე და მესამე სერია) და **(2) ერთპირიანი ი-R-ე(ნ) სტრუქტურის პოტენციალისები** (მწკრივთა სრული პარადიგმა არც ამათ აქვთ სპეციფიკური შინაარსის გამო. რაც შეეხება ტერმინს „პოტენციალისი“, ვიზიარებთ მოსაზრებას, რომლის თანახმადაც პოტენციალისს საკუთარი, მკვეთრად ჩამოყალიბებული, გრამატიკული (მორფოლოგიური) ყალიბი აქვს მეგრულში (141,113; 119,618). **ი-R-ე(ნ) სტრუქტურის პოტენციალისები** მორფოსინტაქსური ნიშნებით სწორედ ამ ქვეჯგუფში უნდა მოთავსებულიყო, რადგან: **(1)მათი** სინტაქსური კონსტრუქციაა: **nom-erg-nom-nom**, **(2)მათი** მორფოლოგიური სტრუქტურაა **R-ე(ნ)** და **(3)პირის** ნიშნებიც ვინის რიგის აფიქსებით აქვთ მარკირებული (მსგავსად მეორე დიათეზის ყველა ზმნისა).

რაც შეეხება ორპირიან **ა-R-ე(ნ)** სტრუქტურის პოტენციალისებს, მათი მორფოსინტაქსური ჩვენება სრულად ემთხვევა არა მეორე, არამედ მესამე დიათეზის ზმნათა ნიშნებს: რელატიური პოტენციალისები **(1)მანის** რიგის პირის ნიშნებით არის მარკირებული და **(2)სინტაქსური** კონსტრუქცია დატიური აქვთ: **dat-dat-dat-dat**; ზმნაში ჩართული მეორე პირის კონსტრუქციაა **nom-erg-nom-nom**: პირველ, მესამე და მეოთხე სერიებში სახელობითშია, მეორე სერიაში – ერგატივში. **გობინუ(ნ)** „შეჰბნევია“; **გონობინუ(ნ)** „შესძლება შებნევა მას“; **აბარენ აბარუ** „შედლო ებერა (სული)“; **ბარუუ** „ბერვია. შეუძლია უბეროს სული, (ქაჯ.)“, შდრ.:

ერთპირიანი პოტენციალისის კონსტრუქცია ყველა სერიაში სახელობითია და მარკირებულია ვინის რიგის პირის ნიშნებით:

აწმყლ: **ეირთენე(ნ)** „შეიძლება გართობა, შექცევა“ *ის_{nom}*,

წყვეტილი: **ეირთინუ** „შესაძლებელი გახდა შეყოლიება“ *ის_{nom}*,

I რეზულტატივი: **ერთაფელ/რე(ნ)** „შესაძლებელი გამხდარა შეყოლიება“ *თმთ_{gen}*

შდრ.:

ორპირიანი პოტენციალისების სუბიექტი მუდმივად დატიურია, მარკირებულია მანის რივის პირის ნიშნებით; მეორე აქტანტი კი პირველ, მესამე და მეოთხე სერიაში **სახელობითშია**, მეორე სერიაში – **მოთხრობითში**

აწმყო: აბინე(ნ) თის თინა „მას_{dat} შეუძლია შეაბნიოს ის_{nom}“,
წყვეტილი: აბინუ თის თიქ „მას_{erg} შეძლო შეებნა მან_{nom} “

I რეზულტატივი: გობინუ(ნ) თის თინა „შეკბნევია მას_{dat} ის_{nom}
III რეზულტატივი: გონობინუე(ნ) თის თინა „შესძლება შებნევა მას_{dat}
იმისიგენ“

ამგვარად, ერთპირიანი პოტენციალისები, მორფოსინტაქსური ნიშნებით მეორე დიათეზაში ხვდებიან, ორპირიანი პოტენციალისები კი – მესამე დიათეზაში.

(ბ.) დინამიკურ ქვეჯგუფში შედის **R-უ/ე(ნ)** სტრუქტურის (1)ერთპირიანი და (2)ბრუნვაუცვლელ ობიექტიანი ზმნები. (1)ერთპირიანი ზმნები, როგორც წესი ი- პრეფიქსიანი და –დ სუფიქსიანი ზმნების ვარიანტებია **R-უ/ე(ნ)** სტრუქტურის ყალიბში, მათი მოქმედება ინტროვეტიზებულია, მოქმედების პროცესი სუბიექტსავე მიემართება. ამიტომ, გვარის მიხედვით, ისინი ავტოაქტივებია, „მიერ“ ტიპის კონსტრუქციის ან უსულო სუბიექტის შემთხვევაში კი, იგივე ფორმები პასიური შინაარსისაა (ავტოაქტივი: *იმალება ბავში*. შდრ.: პასივი: *იმალება ჩანთა ქალის მიერ*“).

(2)ბრუნვაუცვლელ ობიექტიანი ზმნები, როგორც წესი, ა/ე-R-უ(ნ) სტრუქტურის ორპირიანი ზმნური ფორმებია, ისინი აქტიური მოქმედების გამომხატველნი არიან, ამიტომ, გვარის მიხედვით აქტივებია. მწკრივთა წარმოება რეგულარული აქვთ, სემანტიკურად დაუშვებელი ვარიანტების გარდა ყველა მწკრივი ეწარმოებათ.

ამგვარად, მეორე დიათეზაში, საერთო ჯამში **24** ქვესტრუქტურული ჯგუფი გამოიყო, ამათგან:

- სტატიკური ქვეჯგუფისაა 12 ქვესტრუქტურა (აქედან 9 – ერთპირიანი სტატიკურ ზმნათა, ხოლო 3 – ერთპირიანი პოტენციალისთა ქვესტრუქტურა). სტატიკური ქვეჯგუფი მწკრივნაკლი უღლებით უპირისპირდება დინამიკურ ზმნებს.

- დინამიკურ ქვეჯგუფში შედის 12 ქვესტრუქტურა (დინამიკურ ქვეჯგუფშიც ორი განყოფილებისგან შედგება – ერთპირიანი და ბრუნვაუცვლელ ობიექტიანი. ერთპირიანი, აბსოლუტურ ზმნათათვის სულ 9 ქვესტრუქტურა გამოიყო, ბრუნვაუცვლელობიექტიანი ზმნებისთვის კი – 3).

მეორე დიათეზის ყველა ზმნა სერიების მიხედვით არის **nom-erg-nom-nom** კონსტრუქციისა, სუბიექტი მარკირებულია ვინის რიგის პირის ნიშნებით და სტრუქტურულად თავსდება **R-უ/ე(ნ)** ძირითად გვარეობით სტრუქტურაში. **ამ წესს გამონაკლისი არ აქვს.**

ამგვარად, საერთო ჯამში, მეორე დიათეზაში 24 ქვესტრუქტურა გამოიყო ხმოვანპრეფიქსების, თემატური სუფიქსების, **-დ** სუფიქსისა და აწმყოს მწკრივშივე დადასტურებული ზმნისწინის მიხედვით, ქვეჯგუფები კი გამოყოფილია გვარის სემანტიკური კატეგორიის მიხედვით:

- **უგვარო** (სტატიკური ზმნები გვარის მიმართ ნეიტრალურები არიან);
- **აგტოაქტიური გვარისა** (აბსოლუტივები, რომლებიც, კონტექსტის მიხედვით, **ზმნური ფორმა+მიერ/გან** ტიპის კონსტრუქციასა და უსულო სუბიექტის შემთხვევაში შეიძლება **პასივად** მოიქცეს).
- **აქტიური გვარისა** (ორპირიანი ზმნები).

უგამონაკლისოდ, ყოველ მათგანს აერთიანებს ვინის რიგის პირის ნიშნებით მარკირებული **R-უ/ე(ნ)** ქვესტრუქტურა და **nom-erg-nom-nom** კონსტრუქცია.

თავი V. მესამე დიათეზა

5.1. მესამე დიათეზის სინტაქსური კონსტრუქცია

მესამე დიათეზის გამოყოფის საფუძველია ზმნის **დატიური კონსტრუქცია** და მანის რიგის პირის ნიშნებით მარკირებული მოქმედების მდგომარეობის აღმქმედ-განმცდელი აქტანტი – სუსტი ნებელობის, ინაქტიური სუბიექტი. სალიტერატურო ქართულში ეს დიათეზა ნარევი სტრუქტურის ზმნებს შეიცავს, რომელთაგან განსაზღვრული რაოდენობის – „მიყვარს“ ტიპის (*მშია, მწყურია, მცივა, მცხელა...*) **R-Ø** სტრუქტურის ზმნები პირველ ქვეჯგუფს ქმნიან. ისინი არქაული, პირველადი, ძირეული ზმნებია, რომელთა ინაქტიური სუბიექტი მიცემით ბრუნვაშია. II ქვეჯგუფს ქმნიან **R-Ø** და **R-[th.s.]**-ი სტრუქტურის ზმნები, რომლებიც I და II დიათეზის ზმნათა კონვერსიული ფორმებია: *მანატრებს ის მე მას → მენატრება მე ის, მაზიზღებს ის მე მას → მეზიზღება მე ის* – სადაც დაკარგულია მაკაუზირებელი პირი, ხოლო მოქმედების რეალურად შემსრულებელი – ეკზეკუტორი გაგებულია სხვისი ნების შემსრულებელ, სუსტი ნებელობის, ინაქტიურ სუბიექტად (68, 95). მსგავსი მდგომარეობაა მეგრულშიც:

აქ ყველა ზმნა სტატიკურია, შესაბამისად, ვერ ვისაუბრებთ გვარის სემანტიკურ კატეგორიაზე.

„მეგრულში მიცემითი ბრუნვის ფუნქციური დატვირთვა ქართულის მსგავსია: ის არის როგორც ირიბი, ასევე პირდაპირი ობიექტის ბრუნვა, ასევე, მესამე სერიაში ინვერსიულ-გარდამავალი ზმნების რეალური სუბიექტი და რელატიურ-სტატიკური ზმნების რეალური სუბიექტიც მიცემითში დგას“ (119, 286).

მეგრულ ერთპირიან სტატიკურ ზმნებში მოქმედების აღმქმედ-განმცდელი აქტანტი მუდმივად **მიცემით ბრუნვაში** დგას ყველა სერიაში; რელატიურ-სტატიკურ ზმნათა შემთხვევაში კი საანალიზო ფორმით გამოხატული მდგომარეობის მონაწილე მეორე აქტანტი ყველა სერიაში სახელობითშია გარდა მეორე სერიისა; აქ იგი მეგრული სინტაქსის საერთო წესისამებრ, მოთხრობითი ბრუნვის ფორმით იქნება წარმოდგენილი.

მესამე დიათეზაში შემდეგი ტიპის ზმნები ერთიანდება:

1. **მიყორს** ტიპის ძირეული პირველადი ზმნური ფორმები;

2. **R-Ø სტრუქტურის** (პირველი დიათეზის) ლაბილური კონსტრუქციის პირდაპარგული ზმნები, რომელთაც უნებლიე მოქმედება ახასიათებთ (*მოქიონუაფუანს „მამთქნარებს“* ტიპისა)
3. **R-[th.s.]-უ(ნ) სტრუქტურის** (მეორე დიათეზის) ლაბილური კონსტრუქციის პირდაპარგული ფორმები, რომელთაც, ასევე, მათდაუნებურად მოსდით/ეჩვენებათ ზმნით გამოხატული კონკრეტული მოქმედება: *მოგინძორუ(ნ) „მეგრძელება“*; *მოჭიჭორუ(ნ) „მეპატარავება“*...
4. **R-[th.s.]-ე(ნ) სტრუქტურის** პოტენციალისის რელატიური ფორმები, რომელთაც მსგავსად ამ დიათეზის ყველა ზმნისა, დატიური კონსტრუქცია და სუბიექტის მ-ს რიგის პრეფიქსაცია ახასიათებთ (*აჯაბინე(ნ) „შეუძლია იდარდოს“*).

მესამე დიათეზის პირველი – *მიცორს* ტიპის ზმნებს, მათი დატიური კონსტრუქციის გამო ინვერსიულებად განიხილავენ გამომდინარე იმ დადგენილი სქემიდან, რომელშიც გ-ს რიგის ნიშნები აპრიორულად სუბიექტის მარკერებად კვალიფიცირდება, ხოლო მ-ს რიგის ნიშნები – ობიექტური პირის მარკერებად.

როგორც ქართული ზმნის მორფოსინტაქსური (გრამატიკული) კლასიფიკაციის შედეგად მიღებულმა დიათეზების სქემამ აჩვენა, ქართველური ზმნის პირის ნიშნების მანის რიგი ობიექტური პირის გარდა აღნიშნავს სუსტი ნებელობის მქონე ინაქტიური სუბიექტიც. და ეს წესი უგამონაკლისოდ მოქმედებს სამივე დიათეზაში:

მანის რიგის პირის ნიშნები სუბიექტურ პირს აღნიშნავენ I დიათეზის III სერიაში (სადაც ზმნის სუბიექტი სუსტი ენბელობისაა, არააქტიურია) და III დიათეზაში, სადაც სუბიექტი, ასევე, სუსტი ნებელობისაა, ინაქტიურია.

ამგვარად, III დიათეზა სუსტი ნებელობის მქონე სუბიექტის ზმნათა დიათეზაა.

მეგრულშიც მანის რიგის პირის ნიშნებითაა მარკირებული სულიერი მდგომარეობის აღმქმელ-განმცდელი აქტანტი მესამე დიათეზის უკლებლივ ყველა ზმნურ ფორმაში. ამ წესს გამონაკლისი არ აქვს. მაგ., *მი-ცორ-ს მა თი ბოში „მიყვარს მე ის ბიჭი“*; *ჟან(რ)ნეხლოშქვითიან მიცუნს უჩაშ და „ორმოცდაშვიდიანი მყავს უფროსი და“* (22, 35).

მაგრამ საინტერესო, სალიტერატურო ენისგან განსხვავებულ სურათს გვიჩვენებს მესამე დიათეზის რელატიურ ზმნათა მეორე აქტანტი: საერთო წესისამებრ, სალიტერატურო ქართულში **მ-ანის რიგის** პირის ნიშნებით მარკირებულ, **დატიური კონსტრუქციის** მქონე ზმნებში ჩართულია ორი, ყველა სერიაში **ბრუნვაუცვლელი** პირი:

1. პირველი - ზმნის პირიანი ფორმით გამოხატული მდგომარეობის აღმქმელ-განმცდელი აქტანტი, რომელიც მუდმივად მიცემით ბრუნვაში დგას და **მ-ს** რიგის პირის პრეფიქსები მიემართება (მაგ., მწყურია მე წყალი);
2. მეორე - მუდმივად სახელობით ბრუნვაში მდგარი აქტანტი **გ-ს** რიგის პირის ნიშნებითაა მარკირებული; მაგ. (იხ. ცხრ. 5.1):

ცხრილი 5.1.

აწმყო:	სცვივა ხეს _{dat} ფოთლები _{nom}
წყვეტილი:	ამ ფორმას არ ეწარმოება წყვეტილის ფორმა, თუმცა, რომ ჰქონდეს, კონსტრუქცია იგივე იქნებოდა სალიტერატურო ქართულში : ***ხეს _{dat} ფოთლები _{nom}
I რეზულტატივი:	გასცვენია ხეს _{dat} ფოთლები _{nom}

ე.წ. „რეალური ობიექტი“, რომელიც სალიტერატურო ქართულში **ბრუნვაუცვლელი სახელობითბრუნვიანი აქტანტია**, მეგრულში წყვეტილში **ბრუნვაცვალებადად** მოიქცევა და წყვეტილში მოთხრობითი ბრუნვის ნიშნით იქნება წარმოდგენილი მაგ., *მისუ მა სახეს კრემ* „მისვია სახეზე კრემი“, **მას(უ) მა სახეს კრემქ* „მესვა მე სახეზე კრემმა“. შდრ. ცხრილი №5.2., გვ. 210):

ცხრილი №5.2.

აწმყო:	სცვივა ხეს _{dat} ფოთლები _{nom}	უცენს ჯას _{dat} ფურცელეფი _{nom}
წყვეტილი:	*** ხეს _{dat} „ფოთლებ-მა _{erg} “	ქოუცუ/ქოუციუ ჯას _{dat} ფურცელეფი _{erg} მაგ., <i>ნამნეფც_{dat} ვევიოცუ ინაშე ხერქ_{erg}</i> „რომლებსაც _{dat} არ დასცვივდა იმისგან ხეირ-მა _{erg} “ (ყაზაყ., 6.05.31, გვ.3, ქაჯაია ო., ლემა №14617)
I რეზულტ.:	დასცვენია ხეს _{dat} ფოთლები _{nom}	ქუდოცუმუნ) ჯას _{dat} ფურცელეფი _{nom}
III რეზულტ.	გასცვივებოდა თურმე ხეს _{dat} ფოთლები _{nom}	ქუდუნოცუმუნ) ჯას _{dat} ფურცელეფი _{nom}

ამგვარად, სინტაქსური კონსტრუქციის თვალსაზრისით, საერთოქართველური ნორმიდან გარკვეული გადახრა გვაქვს **აორისტში**,

მესამე დიათეზის ყველა ზმნაში მეგრულში, რაც ერგატივის არეალის გაფართოების ტენდენციაზე მიუთითებს. (იხ. ცხრილი 5.3).

ცხრ.: №5.3.

III დიათეზის ზმნათა სინტაქსური კონსტრუქცია		
პირის ნიშანთა მარკირება>>	მანის რიგი მოქმედების აღმქმელ-განმცდელი ბრუნვაუცვლელი აქტანტი	ვინის რიგი ბრუნვაუცვლელადი აქტანტი
I სერია ->>	Dat	Nom
II სერია ->>	Dat	Erg
III სერია ->>	Dat	Nom
IV სერია ->>	Dat	Nom

მეგრულში ე.წ. „რეალური ობიექტის“ მოთხრობითი ბრუნვის ფორმით წარმოდგენასთან დაკავშირებით, წყვეტილში, ბ. ჯორბენაძე შენიშნავს: „II სერიის ფორმებთან ქვემდებარის (სუბიექტის დასმას მოთხრობითში ორი მიზეზი განაპირობებს: 1) ფორმალური მომენტი: ანალოგია მოქმედებითი გვარის (გარდამავალ) ზმნებთან, რაც იწვევს სხვადასხვა ტიპის კონსტრუქციების უნიფიკაციას; 2) სემანტიკური მომენტი: ფორმოპრივად ვნებითის მოდელის მქონე, მაგრამ აქტიური სემანტიკის გამომხატველი ზმნები განაპირობებენ სუბიექტის დასმას მოთხრობით ბრუნვაში. ფორმაწარმოებისა და კონსტრუქციის სტრუქტურაზე სემანტიკური ზეგავლენით ნიველირებულია ფორმოპრივი შეპირობებულობა“ (165, 239; 34,330-331)

ვფიქრობთ, ანალოგიის პროცესი ნამდვილად არის ძირითადი მიზეზი მოთხრობითი ბრუნვის არეალის ამგვარი გაფართოებისა.

5.1.1. ზმნურ სტრუქტურათა დისტრიბუცია მესამე დიათეზაში

როგორც ჩვენი ნაშრომის პირველ თავებში აღვნიშნეთ, მეგრულში ზმნის სულ ორი ძირითადი, გვარეობითი სტრუქტურა არსებობს: (1) **R-[Th.s.]-Ø** და (2) **R-[Th.s.]-უ/ე(ნ)**; ისევე როგორც სალიტერატურო ქართულში, სადაც ზმნის ორი ძირითადი სტრუქტურა გვაქვს: (1) **R-[Th.s.]-Ø** და (2) **R-[Th.s.]-ი** (იხ. 66; 67; 162,184).

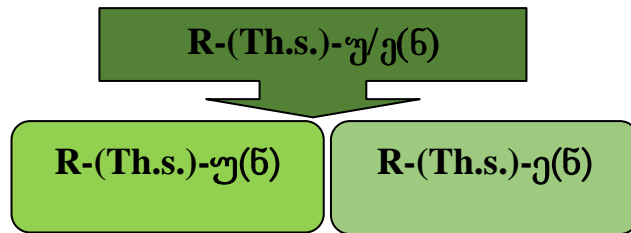
მესამე დიათეზაში ზმნურ სტრუქტურათა დისტრიბუციის განხილვამდე კიდევ ერთხელ გადავხედოთ პირველი და მეორე დიათეზის ზმნათა სტრუქტურებს:

- პირველ დიათეზაში სუბიექტი გვხვდება ვინის რიგით მარკირებული **R-[Th.s.]-Ø** სტრუქტურა (რომელიც მესამე სერიაში მ-ს რიგის პირის ნიშნებით შეიცვლება);
- მეორე დიათეზაში სუბიექტის ვინის რიგით მარკირებული **R-[Th.s.]-უ(ნ)** სტრუქტურა;
- მესამე დიათეზაში ორივე სტრუქტურაა, ოღონდ სუბიექტი მანის რიგის პირის ნიშნებითაა მარკირებული: მაგ.:
  - **R-[Th.s.]-Ø: მიყორს „მიყვარს“, შქირენს „შია“...**
  - **R-[Th.s.]-უ(ნ): მოჭიჭარუ(ნ) მა თინა „მეპატარავება მე ის“, ოჭიფარუ(ნ) თის თინა „ვეიწროვება მას ის“, ოზარალუ(ნ) თის თინა „ეზარალება მას ის“, ოთაკილუ(ნ) თის თინა „ეთაკილება მას ის“, ოიმენდუ(ნ) თის თინა „ეიმედება მას ის“, აბადინე(ნ) თის თინა „შეუძლია დაბადოს მას ის“, აბაზე(ნ) თის თინა „შეუძლია ცემოს მას ის“, აბათილინე(ნ) თის თინა „შეუძლია გააბათილოს მას ის“, აბათქე(ნ) თის თინა „შეუძლია ცემოს მას ის“ აჭაბაკე(ნ) თის თინა „შეუძლია ტკეპნოს მას ის“...**

მესამე დიათეზაში მორფოლოგიური სტრუქტურისა და დატიური სინტაქსური კონსტრუქციის საფუძველზე შეგვაქვს მეგრული ორპირიანი პოტენციალისები. მათი მორფოლოგიური სტრუქტურა საკმაოდ პროდუქტიულია და ძალზე სისტემურად არის ჩამოყალიბებული მეგრულში, ფაქტობრივად, დასრულებულია მისი მორფოლოგიურ კატეგორიად ფორმირების პროცესი: ლაზურისგან განსხვავებით, მეგრულში მათ საკუთარი მორფოლოგიური ყალიბი აქვთ, რაც მეორეული მოვლენაა (მეორეულობას მოწმობს ლაზურის ჩვენებაც, (27, 85-86; ჩუხუა, 119, 614-624).

რატომ შეგვაქვს ე.წ. ორპირიანი პოტენციალისები მესამე დიათეზაში?

სტრუქტურული თვალსაზრისით, ორპირიანი პოტენციალისების სტრუქტურა **R-[Th.s.]-უ(ნ)** გვარეობითი სტრუქტურის ქვესტრუქტურული ნაირსახეობაა ის. ცხრილი №5.4.:

მორფოსინტაქსურ გარემოებებზე მსჯელობისას კი შემდეგი პარამეტრები გვაქვს მხედველობაში:

1. ორპირიანი პოტენციალისების სინტაქსური კონსტრუქცია დატიურია – მოქმედების აღმქმედ-განმცდელი აქტანტი ყველა სერიაში მიცემით ბრუნვაში დგას *(მესამე დიათეზის გამოყოფის საფუძველი კი, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ზმნის დატიური კონსტრუქცია და მანის რიგით გამოხატული მოქმედების აღმქმედ-განმცდელი პირია);*
2. ორპირიანი პოტენციალისებით გამოხატული მოქმედების აღმქმედ-განმცდელი აქტანტი მანის რიგის პირის ნიშნებითაა წარმოდგენილი;
3. მსგავსად მესამე დიათეზის სხვა ზმნებისა, ორპირიანი პოტენციალისების მეორე აქტანტიც, რომელიც არ არის მოქმედების აღმქმედ-განმცდელი, აორისტში მითხრობითი ბრუნვის ნიშნით ფორმდება; მაგ., კოს ვაგავინუ ამბექ „კაცს ვერ გაეგო ამბავმა“, მეზობელს ყუდექ ვაკეთინუ „მეზობელს სახლმა ვერ გააკეთა“ და სხვ.

შენიშვნა: *ამავე პრინციპით, ერთპირიანი პოტენციალისები, რომელთა სუბიექტიც ვინის რიგითაა მარკირებული და თან მათი კონსტრუქცია სერიათა მიხედვით nom-erg-nom-nom-ია, მეორე დიათეზაში მოვახვედრეთ, რადგან აქ ყველა სხვა ზმნას სწორედ ეს მორფოსინტაქსური პრინციპი აერთიანებს.*

სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმულია მოსაზრება პოტენციალისთა და ე.წ. „ინვერსიულ ზმნათა“ კონსტრუქციის მსგავსების შესახებ (როგორც

ზემოთ აღვნიშნეთ, ფუნქციურად, მესამე დიათეზაში მ-ს რგის პირის ნიშნები სწორედ რომ სუბიექტს, მოქმედების აღმქმელ-განმცდელ პირს აღნიშნავენ, პირველ-მეორე დიათეზაში კი – ობიექტებს, მათი დისტრიბუცია მკვეთრად არის დაპირისპირებული და არასოდეს აირევა ერთმანეთში. მთავარია, ვინისა და მანის რიგის ნიშნები არ მივაკედლოთ რომელიმე ერთ კონსტრუქციას და დავუშვათ მათი ვარირება დიათეზათა მიხედვით: „**ცნობილია, რომ რელატიურ-სტატიკური ზმნები მცირერიცხოვანია ქართულში და, შესაბამისად, ზანურშიც.** მაგრამ ინვერსიულ ფორმათა რაოდენობას ზრდის პოტენციალისის კატეგორიის **არსებობა მეგრულ-ლაზურში.** როგორც სპეციალურ ლიტერატურაშია აღნიშნული, პოტენციალისის ერთ-ერთი ნიშანი ინვერსიულობაა, რადგანაც, პოტენციალისის რელატიური ფორმა, ჩვეულებრივ, გამოხატავს რეალური სუბიექტის ქმედების შესაძლებლობას (141, 110-112, 133, 6-7, 119, 287).

აღნიშნული მოსაზრება კიდევ უფრო გვარწმუნებს იმაში, რომ მანის რიგის პრეფიქსებით მარკირებულ ორპირიან პოტენციალისთა ადგილი (ვინის რიგით მარკირებული ერთპირიანი პოტენციალისების გარეშე) სწორედ მესამე დიათეზაშია – იდენტური მორფოლოგიური სტრუქტურისა და კონსტრუქციის ზმნებთან ერთად.

რაც შეეხება სემანტიკურ დონეს, აქ აუცილებლად უნდა აღინიშნოს უნებლიობის კატეგორიის შესახებაც: შეგვიძლია თამამად ვთქვათ, რომ მესამე დიათეზის ყველა ზმნა შეიწყობს **ინაქტიურ**, სუსტი ნებელობის მქონე სულიერი მდგომარეობის აღმქმელ-განმცდელ პირს. ამით შინაარსობლივად განსხვავდება მესამე დიათეზის ყველა ზმნა პირველი და მეორე დიათეზის ზმნათაგან;

სუბიექტის მოქმედება უნებლია, ზმნის სემანტიკა გამოხატავს სუბიექტის სულიერ გრძობებს, სიყვარულს, სიძულვილს, ეჭვს, ყოყმანს... მაგ., **მოჭიჭარუ(ნ) მა თე კაბა „მეპატარაგება მე ეგ კაბა“; ონატრუ(ნ) თის თინა „ენატრება მას ის“.**

მომდევნო პარაგრაფებში განვიხილავთ, თუ რა ქვესტრუქტურული ჯგუფები გამოვლინდება მესამე დიათეზის მანის რიგის პირის ნიშნებით მარკირებული დატიური კონსტრუქციის მქონე ორი გვარეობითი სტრუქტურის **R-[Th.s.]-Ø** და **R-[Th.s.]-უ/ე(ნ)** ფარგლებში.

5.2. მესამე დიათეზის R-Ø სტრუქტურა

5.2.1. შესავალი

მესამე დიათეზის R-Ø ქვესტრუქტურა, მართალია, მაგალითების სიმდიდრით არ გამოირჩევა, მაგრამ იგი შედგება ხმარების სისშირის თვალსაზრისით აქტიური მოხმარების არქაული ზმნური ლექსემებისგან (როგორც ერთპირიანი, ისე ორპირიანი ზმნურ ფორმებისაგან). ყველა შემთხვევაში, მოქმედების აღმქმელ-განმცდელი აქტანტი, პარტიციპანტი მიცემითბრუნვიანია, მეორე აქტანტის ბრუნვები კი, მესამე დიათეზისთვის დამახასიათებელი მეგრული ჩარჩოს მიხედვით, **nom-erg-nom-nom**-ია (მეორე სერიაში ერგატივშია):

ღურ-ს თის „სძინავს მას“, ჯერ-ს თის „სჯერა მას“, მოწონ-ს თის თინა , „მოსწონს მას ის“, წან-ს თის თინა „სწამს მას ის.

მაგალითები:

ღურს „სძინავს“: ბაღანას გემუანო ღურს - ბავშვს გემრიელად (/ტკბილად) სძინავს; თი კოჩის ირო ღურს - იმ კაცს ყოველთვის სძინავს.

ამ ზმნებს ხან ეწარმოება მეორე სერია, ხან არა; მესამე და მეოთხე სერიის ფორმები კი, როგორც წესი, რეგულარულია (მოგვეყავს ძირითად, საბაზისო მწკრივთა ფორმები):

ქიდუურულუაფუ(ნ) „დაუძინია“, ნორულუე(ნ) „დაიძინებდა თურმე“

ბაღანას გემუანო ქიდუურულუაფუ „ბავშვს გემრიელად (/ტკბილად) დაუძინია“, თი კოჩის ირო ნორულუე „იმ კაცს ყოველთვის (სულ) სძინებია“

მოწონს „მოსწონს“ – თი ბოშის თი ძღაბე მოწონს „იმ ბიჭს ის გოგო მოსწონს“ მასწავლებელს ნინოშ პასუხ მოწონს „მასწავლებელს ნინოს პასუხი მოსწონს“

*მეწონუ „მოეწონა“

თი ბოშის მეწონუ თი ძღაბიქ „იმ ბიჭს მოეწონა იმ გოგომ“

მოწონებ(უ)(ნ) „მოსწონებია“:

თი ბოშის თი ძღაბე მოწონებე „იმ ბიჭს ის გოგო მოსწონებია“;

მასწავლებელს ნინოშ პასუხე მოწონებე „მასწავლებელს ნინოს პასუხი მოსწონებია“;

წანს „სწამს“:

ჩქიმ ოჯახის ღორთონიშ წანს „ჩემს ოჯახს ღმერთის სწამს“;

თეშნერ სიტყვაშ წანს „ამნაირი სიტყვის სწამს“

ჯერს „სჯერა“

თიშ ნარაგადღ იფრელუ ჯერს „მისი ნათქვამი ყველაფერი სჯერა“

სქანგ ჯერს „შენი სჯერა“

5.2.2. ქვესტრუქტურა **prev-R-Ø** №64

მესამე დიათეზის **prev-R-Ø** სტრუქტურაც მანის რიგის პრეფიქსებით გამოხატული არქაული სტატიკური ზმნათა სტრუქტურაა. სამაგალითო მასალა აქაც მწირია, მაგრამ, მათი გაერთიანება სხვა ქვესტრუქტურის ზმნებთან შეუძლებელია, რადგან აწმყოს მწკრივშივე დართული ზმნისწინი მხოლოდ ახლანდელი ვითარების დამაზუსტებელია, დაცლილია დროისა და ასპექტური გაგებისაგან. სულ რმდენიმე ფორმაა და ყველა მათგანი ორპირიანია. ზმნური ფორმა, სემანტიკურად, სტატიკურია. მოქმედების აღმქმელ-განმცდელი პირი მუდმივად მიცემითბრუნვიანია, მეორე აქტანტის ბრუნვები კი, მესამე დიათეზისთვის დამახასიათებელი ჩარჩოს მიხედვით **nom-erg-nom-nom**-ია, ზმნის სტატიკური ბუნებიდანგამომდინარე, მწკრივნაკლია, მხოლოდ პირველი და მეოთხე სერიის მწკრივები ეწარმოება:

აწმყო: *მიკაქუნს / მუკაქუნს/ მგკაქუნს „აცვია“*

III რეზულტატივი: *„მუკნოქუნუენ) „ეცვა თურმე, ნაცვამა“*

ნინოს სკვამგ (სკღამგ) კაბა მიკაქუნს „ნინოს ლამაზი კაბა აცვია“

ცირას კოხტას მიკაქუნს „ცირას კოხტად აცვია“.

5.2.3. ქვესტრუქტურა R-ენ-Ø №65

მესამე დიათეზის R-ენ-Ø სტრუქტურის ზმნები, მსგავსად მესამე დიათეზის სხვა ზმნებისა, დატიური კონსტრუქციისაა. მ-ს რიგის პირის ნიშნებით გამოხატულია მოქმედების აღმქმედ-განმცდელი პირი, ხოლო ვ-ს რიგის პირის ნიშნებით კი ზმნით გამოხატული მოქმედების ობიექტი, *ჰუმენც „მწყურია“; ირო ფშქირენც „სულ მშია“* (ყიფშ, გვ.69. ვიმოწმებთ ქაჯაიადან). ასევე, *შქირ-ენ-ს თის „ჰშია მას“; ლუკას (ოჭკუმაღ) შქირენს „ლუკას (საჭმელი) ჰშია“; ჩქიმ სქუას შქირენს „ჩემს შვილს ჰშია“.*

ეს სტატიკური ზმნებია; შესაბამისად, მწკრივნაკლია; რამდენიმე მათგანს ნასესხები აქვს აორისტის ფორმა: *მიმაშქირენუ(ნ) „მომემშია“ მიმაღუმენუ „მომეწყურა“.*

ოთარ ქაჯაიას ლექსიკონში მითითებულია, რომ მათ „მხოლოდ აწმყოს წრისა და მეოთხე სერიის ფორმები ეწარმოება“. ეს ასეც არის, მაგრამ ჩვენ მიერ ჩაწერილ მასალებში ადგილი ჰქონდა ფორმათა აღრევას: ამ ზმნებს, ჩვენი რესპონდენტი, მისდა უნებურად იყენებდა სხვა ზმნის წყვეტილის მწკრივის, წარსული სრული დროის გაგებით. რა თქმა უნდა, ეს დინამიკური ზმნები ამ სტატიკური პარადიგმის გაგრძელება არ არის, ვფიქრობთ, ფორმათა ჩანაცვლება-აღრევის საინტერესო ფაქტია:

წყვეტილი: *მომაღუმენ(გ) გოლა სერ „*მომეწყურა (მომწყურდა) გუშინ ღამით“*

I რეზულტატივი: *მოღუმინაფ(გ) (ქემოღუმინაფ(გ)) - მოსწყურებია: ჩქიმ მუმას (მუმა ჩქიმს) მოღუმენაფ(გ) (ქემოღუმინაფ(გ)) „ჩემს მამას (მამაჩემს) მოსწყურებია“; საქონელს მოღუმინაფ(გ) (ქემოღუმინაფ(გ)) „საქონელს მოსწყურებია“.*

პარალელურად გვხვდება ამ ზმნათა აღწერითი ფორმებიც: *შქირენი მაფუ(ნ) „მშია“, ჰუმენი მაფუ(ნ) „მწყურია“. ჰუმენქ მაუ (/ან მასუ) გოლა „მომწყურდა გუშინ“; ჰუმენქ მაუ (/ან მასუ) გოლა სერ „მომწყურდა გუშინ ღამით; მგმაშქირინუ/გ გოლა „მომშივდა გუშინ“; მგმაშქირენუ/გ გოლა სერ „მომშივდა გუშინ ღამით“.*

5.2.4. ი/უ-R-Ø ქვესტრუქტურა №66

მესამე დიათეზის ი/უ-R-Ø ქვესტრუქტურის ზმნათა კონსტრუქციაც დატიურია, მოქმედების აღმქმელ-განმცდელი პირი მანის რიგის პრეფიქსებითა და მიცემითი ბრუნვის ნიშნით არის მარკირებული ყველა სერიაში. მსგავსად სტატიკურ ზმნათა უმრავლესობისა, ამ ზმნებს მეორე სერია არ მოეპოვებათ.

პირველ-მეორე პირში ი- პრეფიქსიანი სტრუქტურა გვექნება: *მ-იყ-ორს, ვიყორს „მიყვარს, ვიყვარს“...*

წარსული დროის სემანტიკის გამოსახატავად, ისევე როგორც სალიტერატურო ქართულსა და მის დიალექტებში, უწყვეტლის მწკრივი გამოიყენება: *უყორს-ს „უყვარს“ - უყორს-დ-უ „უყვარდა“; უჭირს „უჭირს“ - უჭირდუ „უჭირდა“*. ზმნაში ჩართული მეორე აქტანტი კი პირველ, მესამე და მეოთხე სერიაში სახელობითშია, მეორე სერია, როგორც აღვნიშნეთ, მესამე დიათეზის უ-R-Ø ქვესტრუქტურის ზმნათა სრულ უმრავლესობას არ ეწარმოება. უღლების პარადიგმა ნაკლულია:

აწმყო: *უჭირს „უჭირს“*

გაკვეთილში გაგება უჭირს „გაკვეთილის გაგება უჭირს“

თემ რაგად უჭირს „ამის თქმა უჭირს“

წყვეტილი: არ ეწარმოება.

I რეზულტატივი: *გაჭირებ(უ) „გაჭირვებია“*

გაკვეთილში გაგება გაჭირებ(უ) „გაკვეთილის გაგება გაჭირვებია“

თემ რაგად გაჭირებ(უ) „ამის თქმა გაჭირვებია“

აწმყო: *უყორს „უყვარს“*

დიდას სქუა მანგარო უყორს „დიდას შვილი ძალიან უყვარს“

ბაღანას ბურთიშ ლაყაფ უყორს „ბავშვს ბურთის თამაში უყვარს“

წყვეტილი: არ ეწარმოება.

III რეზულტატივი: *ნოყოროფუე(ნ) „შეჰყვარებია“*

ბოშის ძღაბ ნოყოროფუე(ნ) „ბიჭს გოგო შეჰყვარებია“

ცხადია, **ო/უ-** პრეფიქსი ამ სტრუქტურის ზმნებში სასხვისო ქცევის შინაარსს არ გამოხატავს, როგორც წესი, გრამატიკულად, იგი პირთა საკორელაციო დანიშნულებისაა.

ამ ზმნათა რიგისაა *უპირჭან-ს* ფორმაც, რომლის **-ან** სუფიქსი სინქრონიულ ჭრილში ფუძეს შეუხორცდა, თუმცა, სავარაუდოდ, იგი წარმოშობით თემატური სუფიქსი უნდა იყოს. დღეს იგი თემის ნიშნად არ გაიგება და, შესაბამისად, **უ-პირჭან-ს** ფორმა მესამე დიათეზის სტატიკურ, **უ-R-Ø** ქვესტრუქტურაში გაერთიანდება. მეტყველებაში ხშირად ვხვდებით ამ ზმნის არაორგანულ, აღწერით წარმოებას: *გოპირჭინაფილი აფუ(ნ) „უჭყეცია“*. მეორე სერიის ფორმები არ ეწარმოება, უღლების პარადიგმა ნაკლულია, გვაქვს მხოლოდ პირველი და მეოთხე სერიის ფორმები:

აწმყო: **უპირჭანს** „დაჭყეცილი აქვს (ფართოდ გახელილი აქვს)“

თოვლ უპირჭანს „თვალი დაჭყეცილი აქვს (ფართოდ გახელილი აქვს)“

წყვეტილი: (*ნაკლულ.*)

III რეზულტატივი: **ნოპირჭაფუე(ნ)** „დააჭყეცილი ექნებოდა თურმე“

შენიშვნა: გალის რაიონიდან ლტოლვილთა მეტყველებაში ამ ზმნას სრულიად ჩამოშორებული აქვს ყალიბისეული სუფიქსი: გოუპირჭინუაფ, ქოცოროფეც და სხვ., ზოგან ნაშთის სახით გ ხმოვალი გვაქვს შემორჩენილი.

5.2.5. **ო/უ-R-ენ-Ø** ქვესტრუქტურა №67

მესამე დიათეზის **ო/უ-R-ენ-Ø** ქვესტრუქტურის ზმნათა კონსტრუქცია დატიურია, მოქმედების აღმქმელ-განმცდელი პირი მანის რიგის პრეფიქსებითა და მიცემითი ბრუნვის ნიშნით არის მარკირებული ყველა სერიაში. *უკვენს* „უკვირს“ (*//უკვე(ნ) –ზუგდ.-სამურზ.*); „ჩართული მეორე პირი კი პირველ და მესამე სერიაში სახელობითშია, მეორე სერიაში კი – ერგატივში (მსგავსად მესამე დიათეზის სხვა მეგრული ზმნებისა, რომელთაც მეორე სერიის ფორმები ეწარმოებათ). მაგ.,

აწმყო: *ნაბეტანცე უკვენს//უ-კჷ-ე(ნ) თე ამბე ილონას „ძალიან უკვირს ეს ამბავი ილონას“*

I რეზულტატივი: *ნაბეტანცე გაკვირებუ თე ამბე ილონას „ძალიან გაკვირვებია ეს ამბავი ილონას“.*

როგორც ზემოთ, პირველი დიათეზის განხილვისას აღვნიშნეთ, ზმნათა ის ჯგუფი, რომელიც აკაკი შანიძესთან საშუალ-მოქმედებითი გვარის ფორმებად არის ჩათვლილი, მორფოლოგიური სტრუქტურისა და სინტაქსური (**nom-erg-dat-nom**) კონსტრუქციის საფუძველზე პირველი დიათეზაში თავსდება. *უკვენს „უკვირს“* ზმნურ ფორმას კი დატიური (**dat-dat-dat-dat**) კონსტრუქცია აქვს (ყველა სერიაში ბრუნვაუცვლელი სუბიექტით); შესაბამისად, მისი ადგილი მესამე დიათეზაშია, რაც გამორიცხავს მის მიწერას ზმნათა იმ ჯგუფზე, რომლებიც ე.წ. „საშუალ-მოქმედებითი“ გვარის ფორმებში ერთიანდება.

ვიცავთ მორფოსინტაქსურ პრინციპს: დატიური სუბიექტი, მანის რიგის პირის ნიშნებით მარკირება;

ამავე სტრუქტურისაა *უცენს „1. ესევა; 2.უცვივდება“* ზმნური ფორმაც. ოლონდ, სტატიკური *უკვენს „უკვირს“* ზმნისგან განსხვავებით, ამ ზმნას ორი მნიშვნელობა და ორი კონსტრუქცია შეიძლება ჰქონდეს კონტექსტის მიხედვით: (1) ვინის რიგის პირის ნიშნებით მარკირების შემთხვევაში - **nom-nom-nom-nom** (მაგ., *შანქარც ჭკიჭკიტია ქუცენს „შაქარს ჭიანჭველა შეესევა“*) და (2) მანის რიგის პირის ნიშნებით მარკირების შემთხვევაში კი - **dat-dat-dat-dat** კონსტრუქცია (მაგ., *თე დუდგინოტაბაკერს თუმაქ გვალო დოციუ „ამ თავგადატვლეპილს თმამ სულ ვასცვივდა“*). პირველი - ნომინატიური კონსტრუქციის შემთხვევაში სუბიექტი მუდმივად სახელობით ბრუნვაში დგას (*ჭკიჭკიტია „ჭიანჭველა“*), ხოლო ობიექტი ბრუნვაუცვლელია და მუდმივად დატივიშია (*შანქარც „შაქარს“*). მეორე შემთხვევაში კონსტრუქცია დატიურია, სუბიექტი მუდმივად მიცემით ბრუნვაში დგას (*დუდგინოტაბაკერს „თავგადატვლეპილს“*), ობიექტი კი პირველ და მესამე სერიაში სახელობითი ბრუნვის ნიშნითაა მარკირებული, წყვეტილში კი - მოთხრობითი ბრუნვის -ქ სუფიქსით (*თუმაქ „თმამ“*).

აქედან გამომდინარე, **სემანტიკურ დონეზე** კონტექსტის მიხედვით, ხოლო **სინტაქსურ დონეზე** სინტაქსური კონსტრუქციის საფუძველზე, პირველ - ნომინატიური კონსტრუქციის შემთხვევაში *„უცენს“* ზმნური ფორმა მეორე

დიათეზაში მოხდება, მეორე შემთხვევაში კი – დატიური კონსტრუქციის ზმნების შემცველ მესამე დიათეზაში.

უღლების პარადიგმა რეგულარულია:

აწმყო: *უცენს* „სცვივა“

მყოფადი: *დოუცენს* „გასცვივდება“

წყვეტილი: *დოუცუ/უციუ* „გასცვივდა“

I რეზულტატივი: *ქულოცუმუ(ნ)* „გასცვენია“

III რეზულტატივი: *ნოცუმუე(ნ)* „გასცვივდებოდა თურმე“

მაგ., *შხუ ჯახ დიდი ნახაფული დოუცენსია* „მსხვილ ხეს დიდი ნაფოტები დასცვივდებოა“ , *ჯაში ხორხუას ბრელი ნაძგაშურაქ დოციუ* „ხის ხერხვისას ბევრი გვერდითი ჩამონაჭერი დასცვივდა“, *თე კოჩის იფრელ უკვე(ნს)* „ამ კაცს ყველაფერი უკვირს“, *ჩქიმ ნათქუელე ვაკვირებ(უ)* „ჩემი ნათქვამი გაჰკვირვებია“, *კატუს თუმა უცენს* „კატას თმა სცვივა“, *ხეშე ირფელ უცენს* „ხელიდან ყველაფერი სცვივა“, *კატუს თუმა ქულოცუმ(უ)* „კატას თმა დასცვენია“, *ხეშე ირფელ ქულოცუმ(ნ)* „ხელიდან ყველაფერი დასცვენია“.

5.2.6. Prev.-ო-R-უ-ან-Ø ქვესტრუქტურა №68

მესამე დიათეზის **Prev.-ო-R-უ-ან-Ø** ქვესტრუქტურის ზმნათა კონსტრუქცია დატიურია; მოქმედების აღმქმელ-განმცდელი პირი სუსტი, ინაქტიური სუბიექტია, ამ ქვესტრუქტურის ზმნები მანის რიგის პრეფიქსებითაა მარკირებული, ინაქტიური სუბიექტის კი მუდმივად მიცემითშია (ყველა რეალიზებულ მწკრივში). მესამე დიათეზის **Prev.-ო-R-უ-ან-Ø** ქვესტრუქტურის ზმნები ორპირიანის კონვერსიული ერთლენტიანია – მაკაუზირებელი პირი დაკარგულია, მისი მარკერ რუდიმენტადაა ქცეული, ცნობიერებაში დარჩენილია რეალურად მოქმედი (ეკზეკუტორი), რომელიც რეფლექსურ სუბიექტადაა გაგებული და გამოხატულია ამოსავალი I დიათეის ორპირიანი ფორმის ბრუნვაცვალებადი ობიექტის მ- მარკერით (67,225-255): *ილე-მ-ო-რგილ-უ-ან-ს* მა „მა-მ-ცივნ-ებს-მეაა“. *ილე-მ-ო-ჩხურ-უ-ან-ს* მა „მამცივნებს მე“, *ილე-მოფურუანს* „მახურვებს მეაა“.

არსებობს ამ ზმნათა ო-რგილ-უ-ან-ს თინა თის „აცეებს, აგრილებს ის მას“, ო-რჩხიალ-უ-ან-ს /ა-რჩხიალ-ენ-ს თინა თის „აცხელებს ის მას“, ო-ფურ-უ-ან-ს თინა თის „ახურებს ის მას“ ფორმებიც; კონსტრუქციის თვალსაზრისით ლაბილურობას ამჟღავნებენ: თუ დასტურდება მაკაუზირებელი პირი, მაშინ ისინი მოიაზრებენ სამოქმედო ბრუნვაცვალებადი ობიექტს; მათი ყველა მორფოსინტაქსური პარამეტრი იმაზე მიუთითებს, რომ ისინი პირველი დიათეზის ზმნებია; მეორე შემთხვევაში იკარგება მაკაუზირებელი პირი და მანის რიგის პირის ნიშნებით მარკირებული ერთპირიანი ფორმები (სამოქმედო ობიექტი მოიქცევა სუბიექტად) დატიური კონსტრუქციისა შესაბამისად, მორფოსინტაქსურ საფუძველზე მესამე დიათეზაში გადაირიცხებიან. სემანტიკურადაც, ისინი მკვეთრად განსხვავდებიან ერთმანეთისგან. მაგ., აწმყო: *ოჟარჟალუანს* „აურჟოლებს/აკანკალებს“, *ოზარზალუანს* „*1. ჰზარავს, 2. აზანზარებს*“ – ლაბილური კონსტრუქციის მქონეა. კონტექსტის მიხედვით გვექნება ორი მნიშვნელობა, რომელიც მკვეთრად არის გამიჯნული დიათეზათა მორფოსინტაქსური პარამეტრების მიხედვით:

მნიშვნელობა №1: *ო/უზარზალუანს თინა თის* „აზანზარებს ის მას“, მაგ.: *ეფერი მიოლორუუ, თელ ქიანას დოუზარზალუუ (თიქ)* „ისეთი მიაყვირა, მთელი ქვეყანა დააზანზარა (მან)“ და, შესაბამისად, პირველი დიათეზის ზმნებია, ხანაც **dat-dat-dat-dat** კონსტრუქციისა: მნიშვნელობა №2: *ოზარზალუანს თის შიშიშე* „ჰზარავს მას შიშისაგან.“, და, შესაბამისად, მესამე დიათეზისა.

აწმყო: *ოჟარჟალუანს* „აცახცახებს“

წვეტილი: *უჟარჟალუუ* „ააცახცახა“

I რეზულტატივი: *უჟარჟალუაფუ(ნ)* „უცახცახებია“

III რეზულტატივი: *ნოჟარჟალუაფუ(ნ)* „ცახცახებდა თურმე“

მორფოლოგიურ დონეზე პირველ დიათეზაში, საერთო წესისამებრ, ვინის რიგის მარკირება გვექნება, მესამე დიათეზაში კი მანის რიგისა.

სინტაქსურ დონეზე პირველ დიათეზაში, საერთო წესისამებრ, **nom-erg-dat-nom** კონსტრუქცია გვაქვს, მესამე დიათეზაში – დატიური.

სემანტიკურ დონეზე პირველი დიათეზის ზმნებში გააზრებული მოქმედებაა, აქტიური სუბიექტით. მესამე დიათეზის ზმნებში კი ინაქტიური სუბიექტი გვაქვს, რომელსაც მისდაუნებურად, გარემო პირობების გამო ემართება ზმნით გამოხატული მოქმედება-მდგომარეობა.

უღლები პარადიგმა ნაკლულია, მხოლოდ აწმყოსა და მეოთხე სერიის მწკრივები შეიძლება ჰქონდეს:

მაგ.:

➤ აქტიურსუბიექტიანი, ვინის რიგის პირის ნიშნებით მარკირებული ფორმებში ორივე პირი მოქმედი და სამოქმედო (ობიექტი) სახეზეა: **კვერცხი ვაგარგიულუათ (ვაგარგიულუათ თქვა თინა)!** „კვერცხი არ გააგრილოთ/გააცივოთ (არ გააგრილოთ თქვენ ის)“, **თიცალი მახინჯი ცოფენა, ქიანას ნორგილაფუნა(ნ): ი. ყიფშ., გვ. 12** „ისეთი ქურდები ყოფილან, ქვეყანას ანადგურებდნენ (აცივებდნენ)“. შდრ.:

➤ ერთპირიანი, ინაქტიურსუბიექტიანი, მანის რიგის პირის ნიშნებით მარკირებული ფორმა: **სერით სინჩხეს მარზენსი დო დღაშით გუმორგილუანს:** ქსს, 1, გვ. 142 „ღამით სიცხეს მადღევს და დღისით მაცივებს“ (მაგალითებს ვიმოწმებთ ო. ჯაჯიას ლექსიკონიდან).

➤ ორქიალუანს „აქრიალებს“: **ქობძირინი, გომარქიალუ ტანს** „რომ ენახე, გამაქრიალა ტანში“

უღლები პარადიგმა ნაკლულია:

აწმყო: **მოფურუანს მა_{dat} „მახურვებს მე_{dat}“**

მყოფადი: **იღმმოფურუანს მა_{dat} „შემახურვებს მე_{dat}“**

წყვეტილი: **(ქ)ელგმოფურუ მა_{dat} „შემახურა მე_{dat}“**

მაგ., **გაღე ჩხურუე, უცბაშე მუშენი ქელგმოფურუ მა, ვა მიჩქუ**, „გარეთ ცივა, უეცრად რატომ შემახურა, არ ვიცი“.

ზეპირმეტყველებაში წყვეტილის მწკრივის ფორმა მაინც და მაინც პროდუქტიული არ არის, როგორ წესი, წარსული (მოქმედება-)მდგომარეობის გამოსახატავად ამ ზმნებში უწყვეტლის მწკრივის ფორმა გამოიყენება (მსგავსად მიღორს ტიპის ზმნებისა): **იღმორგილუანდ(უ) „მციოდა“**, **იღმმოფურუანდღ „მცხელოდა“**.

5.2.7. ო-R-აფ-უ-ან-Ø ქვესტრუქტურა №69

მესამე დიათეზის ო-R-აფ-უ-ან-Ø ქვესტრუქტურის ზმნათა სინტაქსური კონსტრუქცია დატიურია; სემანტიკურად, მოქმედების აღმქმელ-განმცდელი პირი ინაქტიური სუბიექტია, მისდა უნებურად მოსდის/ემართება ზმნით გამოხატული მოქმედება. ამ ქვესტრუქტურის ზმნების ინაქტიური სუბიექტის ბრუნვა კი მუდმივად მიცემითია და ყველა მწკრივში მანის რიგის პრეფიქსებითაა მარკირებული. მაგ., აწმყო: *ჩხურუშე ო-კანკალ-აფ-უ-ან-ს* „სიცივისგან აკანკალებს“, *ვა მიჩქუ მუშენი ო-ქიონ-აფ-უ-ან-ს თისაა* „არ ვიცი, რატომ მამთქნარებს (მეაა)“, *ჩქჩქსაა ონჯუაშე ო-ჩიონ-აფ-უ-ან-ს* „ჩვილსაა საღამოდან აცემინებს“; ამავე პარადიგმისაა: *ოჯგარჯგალაფუანს* „აძაგძაგებს“, *ოფირქებაფუანს* „აფიქრებს“, *ოხვალაფუანს* „ახველებს“, *ოქიონაფუანს* (სენაკ.)// *ოქირონაფუანს* (ზუგდ.სამურზ.) „ამთქნარებს“, *სერით ოქირონაფუანს* „ღამით ამთქნარებს“, *უქირონაფუაფე* „უმთქნარებია“, *ნოქირონუე* „ამთქნარებდა თურმე“, *მთელ სერს უქირონაფუაფე* „მთელი ღამე უმთქნარებია, *ნოქირონუე(ნ)* „ამთქნარებდა თურმე“, *ოჩიონაფუანს* „აცემინებს“, *მთელ დღას ოჩიონაფუანს* „მთელი დღე აცემინებს“, *უჩიონაფაუაფე* „უცემინებია“, *ნოჩიონუე(ნ)* „აცემინებდა თურმე“, *მთელ დღას უჩიონაფუაფე* „მთელი დღე აცემინებს“. *ოჯგარჯგალაფუანს* „აძაგძაგებს“: *ჩხურე აფე დო ოჯგარჯგალაფუანს* „სცივა და აძაგძაგებს“;

აწმყო: *მობხვალაფუანს* „მახველებს“: *ნიკას ოხვალაფუანს* „ნიკას ახველებს“; წყვეტილი: *ქუმობხვალაფუ* „ღამახველა“: *სიმწარეშე ქუმობხვალაფუ* „სიმწრისაგან დამახველა“;

I რეზულტატივი: *უხვალაფუაფე* „უხველებია“: *ნიკაშა მთელ სერს უხვალაფუაფე* „ნიკასთვის მთელი ღამე უხველებია“.

მობხვალაფუანს, *მოჩიონაფუანს* ტიპის ზმნებთან დაკავშირებით ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ თეორიულად გამორიცხებულია პირველი და მეორე პირის სუბიექტური წყობის დაუშვებლობა ტიპის ფორმები – სემანტიკურად შეუძლებელია“. (ანალოგიური მოვლენის შესახებ სალიტერატურო ქართულში (67,240).

უღლების ნიმუში:

აწმყო: *ო-ჩიონ-აფ-უ-ან-ს* „აცემინებს“

მეოფადი: *გა-(ა)-ჩიონ-აფ-უ-ან-ს* „დააცემინებს“

წყვეტილი: *გა-(ა)-ჩიონ-აფ-უ* „დააცემინა“

I რეზულტატივი: *გუ-ჩიონ-აფ-უ* „დაუცემინებია“

III რეზულტატივი: *გონო-ჩიონ-აფ-უ-ე(ნ)* „დააცემინებდა თურმე“

5.2.8. მუ ა-R-ენ-Ø ქვესტრუქტურა №70

მუ ა-R-ენ-Ø ქვესტრუქტურის ზმნები დატიური კონსტრუქციის ზმნებია (მსგავსად მესამე დიათეზის სხვა ზმნებისა). დასაწყისშივე უნდა აღინიშნოს, რომ ეს არ გახლავთ საკუთრივ მეგრული ყალიბი, ჩვენი ხელმძღვანელის, პროფ. მერაბ ჩუხუას შენიშვნით, ის სალიტერატურო ენის გავლენით არის შესული მეგრულში. შეგვიძლია თამამად ვთქვათ: ქვემოთ გაანალიზებული ფორმები ნამდვილად დასტურდება მეგრულ ზეპირმეტყველებასა და ტექსტებში. ნაწილი კი ო. ქაჯაიას მეგრულ-ქართული ლექსიკონიდან გვაქვს ამოკრებილი. ისტორიულად, ესენი კაუზატიური ფორმებია, მაგრამ დღეისათვის დაკარგულია **nom-erg-dat-nom** კონსტრუქციის მქონე მაკაუზირებელი პირი; მოქმედების აღმქმელ-განმცდელი აქტანტის ფუნქციას ზმნურ კონსტრუქციაში დარჩენილი მიცემითბრუნვიანი აქტანტი ითავსებს (მსგავსად სალიტერატურო ქართულისა, (67,241). მაგ., *მუ ა-შერ-ენს* „რა აგიუებს“, *მუ ა-ზეიმ-ენ-ს* „რა აზეიმებს“, *მუ ა-ცალ-ენ-ს* „რა აცოფებს“.

მესამე დიათეზის მუ ა-R-ენ-Ø ქვესტრუქტურის ზმნებს ერთვის რა ნაცვალსახელი, რომელიც მნიშვნელობისგან დაცლილ (ცარიელ) ნაწილაკად არის ქცეული. ეს მუ „რა“ ნაწილაკი ამ ზმნურ ფორმათა კითხვით-ნეგატიურ („რატომ...“) გუნება-განწყობის სემანტიკაზე მიუთითებს, მსგავსად მათი სალიტერატურო ქართული ენის შესატყვისებისა.

უღლების პარადიგმა რეგულარულია, თუმცა ზოგიერთი ზმნა, სემანტიკიდან გამომდინარე, შეიძლება მწკრივნაკლი იყოს.

აწმყო: *მუ გაშერენს?! „რა გაგიუებს?!“* მაგ., *„სი მუ გოკო, მუ გაშერენსია?!“*, *„შენ რა გინდა, რა გაგიუებსო?!“*

წყვეტილი: *მუქ გაგაშერუ „რამ გაგაგიჟა“ მაგ, „გა მიჩქუ, მუშენ მიდაფრთი ქალქიშა, მუქ გამაშერუ?!“ არ ვიცი, რატომ წავედი ქალაქში, რამ გამაგიჟა?!“*

I რეზულტატივი: *მუს გუშერებუქ „რას გაუგიჟებინარ“ მაგ, მუშე გაღოლ ათე გვარქ, მუს გაუშერებუქ „რატომ დაგემართა ამგვარი, რას გაუგიჟებინარ/გადაურევიხარ?!“*

III რეზულტატივი: *გონოშერებუექ „განაგიჟებინარ“*
სხვა მაგალითები: *მუ აზეიმენს „რა აზეიმებს“: ცოდას მუ აზეიმენს „საწყალს რა აზეიმებს?!“, მუ აცაღენს „რა აცოფებს?!“: მუ აცაღენს თე კოჩის „რა აცოფებს ამ კაცს“, მუს გაუცაღებ(უ) თე კოჩ(ი) „რას გაუცოფებია ეს კაცი“, მუ ა-ხანგ-ენ-ს „რა აგიჟებს/შეშლის“: მუ ახანგენს თე ძღაბის „რა აგიჟებს/შეშლის ამ გოგოს, მუს გ(ა)უხანგებ(უ) თე ძღაბ „რას გაუგიჟებია/შეუშლია ეს გოგო“.*

მუ ა-R-ენ-Ø ქვესტრუქტურის ზმნათა მსგავსი, ანალოგიური მორფოსინტაქსური პროცესების შედეგად არის წარმოქმნილი შემდეგი მუ „რა“ ნაწილაკიანი ხუთი ქვესტრუქტურა. მუ ა-R-ენ-Ø ქვესტრუქტურის ზმნებთან შედარებით მხოლოდ მცირე, ფუძის სტრუქტურული სხვაობა გვაქვს, ამიტომ, ცალკე ქვეთავებად აღარ გამოვყოფთ და აქვე დავასახელებთ ქვესტრუქტურულ ჯგუფს შესაბამისი მაგალითებითურთ:

5.2.9. მუ prev.-R-უნ-Ø ქვესტრუქტურა №71

მუ გინმო-ლას-უნ-ს „რა რევს“: ი ოსურს მუ გინმოლასუნს „იმ ქალს რა გაღარევს?!“, გინოლასუ „გაღარია“: მუქ გინოლასუ თი ბოში?! „რამ გაღარია ის ბიჭი?!“ გეგენუულასუ (გეგენულასუ) „გადაურეგია“: ეზმა ტყურათ გეგენუულასუ „ამდენი ტყუილით გადაურეგია“.

5.2.10. მუ ო-R-უ-ან-Ø ქვესტრუქტურა № 72

მუ ვა-(ო)-სვანჯ-უ-ან-ს „რა არ ასვენებს“: მუ ოსვანჯუანს „რა ასვენებს“: მუ ვასვანჯუანს თე ოსურს „რა არ ასვენებს ამ ქალს“, მუს ვამოუსვანჯუაფ(უ) „რას არ მოუსვენებია“: მუს ვამოუსვანჯუაფ(უ) თე ოსურ „რას არ მოუსვენებია ეს ქალი“; მუ ვარულუანს „რა არ აძინებს“: მუ ვარულუანს თე ბაღანას „რა არ აძინებს ამ ბავშვს“, სინჩხეს ვადოურულაფ ბაღანა „სიცხეს არ დაუძინებია ბავშვი“; მუ ო-ბირ-უ-ან-ს „რა ამღერებს“, მუ ო-შქურ-ინ-უ-ან-ს „რა აშინებს“, მუ ოსხაპ-ინ-უ-ან-ს „რა აცეკვებს“, მუ ოძიც-ინ-უ-ან-ს „რა აცინებს“, მუ ო-რძინ-უ-ან-ს „რა აძლებინებს“, მუ ობირუანს „რა ამღერებს“, ირო მუ ობირუანს „ყოველთვის რა ამღერებს“, მუს უბირაფუაფ „რას აუძღერებია“, მუ მიზეზის უბირაფუაფ „რა მიზეზს აუძღერებია“, მუ ოშქურინუანს „რა აშინებს“, თეშ მამწარათ მუ ოშქურინუანს „ასე მწარედ რა აშინებს“, თეშ მამწარათ მუს უშქურინუაფ „ასე მწარედ რას შეუშინებია“, მუ ოსხაპინუანს „რა აცეკვებს“, თეზმას მუ ოსხაპინუანს „ამდენს რა აცეკვებს“, მუს უსხაპინ(აფ)უაფ თე ძღაბგ „რას აუცეკვებია ეს გოგო“, მუ ოძიცინუანს „რა აცინებს“, თე ბაღანას ირო მუ ოძიცინუანს „ამ ბავშვს სულ რა აცინებს“, თე ბაღანა მუს გოუძიცინუაფ „ეს ბავშვი რას გაუცინებია“, მუ ორზინუანს (ორძინუანს) „რა აძლებინებს“, მუ ორზინუანს (ორძინუანს) თი ოჯახის „რა აძლებინებს იმ ოჯახში“;

5.2.11. მუ ო-R-აფ-უ-ან-Ø ქვესტრუქტურა №73

მუ ო-რაგად-აფ-უ-ან-ს „რა ალაპარაკებს“: თეზმას მუ ორაგადაფუანს „ამდენს რა ალაპარაკებს“, მუ ო-ჩხუპ-ებ-აფ-უ-ან-ს „რა აჩხუბებს“, თე კოჩის ირო მუ ოჩხუპებაფუანს „ამ კაცს სულ რა აჩხუბებს“, მუ ო-ყაყალ-აფ-უ-ან-ს „რა აყაყანებს“, ოსურენს თეზმას მუ ოყაყალაფუანს „ქალებს ამდენს რა აყაყანებს“, მუზემა უყაყალუაფ „რამდენი უყაყანია“, მუ ოღვარაფუანს „რა აყვირებს“: ხვიჩას ირო მუ ოღვარაფუანს „ხვიჩას ყოველთვის რა აყვირებს“, ცირას მუზემა უღვარუ(ნ) „რამდენი უყვირია ცირას“...

5.2.12. მუ ო-R-ებ-აფ-უ-ან-Ø ქვესტრუქტურა №74

მუ ოქეიფებაფუანს თეზმა ხანს „რა აქეიფებს ამდენ ხანს“; ქოუქეიფებაფუაფ(უ) არძაშა გემუანო „უქეიფებია ყველასთვის გემრიელად (კარგად)“; მუ ო-ქაქანებ-აფ-უ-ან-ს „რა აქაქანებს“: მუ ოქაქანაფუანს თე ოსურს - რა აქაქანებს ამ ქაღს, ნოტე მუ ორზებაფუანს//ორზინუანს ურცხო ქიანაშა „ნეტავი რა აძლებინებს უცხო ქვეყანაში?“...

მესამე დიათეზის **R-Ø** სტრუქტურის რა ნაწილაკიანი ფორმები ხშირად ნეტავ ნაწილაკთან ერთადაც გვხვდება; *ნოტე მუ მოძიცინუანს „ნეტავ რა მაცინებს“.*

5.3. მესამე დიათეზის R-უ(ნ) სტრუქტურა

მესამე დიათეზის R-უ(ნ) სტრუქტურის ზმნებიც მორფოსინტაქსურ ნიადაგზე ერთიანდებიან ამ დიათეზაში: უღლებისას მათი კონსტრუქცია დატიურია. მიუხედავად იმისა, ერთპირიანია ზმნა თუ ორპირიანი, ზმნით გამოხატული მდგომარეობის აღმქმელ-განმცდელი პირი ინაქტიური მუდმივად მიცემითი ბრუნვის ნიშნითაა მარკირებული. რელატიური ფორმის შემთხვევაში

მაგ., *ჩოდუ(ნ) თის „სცალია მას_{dat}“*, *შ-უ(ნ) თის_{dat} თინა_{nom}*: „*დიირჩინუ ცირაქ, მუჭომ შექვერთერია ძლაბი ფშუ(ნ) „დაბერდა ცირამ, როგორი აშოლტილი გოვო მახსოვს“*.

როგორც აღვნიშნეთ, მესამე დიათეზაში გაერთიანებულ ზმნათა კონსტრუქცია დატიურია. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ზმნით გამოხატული მოქმედება-მდგომარეობის აღმქმელ-განმცდელი სუსტი ნებელობის სუბიექტური პირი მუდმივად მიცემითბრუნვიანია, ყველა მწკრივში (რაც კი გააჩნია). მეორე აქტანტი კი, რომელიც, საერთო წესისამებრ, მუდმივად სახელობით ბრუნვაშია სალიტერატურო ქართულსა და მის ყველა დიალექტში, მეგრული ზმნების წყვეტილის მწკრივში მოთხრობითბრუნვიანი კონსტრუქციით წარმოგვიდგება: *ირ კონქ ართო გიმაჯოგუ ჩქიმიან დო შხვაში თურქუ „ყველა კაცი ერთად შემძულდა ჩემიანი და სხვისი მოგვარე“* (მაგალითს ვიმოწმებთ ო. ქაჯაიას ლექსიკონიდან). სალიტერატურო ქართულსა და მის დიალექტებში კი იგივე წინადადება ასე გაიმართებოდა: *„ყველა კაცი შემძულდა...“*.

ერთპირიან ზმნებში სახელობითში დასმული პირი გაუჩინარებულია. სახეზეა მხოლოდ მოქმედების აღმქმელ-განმცდელი ინაქტიური მიცემითბრუნვიანი აქტანტი, მეორე აქტანტი კი მხოლოდ მაშინ გამოჩნდება, როდესაც კონკრეტულ კონტექსტში კონკრეტული ფორმა დატიურ კონსტრუქციას შეიცვლის **nom-erg-dat-nom** ან **nom-erg-nom-nom** კონსტრუქციებით, ხოლო მანის რიგის პირის ნიშნებს - ვინის რიგის პირის ნიშნებით; მაგ.,

დატიური კონსტრუქცია (III დიათეზა) → **nom-erg-dat-nom** (I დიათეზა):

მოზარზალუანს „მზარავს მე_{dat}“ → *ვოზარზალუანქ „ვაზანზარებს მე_{nom} მას_{dat}“*.

მაგ.:

III დიათეზა: უზარზალუანს თისათ შიშიშე „ჭარავს მას შიშისაგან“ (მწკრივნაკლია, მსგავსად მესამე დიათეზის ზმნათა უმრავლესობისა).

შდრ.:

I დიათეზა:

ნდირი^{nom} „მურს, მარა უზარზალუანს დიხას (მ.ხუბ., გვ.31) დევი „მიდის, მაგრამ აზანზარებს/ზანზარს აწყებინებს მიწას (ვიმოწმებთ თ. ქაჯაიას ლექსიკონიდან).

მიყვეთ თანმიმდევრულად და განვიხილოთ R-უ(ნ) სტრუქტურის ქვევარიანტები, რომელიც, მორფოსინტაქსურ დონეზე დატიური კონსტრუქციითა და მანის რიგის პირის ნიშნებითაა მარკირებული. სემანტიკურ დონეზე კი ზმნასთან შეწყობილი მიცემითბრუნვიანი სახელი, როგორც წესი, სუსტი, ინაქტიური სუბიექტია. უმრავლეს შემთხვევაში იგი სულიერია. ამ ტიპის ზმნები, ძირითადად, მწკრივნაკლია.

ქვესტრუქტურებს შორის მხოლოდ ფუძის აგებულების მხრივ არის სხვაობა, მაგრამ ყველა მათგანს აერთიანებს გვარეობითი ძირითადი სტრუქტურა - R-უ(ნ) და დატიური კონსტრუქცია. ამიტომ, ქვესტრუქტურათა განხილვისას აღარ ვისაუბრებთ მორფოსინტაქსურ გვარეობით მარკირებაზე და უშუალოდ, თითოეულ სტრუქტურულ ქვესახეთა ნიმუშებს მოვიხმობთ:

5.3.1. R-უ(ნ) ქვესტრუქტურა №74

ჩოდ(უ)(ნ) „სცალია“: ილონას ვაჩოდუ(ნ) თეშა „ილონას არ სცალია ამისთვის“, მუმას ვაჩოდუ(ნ) ჩქიმდა „არ სცალია ჩემთვის“; მუთ რენ (ქუ)მოუჩომილუაფ) „როგორც იქნა მოუცლია“. აჩი(ნ)ჩოდუ(ნ) „ემსხვრევა“: ჭირქეფ აჩინჩოდუ(ნ) „ჭიქები ემსხვრევა“, დოჩი(ნ)ჩოდუ(ნ) „დამსხვრევია“, ჭირქეფ დოჩი(ნ)ჩოდუ(ნ) „ჭიქები დამსხვრევია“, ანჯამუ(ნ) „ეხილება (თვალი)“: ჭიჭე-ჭიჭეთ თოლგ ანჯამუ(ნ) „ნელ-ნელა თვალი ეხილება“, გონჯამუ(ნ) „გაუხელია“: ლეხის თოლგ გონჯამგ „ავადმყოფს თვალი გახელია“...

5.3.2. prev.-R-უ(ნ) №75

გე-ძ-უ(ნ) „ჰმართებს, ვაღადა ადევს“: თი კოჩის ჩქიმ ვალი გეძუ(ნ) „იმ კაცს ჩემი ვალი მართებს“, თის შხვაშ ხოლო გეძუ(ნ) „მას სხვისიც მართებს“, შხვაშ ხოლო გინოდვე(ნ) „სხვისიც ემართა თურმე“...

5.3.3. ო-R-უ(ნ) ქვესტრუქტურა № 76

სტატიკური ო-R-უ(ნ) ქვესტრუქტურის ზმნები, რომლებიც მანის რიგის პირის ნიშნებით არიან მარკირებულნი და თან დატიური კონსტრუქცია აქვთ, შეიძლება ითქვას, რომ ყველაზე პროდუქტიულია სხვა ქვესტრუქტურებთან შედარებით.

სტატიკურ ზმნათა საერთო წესის მიხედვით, უმრავლესობა ზმნებისა მწკრივნაკლია: მეორე სერიის ფორმებს ვერ აწარმოებს. მიუხედავად იმისა, რომ ამ ქვესტრუქტურის გამაერთიანებელი პარამეტრებია მორფოლოგიური ფორმა და სინტაქსური კონსტრუქცია, აუცილებლად მივიჩნევთ კიდევ ორი ქვეჯგუფის გამოყოფას სტატიკური და დინამიკური ზმნებისთვის. მათ შორის არსებული სხვაობა თავს იჩენს ამ ზმნათა უღლებისას:

❖ სტატიკურ ზმნებს მხოლოდ პირველი და მეოთხე სერიის მწკრივები ეწარმოება, თუმცა, ზოგ ფორმას მაინც აქვს გამართული პარადიგმა:

<u>აწმყო:</u>	<u>წყვეტილი:</u>	<u>I რეზულტატივი:</u>
<i>მა მონჯლორუ(ნ) „მცხენია“</i>	<i>დემეონჯლორუ</i>	<i>დაონჯლორებუ(ნ)</i>
<i>თის ორიდუ(ნ) „მას ერიდება“</i>	<i>მე(ე)რიდუ</i>	<i>მორიდებუ(ნ)</i>
<i>მა მოშქურუ(ნ) „მე მეშინია“</i>	<i>მაშქურინუ</i>	<i>ფშქურინებუ(ნ)</i>

მაგ., ობადუ(ნ) „აბადია“: მუთ ობადუ(ნ), მუშ ნაშრომ რე „რაც აბადია, მისი ნაშრომია“; მუთ ნობადუე(ნ), მუშ ნახანდი ცოფე „რაც ებადა თურმე, მისი ნაშრომია; ობარუ(ნ) „აბარია“: მუთ ობარუნ, ჯგირო თხილანს „რაც აბარია, კარგად იცავს“, მუთ ნობარუნ, ჯგირო ნოთხილუე(ნ) „რაც ებარა თურმე, კარგად იცავდა“, ონდუ(ნ) „ენდობა“, ჩქიმ სიტყვას ონდუ(ნ) „ჩემს სიტყვას ენდობა“, ჩქიმ სიტყვაშა უნდებუ „ჩემს სიტყვას ენდო თურმე“;

ონებუ(ნ) „ნებავს“, უნჩაშის თაშ ონებუ(ნ) „უფროსს ასე ნებავს“, უნჩაშის თაშ ნონებუე(ნ) „უფროსს ასე ენება თურმე“, ოწვადილუ(ნ) „სწადს /სწადია“: ირო ჯგირიშ კეთება ოწვადილუ(ნ) „ყოველთვის კარგის კეთება სწადია“, ოწყინუ(ნ) „სწყინს“: იფრელ ოწყინუ(ნ) „ყველაფერი სწყინს“, ჩქიმ ნარაგად წყინებუ(ნ) „ჩემი ნათქვამი სწყენია“, ოშქურუ(ნ) „ეშინია“: სერით ხვალე ოშქურუ(ნ) „ღამე მარტო ეშინია“, მა ჯოღორგ შა მოშქურუ(ნ) „მე ძაღლის მეშინია“, სერით ხვალე შქურნებუ „ღამე მარტო შეშინებია“, ლუკას ჯოღორგ შქურნებუ „ლუკას ძაღლის შეშინებია“, ცუდეშ ულა ოხიოლუ(ნ) „სახლში წასვლა უხარია“, სქუაშ წარმატება ოხიოლუ „შვილის წარმატება უხარია“... ოსიზმარუ(ნ) „ესიზმრება“: ნიკას ბურთეფ ოსიზმარუ(ნ) „ნიკას ბურთები ესიზმრება“, ცირას თოჯინეფქ ქიგიასიზმარუ „ცირას თოჯინებმა დაესიზმრა“, ბაღანას ოლაყაფე გესიზმარაფ(უ) „ბავშვს სათამაშო დასიზმრებია“, ორიდუ(ნ) „ერიდება“: უნჩაშეფიშ რიდებუ(ნ) „უფროსების მოჰრიდება“, მუმაშ მორიდებუ(ნ) „მამის მორიდებია“, სუმარიში ერიდებუ „სტუმრის მოერიდა“, ოზარუ(ნ) „ეზარება“: რაგად ოზარუ(ნ) „ლაპარაკი ეზარება“, კითხირ ოზარუ(ნ) „კითხვა ეზარება“, დეეზარებუ(ნ) ფარაში მეჯღონაქ „დაეზარა ფულის მიგზავნა“, კითხირ დაზარებუ(ნ) „კითხვა დაზარებია“, ჩქუმალაქ ვადგეზარას ბაღანაქიშ „***ბაღანამის ვადგზავნამ არ დაგეზაროს“ და სხვ.

კიდევ ერთი ტენდენცია გამოიკვეთა ქვემოთ მოყვანილი მაგალითების გაანალიზებისას: სპორადულად იკარგება და იშვიათად ვიწროვდება (უ(ნ) → გ) პირველი თურმეობითი – უ(ნ) სუფიქსი: მაგ., **შქურნებ-** „შეშინებია“, **ხიოლებუ** „გახარებია“, **დოსქვამაფ-** „დაჰშევენებია“, **შეხარბებ-** „შეჰხარბებია“ და სხვ.

მართალია, ლექსიკურად აღნიშნული მაგალითები სალიტერატურო ქართულანაა საზიარო, მაგრამ მეგრულ ყალიბში ჩასმისა და შემდგომ მორფოლოგიური სუფიქსის მოკვეცის შემთხვევები იმდენად ხშირია, რომ არ შეიძლება არ აღვნიშნოთ ამ ტენდენციის შესახებ.

სტატიკური ზმნების ფორმები წარსული დროის ფორმების გამოსახატავად აქტიურად იყენებ უწყვეტლის მწკრივის ფორმებს: **ოსქუ(ნ) -ოსქულუ** „ჰშეენის – ჰშეენოდა“ და სხვ.

სხვა მაგალითები: **ონატრუ(ნ)** „ენატრება“: მხოლოდ აწმყოს წრის მწკრივებში ღიდას სქუა **ონატრუ(ნ)** „ღედას შვილი ენატრება“; **ნინოს ცირა მონატრებ(გ)** (ეს ფორმა ენატრებუ-ს რიგში უწერია ო. ქაჯაიას) „ნინოს ცირა მოჰნატრებია“; **ოსქუ(ნ)** „ჰშეენის“, **თე ფერ ოსქუ(ნ)** „ეს ფერი ჰშეენის (უხდება)“; **ოსქუ(ნ) ფერქ ვეშეხვადღ** „როგორც ჰშეენის ისეთი (იმფერი) არ შეხვდა“; **დოსქეამაფ(უ)** „დაჰშეენებია“: **თე ფერ დოუსქეამაფ(უ)** „ეს ფერი დაუმშეენებია (მოხლოდია)“; **ოსაჭირუ(ნ)** „სჭირია“: **ჩქიმ მოხვარა ოსაჭირუ(ნ)** „ჩემი დახმარება სჭირია“; **ოსაჭირუნ(ი) ფერ საქმე რე** „რომ სჭირია (სჭირდება) ისეი საქმეა“; **ფარა ოსაჭირუ** „ფული სჭირია“; **დოსაჭირებუ** „დასჭირებია“; **ჩქიმ მოხვარა დოსაჭირებუ** „ჩემი დახმარება დასჭირებია“; **ფარა დოუსაჭირებუ** „ფული დაუჭირებია (მისთვის)“; **ოხარბუ(ნ)** (იგივეა: **ონჯარუ(ნ)**), „შურს, ეხარბება“; **შხვაშ იფრელ ოხარბუ(ნ)** (/ონჯარუ(ნ)) „სხვისი ყველაფერი ეხარბება (/შურს), ხარბებუ(ნ) / ნჯარებუ(ნ) „შეჰხარბებია“: **შხვაშ შეხარბებ(გ)** / **ნჯარებუ(ნ)** „სხვისი შეჰხარბებია“; **ოადვილუ(ნ)** „ეადვილება“: **დავალებაშ კეთება ოადვილუ(ნ)** „დავალების კეთება უადვილდება“; **თე საქმე ოადვილ(გ)** „ეს საქმე ეადვილება“; **გაუადვილებ(უ)** „გაუადვილებია“: **დავალებაშ კეთება გაუადვილებუ** „დავალების კეთება გაუადვილებია“; **თე საქმე გაუადვილებუ** „ეს საქმე გაუადვილებია“; **ოამაყუ(ნ)** „ეამაყება“; **ჯგირ სქუა ოამაყუ(ნ)** „კარგი შვილი ეამაყება“; **უამაყებუ(ნ)** „უამაყია“: **ჯგირ სქუათ უამაყებ(გ)** „კარგი შვილი უამაყია“; **ობრელუ(ნ)** „ებევრება“: **ფარა ობრელუ(ნ)** „ფული ებევრება“; **პატიცემა ობრელუ(ნ)** „პატივისცემა ებევრება“; **ოგემუანუ(ნ)** „ეგემრიელება“; **ჩქიმ ცუდეს ოგემუან** „ჩემს სახლში ეგემრიელება“; **ღიდაშ ხე ოგემუანგ** „ღედის ხელი ეგემრიელება“; **ჩქიმ ცუდეს გემუანებუ(ნ)** „ჩემს სახლში ეგემრიელა თურმე“; **ღიდაშ ხე გემუანებუ(ნ)** „ღედის ხელი ეგემრიელა თურმე“; **ოგინძარუ(ნ)** „ეგრძელება“; **ღღა ოგინძარუ(ნ)** „ღღე ეგრძელება“; **ღღა გაგრძელებუ** „ღღე გაგრძელებია“; **ოდიარდუ(ნ)** „ედიდება“; **მადვალარ ოდიარდუ(ნ)** „ფეხსაცმელი ედიდება“; **დავალება ოდიარდუ(ნ)** „დავალება ედიდება“; **ოეჭუ(ნ)** „ეეჭვება“; **თეშნერ საქმეშ ოეჭუ(ნ)** „ასეთი საქმის ეეჭვება“; **თიშ ნარაგად(გ) ოეჭუ(ნ)** „მისი ნათქვამი ეეჭვება“; **(და)ეჭვებუ(ნ)** „დაეჭვებია“: **თეშნერ საქმეშ (და)ეჭვებუ** „ასეთი საქმის დაეჭვებია“; **თიშ ნარაგად(გ) (და)ეჭვებუ(ნ)** „მისი ნათქვამი დაეჭვებია“; **ოჭიფარუ(ნ)** „ევიწროვება“; **გიშაულარ შარა ოჭიფარუ(ნ)** „გასასვლელი გზა ევიწროვება“; **ნინოს კაბა ოჭიფარუ(ნ)** „ნინოს კაბა

ევიწროვება“, ჭიფარებუ(ნ) „ევიწროვა“, გიშაულარ შარა ჭიფარებუ(ნ) „გასასვლელი გზა ევიწროვა“, ნინოს კაბა ჭიფარებუ(ნ) „ნინოს კაბა ევიწროვა“, ოზარალუ(ნ) „ეზარალება“, თეშემადიდა (თე ხელა) სუფრაშ გოფარუა ოზარალუ(ნ) „ამხელა სუფრის გაშლა ეზარალება“, თეზემაშ ჩუქება ოზარალუ(ნ) „ამდენის ჩუქება ეზარალება“, უზარალებუ(ნ) „უზარალია“: თეშემადიდა (თე ხელა) სუფრაშ გოფარუათ უზარალებუ „ამხელა სუფრის გაშლით უზარალია“, თეზემაშ ჩუქებათ უზარალებუ „ამდენის ჩუქებით უზარალია“, ოთაკილუ(ნ) „ეთაკილება“, თე სიტყვა ოთაკილუ(ნ) „ეს სიტყვა ეთაკილება“, მუდგარენ იშენ ოთაკილუ(ნ) „რალაც მაინც ეთაკილება“, უთაკილებუ(ნ) „უთაკილებია“, თე სიტყვა უთაკილებუ(ნ) „ეს სიტყვა უთაკილებია“, მუდგარენ იშენ უთაკილებუ(ნ) „რალაც მაინც უთაკილებია“, ოიმენდუ(ნ) „ეიმედება“, მუშ მუმა ოიმენდუ(ნ) „მისი მამა ეიმედება“, მუშ სქუა ოიმენდუ(ნ) „მისი შვილი ეიმედება“, დოუიმენდებუ „დაუიმედებია“: მუშ მუმა დოუიმენდებუ „მისი მამა დაუიმედებია“, მუშ სქუა დოუიმენდებუ(ნ) „მისი შვილი დაუიმედებია“, ოწყითუ(ნ) „ემლაშება“, ოჭკუმალ ოწყითუ(ნ) „საჭმელი ემლაშება“, დაწყითარებუ(ნ) „დამლაშებია“, ოჭკუმალ დაწყითარებუ „საჭმელი დამლაშებია“, ოკუნტარუ(ნ) „ემოკლება“, შარა ოკუნტარუ(ნ) „გზა ემოკლება“, კაბა ოკუნტარუ(ნ) „კაბა ემოკლება“, კუნტარებუ(ნ) „ემოკლა“, შარა კუნტარებუ(ნ) „გზა ჰმოკლებია. მოკლე ეჩვენა“, კაბა კუნტარებუ(ნ) „კაბა მოკლე მოჩვენებია“, ოშხუარუ(ნ) „ემსხვილება“, მუშ დუდ ოშხუარუ „თავისი (საკუთარი) თავი ემსხვილება“, შხუარებუ(ნ) „მსხვილად მოჩვენებია“, მუშ დუდ შხუარებუ(ნ) „თავისი (საკუთარი) თავი მსხვილად მოჩვენებია“, ოქექუ(ნ) „ემხატება“: ტან ოქექუ(ნ) „ტანი ემხატება, ოღალ ოქექუ(ნ) „ტვირთი ემხატება“, (და)ქექებუ „დამხატებია“, ტან (და)ქექებუ(ნ) „ტანი (და)მხატებია“, ოღალ დაქექებუ(ნ) „ტვირთი დამხატებია“, ომონჯუ(ნ) „ემძიმება“, ომწარუ(ნ) „ემწარება“, ოჭკუმალ ომწარუ(ნ) „საჭმელი ემწარება“, (გა)მწარებუ(ნ) „(გა)მწარებია“, ოჭკუმალ მწარებუ(ნ) „საჭმელი მწარებია“, ოწყითუ(ნ) „ემწუთხება“, ოჭკუმალ ოწყითუ(ნ) „საჭმელი ემწუთხება“, (და)წყითარებუ(ნ) „(და)მწუთხებია“: ოჭკუმალ (და)წყითარებუ(ნ) „საჭმელი (და)მწუთხებია“, ონარდუ(ნ) „ენადვლება“, ირო სქუა ონარდუ(ნ) „მუღამ შვილი ენადვლება“, სი მუ გონარდუ(ნ) „შენ რა გენადვლება“, მანგარო უნარდებუ „ძლიერ უნადვლია“, ოჭიჭარუ(ნ) „ეპატარაება“, ფარა ოჭიჭარუ(ნ)

„ფული ეპატარაგება/ეცოტაგება“, **საჩუქარ ოჯიჭარგ** „საჩუქარი ეპატარაგება“, **ფარა ჭიჭორებგ** „ფული ეპატარაგა თურმე“, **ოლიბარუ(ნ)** „ერბილება“

ბალიშ ოლიბარუ(ნ) „ბალიში ერბილება“, **დივან ოლიბარგ** „დივანი ერბილება“, **დოლიბარებუ(ნ)** „დარბილებია“, **ბალიშ დოლიბარებუ(ნ)** „ბალიში დარბილებია“, **დივან დოლიბარებუ(ნ)** „დივანი დარბილებია“, **ონჯღორუ(ნ)/ორცხინუ(ნ)** „ერცხინება“ **ნოჯღორებუ(ნ)** „შერცხებოდა თურმე“: **თიშ ქცევა ონჯღორუ(ნ)/ორცხინუ(ნ)** „მისი ქცევა ერცხინება“, **ურჩქენჯობაქ გეონჯღორას, კირთხიქ ვარია** „უცოდინრობამ შერცხვეს, კითხვამ არაო“; **თიშ ქცევაშ ონჯღორებგ?** „მისი ქცევის შერცხვენია?“, **ოსასტიკუ(ნ)** „ესასტიკება“, **თეცალ განაჩენ ოსასტიკუ(ნ)** „ასეთი განაჩენი ესასტიკება“, **თეცალ რაგად ოსასტიკუ(ნ)** „ასეთი საუბარი ესასტიკება“, **ოსახელუ(ნ)** „ესახელება“: **მშობელს სქუა ოსახელუ(ნ)** „მშობელს შვილი ესახელება“, **ცირა ოჯახის ოსახელუ(ნ)** „ცირა ოჯახს ესახელება“, **ოსიამოვნუ(ნ)** „ესიამოვნება“: **მასწავლებელს ნინოშ რჩილა ოსიამოვნუ(ნ)** „მასწავლებელ ნინოს მოსმენა სიამოვნებს“, **სკუამას მიოქუნა ოსიამოვნუ(ნ)** „ლამაზად ჩაცმა სიამოვნებს“, **ოგემუანუ(ნ)** „ეგემრიელება, ეტკბილება“, **ჩაი ოგემუანუ(ნ)** „ჩაი ეგემრიელება, ეტკბილება“, **დიდაშ ხუმა ოგემუანუ(ნ)** „დედის ხმა ეგემრიელება, ეტკბილება“, **დიდაშ ხუმა გემუანუებგ** „დედის ხმა ეგემრიელება, ეტკბილება თურმე“, **ოუკადრისუ(ნ)** „ეუკადრისება“: **სიტყვაშ რაგად ოუკადრისუ(ნ)** „სიტყვის თქმა ეუკადრისება“, **ზედმეტ ქცევა ოუკადრისუ(ნ)** „ზედმეტი ქცევა ეუკადრისება“, **ზედმეტ ქცევას უკადრისებუ(ნ)** „ზედმეტი ქცევა ეუკადრისება თურმე“, **ოუშნოუ(ნ)** „ეუშნოვება“: **მუშ დუდ ოუშნოუ(ნ)** „თავისი თავი ეუშნოვება“, **ბარგ ოუშნოუ(ნ)** „ტანსაცმელი ეუშნოვება“, **ოუცხოუ(ნ)** „ეუცხოვება“, **სქან ნარაგად ოუცხოუ(ნ)** „შენი ნათქვამი ეუცხოვება“, **ოუხერხულუ(ნ)** „ეუხერხულება“, **კოჩიშ წუხება ოუხერხულუ(ნ)** „კაცის (ადამიანის) შეწუხება ეუხერხულება“, **ოფიქრუ(ნ)** „ეფიქრება“ **ოლეგს თენა ირო ოფიქრუ(ნ)** „ოლეგს ეს სულ ეფიქრება“, **ოშორუ(ნ)** „ეშორება“, **სამუშა ოშორუ(ნ)** „სამსახური ეშორება“, **სკოლა ოშორუ(ნ)** „სკოლა ეშორება“, **შორებგ** „ეშორებია“, **სამუშა შორებუ(ნ)** „სამსახური შორებია“, **ოდვირუ(ნ)** „ედვირება“: **შანქარ ოდვირუ(ნ)** „შაქარი ედვირება“, **ბარგ ოდვირუ(ნ)** „ტანსაცმელი ედვირება“, **ოდნელუ(ნ)** „ედნელება“: **ოლეგს მუთუნი ვაოდნელუ(ნ)** „ოლეგს არაფერი ედნელება“, **ულა ოდნელუ(ნ)** „წასვლა ედნელება“, **გურაფა ოდნელუ(ნ)** „სწავლა ედნელება“, **ორჩხიალუ(ნ)** „ეცხელება“: **წყარ ორჩხიალგ** „წყალი ეცხელება“;

ოჯკუმალ ორჩხიალგ „საჭმელი ეცხელება“, ოხალისუ(ნ) „ეხალისება“, ამბეშ რაგად ოხალისუ(ნ) „ამბის მოყოლა ეხალისება, ულა ოხალისუ(ნ) „წასვლა ეხალისება, ობედუ(ნ) „ებედება“, ფარა ობედუ(ნ) „ფული ებედება“, სიხარულ ობედუ(ნ) „სიხარული ებდება“, ოცოდუ(ნ) „ებრალება“, ომბოლ ბაღანეფ ოცოდუ(ნ) „ობოლი ბავშვები ებრალება“, ბაღანეფ ცოდებუ(ნ) „ბავშვები შესცოდებია / შეებრალებია“, ოზიზდუ(ნ) „ეზიზდება“: აი, ათეშენი ჯოგენა დო ოზიზდენა(ნ) ჩქინი კათას, ამი ამიტომ სძულთ და ეზიზდებათ ჩვენს ხალხს (ვიმოწმებთ ქაჯაიადან), ოშუმალ ოზიზდუ(ნ) „დასალევი ეზიზდება“, მგ ზავრობა ოზიზდ(ნ) „მგ ზავრობა ეზიზდება“, ოლანდუ(ნ) „ელანდება“: ირო მიდგარენ ოლანდუ(ნ) „ყოველთვის ვილაცა ელანდება“, მიდგარენ მოლანდებე „ვილაც მოლანდებია“, ჩქიმინ დო შხვაშ(ი) თურქუ, მიდგარენქ ქაწმალანდ(გ) (ქხს, 1. გვ.55, ვიმოწმებთ ქაჯაიადან) „ჩქიმინი და სხვისიანი, ვილაც მომელანდა, ონარდუ(ნ) „ენანება“: ქომონს ყვალი ონარდულუა დო ოსურს დერგი (ხალხ. სიბრძ., 1, გვ. 144, ვიმოწმებთ ო. ქაჯაიადან) „ქმარს ყველი ენანებოდაო და ცოლს დერგი“, ონანუ(ნ) „ენანება“: დროშ დინაფა ონანუ „ დროის დაკარგვა ენანება, ოსიზმარუ(ნ) „ესიზმრება“: ნიკას ბურთეფ ოსიზმარუ(ნ) „ნიკას ბურთები ესიზმრება“, ცირას თოჯინეფქ ქივიასიზმარუ „ცირას თოჯინებმა დაესიზმრა“, ბაღანას ოლაყაფე გესიზმარაფ(უ) „ბავშვს სათამაშო დასიზმრებია“, ოცოდუ(ნ) „ეცოდება“: მოთას ბები ოცოდუ(ნ) „შვილიშვილს ბებია ეცოდება“, ლუკას ნიკა ცოდებ(გ) „ლუკას ნიკა შესცოდებია“, ოხათრუ(ნ) „ეხათრება“: ნინოს მასწავლებელიშ ოხათრუ(ნ) „ნინოს მასწავლებლის ეხათრება“, ცირას მშობლეფიშ მოხათრებ(უ) „ცირას მშობლების მოხათრებია“, ოხარბუ(ნ) „ეხარბება“: შხვაშ ჯგირობუა ოხარბუ(ნ) „სხვისი კარგად ყოფნა ეხარბება“, ოგვიანუ(ნ) „ავგვიანდება“, სამუშაშა ოგვიანუ „სამსახურში ავგვიანდება“...

ამავე აგებულების ზმნათა სტრუქტურული ნაირსახეობაა prev.-ა-R-უ(ნ) ქვესტრუქტურა: ა ← ო ზმნისწინისეული ხმოვნისა და ო- ხმოვანპრეფიქსის მორფემულ საზღვარზე: გარტყუ(ნ) „არტყია“ (შემორტყმული აქეს): წელს ორტყაფე გარტყუ „წელზე ქამარი არტყია“, წელგშა ორტყაფე ქიგურტყაფუ „წელზე ქამარი შემოურტყია“, გააჩქუ(ნ) (/გაარჩქუ) „გააჩნია“, ირფელ გაარჩქუ(ნ) საქმეშა „ყველაფერი საქმეს გააჩნია“, მაძუ(ნ) „აცვია (ფეხზე)“, სკვამ ტუფლეფ

*მაძუ(6) „ღამაზი ფეხსაცმელები აცვია“, III რეზულტატივის ფორმები იქნება:
მუნობვე(6) „ეცვა თურმე“, მუნორტყვე(6) „ერთვა თურმე“...*

5.3.4. R-ო(6) ქვესტრუქტურა №77

სტატიკურ R-ო(6) ქვესტრუქტურაში სულ ორი მაგალითის დასახელებაა შესაძლებელი.

*ოკო(6) „სურს“: მუთ ოკონ თის ორთუ „რაც სურს მაგას აკეთებს“,
სოდგა ოკონ თევრე მეურს „საითაც სურს იქით მიდის“, მუთ ნოკობუნ
თინა უკეთებუ „რაც მოსურვებია ის უკეთებია“, ჯოხო(6) „ჰქვია“: თეს
ლუკა ჯოხო „ამას ლუკა ჰქვია“, თის ნიკა ნოჯოხობუე „მას ნუკა
ნარქმევა/პრქმევია“. მაგ, „გასაგები ნინათ მოკო მა ქოფთქუე ჯიმალეფი“
„გასაგები ენით მინდა მე (ქე)ვთქვა, ძმებო“ (53,141)*

5.3.5. ი/უ-R-უ(6) ქვესტრუქტურა №78

მესამე დიათეზის ი/უ-R-უ(6) ქვესტრუქტურის ზმნები პროდუქტიულობით არ გამოირჩევა, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ისინი მეგრული ზმნის ერთ-ერთ, ძალზე მნიშვნელოვან სეგმენტს წარმოადგენენ: გამოხატავენ მიცემითში დასმული სახელის გუნება-განწყობილებას. დატიურ სუბიექტს პირველი და მეორე პირის ფორმებში ი- პრეფიქსი მოუდით, მესამე პირში კი –უ პრეფიქსი გვექნება.

მ-ი-სხუნ-უ(6) „მირჩენია“

გ-ი-სხუნ-უ(6) „გირჩენია“

უ-სხუნ-უ(6) „ურჩენია“

ი/უ- ხმოვანპრეფიქსები პირთა საკორელაციო დანიშნულებისაა.

მსგავსად სხვა სტატიკური ზმნებისა, ამ ზმნათა უმრავლესობას მხოლოდ პირველი და მეოთხე სერიის ფორმები ეწარმოება.

მაგ., *უსხუნუ(ნ) „ურჩევნია“: ნინოს თაშ უსხუნუ(ნ) „ნინოს ასე ურჩევნია“, უსუ(ნ) „უსვია“: სახეს კრემ უსუ(ნ) „სახეზე საცხი უსვია“, უფინუ(ნ) „უფენია“: პოლშა ნოხ უფინუ(ნ) „იატაკზე ხალიჩა უფენია“, (უფინუ(ნ) „უფენია“ ზმნის ორგანული წარმოების პარალელურად გვხვდება მისი აღწერითი ვარიანტიც: დორჩაფილი აფუ(ნ) „აქვს“); უ-ძ-უ(ნ) „უღევს“: კაბინეტის წიგნეფ უძუ(ნ) „კაბინეტში წიგნები უღევს“, უბაღუ(ნ) „ჰყოფნის“: უბაღუ(ნ) მუთ იმუშუნგ „ჰყოფნის რაც იმუშავა“, უბაღუ(ნ) მუთ იდიღუნგ „ეყოფა რაც იყიდა“, უჯგუ(ნ) „სჯობს“: უთქუალც ნათქუელი უჯგუნია (ხალხ. სიბრძნე, 1, გვ. 132, ვიმოწმებთ ო. ქაჯაიას ლექსიკონიდან), „უთქმელს ნათქვამი სჯობსო“), ულეკუ(ნ) ირფელი „უყრია ყველაფერი“, უჯანუ(ნ) „უწევს“...*

იმ შემთხვევაში, თუ სუბიექტი ვინის რიგის პირის ნიშნით იქნება მარკირებული, მაშინ ამ ზმნებს დატიური კონსტრუქცია ერგატიული კონსტრუქციით შეეცვლებათ: *dat-dat-dat-dat* → *nom-erg-dat-nom* და მესამე დიათეზიდან პირველ დიათეზაში გადაინაცვლებენ:

III დიათეზა: *ძიგირიში გენარდის ძიგირიში გელურა უსხუნუნია „ეკალზე გაზრდილს ეკალზე დაკვდომა ურჩევნიაო“.*

I დიათეზა: *ღურა ულა ვოსხუნე „სახლში წასვლა ვარჩიე“*

5.3.6. ი/უ-R-ებ-უ(ნ) ქვესტრუქტურა №79

მესამე დიათეზის ი.უ-R-ებ-უ(ნ) ქვესტრუქტურის ზმნები, როგორც წესი, ორპირიანი ზმნური ფორმებია. პირველ და მეორე პირში ამ ზმნებს ი-პრეფიქსი ექნებათ, მესამე პირში კი უ-პრეფიქსი პირთა საკორელაციო დანიშნულებისაა და არც ერთ შემთხვევაში არ გამოხატავას ე.წ. „სასხვისო ქცევას“. *უ-კ-ებ-უ(ნ)/უ-კინ-ებ-უ(ნ) „უკავია, უკავია, უჭირავს“, მითოხე ხოხურა, უკინებ ხამურა „ქვეშ (შიგნით) ზის მხოხავი (გველი), უჭირავს დანა (დანუკა) (ნაწვეტი შელოცვიდან)“, ხეს წიგნეფ უკებუ(ნ) / უკინებუ(ნ) „ხელში წიგნები უკავია“, ბეჭედ გაუკეთებუ(ნ) „ბეჭედი გაუკეთებია“...*

საინტერესოა, რომ ამავე ყალიბის უწონებუ(ნ) ზმნურ ფორმას ო. ქაჯაიას ლექსიკონში ვნებითი გვარის ფორმის კვალიფიკაცია ენიჭება:

Lemma: c'oneba3
Number: 26874

წონება³ (წონებას) სახელი უწონებუ(ნ) მმნისა -- გულება. მინონებუ სქვაში ბალი: ენგური, გვ. 248 -- მეგულება ლამაზი ბალი. ის უწონებუ ართი დიდარ კოჩი: მ. ხუბ., გვ. 131 -- იმას ეგულება ერთი მდიდარი კაცი. სი შორს უწონებუქი: ენგური, გვ. 247 -- შენ შორს ეგულები. უღრაში ქომინონებუ: მ. ხუბ., გვ. 317 -- უარესი მეგულება. უწონებუ(ნ) (მხოლოდ ანმცოს წრისა და 4 სერიის მწკრივებში გოდუვ. ვნებ. ეგულება.

გამომდინარე იქიდან, რომ ეს ფორმა სტატიკურია, მას არ შეიძლება ჰქონდეს რომელიმე გვარის ფორმა. იგი უგვარო სტატიკური ზმნაა, რომელიც მანის რიგის პირის ნიშნებით მარკირებისა და დატიური კონსტრუქციის გამო მესამე დიათეზაში ერთიანდება; მაგალითები: უწონებუ(ნ) „ეგულება“: ნიკას ჯგირ ადვილ უწონებუ(ნ) „ნიკას კარგი ადვილი ეგულება“...

უღლების პარადიგმა ნაკლულია:

აწმყო: უკებუ(ნ) „უკავია, უჭირავს“

III რეზულტატივი: ნოკებუ(ნ) „სჭერია“

5.3.7. prev.-ი/უ-R-ებ-უ(ნ) ქვესტრუქტურა №80

მესამე დიათეზის prev.-უ-R-ებ-უ(ნ) ქვესტრუქტურის ზმნები ამავე სტრუქტურის უზმნისწინო ვარიანტთან შედარებით ნაკლებ პროდუქტიულია, რაც ბუნებრივია კიდევ აწმყოს სტრუქტურაშივე ზმნისწიანი ფორმის მქონე სტატიკურ ზმნათათვის. ზმნისწინი აქ მოკლებულია სრული ასპექტის გამოხატვის ფუნქციას: შეულებუ(ნ) „შეუძლია“: დიო ხოლო შეულებუ მუშება „ჯერ კიდევ შეუძლია მუშაობა, მანგარას შეულებუ, მუში მაღიდა ოღალე მეუთირუ -- მაგრად შეუძლია, რა სიდიდის ტვირთს მიათრევს (ვიმოწმებთ ო. ქაჯაიას ლექსიკონიდან).

ი-უ- ხმოვანპრეფიქსები პირთა საკორელაციო ფუნქციისაა. საერთო წესისამებრ, ი- გვექნება I-II პირში, უ- – მესამეში.

გაბმულ მეტყველებაში აწმყოს სტრუქტურაში ზმნური ფუძე ყალიბისეული –უ(ნ) სუფიქსის გარეშეა წარმოდგენილი: მისით შეულებუ დააჯანასუნ გაფა, ბარბანჩი ელახონ ქარიშ „ვისაც შეუძლია დააწყნაროს (დაამშვიდოს)

ქროლა, გიზგიზი აღმოსავლეთის ქარისა“, მისით შეულებგ დოშქირიტასგნ ელადგინერი ჭითა მორღია „ვისაც შეუძღია ჩააქროს ამომდგარი წითელი განთიადი“, მის შეულებგ დაარჩქალას ზოღვაშ ლგმა? „ვის შეუძღია დააწენაროს ზღვის ბრძოლა?“ (ვიმოწმებთ ო. ქაჯაიას ლექსიკონიდან).. აღნიშნული ყალიბისეული –უ(ნ) ბოლოსართი, საერთო წესისამებრ, სრულად არის შენარჩუნებული სხვათა სიტყვის –ია და კითხვითობის –ო სუფიქსთა დართვისას *ვეშეულებუნია რაგად „არ შეუძღიაო საუბარი“*. ხშირ შემთხვევაში ადგილი აქვს აღნიშნული სუფიქსის დავიწროვებას: *მისით შეულებგ დააყანასგნ გაფა, ბარბანჩი ელახონ ქარიში „ვისაც შეუძღია დააწენაროს (დაანელოს) ქროლა, გიზგიზი ზემოური (აღმოსავლური) ქარისა“* (ვიმოწმებთ ო. ქაჯაიას ლექსიკონიდან); *მუთუნი შეულებგ „რამე შეუძღია“*.

ეს ზმნებიც სტატიკურია, ამ სტრუქტურის ზმნათა უღლების პარადიგმა ნაკლულია, მხოლოდ აწმყოს წრისა და მეოთხე სერიის მწკრივები ეწარმოებათ.

აწმყო: *შემიღებუ(ნ) „შემიძღია“*

III რეზულტატივი: *შენო-ბ-ღებ-უ-ე(ნ) „შემძღებია“*

5.3.8. ა- R-უ-აფ-უ(ნ) ქვესტრუქტურა №81

მესამე დიათეზის ა-R-უ-აფ-უ(ნ) ქვესტრუქტურის ზმნები, როგორც წესი, ერთპირიანი, ინაქტიური სუბიექტის მქონე აფექტური ზმნებია; მიუხედავად იმისა, რომ მოცემულ ფორმებში ორი პირის ნიშანია წარმოდგენილი. ზმნა უნებლიე მოქმედების გამომხატველია. *მ-აჩიონ-უ-აფ-უ(ნ) „მეცემინება“ აჭვან-უ-აფ-უ(ნ) „ემჟავება“; აქიონუაფუ(ნ) „ემთქნარება“; ანგარუაფუ(ნ)/ ანგარინუაფუ(ნ) „ეტირება“ ირო მაკაშუაფუნ დო მანგარუაფუ გურსუ: ქხს, 1, გვ.41- სულ ოხვრა მინდა და მეტირება გულში“; ოჭკუმალე ქააჭკომინუაფუ(ნ) „საჭმელი შემოეჭმევა“; ოჭკუმალე ქოლოჭკუმაფუ(ნ) „საჭმელი შემოჭმევია“; აჩიონ-უ-აფ-უ(ნ) „ეცემინება“: დედას აჩიონუაფუ „დედას ეცემინება“; აჭვან-უ-აფ-უ(ნ) „ემჟავება“; მუღვარენ აჭვან-უ-აფ-უ(ნ) „რადაც ემჟავება“; აქიონუაფუ(ნ) „ემთქნარება“: მთელ სერს აქიონუაფუ(ნ) „მთელი ღამე*

ემთქნარება“, მთელ სერს უქირონუ(ნ) „მთელი ღამე უმთქნარებია“, ანგარუაფუ(ნ)/ ანგარინუაფუ(ნ) „ეტირება“: იფრელშე ანგარინუაფუ(ნ) „ჰეკელაფერზე ეტირება“, ცირას ნინო უნგარინუაფუ(ნ) „ცირას ნინო აუტირებია“, აჩამინუაფუ(ნ) „ეფხანება“, ჯოდორს აჩამინუაფუ(ნ) „ძაღლს ეფხანება“, აკურცხინუაფუ(ნ) „ელვიძება“, სერით ირო აკურცხინუაფუ(ნ) „ღამე სულ ელვიძება“, სერით გოკურცხინაფუ(ნ) „ღამე გაღვიძებია“, აძიციინუაფუ(ნ) „ეციინება“: ლუკას აძიციინუაფუ(ნ) „ლუკას ეციინება“, ლუკას გოძიცუ(ნ) „ლუკას გაუციინია“, აფეინთუაფუ(ნ) „ეფეინთება“, ბაღანას აფეინთუაფუ(ნ) „ბავშვს ეფეინთება“, აყინტუაფუ(ნ) „ეყლაპება“, წყარგ აყინტუაფუ „წყალი ეყლაპება“, წყარგ გეუყინტუ(ნ) „წყალი ჩაუყლაპავს“.

5.3.9. ა-R-ენ ქვესტრუქტურა №82

მესამე დიათეზის ა-R-ე(ნ) ქვესტრუქტურის ზმნათა მორფოლოგიური სტრუქტურა და სინტაქსური კონსტრუქცია სრულიად ემთხვევა ზმნათა იმ ჯგუფს, რომელიც რელატიურ პოტენციალისებად არის კვალიფიცირებული.

სამეცნიერო ლიტერატურაში აღნიშნულია, რომ R-ე(ნ) მორფოლოგიური სტრუქტურა საკუთრივ პოტენციალისის ფორმათათვის დამახასიათებელი სტრუქტურაა, R-უ(ნ) მორფოლოგიური სტრუქტურა კი შედარებით მეორეულია – საკუთრივ ე.წ. „ვნებითი გვარის“ ფორმებისთვის გაჩენილი (132, 203; 57,195). ახლახანს გამოცემულ მონოგრაფიაში „ლაზურ-მეგრული გრამატიკა“ (119, 614-618) მითითებულია შვიდი R-ე(ნ) სტრუქტურის მქონე ზმნური ფორმა, რომელიც მოკლებულია პოტენციალისის სემანტიკას: აშქურინე(ნ) „ეშინია“, ახიციინე(ნ) „ეხიციინება“, აძირე(ნ) „ელანდება, ეხვენება“, ანტირე(ნ) „ეტირება“, აძიციინე(ნ) „ეციინება“, ანგარინე(ნ) „ეტირება“, აკურცხინე(ნ) „ელვიძება“. ამ ზმნათა წყალობით მტკიცდება არნ. ჩიქობავას მოსაზრება, რომელიც მან ღაზური R-ე(ნ) სტრუქტურის ზმნათა ვითარების საფუძველზე ივარაუდა: „მეგრულშიც (მსგავსად ჭანურისა) ერთ წარმოებაში უნდა ყოფილიყო შეთავსებული ჩვეულებრივი ვნებითიც და პოტენციალისიც. ამ წარმოების ძირითადი მნიშვნელობა უნდა ყოფილიყო პოტენციალისი,

ჩვეულებრივი ვნებითი კი (ი-უ, ა-უ) დიფერენციაციის გზით შემდეგ უნდა მოგველო“ (142:1).

ჩვენც ვიზიარებთ მოსაზრებას, რომ აღნიშნული ზმნები რუდიმენტის სახით უნდა იყოს შემორჩენილი მეგრულში; ჩვენ მიერ დამუშავებული მასალის საფუძველზე პოტენციალისის სემანტიკას მოკლებული კიდევ რამდენიმე ზმნა გამოვლინდა **R-ე(ნ)** სტრუქტურისა:

- **აღოლე(ნ)** „ემართება“: **ფაზარი აღოლე ორინს, ოხვალაფუანს, ოსქილიდუანა ჯაში რწვანე გორდით** „ფაზარი ემართება საქონელს, ახველებს, არჩენებუ ხის მწვანე ბაყაყით“ (მანის რიგით არის მარკირებული).
- **ასიმე(ნ)** „ესმის“: **მუღგარენქ მასსიმუ რალაც შემოესმა; კოს კოჩი ჯოგუნი, იში ჭკომუა ჩქეაფაფო მასსიმენსია** „კაცს კაცი რომ სძულს, იმისი ჭამა თქვლეფად მოესმისო, ვიმოწმებთ ქაჯაიას ლექსიკონიდან, ი. ყიფშ., გვ. 179), (მანის რიგით არის მარკირებული).
- **აშინე(ნ)** „ახსენდება“: **კალკალეშა ქოვაშინე პატონ-ჭკორალაში ხანა:** ვიმოწმებთ ო. ქაჯაიას ლექსიკონიდან, ქსს, 1, გვ. 36 „ზოგჯერ გაახსენდება ბატონ-ემობის დრო“ (მანის რიგით არის მარკირებული).
- **ა-რჩქილ-ე(ნ)** „ესმის“: **ცურისენს, ითამ ვაარჩქილე(ნ)** „(წა)უერუებს, ვითომ არ ესმის“. **ჭკუა შელასირი მაფუ, გამარჩქილე(ნ) ჩქინობურა** „ჭკუა შერყეული (შეშლილი) მაქვს, არ მესმის ჩვენებური“ (ვიმოწმებთ ო. ქაჯაიას ლექსიკონიდან: კ. სამუშ., ქართ. ზეპ., გვ. 38). **ბაღანას იფრელ არჩქილე** „ბავშვს ყველაფერი ესმის“, **ტექნიკაშ არჩქილე** „ტექნიკის ესმის“. **რჯოგენი ი კოჩიში ულა ჩარხი-ჩარხით აღვასგმენია დო ჭკუმუა – ჭკაპი კაპით** „რომ გძულს იმ კაცის წასვლა ჩარხუნად ჩავესმისო და ჭამა -- ჭკაპი-ჭკაპადო“ (**ხალხ. სიბრ., 1, გვ. 119**, ვიმოწმებთ ო. ქაჯაიას ლექსიკონიდან).
- **იყე(ნ) ←იყი(ნ)** „იქნება“ (ჯვარულ თქმაში, 132, 202) (ვინის რიგით არის მარკირებული).
- **აჯინე(ნ)** „ელოდება“ (ვინის რიგით არის მარკირებული).
- **ათაჯინე(ნ)** „ქვევიდან უყურებს“: **ათაჯინენი, ძიქვა ვამააძე** „ქვევიდან რომ ამოხედა, მსარვალი არ აცვია“ (ვინის რიგით არის მარკირებული).

აუცილებლად უნდა აღინიშნოს თარგმნისას ტექსტებსა და ლექსიკონში ისმენს/ესმის ზმნათა ვინისა და მანის რიგით მარკირებულ ფორმათა აღრევის

შესახებ: პირველი და მეორე პირის ფორმებში *ვისუმენქ/ისუმენქ* „ვისმენ/ისმენ“ მითითებულია მნიშვნელობა: „*მესმის/გესმის*“; მაგ.: *სოდგარენი ვისუმენქ წიწიაში წიაფის* „სადღაც მესმის წიწილის წივილი“ (ვიმოწმებთ ო. ქაჯაიას *ლექსიკონიდან, ქსს, 1, გვ. 224*) – უნდა იყოს „ვისმენ“.

აღნიშნულ მაგალითებში, ერთი შეხედვით, **R-ე(ნ)** სტრუქტურის ზმნათა მორფოლოგიური აგებულება თითქოს ემთხვევა რელატიური პოტენციალისის ზმნათა სტრუქტურას, მაგრამ ფორმათა აღრევა შეუძლებელია, რადგან მათ ან არ საერთოდ ეწარმოებათ პოტენციალისის ფორმები, ან ადგილი ექნება ორმაგ სუფიქსაციას: **R-ენ-ენ**: მაგ., *არჩქილ-ინ-ენ* (*არჩქილინუ* „შეძლო მოესმინა, მონორჩქილაფუე(ნ) „შესძლება მოესმინა“).

უღლების ნიმუში:

აწმყო: *არჩქილე(ნ) „ესმის“*

წყვეტილი: *არჩქილუ „ესმა“*

I რეზულტატივი: *რჩქილუე(ნ) „სმენია“*

III რეზულტატივი: *ნორჩქილუე(ნ) „ესმოდა თურმე“*

5.3.10. (prev.)-ო-R-ენ ქვესტრუქტურა №83

prev.-ო-R-ე(ნ) ქვესტრუქტურის ზმნებიც სტატიკურია, შესაბამისად მწკრივნაკლია. ამასთან, ნაკლებპროდუქტიული ქვესტრუქტურაცაა.

აწმყოს მწკრივშივე დადასტურებული ზმნისწინი დაცლილია ასპექტური გაგებისაგან. უღლების პარადიგმა ნაკლულია. მოქმედების აღმქმელ-განმცდელი პირი მიცემითბრუნვიანია, მსგავსად მესამე დიათეზის სხვა ფორმებისა.

მაგ., *გი-ო-ხ-ე(ნ) „აჭდევია, ეტყობა“*: *ასაკე ვიოხე „ასაკი აჭდევია (ეტყობა)“*; *ო-ჭ-ე(ნ) „სჭირს“* (მდრ.: *ო-ჭირ-ს*), *გიორე(ნ) „ადგება“*: *გიორდუ ჩხანა ცუდეს „მზე მოადგა სახლს“* ...

5.3.11. მუ ო-R-უ(ნ) ქვესტრუქტურა №84

სტატიკური მუ ო-R-უ(ნ) ქვესტრუქტურის ზმნები ერთპირიანი ზმნებია და როგორც წესი, ყველა მათგანი გამოხატავს მიცემითში დასმული აქტანტის გუნებაგანწყობილებას. მათ მხოლოდ მანის რიგის პირის ნიშნიანი ფორმები ეწარმოებათ; როგორც წესი, ეს ზმნები გხვდება *მუ „რა“* კითხვით ნაწილაკთან ერთად, რომელსაც დაკარგული აქვს კითხვითობის სემანტიკა. მაგ., *მუ ონარღუ(ნ) „რა ენაღვლება“*; *თის მუ ონარღუ(ნ) „მას რა ენღვლება“*; *მუ ოქეიფუ(ნ) „რა ექეიფება“*; *ირო მუ ოქეიფუ(ნ) „ყოველთვის რა ექეიფება“*; *მუ ოხვარუ(ნ) „რა ეშველება“*; *ღეხის მუ ოხვარუ(ნ) „ავადმყოფს რა ეშველება“*; *ნიკას მუ ოხვარუ(ნ) „ნიკას რა ეშველება“*.

აღნიშნულ ზმნებს შეიძლება წინ დაერთოთ ნოტე „ნეტავ“ ნაწილაკი: *ნოტე მუ ოქეიფუ(ნ)? „ნეტა რა ექეიფება?“* ნოტე „ნეტავ“ ნაწილაკის დართვის შემთხვევაში კონსტრუქცია ნატვრის ნიუანსს შეიცავს.

ანალოგიური ვითარებაა სხვა მუ „რა“ ნაწილაკიან ქვესტრუქტურებშიც: ძირითადი მორფოლოგიური სტრუქტურისა (მუ R-უ(ნ)) და სინტაქსური (დატიური) კონსტრუქციის მიხედვით ამავე რიგისაა მომდევნო სამი ქვესტრუქტურაც, ამიტომ, მათ მაგალითებსაც აქვე მოვიხმობთ:

5.3.12. მუ ო//ა-R-უ-აფ-უ(ნ) ქვესტრუქტურა №85

მესამე დიათეზის მუ ა//ო-R-უ-აფ-უ(ნ) ქვესტრუქტურაში ორი ქვეჯგუფი გამოიყოფა: ა//ო-R-უ-აფ-უ(ნ) და ა//ო-R-ინ-უ-აფ-უ(ნ). ვნახოთ მაგალითები:

მუ ო-ზეიმ-უ-აფ-უ(ნ) „რა ეზეიმება: მუს უზეიმებუ ი კოს, მუ ოზეიმუაფუდუ თეცალ დროს „ რა უზეიმი იმ კაცს, რა ეზეიმებოდა ასეთ დროს“; *მაღ-ინ-უაფუ(ნ): „სქან მხარეშა მაღ-ინ-უაფუ(ნ) ირო „შენ მხარესკენ მესვლევიინება*(მინდება წამოსვლა) სულ“*; *მაღაფ-ინ-უაფუ(ნ) მა დო მეურქ ოლაფაფუშა „მეთამაშება და მივდივარ სათამაშოდ“* მუ ალაფ-ინ-უაფუ(ნ) „რა ეთამაშება“: *ღუკას ირო მუ ალაფ-ინ-უაფუ(ნ) „ღუკას სულ რა ეთამაშება“*; *მუ ათეატრუაფუ(ნ) „რა ეთეატრება“*; *მუ ათეატრუაფუ(ნ) აკა „რა ეთეატრება ერთი“*; *მუ ამხიარულუაფუ(ნ) „რა ელხინება“*: *მუ*

ამხიარულუაფუ(ნ) თე საწყალს „რა ელხინება ამ საწყალს“; მუ მაქინუაფუ(ნ), მუ აბირუაფუ(ნ) „რა ემღერება“; მუ აბირუაფუ(ნ) თე კოჩის „რა ემღერება ამ კაცს“; მუ უბირუ(ნ) თე კოჩის „რა უმღერია ამ კაცს“; მუ აუნივერსიტეტუაფუ(ნ) „რა ეუნივერსიტეტება“; მუ აუნივერსიტეტუაფუ(ნ) თე ჩხურს „რა ეუნივერსიტეტება ამ სიცივეში“; მუ აოსურუაფუ(ნ) „რა ექალება“; მუ აოსურუაფუ(ნ) დიო „რა ექალება ჯერ“; მუ აქეიფუაფუ(ნ) „რა ექეიფება“; მუ აქეიფუაფუ(ნ) თე ბოშის „რა ექეიფება ამ ბიჭს“; მუ უქეიფებუ(ნ) ე ბოშის „რა უქეიფია ამ ბიჭს“; მუ აქალაქუაფუ(ნ) „რა ექალაქება“; მუ აქალაქუაფუ(ნ) თე ძღაბის „რა ექალაქება ამ გოგოს“; მუ აღიღინუაფუ(ნ) „რა ეღიღინება“; მუ აღიღინუაფუ(ნ) თე ბაღანას „რა ეღიღინება ამ ბავშვს“; მუ ასხაპინუაფუ(ნ) „რა ეცეკვება“; მუ ასხაპინუაფუ(ნ) ნინოს „რა ეცეკვება ნინოს“; მუ აწანწალუაფუ(ნ) „რა ეწანწალება“; მუ აწანწალუაფუ(ნ) გალე „რა ეწანწალება გარეთ“; მუს უწანწალინუ(ნ) თე ჩხურუს, ცუდეს ვედინტირუ(ნ)? – რას წასულა წანწალით ამ სიცივეში, სახლში ვერ დაეტია?!

5.3.13 სახელი + აფუ/უჩქუ №86

ცალკე უნდა გამოიყოს ის პირველადი მნიშვნელობის ზმნები, რომელიც სალიტერატურო ქართულში ორგანულად იწარმოება, მეგრულში კი აღწერითი წარმოებით ხასიათდება; ზოგადი სტრუქტურა ასე გამოსახება: სახელი + აფუ/უჩქუ/უღუ. როგორც ვხედავთ, ზმნური ნაწილი მანის რიგის პირის ნიშნებითაა მარკირებული, სინტაქსური კონსტრუქცია კი – დატიურია. სწორედ ამიტომ მოვაქციეთ ეს ზმნები მესამე დიათეზაში: **ჩხურუ მაფუ(ნ)** „მცივა“; **ონჯღორე უჩქუ(ნ)** „სცხვენია“; **იფრელშა ონჯღორე უჩქუ(ნ)** „ეველაფრის სცხვენია“; **იფრელშა ონჯღორე ნოჩქუ(ნ)** „ეველაფრის სცხვენოდა თურმე“; **სინჩხე მიღუ(ნ)** „მცხელა“; **თელ დღას სინჩხე მაფუ(ნ)** „მთელი დღე მცხელა“; **გოპირჭინაფილი აფუ(ნ)** „უჭყეტია, დაჭყეტილი აქვს“; **ი ბაღანას თოლეფ გოპირჭინაფილი აფუ(ნ)** „იმ ბავშვს თვალები დაჭყეტილი აქვს“; **ჩხურუ მაფუ(ნ)** „მცივა“; **მერეთ ჩხურუ მაფუ(ნ)** „სასწაულად მცივა“; **ბაღანას ჩხურ ცოფუ(ნ)** „ბავშვს შემცივნია (სციოდა თურმე“; **ბაღანას სინჩხე ცოფუ(ნ)** „ბავშვს დასცხა თურმე“.

ამ ზმნათა სალიტერატურო ქართული შესატყვისებიც მანის რიგის პრეფიქსაციითა და **დატიური** კონსტრუქციით ხასიათდება. თუმცა, შეგვხვდა ისეთი მეგრული აღწერითი ფორმებიც, რომელსაც ტექსტებში ჩვენს სალიტერატურო ენაზე დატიური კონსტრუქციით არის გადმოღებული, მეგრულად კი ვინის რიგითა და **nom-erg-nom-nom** (მეორე დიათეზის) კონსტრუქციით არის აგებული; მაგ., *ნენე კურცხე რე(ნ)* „ნენეს ჰღვიძავს, სიტყვასიტყვით: *ნენე გაღვიძებული არის*“ მართებული თარგმანი იქნებოდა: „*მღვიძარე არის*“; *მთელ სერს კურცხე რე(ნ)* „მთელი ღამე მღვიძარეა/ჰღვიძავს“, *ოჭუმარეშე მიიდღვა ზუ, სირგილა რე(ნ)* „დილიდანვე მოიქუფრა, სიცივეა, სიტყვასიტყვით: *სიცივე არის*“).

როგორც არაერთხელ აღვნიშნეთ, ჩვენ ვხელმძღვანელობთ მორფოსინტაქსური პრინციპით, შესაბამისად, მორფოსინტაქსური კრიტერიუმების გათვალისწინებით, **nom-erg-nom-nom** კონსტრუქციის ზმნათა ადგილი მეორე დიათეზაშია და სწორედ იქ იქნება განხილული.

5.4. მესამე დიათეზის R-ე(ნ) (ქვე)სტრუქტურა

მორფოლოგიური სტრუქტურისა და დატიური კონსტრუქციის გათვალისწინებით, სემანტიკური ტერმინის ქვეშ გაერთიანებული პოტენციალისების ერთი ჯგუფი – კერძოდ, რელატიური, ორპირიანი R-ე(ნ) (ქვე)სტრუქტურის ზმნები მესამე დიათეზაში მოექცა. მათი მორფოლოგიური სტრუქტურა საკმაოდ პროდუქტიულია და ძალზე სისტემურად არის ჩამოყალიბებული მეგრულში, ფაქტობრივად, პოტენციალისი მორფოლოგიური კატეგორიაა, მორფოლოგიური სტრუქტურით მარკირებული: ლაზურისგან განსხვავებით, მეგრულში პოტენციალისებს საკუთარი მორფოლოგიური ყალიბი აქვს, რაც მეორეული მოვლენაა (მეორეულობას მოწმობს ლაზურის ჩვენება, 119, 614-624).

კიდევ ერთხელ დავაზუსტოთ, თუ რატომ შეგვაქვს ე.წ. „რელატიური პოტენციალისები“ მესამე დიათეზაში:

- სტრუქტურული თვალსაზრისით, ორპირიანი პოტენციალისების **R-ე(ნ)** სტრუქტურა **R-[Th.s.]-ე(ნ)** გვარეობითი სტრუქტურის ქვესტრუქტურული ნაირსახეობაა;
- ორპირიანი პოტენციალისების სინტაქსური კონსტრუქცია დატიურია – მოქმედების აღმქმელ-განმცდელი აქტანტი მისთვის დასაშვებ ყველა მწკრივში მიცემით ბრუნვაში დგას (*მესამე დიათეზის გამოყოფის საფუძველი კი, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ზმნის დატიური კონსტრუქცია და მანის რიგით გამოხატული მოქმედების აღმქმელ-განმცდელი პირია*);
- ორპირიანი პოტენციალისებით გამოხატული მოქმედების აღმქმელ-განმცდელი აქტანტი მანის რიგის პირის ნიშნებითაა წარმოდგენილი;
- მესამე დიათეზის ყველა რელატიური ზმნის მსგავსად, ორპირიანი პოტენციალისების მეორე აქტანტიც, რომელიც არ არის მოქმედების აღმქმელ-განმცდელი, აორისტში მოთხრობითი ბრუნვის ნიშნით გაფორმდება და მისი კონსტრუქცია იქნება: nom-erg-nom-nom; მაგ., *კოს ვაგაგინუ ამბექ „კაცს ვერ ვაეგო ამბავმა“, მეზობელს ყუდექ ვალოლინუ „მეზობელს სახლმა ვერ გაეკეთებინა“* და სხვ.

შენიშვნა: ამავე პრინციპით, ერთპირიანი პოტენციალისები, რომელთა სუბიექტიც ვინის რიგითაა მარკირებული და თან მათი კონსტრუქცია სერიათა მიხედვით nom-erg-nom-nom-ია, მეორე დიათეზაში

განვიხილოთ. რადგან აქ ყველა სხვა ზმნას სწორედ ეს პრინციპი აერთიანებს.

სემანტიკურ დონეზე კი, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ მესამე დიათეზის ყველა ზმნა შეიწყობს **ინაქტიურ**, სუსტი ნებელობის მქონე ინაქტიურ სუბიექტს, რომელიც ზმნით გამოსატული მოქმედება-მდგომარეობის აღმქმედ-განმცდელია. შინაარსობლივად ამითაც განსხვავდება მესამე დიათეზის ყველა ზმნა პირველი და მეორე დიათეზის ზმნათაგან: სემანტიკურ დონეზე, სუბიექტს მოქმედება უნებლიედ, მისდაუნებურად მოსდის მესამე დიათეზაში; მაგ., **მოჭიჭარუ(ნ) მა თე კაბა „მეპატარავება მე ევ კაბა“**; **მოჭიჭარუ მა თე კაბაქ „მეპატარავა მე ამ კაბამ“**; **მონატრუ(ნ) თის თინა „ენატრება მას ის“**.

ქვემოთ განვიხილავთ ე.წ. „რელატიური პოტენციალისების“, ჩვენი კლასიფიკაციით კი **R-ე(ნ)** სტრუქტურისა და **დატიური კონსტრუქციის** მქონე ზმნური ფორმების ზმნისწინიან და უზმნისწინო ვარიანტებს (ქვესტრუქტურებს).

ვერ უარყოფთ, რომ ამ ზმნათათვის, სემანტიკურ დონეზე პოტენციალისის სემანტიკური ნიუანსია დამახასიათებელი; თუმცა არა ყველა მათგანისთვის: როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მეგრულში არსებობს **R-ე(ნ)** სტრუქტურის ზმნათა მცირე ჯგუფი, რომელთათვისაც ასევე დამახასიათებელია დატიური კონსტრუქცია და მარკირება მანის რიგის პირის ნიშნებით. ამის შესახებ პირველად შენიშნულია 2015 წ. გამოცემულ მონოგრაფიაში „ლაზურ-მეგრული გრამატიკა“, გვ.614-624); მიუხედავად ამისა, ამ მცირე ჯგუფის ზმნათათვის უცხოა პოტენციალისის ყოველგვარი გაგება. ამ მცირე ჯგუფს თუ არ მივიღებთ მხედველობაში, **R-ე(ნ) სტრუქტურის** ზმნები პოტენციალისის სემანტიკურ ნიუანსს შეიცავენ – ისინი დასაშვებად ან დაუშვებად წარმოგვიჩენენ ზმნით გამოსატული მოქმედების შესაძლებლობას.

პოტენციალისის კატეგორია მკაფიოდ არის გამოკვეთილი მეგრულში, რასაც ვერ ვიტყვით სხვა ქართველურ ენობრივ განშტოებებზე. სამეცნიერო ლიტერატურაში აღნიშნულია: „ქართველურ ენათაგან ქართულ-სვანურში შეუძლებლობა ორგანულად ზმნაში მაშინ აისახება, როცა ზმნას ეგუება უბრალო უარყოფის „არ“ ნაწილაკი (მაგ., „არ მეჭმება“)“ (51, 112);

ქართულში „პოსიბილური შინაარსის რელატიურ ფორმებს მხოლოდ აწმყოს ჯგუფის მწკრივები ეწარმოებათ. ამასთან მხოლოდ მანის რიგით მარკირებული ფორმები აქვთ“ (67,252). მეგრულში კი ასე არ არის: ამ ზმნათა სრულ უმრავლესობას მოეპოვება პირველი, მეორე და მეოთხე სერიის ფორმები; შეზღუდვა, ძირითადად, თურმეობითის მწკრივებზე ვრცელდება; მაგ., *აგრინჯინე(ნ)* „შეუძლია მაგრად ცემოს, დაბეგვოს“ - *აგრინჯინუ* „შეძლო მაგრად ეცემა“, - , *ღონოგრინჯინუე(ნ)* „შესძლებია მაგრად ცემა“.

5.4.1 ქვესტრუქტურა ა-R-ე(ნ) №88

აგუბე(ნ) „შეუძლია დააგუბოს“, *აგუდორე(ნ)* „შეუძლია შეახრამუნოს“, *აგურიშთე(ნ)* „შეუძლია დააგვირისტოს“, *აგურე(ნ)* „შეუძლია ისწავლოს“, *აგულინე(ნ)* „შეუძლია ასეირნოს“, (*აგულინუ* „შეძლო ესეირნა“, -- , *ნოგულეპუე(ნ)* „შესძლებია სეირნობა“, *აგუჯე(ნ)* „შეუძლია გატენოს“...

ჩვენი რესპონდენტებისთვის უცხო აღმოჩნდა ჩვენ მიერ მოპოვებული მასალიდან რამდენიმე მაგალითი. მაგ., ზუგდიდურ-სამურზაყანოული კილოკავის წარმომადგენლის თქმით, მის კილოკავში არ გამოიყენება *აგი/გმე(ნ)* „შეუძლია მოშკას“, *აბნენინე(ნ)* „შეუძლია დააბნინოს“;

ლექსიკონში შეგვხვდა *აბრელინე(ნ)* „შეუძლია გაამრავლოს“, შდრ.: *ამრავლინე* „შეუძლია გაამრავლოს“ ფორმები, მაგრამ გადამოწმებისას აღმოჩნდა, რომ ისინი ხელოვნურია მეგრულად მოსაუბრეთათვის.

მაგალითები:

ანგარიშინე(ნ) „შეუძლია იანგარიშოს“: *ნიკას უკვე ანგარიშინე(ნ)* „ნიკას უკვე შეუძლია იანგარიშოს“, *ანწე ანგარიშინე(ნ)* „აწი შეუძლია იანგარიშოს“, *აარსებინე(ნ)* „შეუძლია იარსებოს“: *აარსებინენ თიზმა უღუ(ნ)* „იმდენი აქვს, რომ შეუძლია იარსებოს“, *მუშ სამუშათ აარსებინე(ნ)* „თავის სამსახურით შეუძლია იარსებოს“, *ხვალე წყარით უარსებებე* „მარტო წყლით უარსებია“, *აბადინე(ნ)* „შეუძლია დაბადოს“: *ბაღანა მაღას აბადინე(ნ)* „ბავშვი შეუძლია მაღე დაბადოს“, *აზრეფ აბადინე(ნ)* „აზრები შეუძლია დაბადოს“, *ბაღანა დაუბადებე* „ბავშვი დაუბადებია“, *აბაზე(ნ)* „შეუძლია ცემოს“, *ლუკა თიშგმადიდა*

რე ნიკა აბაზე(ნ) „ლუკა იმხელაა, რომ შეუძლია ცემოს“, აბათილინე(ნ) „შეუძლია გააბათილოს“, ანგარიში აბათილინე(ნ) „ანგარიში შეუძლია გააბათილოს“, აბათქე(ნ) „შეუძლია ცემოს“, ქიხმაურგდა, მასწავლებელს მოსწავლე აბათქე(ნ) - თუ იხმაურა, მასწავლებელს მოსწავლე შეუძლია ცემოს, აბაკე(ნ) „შეუძლია ტკეპნოს, მაგრად ცემოს“, თიცალ ძალა უღუ(ნ), დიხა აბაკე(ნ) „ისეთი ძალა აქვს, შეუძლია მიწა ტკეპნოს“, თიცალ ძალა უღუ(ნ), მუშ უდიდაშ მანგარო აბაკე(ნ) „ისეთი ძალა აქვს, შეუძლია მასზე დიდი მაგრად ცემოს“, აბანძღე(ნ) „შეუძლია აურიოს, დახლართოს“, თიშნერ შურიშ რე აბანძღე(ნ) იფრელ „ისეთი სულის არის, რომ შეუძლია აურიოს, დახლართოს ყველაფერი“, აბანჭე(ნ) „შეუძლია მაგრად სცემოს“, მუმას აბანჭე(ნ) სქუაშა გლახაშ მდოღამარი „მამას შეუძლია მაგრად სცემოს შვილისთვის ცუდის გამკეთებელი“, აბაჟე(ნ) „შეუძლია დაბაჟოს“: მებაჟეს აბაჟე საზღვარს გინმალე „მებაჟეს შეუძლია დაბაჟოს საზღვარზე გადამსვლელი“, აბარგე(ნ) „შეუძლია გამარგლოს“: ლაიბ (სიმინდ) აბარგენ თიშემადიდა რე(ნ) „სიმინდი იმხელაა, შეუძლია გამარგლოს“, ნოდის ცუანა დოუბარგვე „ნადს ყანა გაუმარგლავს“, აბარინე(ნ) „შეუძლია დააბაროს“, დიდას ნინოშა ცუდე აბარინე(ნ) „დედას შეუძლია ნინოს სახლი დააბაროს“, აბარე(ნ) „შეუძლია {და}ბაროს“, ბებოს ორტვინ აბარე(ნ) „ბებოს შეუძლია ბოსტანი დაბაროს“, მებაღეს საყვაგილო აბარე(ნ) „მებაღეს შეუძლია საყვაგილო დაბაროს“, აბალინე(ნ) „შეუძლია აკმაროს, ამყოფინოს“, დიასახლისის ოჭკუმალ აბალინე(ნ) „დიასახლისის შეუძლია საჭმელი აკმაროს, ამყოფინოს“, აგინძა/ორინე(ნ) „შეუძლია {გა}გრძელოს“.

მოყვანილი ქვესტრუქტურის მყოფადი შემდეგი აგებულებისა იქნება: **prev-ა-R-ე(ნ)**: გაშართინე(ნ) „შეუძლია გამოყოს“, გაამორძგვინე(ნ) „შეუძლია გაიმარჯვოს“, გაამორძგვინუ „შედლო გაემარჯვა“, -- , გონომორძგვებუე(ნ) „შესძლებია გაემარჯნა“, გა-ა-ჯინ-ინ-ე(ნ) „შეუძლია გახედოს“, დაადაბალინე(ნ) შეუძლია დაადაბლოს, დაადაბალინუ(ნ) „შედლო დაედაბლებინა“, -- , დონოდაბალებუე(ნ) „შესძლებია დადაბლება“, დაავალინე(ნ) „შეუძლია დაავალოს“, დაავალინუ შედლო დაევალებინა“ -- , დონოვალებუე(ნ) „შესძლებია დავალება“. მაგ., ალაჩინე(ნ) „შეუძლია ურჩიოს“, თიცალ კოჩ რე, ჯვირ

აღაჩინე(ნ) „ისეთი კაცია შეუძლია კარგი ურჩიოს“, ჯგირ აზრი ურჩიებზე „კარგი აზრი ურჩევია“.

5.5. მესამე დიათეზა

(შეჯამება)

ამგვარად, მესამე დიათეზაში გამოიყო 25 ქვესტრუქტურა (R-Ø სტრუქტურის ქვეშ – 11 ქვეჯგუფი, ხოლო R-უ/ე(ნ) სტრუქტურის ქვეშ – 14 ქვეჯგუფი (აქედან: 13 – R-უ(ნ) და 1 კი – R-ე(ნ) ქვესტრუქტურა), რომელთაც:

1. აქვთ დატიური კონსტრუქცია: ზმნით გამოხატული მოქმედების აღმქმედ-განმცდელი პირი (სუსტი, ინაქტიური სუბიექტი) ბრუნვაუცვლელია და ყველა სერიაში მიცემითი ბრუნვის ნიშნით არის გაფორმებული („*მიტორს*“ *მიევარს* და მისთ.); ზმნით გამოხატული მოქმედების აღმქმედ-განმცდელი ბრუნვაუცვლელი პირი, მანის რიგის პირის ნიშნებითაა მარკირებული.
2. მესამე დიათეზის ყველა ზმნის რელატიურ ფორმაში მეორე აქტანტი, რომელიც არ არის მოქმედების აღმქმედ-განმცდელი, პირველ, მესამე და მეოთხე სერიებში სახელობითი ბრუნვის ნიშნით, ხოლო მეორე სერიაში მოთხრობითი ბრუნვის ნიშნით იქნება გაფორმებული. მაგ., *ქმმა შქირენგ ოჭკუმალქ „მომშივდა (მე) საჭმელმა“ მეზობელს ყუდექ ვაკეთინუ „მეზობელს სახლმა ვერ გაეკეთა“* და სხვ.
3. სტრუქტურული თვალსაზრისით მესამე დიათეზაში ორივე სტრუქტურა გვხვდება, დატიური აღმქმედი აქტანტით, რომელიც მანის რიგის პირის ნიშნებით არის მარკირებული:
  - **R-[Th.s.]-Ø** (*მიტორს „მიევარს“*) და
  - **R-[Th.s.]-უ/ე(ნ)** (*მოჭიჭარუ(ნ) „მეპატარავება“; ოჭიფარუ(ნ) „ვეიწროვება“; აბაზე(ნ) „შეუძლია ცემოს“; აბათილინე(ნ) „შეუძლია გააბათილოს“; აბათქე(ნ) „შეუძლია ცემოს/დაბეთქოს“...*).
4. სემანტიკურად მესამე დიათეზის ყველა ზმნა შეიწყობს ინაქტიურ, სუსტი ნებელობის მქონე მოქმედების აღმქმედ-განმცდელ პირს. შინაარსობლივად ამითაც განსხვავდება მესამე დიათეზის ყველა ზმნა პირველი და მეორე დიათეზის ზმნათაგან.
5. მესამე დიათეზის ყველა ზმნა სტატიკურია, შესაბამისად, მეორე სერია დეფექტური აქვთ, თუმცა გვაქვს გამონაკლისი შემთხვევებიც, რაც სხვა ქართველური ენობრივი ერთეულებისთვისაცაა დამახასიათებელი (შდრ., , აჭარული: *მომემშია „მომშივდა“*); გვაქვს როგორც აბსოლუტური, ისე რელატიური სტატიკა.

ძირითადი დასკვნები:

1. სამეცნიერო ლიტერატურიდან ცნობილია, რომ აგებულებისა და მორფოლოგიური კატეგორიების მიხედვით მეგრული ზმნა თვისობრივად არ განსხვავდება ქართული სამწიგნობრო ენისა და სხვა ქართველური ქვესისტემების ზმნისაგან. ბოლო პერიოდში ქართული ენის ზმნური ფორმების განსხვავებული კლასიფიკაცია წარმოადგინა დ. მელიქიშვილმა; კერძოდ, მან სამწიგნობრო ენის ზმნის ფორმების კლასიფიკაცია მოახდინა დიათეზის მორფოსინტაქსური კატეგორიის მიხედვით (67; 68). აქვე დიათეზა განმარტებულია, როგორც „ქართული ზმნის გრამატიკულად მარკირებული, სტრუქტურითა და კონსტრუქციის ერთიანობით განსაზღვრული კატეგორია, სადაც გვარი სემანტიკური ნიშნით განსხვავებული ქვესახეა. დ. მელიქიშვილი გამოყოფს ქართული ზმნის სამ დიათეზას, რომელთაგან თითოეულს აერთიანებს მორფოლოგიური სტრუქტურისა და სინტაქსური კონსტრუქციის ერთგვარობა. მანვე გამოთქვა ვარაუდი, „მეგრული ზმნის უღლებადი ფორმების ინდუქციური მეთოდით კვლევაში კიდევ ერთხელ დაადასტურა დიათეზების თეორიის მეთოდოლოგიური მართებულობა და ის წინასწარი ვარაუდი, რომ დიათეზა წარმოადგენს საერთოქართველური ზმნის ძირითად, არქაულ მოდელს, რომელმაც სახე იცვალა მეგრულ-ჭანურში ერგატივის გამოყენების თვალსაზრისით (68, 94). წარმოდგენილ ნაშრომში ჩვენ მიზნად დავისახეთ დიათეზების თეორია შეგვემოწმებინა მომცველობითი მეგრულის მასალის მიხედვით.
2. სტატისტიკურ მონაცემებზე დაყრდნობით მეგრული ზმნის სტრუქტურისა და კონსტრუქციის შესწავლის მიზნით, დავამუშავეთ: *იოსებ ყიფშიძის ტექსტები /„მეგრული ენის გრამატიკა ტექსტებითა და ლექსიკონით“*, 1914/, პ. ჭარაიას ქართულ-მეგრული და მეგრულ-ქართული შედარებითი ლექსიკონი /მასალები იაფეტური ენების მკვლევართათვის, შედგენილი პ. ჭარაიას მიერ (მანქანაზე გადაბეჭდილი), 1918/, მაკარ ხუბუას მეგრული ტექსტები, ტფ., 1937, ქართული ხალხური სიტყვიერება, 2, მეგრული ტექსტები (ქართული თარგმანითურთ), 1991, თ. სახოკიას მიერ ჩაწერილი მეგრული ანდაზები და გამოთქმები /იკე, 28-ე, თბ., 1989/, კალისტრატე სამუშიას „ქართული ზეპირსიტყვიერება, მეგრული ნიმუშები“, თბ., 1990, ალიო ქობალიას „მეგრული ლექსიკონი“ და

ოთარ ქაჯაიას მეგრულ-ქართული ლექსიკონი (2001-2004). ანალიზის პროცესში გამოვიყენეთ ასევე, სავსელე ექსპედიციებით ჩვენ მიერ მოპოვებული მასალა. საანალიზო მასალის შერჩევას გავითვალისწინეთ შემდეგი საბაზისო კრიტერიუმები: **რეპრეზენტაციულობა, მასალის ხელმისაწვდომობა, შერჩევის მოცულობა და შედეგების განზოგადება.** ნაშრომში მეგრული ზმნის ყველა შესაძლო მორფოლოგიური სტრუქტურა წარმოვადგინეთ აწმყოს თემის მიხედვით; მასალა გავაანალიზეთ თითოეული ზმნური ყალიბის მწკრივის ფორმების გათვალისწინებით. მეგრული ზმნური ფორმების მორფოსინტაქსური კლასიფიკაციისას გამოვრიცხეთ გვარი, როგორც მორფოლოგიური კატეგორია, რადგანაც გვარის გამოყოფის საფუძველი – კონვერსია ხშირ შემთხვევაში არ მუშაობს ქართველური პოლიპერსონალური ზმნისათვის. გამომდინარე იქიდან, რომ აქტივის ფორმათა კონვერსიით, ხშირ შემთხვევაში, ვერ ვიღებთ პასივის შინაარსს, ჩვენ არ ვიზიარებთ გვარის როგორც მორფოლოგიური კატეგორიის ტრადიციულ კვალიფიკაციას.

3. თითოეული დიათეზის პარამეტრებია: **მორფოლოგიურ დონეზე** – ზმნური ფორმის სტრუქტურა, **სინტაქსურ დონეზე** – მისი კონსტრუქცია და **სემანტიკურ დონეზე** - გვარი; ამგვარად, გვარი დიათეზათა კლასიფიკაციაში სემანტიკური ქვეკატეგორიაა. შესაბამისად, გვარის სემანტიკური კლასიფიკაციის ადგილი მორფოლოგიურ კლასიფიკაციაში არ არის. დიათეზათა მორფოსინტაქსური კლასიფიკაციის ფარგლებში გვარი არ არის მიჯაჭვული რომელიმე მორფოლოგიურ სტრუქტურას. მეტიც, **ერთ მორფოლოგიურ სტრუქტურაში დასაშვებია გვარის სემანტიკური ტრივიუმი: ავტოაქტივი, აქტივი, პასივი. მათი გარჩევა მხოლოდ ზმნის სემანტიკითა და/ან კონტექსტის საშუალებით არის შესაძლებელი.** ჩვენ მიერ მიმოხილული მეგრული მაგალითების მიხედვით პასივებად მიჩნეული **აფორუუ(ნ) „ეფარება“ ტიპის მაგალითები (ატყობუუ(ნ) ძღაბი დიდას „ემალეა გოგონა დედას“)** და მსგავსი უამრავი სულიერი სუბიექტის მქონე ზმნა სემანტიკურად აქტიურია, მოქმედება უშუალოდ გადადის ირიბ ობიექტზე: **ახხინხუუ(ნ) თინა თის „(სახხუბრად) ეჯახება ის მას“** - არ არის პასივი, პირიქით, აქტიური მოქმედების გამომხატველია, ოღონდ **R-[th.s.]-უ(ნ)** სტრუქტურისა; ამდენად, გვარი მხოლოდ სემანტიკური კატეგორიაა, მით უფრო, რომ ერთსა და იმავე მორფოლოგიურ ყალიბს შეუძლია გამოხატოს

აქტივიც, პასივიცა და საგნის ნიშან-თვისება/სტატუსიც (მაგ., „*სპილენძის ფული იჭრებოდა* – ვნებითი, პასივი შდრ.: *გამომშრალი პური ახალგამომცხვარ პურზე უფრო ადვილად იჭრება* – სტატუსი, გამოიხატება საგნის ნიშან-თვისება და შდრ.: *მებრძოლი რაზმი მტრის ბანაკში იჭრება* – აქტივი, მოქმედების სემანტიკა“ (162, 110-111));

4. მეგრული ზმნის მორფოსინტაქსური ანალიზის შედეგად გამოიყო ორი ძირითადი მორფოლოგიური სტრუქტურა (სულ 88 ქვესტრუქტურული ვარიანტით) და სამი სინტაქსური კონსტრუქცია. თითოეულ სინტაქსურ კონსტრუქციასთან მუდმივად დაკავშირებული მორფოლოგიური სტრუქტურის საფუძველზე კი ჩამოყალიბდა სამი საოპოზიციო ერთეული – დიათეზა. პირველ დიათეზაში შედის ისეთი ზმნური ფორმები, რომელთა კონსტრუქციაა **nom-erg-dat-nom**, ხოლო სტრუქტურა კი - ვინის რიგით მარკირებული **R-Ø**; მეორე დიათეზაში შედის ისეთი ზმნური ფორმები, რომელთა კონსტრუქციაა **nom-erg-nom-nom**, სტრუქტურა კი - ვინის რიგით მარკირებული **R-უ/ე(ნ)**; მესამე დიათეზაში შედის ისეთი ზმნური ფორმები, რომელთა კონსტრუქციაა **dat-(dat)-dat-dat**, სტრუქტურა კი - მანის რიგით მარკირებული **R-Ø** და **R-უ/ე(ნ)**.

5. პირველ დიათეზაში ერთიანდება (უგამონაკლისოდ) **R-Ø** სტრუქტურისა და **nom-erg-dat-nom** კონსტრუქციის ბრუნვაცვალებადობიექტიანი უსრული და სრული კონსტრუქციის მქონე სულ 39 ქვესტრუქტურული ჯგუფი. **R-Ø** სტრუქტურის უსრული კონსტრუქციის ქვეშ გამოიყო 22 ქვესტრუქტურა (აქედან აბსოლუტივები – 15 და ბრუნვაუცვლელობიექტიანები - 7) აწმყოშივე დადასტურებული ზმნისწინის, ხმოვანი პრეფიქსებისა და თემატური ნიშნების მიხედვით; **R-Ø** სტრუქტურის სრული კონსტრუქციის ქვეჯგუფში – 17 განსხვავებული ქვესტრუქტურა გამოვყავით (აქედან მეჩვიდმეტე (ბოლო) სტრუქტურა კაუზატივთა ჯგუფია 5 ქვესტრუქტურული ნაირსახეობით).

6. მეორე დიათეზაში, საერთო ჯამში 24 ქვესტრუქტურული ჯგუფი გამოიყო, ამათგან: სტატიკური ქვეჯგუფისაა 12 ქვესტრუქტურა (9 – ერთპირიან სტატიკურ ზმნათა, ხოლო 3 – ერთპირიან, ვინის რიგით მარკირებულ პოტენციალისთა ქვესტრუქტურა). სტატიკური ქვეჯგუფი მწკრივნაკლი უღლებით უპირისპირდება დინამიკურ ზმნებს. დინამიკურ ქვეჯგუფში შედის 12 ქვესტრუქტურა (დინამიკურ ქვეჯგუფშიც ორი განყოფილებისგან შედგება

– ერთპირიანი და ბრუნვაუცვლელ ობიექტიანი. სემანტიკურად მეორე დიათეზაში ორი ძირითადი ქვეჯგუფია: (ა.) სტატიკური და (ბ.) დინამიკური. (ა.) სტატიკური ქვეჯგუფი უგვაროა, აქ შედის **(1)მწკრივნაკლი სტატიკური ზმნები R-უ/ე(ნ) სტრუქტურისა** (არ ეწარმოებათ მეორე და მესამე სერია) და **(2) ერთპირიანი ი-R-ე(ნ) სტრუქტურის პოტენციალისები** (მწკრივთა სრული პარადიგმა, ხშირად, არც ამათ არა აქვთ სპეციფიკური შინაარსის გამო. **ი-R-ე(ნ) სტრუქტურის პოტენციალისები** მორფოსინტაქსური ნიშნებით სწორედ ამ ქვეჯგუფში უნდა მოთავსებულიყო, რადგან: **(1)მათი** სინტაქსური კონსტრუქციაა: **nom-erg-nom-nom**, **(2)მათი** მორფოლოგიური სტრუქტურაა **R-ე(ნ)** და **(3)პირის** ნიშნებიც ვინის რიგის აფიქსებით აქვთ მარკირებული (მსგავსად მეორე დიათეზის ყველა ზმნისა). ერთპირიანი პოტენციალისის კონსტრუქცია ყველა სერიაში სახელობითია და **მარკირებულია** ვინის რიგის პირის ნიშნებით (აწმყდ: *ერთენე(ნ) „შეიძლება გართობა, შექცევა“ ის_{nom}, წყვეტილი: ერთინუ „შესაძლებელი გახდა შეყოლიება“ ის_{nom}, პირველი რეზულტატივი: ერთაფელ/რე(ნ) „შესაძლებელი გამხდარა შეყოლიება“ ომრს_{gen}). (ბ.) მეორე დიათეზის დინამიკურ ქვეჯგუფში შედის **R-უ/ე(ნ) სტრუქტურის (1)ერთპირიანი და (2)ბრუნვაუცვლელ ობიექტიანი ზმნები. (1)ერთპირიანი ზმნები**, როგორც წესი **ი/Ø-** პრეფიქსიანი და **-დ** სუფიქსიანი ზმნების ვარიანტებია **R-უ/ე(ნ) სტრუქტურის** ყალიბში, მათი მოქმედება ინტროვერტიზებულია, მოქმედების პროცესი სუბიექტსავე მიემართება. ამიტომ, გვარის მიხედვით, ისინი ავტოაქტივებია; „მიერ“ ტიპის კონსტრუქციის ან უსულო სუბიექტის შემთხვევაში კი იგივე ფორმები პასივებად იქცევიან. **(2)ბრუნვაუცვლელ ობიექტიანი ზმნები**, როგორც წესი, **ა/ე-R-უ(ნ) სტრუქტურის** ორპირიანი ზმნური ფორმებია, ისინი აქტიური მოქმედების გამომხატველნი არიან, ამიტომ, გვარის მიხედვით აქტივებია. მწკრივთა წარმოება რეგულარული აქვთ, სემანტიკურად დაუშვებელი ვარიანტების გარდა ყველა მწკრივი ეწარმოებათ. მეორე დიათეზის, ანუ ვინის რიგით მარკირებული **R-უ/ე(ნ) სტრუქტურის ზმნურ ფორმათა** სემანტიკური ქვეჯგუფები გამოყოფილია გვარის სემანტიკური კატეგორიის მიხედვით:*

- უგვარო (სტატიკური ზმნები გვარის მიმართ ნეიტრალურები არიან);

-ავტოაქტივები (აბსოლუტივები, რომლებიც, კონტექსტის მიხედვით, „მიერ/გან“ ტიპის კონსტრუქციასა და უსულო სუბიექტის შემთხვევაში შეიძლება პასივად მოიქცეს).

- აქტივები (ორპირიანი, ბრუნვაუცვლელობიექტიანი ზმნური ფორმები).

მეორე დიათეზის ბრუნვაუცვლელობიექტიანი ზმნები **R-უ(6)** სტრუქტურისაა, მათი კონსტრუქცია, ისევე როგორც ყველა ზმნისა მეორე დიათეზაში, **nom-erg-nom-nom**-ია. გვაქვს როგორც ზმნური, ასევე სახლური ფუძეებისგან წარმოებული ფორმები. სამეცნიერო ლიტერატურაში ისინი **R-უ(6)** სტრუქტურის გამო ე.წ. „პასივებად“ კვალიფიცირდებიან, რასაც ჩვენ არ ვიზიარებთ: **R-უ(6)** სტრუქტურა არის ზოგადი, გვარეობითი სტრუქტურა რომელიც შეიძლება ითავსებდეს სხვადასხვა გვარის ფორმის გამოსატვის ფუნქციას. გამომდინარე იქიდან, რომ მეორე დიათეზის ბრუნვაუცვლელობიექტიან ზმნათაგან ყველა აქტიური მოქმედების გამომხატველია, გვარის სემანტიკური კატეგორიის მიხედვით, ეს ზმნები აქტივებია, შესაბამისად, მათ გვარის სემანტიკური კატეგორიის მიხედვით აქტივთა ჯგუფებში ვათავსებთ. მეორე დიათეზის **R-უ(6)** სტრუქტურის ზმნა შესაძლოა გამოხატავდეს აქტიურ, ავტოაქტიურ (თვითმოქმედ) და „მიერ/გან“ ტიპის კონსტრუქციისა და უსულო სუბიექტის შემთხვევაში – პასიურ მოქმედებას: *((1)იჭარუუ(6) წერილი ჯიმაშე „იწერება წერილი ძმის მიერ“ – პასივია, (2)ჩქიმ ჯიმა იჭარუუ(6) წერილს „ჩემი ძმა იწერება წერილს – აქტივი, (3)თელ დღას ფეისბუქის თოლორუანცგ, სკაიპის რწვანეთ გითორჩქ დო მუთუნს ვა იჭარუუ(6)! „მთელი დღე ფეისბუქს ათვალიერებს, სკაიპში მწვანედ ჩანს და არაფერს იწერება!“ – ავტოაქტივი.* ამგვარად, მეორე დიათეზის ორპირიანი, ბრუნვაუცვლელობიექტიანი ზმნური ფორმები აქტიურსუბიექტიანები არიან, ზმნით გამოსატული მოქმედება უშუალოდ აისახება ზმნაში ჩართულ ობიექტზე. სწორედ ამიტომ, ისინი აქტივებად კვალიფიცირდებიან. თუმცა, აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ მეგრულად მოსაუბრეთათვის პასივის სემანტიკის გამომხატველი კონსტრუქციები უხერხულად და არაბუნებრივად უდერს, იმავე შინაარსს ისინი აქტიური წყობით გადმოსცემენ.

Z.მესამე დიათეზაში გამოიყო **25** ქვესტრუქტურა (**R-Ø** სტრუქტურის ქვეშ – **11** ქვეჯგუფი, ხოლო **R-უ/ე(6)** სტრუქტურის ქვეშ – **14** (აქედან: **R-უ(6)**

სტრუქტურაში – 13 და R-ე(ნ) სტრუქტურაში – 1 ქვეჯგუფი). სტრუქტურული თვალსაზრისით მესამე დიათეზაში ორივე სტრუქტურა გვხვდება, დატიური აღმქმელი აქტანტით, რომელიც მანის რიგის პირის ნიშნებით არის მარკირებული:

- R-[Th.s.]-Ø (მიტორს „მიყვარს“) და

- R-[Th.s.]-უ/ე(ნ) (მოჭიჭარუ(ნ) „მეპატარავება“, ოჭიფარუ(ნ) „ვეწროვება“, აბადინე(ნ) „შეუძლია დაბადოს“, აბაზე(ნ) „შეუძლია ცემოს“, აბათილინე(ნ) „შეუძლია გააბათილოს“, აბათქე(ნ) „შეუძლია ცემოს/დაბეთქოს“...).

სემანტიკურად, მესამე დიათეზის ყველა ზმნა შეიწყობს ინაქტიურ, სუსტი ნებელობის მქონე მოქმედების აღმქმელ-განმცდელ პირს. შინაარსობლივად ამითაც განსხვავდება მესამე დიათეზის ყველა ზმნა პირველი და მეორე დიათეზის ზმნათაგან.

მესამე დიათეზის ყველა ზმნა სტატიკურია, შესაბამისად, მეორე სერია დეფექტური აქვთ, დანაკლის ფორმებს შესაბამისი –დ სუფიქსიანი ზმნებისგან ივსებენ. თუმცა გვაქვს წყვეტილის წარმოების გამონაკლისი შემთხვევებიც, რაც სხვა ქართველური ენობრივი ერთეულებისთვისაცაა დამახასიათებელი (შდრ., აჭარული: *მომეშია* „მომშვიდა“). მესამე დიათეზაში გვაქვს როგორც აბსოლუტური, ისე რელატიური სტატიკა.

8. სამივე დიათეზის კონსტრუქცია და ვინისა და მანის რიგით მარკირებული ზმნის გვარეობითი სტრუქტურები ერთმანეთის მიმართ კონტრასტული დისტრიბუციის დამოკიდებულებაში იმყოფებიან და მყარ, ჩამოყალიბებულ საოპოზიციო ერთეულებს წარმოადგენენ. საბოლოო სურათის შექმნის მიზნით წარმოვადგენთ შემაჯამებელ ცხრილს, სადაც კარგად ჩანს მეგრული ზმნის სინტაქსური კონსტრუქციისა და მორფოლოგიური სტრუქტურის ურთიერთმიმართება დიათეზათა მიხედვით (იხ. ცხრ. № 5.5):

I დიათეზა:

<p>სტატიკური გვარი: ავტოაქტივი//რეფლექსივი სტრუქტურა: R-Ø, კონსტრუქცია: nom-erg-dat-nom უსრული კონსტრუქცია: [$is_{nom} - მან_{erg} - მას_{dat} - is_{nom}$]; [$is_{nom} მას_{dat} - მან_{erg} მას_{dat} - მას_{dat}$ Ø - $is_{nom} მას_{dat}$];</p>	<p>დინამიკური გვარი: აქტივი სტრუქტურა: R- Ø, კონსტრუქცია: nom-erg-dat-nom სრული კონსტრუქცია: [$is_{nom} მას_{dat}-მან_{erg} is_{dat}- მას_{dat}$ $is_{nom}-is_{nom} მას_{dat}$]; [$is_{nom} მას_{dat} მას_{dat}-მან_{erg} მას_{dat}$ $is_{nom}-მას_{dat} Ø is_{nom} - is_{nom}$ $მას_{dat} მას_{dat}$]</p>
---	--

II დიათეზა:

<p>სტატიკური უგვარო სტრუქტურა: R-უ/ე(ნ) კონსტრუქცია: nom-erg-nom-nom უსრული კონსტრუქცია: [$is_{nom} -მან_{erg} - is_{nom} - is_{nom}$]</p>	<p>დინამიკური გვარი: ავტოაქტივი //რეფლექსივი, აქტივი, პასივი სტრუქტურა: R-th.s.-უ/ე(ნ) კონსტრუქცია: nom-erg-nom-nom სრული კონსტრუქცია: [$is_{nom}-მან_{erg}-is_{nom} - is_{nom}$]; [$is_{nom} მას_{dat}-მან_{erg} მას_{dat}-is_{nom}$ $მას_{dat}- is_{nom} - მას_{dat}$];</p>
---	--

III დიათეზა:

<p>სტატიკური უგვარო სტრუქტურა: R- Ø კონსტრუქცია: dat- dat –dat-dat [$მას_{dat} - მას_{dat} - მას_{dat} - მას_{dat}$]; [$მას_{dat} is_{nom} - მას_{dat} მან_{erg} - მას_{dat}$ $is_{nom} - მას_{dat} is_{nom}$]</p>	<p>სტატიკური; უგვარო; სტრუქტურა: R- th.s.-უ/ე(ნ) კონსტრუქცია: dat-(dat) –dat-dat [$მას_{dat}-მას_{dat}-მას_{dat}- მას_{dat}$]; [$მას_{dat} is_{nom} - მას_{dat} მან_{erg} -$ $მას_{dat} is_{nom} -მას_{dat} is_{nom}$]</p>
---	--

გამოყენებული ლიტერატურის სია:

1. აბაშია რ., ერგატივი და დრო-კილოთა IV ჯგუფის ნაკვთები ქართველურ ენებში, საერთაშორისო საენათმეცნიერო კონფერენცია, ერგატივი და ერგატიული კონსტრუქცია მსოფლიოს ენებში, თბ., 2009
2. ანტონი, ქართული დრამმატიკა შედგენილი ანტონ კათალიკოსის მიერ, თბილისი, 1885
3. არაბული ა., ზოგი ცალთანხმოვნისანი ზმნური და სახელური ძირის ურთიერთმიმართებისათვის ქართველურ ენებში, ქესს, თბილისი, 1998
4. ასათიანი რ. მაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია, №3 გვ. 192, თბ., 1987
5. ასათიანი ი., ზმნისწინები ზანურში (საკანდ. დისერტ.), თბ., 1953
6. ასათიანი რ., ზმნურ პრეფიქსულ ხმოვანთა ფუნქციონალური კვალიფიკაცია ქართველურ ენებში, მაცნე, №3, თბ., 1987
7. ასათიანი რ., გვარის მორფოლოგიური კატეგორია ქართულსა და ქართველურ ენებში, ტიპოლ. ძიებ., თბ., 1990
8. ასათიანი რ., ვნებითი გვარის კონსტრუქციათა პრაგმატული თავისებურება ქართველურ ენებში, ინფორმაციის სტრუქტურირების ძირითადი მოდელები ქართველურ ენებში, თბ., 2009
9. ახალაია ნ., ერთპირიანი მედიოაქტივები მეგრულში (ქართულთან შეპირისპირებით), არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნ. ინსტ. 67-ე სამეცნიერო სეს. მას., თბ., 2008
10. გაიოზ რექტორი, ქართული დრამმატიკა, ე. ნიკოლაიშვილის რედაქციით, თბილისი, 1970
11. გამყრელიძე, მაჭავარიანი, სონანტთა სისტემა და აბლაუტი ქართველურ ენებში, თბილისი, 1965
12. გიგლემიანი ლ., მაზმნავებელი სუფიქსი -ორ მეგრულში, იკე, XXXVII, თბ., 2009
13. გოგოლაშვილი გ., ვნებითი გვარის ნასახელარ ზმნათა საყრდენი ფუძის შესახებ: თსუ შრომები, ტ. 187, თბილისი, 1977
14. გოგოლაშვილი გ., ქართული ზმნის უღვლილების სისტემა, თბილისი, 1988
15. გოგოლაშვილი გ., კვანტალიანი ც., შენგელია დ., „ქართული ენის ზმნური ფუძეების ლექსიკონი“, 1989

16. გოგოლაშვილი გ., თემის ნიშანთან დაკავშირებული ზოგი საკითხი საშუალო გვარის ზმნებში: საენათმეცნიერო ძიებანი, XX, 2005
17. გუდავა ტ., „ფუძედრეკადი ზმნები მეგრულში“, „მაცნე“, ენისა და ლიტერატურის სერია, №4, 1974
18. ტ. გუდავა, -უან დაბოლოების შესახებ მეგრულ კაუზატივებში. - კრებ. "საენათმეცნიერო კრებული", თბ., 1984, – 1, გვ. 72-77
19. დადიანი ე., სხვათა სიტყვის -ა ნაწილაკის ფონეტიკური ვარიანტებისთვის მეგრულში, ქართველური მემკვიდრეობა, X, გვ. 81-86, 2006
20. დადიანი ე., ფუტკარაძე ტ., პირველი პირის ვ/ტ ნიშნის მეტათეზისათვის ქართველურ დიალექტებში, XXIV რესპ. დიალ. სეს. მას., თბ., 2004
21. ე. დადიანი, მეგრული ზმნის პარადიგმა, ქუთაისი, 2014
22. ე. დადიანი მეგრული ტექსტები (ხობი, ქვემო ქვალონი), ქუთაისი, 2015
23. დანელია კ., ვნებითი გვარის წარმოებისათვის კოლხურში, ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები, 19, 164-174, 1976
24. დოდაშვილი ს., შემოკლებული ქართული დრამმატიკა, სოლომონ დოდაევის მიერ გამოც., ტფილისი, 1830
25. ეზი დ. (Ezzy Douglas), Coding in thematic analysis and grounded theory in: Qualitative Analysis Practice and Innovation, pp.:86-95 Routledge,2002/
26. ეზუგბაია ლ., -ქ სუფიქსის ფუნქციისათვის მეგრულ ზმნაში, რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესია, XXIII, გვ. 31., თბ., 2003
27. ეზუგბაია ლ., მეგრულ-ლაზურის გრამატიკის საკითხები, თბილისი, 2010
28. თანამედროვე ქართული ენის მორფოლოგია (გ. გოგოლაშვილის საერთო რედაქციით, თბილისი, 2011
29. თოფურია ვ., შრომები, II., თბილისი, 2002
30. ივანიშვილი მ., სოსელია ე., ქართული პასიური კონსტრუქციის ზოგიერთი მორფოსინტაქსური და სემანტიკური თავისებურება, ენათმეცნიერების საკითხები №4 (16), თბ. 2002
31. იოანე ბატონიშვილი, „ხუმარსწავლა (კალმასობა)“ ა. ბარამიძის, ე. მეტრეველის და ს. ცაიშვილის რედაქციით, „მერანი“, თბილისი, 1990
32. იოსელიანი პ., პირტულ დაწყებითი კანონნი ქართულისა დრამმატიკისა, შედგენილი პლატონ ეგნატისა-ძის იოსელიანისა მიერ, თფილისი, 1840

33. კაკაჩია მ., მარგიანი ქ., ჯღარკავა მ., ქართველური ენების გრძნობა-აღქმის ზმნათა სტრუქტურულ-სემანტიკური ანალიზი, არნ. ჩიქობავას საკითხავები, ტ. 27, გვ.24., თბილისი, 2016
34. კარტოზია გ., გერსამია რ., ლომია მ., ცხადია თ., მეგრულის ლინგვისტური ანალიზი, თბ., 2010
35. კარიჭაშვილი დ., „ქართული ენის გრამატიკა“ ეტიმოლოგია, 12 ტაბულით, სახელგამი, თბილისი, 1929
36. კვიციანი პ., ქართული სწორმეტყველება (საშინჯი სახელმძღვანელო, პირველი წიგნი, შედგენილი პ. კვიციანის მიერ, გამოცემული ზ. ჭიჭინაძისაგან, სტამბა მდ. როტინოვისა, თბილისი, 1888
37. კიზირია ა., მარტივი წინადადების შედგენილობა ქართველურ ენებში, 1982
38. კიზირია ა., *ქვემდებარის ბრუნვათა მიმართება ქართველურ ენებში*, 1979:95-103, კრებულში „არნოლდ ჩიქობავას“, 1979
39. კორბინი, სტრაუსი (Corbin, Strauss 1990:4-15, Qualitative Sociology, Vol. 13, No. t, 1990, human sciences press inc. <https://sites.duke.edu/niou/files/2014/07/W10-Corbin-and-Strauss-grounded-theory.pdf>
40. კოპენი ლ., მორისონი ქ., მანიონი ლ.: კვლევის მეთოდები განათლებაში”, ქართული გამოცემა, თბილისი, 2012
41. ლინგვისტური ქართველოლოგიისა და აფხაზოლოგიის პრობლემები, ტ. I, თბ., 2009 (მომზადდა და გამოიცა სსუ ქართული ენისა და კულტურის ინსტიტუტთან ერთად)
42. ლინგვისტური ქართველოლოგიისა და აფხაზოლოგიის პრობლემები, ტ. II, თბ., 2010 (მომზადდა და გამოიცა სსუ ქართული ენისა და კულტურის ინსტიტუტთან ერთად)
43. ლინგვისტური ქართველოლოგიისა და აფხაზოლოგიის პრობლემები: ტომი III:კრებული ეძღვნება აკად. ქეთევან ლომთათიძის დაბადების 100 წლისთავს, თბ., 2011
44. ლობჯანიძე ი., ბერეკაშვილი ს., დობორჯგინიძე ნ., „ახალი და თანამედროვე ქართული ენის მონოლინგვური კორპუსი“ (<http://corpora.iliauni.edu.ge/?q=ka/search-words>)
45. ლოლაძე ნ., „ქონა-ყოლის“ ზმნები ქართველურ ენებში, ენათმ. ინსტ. ასპ. და ახ. მეცნ. კონფ.თეზ., თბ., 1984

46. ლოლაძე ნ., ზმნის გვარის სამწვერა სისტემის სტრუქტურული მოდელები ქართველურ ენებში, ქესს, VI, თბ., 1996
47. ლომაია შ., ზოგი რთული შედგენილობის ზმნისართის წარმომავლობისათვის მეგრულში, ქართვ. მემკვ., IV, 2000
48. ლომთათიძე ლ., ქ-სუფიქსისათვის მეგრულ ზმნებში, იკე, 1946
49. ლომთათიძე ქ., ქართული აქვს ზმნა მეგრულში, ქესს, ტ. III, თბ., 1963
50. ლომთათიძე ქ., პოტენციალისი ქართველურსა და აფხაზურ-ადიღურ ენებში, თსუ, ფილოლოგია, I, სამეცნ. კონფ. მას., თბ., 1975
51. ლომთათიძე ქ., პოტენციალისის კატეგორია ქართველურსა და აფხაზურ-ადიღურ ენებში, იკეწ, 3, თბ., 1976
52. ლომთაძე ა., კაუზატივის წარმოება ქართველურ ენებში, თსუ სტუდ. XXVI სამეცნ. კონფ., თეზ., თბ., 1964
53. ლომთაძე ა., ქართველური ხალხური სიტყვიერება (ჩხოროწყუს რაიონი), 2016
54. ლომია მ., ოკო(ნ) „უნდა“ ზმნის შემცველი ჰიპოტაქსური კონსტრუქცია მეგრულში, თსუ ფილ. ფაკ. ახ. მეცნ. შრ., 1997
55. მარგველაშვილი, მყოფადის წარმოება მეგრულში, თსუ ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები. ტ., 23, თბილისი, 1980
56. მარგველაშვილი მარგველაშვილი, მწკრივთა წარმოება მეგრულში, საკანდიდატო დისერტაცია, თბ. 1982
57. მარგველაშვილი მ., აწმყოს ფუძის საკითხი მეგრულში, თსუ ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები, 27, თბ., 1988
58. მარი ნ., Н. Я. Марр, Грамматика древнелитературного грузинского языка, Академия Наук, Л., 1925
59. მარტიროსოვი ა., ზმნური სუფიქსების ხმარების თავისებური სისტემა ჯავახურში. - IV სესია. სესია, თეზისები. გვ. 7-8, თბ., 1982
60. მაჭავარიანი გ., უნიშნო ვნებითები ქართველურ ენებში, ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები, 1959, I
61. მაჭავარიანი გ., ზმნის ძირითადი მორფოლოგიური კატეგორიები ქართველურ ენებში (საკანდ. დისერტ.), თბ., 1953
62. მაჭავარიანი გ., ვნებითის სუფიქსური ტიპის გენეზისის საკითხი ქართველურ ენებში, მაცნე, 1, თბ., 1973

63. მაჭავარიანი გ., კაუზატივის კატეგორია ქართველურ ენებში, იკე, XXVII, თბ., 1988
64. მაჭავარიანი გ., ქართველურ ენათა შედარებითი გრამატიკა, ლექციების კურსი, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბ. 2002.
65. მასარობლიძე თ., ზმნისწინის ექვსი ფუნქცია და ზმნისწინთა კლასიფიკაცია, 2010
66. მელიქიშვილი დ., Das System der Konjugation des transitiven Verbs im modernen Georgisch. Georgica. 1, 17-23, ბრემენი, 1978
67. მელიქიშვილი დ., ქართული ზმნის უღლების სისტემა, 2001.
68. მელიქიშვილი დ., ქართული ზმნის სისტემური მორფოსინტაქსური ანალიზი, თბილისი, ინტელექტი, 2014
69. მელიქიშვილი დ., ნ. ჭიჭიკოშვილი, ფუტკარაძე ნ., The Difficulties in the Process of Teaching the Category of Voice and the Kartvelian Verb, კონფერენციის სტატიათა კრებული "Materials of SOCIOINT15, სტამბოლი, თურქეთი, 2015: 828-834
70. მელიქიშვილი ი., ქცევა, როგორც ასპექტურ დაპირისპირებათა გამოსატვის საშუალება ქართულში, ენათმეცნიერების საკითხები №4, თბ. 2002
71. მელიქიშვილი, ი., პირდაპირი სემანტიკური მარკირება როგორც ქართველურ ენათა მორფოლოგიის განმსაზღვრელი პრინციპი და პირის ნიშანთა ინვერსიის პრობლემა, ტიპოლ. ძიებ., 5, თბ., 2005
72. ნაჭყებია მ., ზმნისართი ადგილის გარემოებად მეგრულში, ქესს, VII, თბ., 1998
73. ნაჭყებია მ., მიცემითის ერთი სინტაქსური ფუნქციისათვის ზანურსა და ქართულში (ენობრივი დინამიკის ერთი საკითხი), ქუთ. საუბრ., VI, 1999
74. ნაჭყებია მ., ქეცბაია ნ., ქართველთა ენობრივი ერთიანობის საკითხისათვის, კულტურათაშორისი კომუნიკაციები, 3, თბ., 2008
75. ნაჭყებია მ., ერგატიული კონსტრუქციის შესწავლის ისტორიისათვის ქართველოლოგიაში, სოხუმის სახ. უნივერსიტეტის აკადემიური პერსონალის სამეცნიერო კონფ., 2012.
76. ნიკოლაიშვილი მ., ქართველურ ენათა შესწავლისა და სწავლების საკითხები, თბ., 2009
77. ნოზაძე ლ., მედიოაქტივ ზმნათა წარმოების ზოგი საკითხი ქართულში, იკე, XIX, 25-52, თბ. 1974

78. ნოზაძე ლ., ქართველურ ენათა ისტორიული მორფოლოგიის საკითხები, უნივერსალი, 2008
79. ონიანი ალ., ქართველურ ენათა ისტორიული მორფოლოგიის საკითხები, თბ., 1978
80. ონიანი ალ., ქართველურ ენათა შედარებითი გრამატიკის საკითხები, თბ., 1989
81. როგავა, გ., კუთვნილებითი აფიქსი ი- ქართველურ ენათა ზმნისა და სახელის მორფოლოგიურ კატეგორიებში (ქცევასა და ბრუნვებში), საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, ტ. III, №2, თბ. 1942
82. როგავა გ., დრო-კილოთა მეოთხე ჯგუფის ნაკეთები ქართვ. ენებში, იკე V, თბ., 1953
83. გ. როგავა, ნამყო უსრულის -ოდ სუფიქსის შედგენილობისათვის ქართულში, იკე, ტ. VI, 1954
84. სალია მ., ქცევის კატეგორიასთან დაკავშირებული ზოგიერთი საკითხის თაობაზე მეგრულ-ლაზურში, არნოლდ ჩიქობავას საკითხავ., XVI, თბ., 2005
85. სალია მ., ზმნისწინისათვის მეგრულში, ლინგვისტური ქართველოლოგიისა და აფხაზოლოგიის პრობლემები, ტ.III, თბ., 2011
86. სამუშია კ., „ქართული ზეპირსიტყვიერება, მეგრული ნიმუშები“, თბ., 1990
87. სახოკიას თ., მიერ ჩაწერილი მეგრული ანდაზები და გამოთქმები (იკე, 28-ე, თბ., 1989
88. სუხიშვილი მ., სტატიკური ზმნები ქართულში, „მეცნიერება“, თბილისი, 1976
89. სუხიშვილი მ., ი- პრეფიქსიანი ვნებითი გვარის ზმნათა ერთი ჯგუფის შესახებ ქართულში, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის სამეცნიერო სესია, თეზისები, თბ., 1978
90. სუხიშვილი მ., მყოფადის წარმოება და სტატიკურ ზმნათა პარადიგმა ქართულში, იკე, XX, გვ. 80-83, თბ., 1978,
91. სუხიშვილი მ, გარდამავლობა, ერგატიულობა და გვარი ქართულში, ავტორეფერატი, თბილისი, 1999
92. ურიდია ო., მეგრულის სინტაქსური თავისებურებანი ქართულთან მიმართებით, თსუ შრ., ტ. 93, თბ., 1960
93. ფეიქრიშვილი უ., ქართველოლოგიის შესავალი, თბ., 1992

94. ფუტკარაძე ნ., I და II დიათეზის ავტოაქტივთა შესატყვისი ზმნები მეგრულში, სამაგისტრო ნაშრომი, თბ. 2009
95. ფუტკარაძე ნ., Reflexives in Megrelian Speech in Relation to the Evidence of standard Georgian, ბრემენის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, ელექტორნული ვერსია:
<http://www.fb10.uni-bremen.de/kartvelian/abstracts.aspx>
96. ფუტკარაძე ნ., ა-R-TH-, ა-R-უ- და ო-R-(TH)-უ-ან სტრუქტურის ზოგი ზმნა მეგრულში, არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნ. ინსტ. 67-ე სამეცნიერო სეს. მას., თბ., 2008
97. ფუტკარაძე ნ., ი-R-(TH)-უ(ნ) სტრუქტურის რეფლექსივები მეგრულში, ენათმეცნიერების საკითხები, II, თბ., 2010
98. ფუტკარაძე ნ., ი-/ე-R-ებ-ი და R-დ-ებ-ი სტრუქტურის ერთპირიანი ზმნები აჭარულში, XXX რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესიის მასალები, გამომცემლობა „მერიდიანი“, თბილისი, გვ. 55, 2010
99. ფუტკარაძე ნ., Die autoactiven Verben der I, und II. Diathese im Mingrelischen, ურნალი „გეროგია“, ბრემენი, გერმანია, 2012:8-17
100. ფუტკარაძე ნ., Historical and modern classifications of Megrelian Verb, IChOLS XIII, ვილა-რეალი, პორტუგალია, 2014: 218-220
101. ფუტკარაძე ნ., R-დ-უ(უ)ნ სტრუქტურის ერთპირიანი ზმნები მეგრულში, იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება, ტ.44, 2016
102. ფუტკარაძე ტ., მოთხრობითი ბრუნვის ნიშნის ვარიანტთა ისტორიისათვის ქართული სამწიგნობრო ენისა და ქართველური დიალექტების მონაცემთა მიხედვით, კრებული: „აკადემიკოს ქეთევან ლომთათიძეს“, თბ., 2008
103. ფუტკარაძე ტ., ქართველთა დედაენა და დიალექტები, ქუთ., 2008
104. ფუტკარაძე ტ., ზმნურ ხმოვანი პრეფიქსების ფუნქციისათვის ქართულ (ქართველურ) ზმნაში: ლინგვისტური ქართველოლოგიისა და აფხაზოლოგიის პრობლემები, ტ.II, თბ., 2010
105. ქარქაშაძე მ., ი- პრეფიქსის ფუნქცია ქართულ მედიოაქტიურ ზმნებში (ტიპოლოგიური ანალიზი), ტიპოლოგიური ძიებანი №5, თბ. 2005
106. ქარქაშაძე მ., მედიოაქტივებისა და გარდამავალი უკუქცევითი ზმნებისურთიერთმიმართება თანამედროვე ქართულში ენათმეცნიერების საკითხები – I-II, 2007

107. ქარქაშაძე მ., ქართულ მედიოაქტიურ ზმნათა სტრუქტურულ-სემანტიკური მახასიათებლების ტიპოლოგია, დისერტაცია (ფილოლოგიის დოქტორის ამაღლებითი ხარისხის მოსაპოვებლად), თბილისი, 2016
108. ქაჯაია ო., მეგრულ-ქართული ლექსიკონი, ტ. I, თბ., 2001
109. ქაჯაია ო., მეგრულ-ქართული ლექსიკონი, ტ. II, თბ., 2002
110. ქაჯაია ო., მეგრულ-ქართული ლექსიკონი, ტ. III, თბ., 2002
111. ქაჯაია ო., მეგრულ-ქართული ლექსიკონი, ტ. IV, თბ., 2009
112. ქართველიშვილი იოანე, ქართული დრამატისა“ 1809, სმა ხელნაწერთა ინსტიტუტი, S4432 ხელნაწერი
113. ქირია 1988 - ჭ. ქირია, -უ-ამ დაბოლოება მეგრულ კაუზატიურ ზმნებში, თსუ და საქ. სსრ უმაღლ. სასწავლებლების ენის კათედრების რესპ. სამეცნ. კონფერენცია, ენათმეცნიერება, II, 1988 22-23 დეკემბერი (თეზისები), თბ., 1988
114. ქირია ჭ., კაუზატივის წარმოების ზოგიერთი საკითხი ძველ ქართულში, ენათმეცნიერების ინსტიტუტის ასპირანტთა და ახალგაზრდა მეცნიერ მუშაკთა სამეცნიერო კონფერენცია, 1988 წ. 27-30 ივნისი (თეზისები), თბ., 1988
115. ქირია ჭ., კაუზატივის წარმოება ქართული ენის დიალექტებში, რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სესია, ქ. თელავი, 1988 წ. 20-22 ოქტომბერი (თეზისები), თბ. 1988
116. ქირია ჭ., თემის ნიშანთა წარმომავლობის საკითხი მეგრულში, საენათმეცნიერო ძიებანი, X, თბ., 2000
117. ქირია ჭ., ქართული დიალექტების კლასიფიკაცია კაუზატივის ნიშანთა არანაწილების თვალსაზრისით, დიალექტოლოგიური კრებული, თბ., 1991
118. ქირია ჭ., კაუზატივის ფორმალური ნიშნისა და ამოსავალი ფუძის საკითხისათვის ზანურში, მაცნე, №1, 1991
119. ქირია ჭ., ეზუგბაია ლ., მემიშიში ო., ჩუხუა მ., ლაზურ-მეგრული გრამატიკა I, მერიდიან, 2015
120. ქობალავა, აწმყოს ფუძის ერთი თავისებურებისათვის მეგრულში, ენათმეცნიერების საკითხები, I-II, თბილისი, 2010
121. ქობალია ა., „მეგრული ლექსიკონი“, თბილისი, 2010
122. ყიფიანი დ., ახალი ქართული გრამატიკა (სხარტულად დაწერილი მამისაგან შვილებისთვის, სანკტ-პეტერბურდი, 1882

123. ყიფშიძე/Кипшидзе 1994 - И. Кипшидзе, Грамматика мингрельского (иверского) языка с хрестоматией и словарем, с.Петербург, 1914. დაბეჭდილია კრებულში იოსებ ყიფშიძე, “რჩეული თხზულებები” თბ., 1994, რედ. კ. დანელია
124. შანიძე ა., სუბიექტური პრეფიქსი მეორე პირისა და ობიექტური პრეფიქსი III პირისა ქართულ ზმნაში, ტფილისი, 1920
125. შანიძე ა., აქტივი და პასივი ერთურთის მიმართ მრავალ-პირიანი ზმნის ჩვენებით, საქართველოს სსრ მეცნ. აკად. მოამბე, ტ. IV, №4, თბილისი, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, 1943
126. შანიძე 1980 – აკ. შანიძე, თხზულებანი თორმეტ ტომად, III ტ., თსუ გამომცემლობა, თბილისი, 1980
127. შანშოვანი ზ., Краткая грузинская грамматика, составленная Зурабом Шаншовани в 1737 г. С. Петербург 1881
128. შენგელია ვ., მონოფუნქციური და პოლიფუნქციური ერგატივი ქართველურ და ჩერქეზულ ენებში, საერთაშორისო საენათმეცნიერო კონფერენცია, ერგატივი და ერგატიული კონსტრუქცია მსოფლიოს ენებში, თბ., 2009
129. შეროზია რ., ენებითი გვარის ზმნებისა და პოტენციალისის საკითხისათვის ქართულსა და სვანურში, რ. «ზოგადი და იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების საკითხები», თბ., 1978
130. შეროზია რ., პოტენციალისის კატეგორია და მასთან დაკავშირებული ზოგი საკითხი ქართველურ ენებში, კრ. «ნარკვევები იბერიულ-კავკასიურ ენათა მორფოლოგიიდან», თბ., 1980
131. შეროზია რ., ზმნის ზოგი სუფიქსის ფუნქციისათვის ზანური ენის მეგრულ დიალექტში, საქართველოს მეცნ. აკადემიის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის ასპირანტთა და ახალგაზრდა მეცნიერ მუშაკთა სამეცნიერო კონფერენცია, 1980, თეზისები
132. შეროზია რ., „პოტენციალისის კატეგორიისათვის ზანური ენის მეგრულ დიალექტში“, საქ. მეცნ აკად მოამბე, ტ. 101, №1, 1981
133. შეროზია რ., პოტენციალისის კატეგორია ქართველურ ენებში, თბ., (ავტორეფერატი), 1985
134. შეროზია რ., შეროზია, ქო- ნაწილაკსა და ზმნისწინებთან დაკავშირებული ზოგი საკითხისათვის მეგრულ-ლაზურში, საენათმეცნიერო ძიებანი, X, 2000
135. შეროზია რ., სტატიკურ ზმნათა ფუძის წარმოების ერთი საკითხი მეგრულ-ლაზურში, ქესს, VII, თბ., 1998

136. შეროზია რ., სტატიკურ და დინამიკურ ზმნათა უღვლილების ზოგიერთი საკითხისათვის მეგრულში, ქუთაისური საუბრები, III, მას., თბ., 1998
137. შეროზია რ., სტატიკური ზმნები და ზმნისწინი მეგრულში, საენათმეცნ. ძიებანი, VI, თბ., 1999
138. შეროზია რ., ზმნურ კონსტრუქციათა ზოგი საკითხისათვის მეგრულ-ლაზურში, ენათმეცნიერების ინსტიტუტის მე-60 სამეცნიერო სესიის მას., თბ., 2001
139. შეროზია რ., მეოფადის წარმოების ზოგი საკითხისათვის ლაზურში, რესპ.დიალ.სამეცნიერო სეს. მას., XXV, თბ., 2005
140. ჩანტლაძე ი., საობიექტო ვერსია ქართველურ ენებში, ქუთ. საუბრ. III, თეზ., 1996
141. ჩიქობავა არნ., ჭანურის გრამატიკული ანალიზი, სსრკ სმა საქართველოს ფილიალის გამომცემლობა, ტფილისი, 1936
142. ჩიქობავა არნ., პოტენციალისის კატეგორია ქართველურ ენებში, ენიმკი-ს მოამბე, ტ. I, თბ., 1937
143. ჩიქობავა არნ., ერგატიული კონსტრუქციის პრობლემა იბერიულ-კავკასიურ ენებში, I, სმა გამომცემლობა, 1948
144. ჩიქობავა არნ., ერგატიული კონსტრუქციის პრობლემა იბერიულ-კავკასიურ ენებში, II, სმა გამომცემლობა, 1961
145. ჩიქობავა არნ., ქართული ენის ზოგადი ენათმეცნიერული დახასიათება, ქეგლ, I, თბ., გვ. 072, 1950
146. ჩიქობავა არნ., ქართული ზმნის უღვლილების სისტემის საკითხები, იკე, XVI, თბ., 1968
147. ჩიქობავა არნ., ზოგი პრეფიქსული წარმოების ისტორიისათვის ქართულ ზმნებში. (წინასწარ მოხსენება). - იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება, ტ.11, გვ. 151-168. -რეზიუმე რუს. ენ., თბილისი, 1959
148. ჩუხუა მ., ვნებითი გვარის სუფიქსაციის პრობლემისათვის ქართველურ ენებში, რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სეს. მას., XXVIII, თბ., 2008
149. ჩუხუა მ., გვარის კატეგორია მეგრულ-ლაზურში, ლაზურისა და მეგრულის გრამატიკის საკითხები, III, თბ., 2015
150. ჭარაია პ., მეგრული დიალექტის ნათესაობრივი დამოკიდებულება ქართულთან, უურნ. „მოამბე“, თბ., 1896

151. ჭარაია პ., ქართულ-მეგრული და მეგრულ-ქართული შედარებითი ლექსიკონი (მასალები იაფეტური ენების მკვლევართათვის), ხელნაწერი, 1918
152. ჭარაია პ., მეგრულ-ქართული ლექსიკონი, თბ., 1997
153. ჭკადუა რ. ჭკადუა სვანურ ზმნაში ი- პრეფიქსის რეფლექსიური მნიშვნელობის შესახებ, ხელმძღვანელი თ. შარაძენიძე, ასპირანტთა და ასაღვაზრდა მეცნიერ-მუშაკთა სამეცნიერო კონფერენცია, თეზისები, თბ., 1980
154. ჭუმბურიძე ზ., მყოფადი ქართველურ ენებში, თბ., 1986
155. ჭუმბურიძე ნ., ენებითი გვარის ზმნათა აწმყოს III პირის დაბოლოებისათვის ქართულ დიალექტებში, IV რესპ. დიალექტ. სამეცნიერო სესია ქ. ბათუმი, 1982
156. ხუბუა მ., მეგრული ტექსტები, ტფ., 1937, ქართული ხალხური სიტყვიერება, 2, მეგრული ტექსტები (ქართული თარგმანითურთ), 1991
157. ხუნდაძე სილ., ქართული ენის კილოკავების - მეგრულისა და სვანურის - გრამატიკული ფორმები, ქართული გრამატიკა, ქუთ., 1907.
158. ხუნდაძე სილ., ქართული გრამატიკა, სილოვ. ხუნდაძის მიერ შედგენილი, ქუთაისი, 1917
159. ხუნდაძე სილოვან, ქართული გრამატიკა (პირველდაწყებითი შკოლებისათვის), სილოვან ხუნდაძის მიერ შედგენილი, მეხუთე შესწორებული და შევსებული გამოცემა, „მერანი“, ქუთაისი, 1920
160. ჯორბენაძე ბ., ზმნის გვარის ფორმათა წარმოებისა და ფუნქციის საკითხები ქართულში, თბ., 1975;
161. ჯორბენაძე ბ., ბერიძე მ., კობაიძე მ., მორფემათა ლექსიკონი, თბილისი, 1988
162. ჯორბენაძე ბ., ზმნის ხმოვანპრეფიქსული წარმოება ქართულში, თბ. 1983
163. ჯორბენაძე ბ., კობაიძე მ., ბერიძე მ., ქართული ენის მორფემებისა და მოდალური ელემენტების ლექსიკონი, თბ. 1988.
164. ჯორბენაძე ბ., ინხოატვი ქართულში, იკე, XXVIII, თბ., 1989
165. ჯორბენაძე ბ., ქართველური ენების დიალექტები, 1995
166. ქართული ენის სახელზმნური ფუძეების ლექსიკონი“ (ბ. ჯორბენაძე, ც. კვანტალიანი, დ. შენგელია, 1991
167. ჯორბენაძე ბ., ზმნის ხმოვანი პრეფიქსები ქართველურ ენებში: იკე - ს წელიწდეული, XVIII - XIX, თბ. 1992

168. ჰოლისკი 1989 - დი ენ ჰოლისკი, ასპექტი და მედიალური ზმნები ქართულ ენაში, 1989
169. ჯღარკავა მ., დეპონენსების საკითხისათვის მეგრულში, XIX რესპ. დიალ. სეს. თეზ., თბ., 1999.
170. ჯღარკავა მ., ინვერსიულ ზმნათა კონსტრუქციებთან დაკავშირებული ზოგი საკითხი მეგრულ-ლაზურში, XX რესპ. დიალ. სეს. მას., თბ., 200
171. ჰორკაიმერი მ., (Max Horkheimer, 1972. Traditional and Critical Theory, tr. Jeremy J. Shapiro, in Max Horkheimer, Critical Theory (New York: Herder & Herder), pp. 198-199, Translation of: Kritische Theorie. "Essays from the Zeitschrift fur Sozialforschung", Translated by Matthew J. O'Connell, published by Herder and Herder, Inc., New York: Seabury Press, 1972